

Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal

*Geschiedenis van
een gereformeerde
familie in Oegstgeest*

Eke Poortinga . Lya den Ouden . Marijke den Ouden

Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal

*Geschiedenis van een gereformeerde
familie in Oegstgeest*

Onderzoek en tekst
Eke Poortinga & Lya den Ouden

Ontwerp en opmaak
Marijke den Ouden

VOORWOORD

De directe aanleiding tot dit boek over de familiegeschiedenis van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal waren twee overlijdens in april en juli 2020. Gep den Ouden (1919-2020) overleed tijdens de eerste piek van de Coronapandemie in een verzorgingshuis in Sint-Michielsgestel. Alleen de allernaasten mochten hem bezoeken en bij de begrafenis aanwezig zijn. Eind juli overleed mijn man Niko Siljee (1946-2020) in Oegstgeest, kleinzoon van Jan en Adriana. Op zijn begrafenis mochten meer mensen komen maar er was nog steeds een limiet gesteld aan het aantal genodigden. Normaal verschijnen ‘de neven en nichten’ in grote getale bij dit soort gelegenheden maar dat kon toen niet. Daarom hebben een paar nichten het plan gesmeed weer eens een neven en nichten-reünie te organiseren, met Annelies Koningsveld-den Ouden, dochter van oom Piet, als aanjager.

Annelies stelde eind november voor een reünie te houden op kasteel Oud-Poelgeest. Een gelegenheid waarbij iedereen familiefoto’s kon meenemen en bekijken. Op dat moment ontstond bij mij het idee hier meer mee te doen. Ik herinnerde mij het ervaringsfeit waarop mijn schoonzus Mineke Douma-Siljee mij attendeerde bij de begrafenis van oom Piet in 2018: de kennis over de familiegeschiedenis gaat meestal niet verder dan de grootouders en de neven en nichten. De reünie bood een uitgelezen kans om materiaal te verzamelen voor een ‘boekje’ of een ‘blog’. De organisatoren van de reünie reageerden positief op dit idee. Uit het eerste verkennende onderzoek in archieven en oude kranten bleek mij al snel dat er materiaal genoeg was voor een heel boek – van een blog is afgezien omdat het een vluchtiger medium is. Een opzet was snel gemaakt. Annelies stelde het familiearchief van oom Piet, dat grotendeels bij haar rust, beschikbaar, een welkome aanvulling. Op dat moment bleek ook haar zus Lya den Ouden geïnteresseerd te zijn aan het onderzoek en schrijven mee te doen. De reünie, die eerst nog uitgesteld moest worden in verband met Corona, vond plaats op 5 september 2021. Vanaf dat moment kwam Marijke den Ouden, dochter van oom Jan en grafisch ontwerpster, onze gelederen versterken. Met haar artistieke en technische inbreng is het een visueel aantrekkelijk boek geworden.

In hoofdstuk 1 is meer te lezen over de totstandkoming, de opzet en de structuur van het boek.

Onze dank gaat in de eerste plaats uit naar tante Tineke en alle (achter)nichten en neven die meewerkten aan de interviews, het delen van herinneringen en het opduiken van foto’s en documenten. Zonder die persoonlijke bijdragen zou het een heel ander boek zijn geworden.

Wij bedanken hier ook de proeflezers Mans Kuipers, Ernst Koningsveld en Annelies Koningsveld-den Ouden.

EKE POORTINGA

Oegstgeest februari 2023

COLOFON

Copyright © 2023

Eke Poortinga, Lya den Ouden

Ontwerp en opmaak:

Marijke den Ouden

Druk- en bindwerk:

Probook, Utrecht

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Inhoud

	PAGINA
HOOFDSTUK 1	
Inleiding	10
HOOFDSTUK 2	
De geschiedenis van de familie Den Ouden	16
<i>Kader: Kort overzicht genealogie tot en met de generatie van Jan den Ouden</i>	16
2.1. LANDSCHAPSGESCHIEDENIS VAN MOERKAPELLE	18
2.2. DE OUDSTE GENERATIES DEN OUDEN (17 ^E EN 18 ^E EEUW)	21
2.3. VESTIGING GENERATIE 6 EN 7 IN MOERKAPELLE (19 ^E EEUW)	25
<i>Kader: Ontwikkeling van de Ledeboeriaanse Gemeente naar de Gereformeerde Gemeente in Moerkapelle (1841-1907)</i>	27
2.4. HET GEZIN WAARIN JAN DEN OUDEN OPGROEIDE	36
<i>Stamboom: Negen generaties Den Ouden (vanaf ca. 1630)</i>	47
HOOFDSTUK 3	
De geschiedenis van de familie Dorrepaal	48
<i>Kader: Kort overzicht genealogie tot en met de generatie van Adriana Dorrepaal</i>	48
<i>Kader: Het familiewapen Dorrepaal</i>	50
3.1. DE VROEGSTE GENERATIES DORREPAAL IN DE BEIDE KATWIJKEN	51
<i>Kader: De Indische tak van de familie Dorrepaal</i>	53
<i>Kader: Steenplaatsen en pannembakkerijen</i>	55
3.2. VOORSCHOTEN: PANNENBAKKERIJ EN VEEHOUDERIJ	57
3.3. OEGSTGEEST	59
<i>Kader: Oegstgeest en de Herenweg tussen Den Haag en Haarlem</i>	60
<i>Kader: Harddraverij</i>	62
3.4. VESTIGING IN KOUDEKERK AAN DEN RIJN	68
3.5. VESTIGING IN ZOETERWOUDE-RIJNDIJK	70
<i>Kader: Spoorlijn Leiden-Woerden 1875-1878</i>	71
<i>Kader: Doleantie van 1886 en synode van gereformeerde kerken in Nederland in 1892</i>	74
3.6. HET GEZIN WAARIN ADRIANA DORREPAAL OPGROEIDE	77
<i>Stamboom: Elf generaties Dorrepaal (vanaf ca. 1570)</i>	85

HOOFDSTUK 4

Het huwelijk en gezinsleven van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal	86
4.1. DE EERSTE HUWELIJSJAREN IN LEIDEN (1914-1921)	88
4.2. DE VOORROLOGSE JAREN IN OEGSTGEEST (1921-1940)	94
<i>Kader: Het pokkenbriefje</i>	101
4.3. HET GEZIN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG (1940-1945)	108
4.4. DE NAOORLOGSE JAREN (1945-1959)	114
<i>Kader: Chronische leukemie</i>	121
4.5. JAAN ALS WEDUWE (1959-1972)	124

HOOFDSTUK 5

De kinderen van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal	132
5.1. ARIE DEN OUDEN	134
5.2. PETRONELLA GERDA (Nel) DEN OUDEN	140
5.3. ADRIANA JOHANNA (Adri, Zus) DEN OUDEN	145
5.4. GERRIT JAN (Gep) DEN OUDEN	151
5.5. ADRIAAN JOHAN (Hans) DEN OUDEN	156
5.6. PIETER CORNELIS (Piet) DEN OUDEN	161
5.7. MARTINA GEERTRUIDA (Tineke) DEN OUDEN	166
5.8. JAN BERNARD (Jan) DEN OUDEN	171
5.9. JOHANNA CORNELIA JACOBA (Joke) DEN OUDEN	177

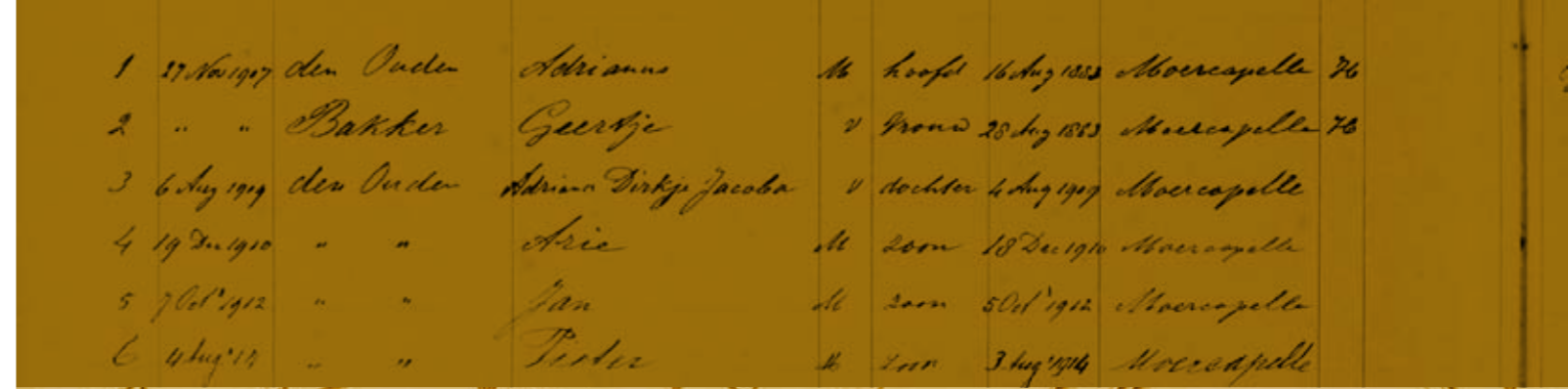
HOOFDSTUK 6

Verslag van de reis naar de Verenigde Staten en Canada	184
---	-----

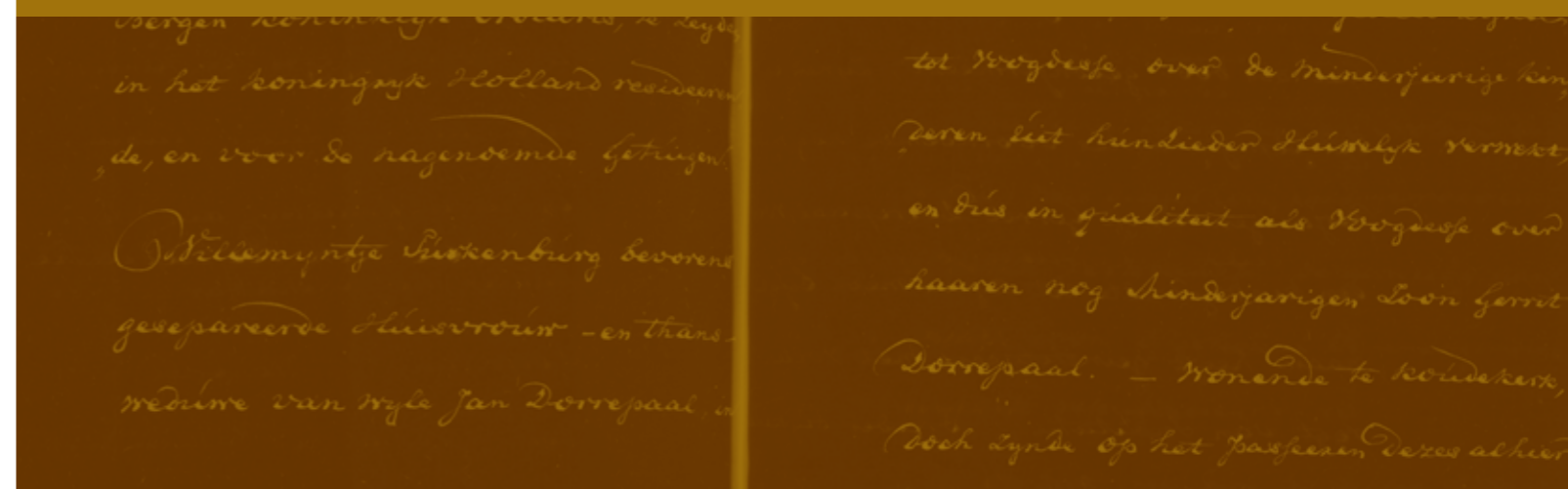
HOOFDSTUK 7

Aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden	204
7.1. SAMENWERKING JAN EN ARIE DEN OUDEN	206
<i>Kader: Het beroep aannemer en het systeem van aanbesteding</i>	207
7.2. BOUWWERKEN 1910-1920	213
<i>Kader: Beton en gewapend beton in de bouw</i>	214
7.3. BOUWWERKEN 1920-1930	219
7.4. BOUWWERKEN IN DE CRISISJAREN 1930-1940	225
7.5. WERK NA DE OORLOG	234
<i>Overzicht van bouwwerken door de firma Gebr. A. en J. den Ouden</i>	236

	PAGINA
HOOFDSTUK 8	
Het maatschappelijk leven van Jan en Adriana den Ouden en hun kinderen (1920-1940)	238
<i>Kader: De verzuiling</i>	240
Deel I Kerkelijke en maatschappelijke voorzieningen voor gereformeerden in Oegstgeest	241
8.1. OEGSTGEEST ALS AANTREKKELIJK VILLADORP IN WORDING	241
8.2. EEN EIGEN GEREFORMEERDE KERK IN OEGSTGEEST	244
<i>Kader: De kerkorde van de gereformeerde kerken in Nederland</i>	245
8.3. ONDERWIJS VOOR GEREFORMEERDEN IN OEGSTGEEST	252
<i>Kader: De schoolstrijd (1840-1920)</i>	253
8.4. JAN DEN OUDEN EN DE ANTIREVOLUTIONAIRE GEMEENTEPOLITIEK	256
<i>Kader: De anti-revolutionaire partij (ARP) en het beginselprogramma</i>	257
Deel II Verenigingsleven voor gereformeerden in Oegstgeest	262
8.5. KERKELIJKE EN NIET-KERKELIJKE VERENIGINGEN	262
8.6. KERKELIJKE VERENIGINGEN VOOR VOLWASSENEN	262
<i>Kader: Landelijke bonden op gereformeerde grondslag</i>	263
8.7. KERKELIJKE JEUGDVERENIGINGEN	267
8.8. NIET-KERKELIJKE VERENIGINGEN EN CLUBS	271
8.9. FAMILIE, VRIENDEN EN KENNISSEN	277
HOOFDSTUK 9	
Het maatschappelijk leven van de familie Den Ouden (1940-1960)	280
9.1. KERKELIJK LEVEN	282
9.2. JAN DEN OUDEN EN DE GEMEENTEPOLITIEK	285
9.3. KERKELIJKE EN ANDERE CHRISTELIJKE VERENIGINGEN	288
9.4. SCHOLEN VOOR GEREFORMEERDEN	294
9.5. SPORTCLUBS EN DE ORANJEVERENIGING	296
9.6. SLOT	299
BIJLAGEN	
Bijlage 1 – Familiereünie 1977, Bladel	301
Bijlage 2 – Toespraak familiereünie 1994, Artis, Amsterdam, Adri Siljee-den Ouden	302
Bijlage 3 – Familiereünie 2021, kasteel Oud-Poelgeest, Oegstgeest	305
Bijlage 4 – Stamboom: De nakomelingen van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal	306
BRONNEN	310

Het oostelijke deel van het Hoogheemraadschap Schieland is de bakermat van de familie Den Ouden, 1660.¹

Inleiding

Dit boek gaat over Jan den Ouden uit Moerkapelle en Adriana Dorrepaal uit Zoeterwoude-Rijndijk die in 1914 trouwden en vanaf 1921 tot hun overlijden in Oegstgeest woonden. Zij kregen tussen 1915 en 1937 negen kinderen. Beiden waren lid van de gereformeerde kerk en beiden vervulden de rol die hun gereformeerde geloof hen voorschreef, hij als gezinshoofd en kostwinner en zij als huisvrouw met de dagelijkse zorg en opvoeding van de kinderen. Vandaar de ondertitel van dit boek: ‘Familiegeschiedenis van een gereformeerd gezin in Oegstgeest’.

Aanpak en samenwerking

Voor de opzet van het boek startte Eke met een genealogische verkenning en een vooronderzoek naar aanbestedingen die werden gegund aan het aannemersbedrijf dat Jan samen met zijn oudere broer Arie uitoefende. Verder verschaften oude krantenberichten informatie over Jans bestuurlijke inzet voor de gereformeerde kerk, het verenigingsleven en de gemeentepolitiek in Oegstgeest. Uit deze verkenning kwamen vier thema's bovendien:

1. Sociale familiegeschiedenis tot 1914,
2. Huwelijk en gezin van Jan en Adriana na 1914,
3. Jan als vennoot in het aannemersbedrijf ‘Gebr. A. en J. den Ouden’,
4. Politieke, kerkelijke en maatschappelijke rol van Jan in Oegstgeest na 1921.

Vanuit deze thema's was het niet moeilijk een opzet voor het hele boek te maken, zeker toen Annelies den Ouden een doos vol foto's en documenten bleek te hebben uit het familiearchief van haar vader Piet den Ouden. Toen Lya mee ging doen aan het onderzoeks- en schrijfproject ontstond het idee om familieleden gericht te interviewen om ook persoonlijke kennis en verhalen te verzamelen.

Hoewel er een vooropgezet plan lag, een indeling in hoofdstukken en paragrafen en een rode draad door het hele boek, bleek tijdens de rit dat Lya en Eke verschillende ideeën hadden over de vraag wat een familieboek moet inhouden en over wie de doelgroep is. Eke rekende vooral de generatie na de ‘neven en nichten’ tot de doelgroep, om te voorkomen dat de kennis over de familie verloren zou gaan met de generatie van de neven en nichten. Lya had juist een boek voor ogen voor de neven en nichten, gebaseerd op persoonlijke verhalen. Een boek waarin zij veel zouden herkennen, of, zoals Lya zei, een boek door en voor neven en nichten. Na enkele botsingen hebben we afgesproken het boek met *wheelen en dealen* over en weer tot een gezamenlijk goed einde te brengen. Samen hebben wij met

groot plezier heel wat puzzels opgelost, en bij het schrijven van de laatste hoofdstukken waren wij helemaal op elkaar ingespeeld. Iemand die zout op slakken wil leggen ontdekt in het boek wellicht stijlbreuken. Wij karakteriseren het liever als ‘het beste van twee werelden’ en met Marijke erbij als ‘het beste van drie werelden’. Marijke's kritische lezing tijdens de opmaak van de teksten en haar professionele inbreng bij het ontwerp maken het boek compleet.

Terwijl Eke alvast ging schrijven aan de familiegeschiedenis van Jan en Adriana vóór hun huwelijk, interviewde Lya familieleden voor de hoofdstukken over het huwelijk en gezinsleven van Jan en Adriana en over hun kinderen. Zij bezocht tante Tineke Kuipersden Ouden – het enige kind van Jan en Adriana dat nog in leven is – en een aantal neven en nichten. Eke ontving aanvullende informatie van enkele kleinkinderen van Jans oudere broer en medefirmant Arie den Ouden. Bij haar bezoeken door het hele land verzamelde Lya fotoalbums en familiedocumenten, soms dozen vol. Hierbij zat ook een doos met het archief van het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden vanaf 1910. Dit archief was bij Jan Remco den Ouden terechtgekomen via zijn vader Gep, die als laatste in het aannemersbedrijf had gewerkt. In dit archief zaten talloze groepsfoto's met veel heren; en er waren foto's van bouwwerken waarop de broers Arie en Jan onberispelijk gekleed poseerden. Ook het archief van Piet den Ouden was belangrijk, met veel informatie over de periode vóór 1910, onder andere documenten over Jans opleiding en een aantal bouwtekeningen die Jan tijdens zijn opleiding maakte. Bovendien zat in dit archief het verslag dat Jan en Adriana maakten van hun grote reis naar de Verenigde Staten en Canada en het notulenboek van de dameskrans Priscilla waar Adriana van 1955-1960 lid van was. Allemaal rijke bronnen voor dit boek.

Een probleem waarvoor wij ons gesteld zagen was dat wij beschikten over veel foto's zonder datum of locatie, niet alleen van gefotografeerde, soms onbekende personen maar ook van bouwwerken. Er is veel spoorwerk verricht om die gegevens te verzamelen en verbanden te leggen. Wij hebben ernaar gestreefd onze reconstructie van de familiegeschiedenis controleerbaar te maken door bronverwijzingen. Daarmee willen wij niet alleen de gelegenheid geven aan twijfelaars om onze zienswijze te controleren, maar ook de mogelijkheid openen die te corrigeren of aan te vullen.

Opzet van het boek

De bedoeling van dit familieboek is om nakomelingen en andere geïnteresseerde lezers mee te voeren naar de wereld waarin Jan en Adriana leefden, een voorbije wereld. Vertrekpunt vormden de vele familie verhalen en -anekdotes, toespraken bij reünies en begrafenissen en documenten waarin Jan en Adriana hun belevenissen aan het papier toevertrouwen, zoals brieven en het reisverslag van 1955. Deze gaven vaak richting aan het verhaal. Deze ongepubliceerde familiebronnen zijn achter in het boek opgenomen onder Bronnen.

Omdat het geheugen niet altijd betrouwbaar is, zijn overgeleverde verhalen zoveel mogelijk gecontroleerd op feitelijke juistheid. Hoe vaak komt het niet voor dat kinderen uit één gezin verschillende herinneringen hebben van dezelfde gebeurtenissen uit hun jeugd – en dan hebben we het nog niet eens over de volgende generatie. We hebben een kleine proef op de som genomen met een hefbrug die volgens familieoverlevering door het aannemersbedrijf van de broers Arie en Jan den Ouden zou zijn gebouwd. Er zijn in 1936-1938

drie hefbruggen over de Gouwe gerealiseerd, de rivier die de Oude Rijn verbindt met de Hollandse IJssel: bij Waddinxveen, Boskoop en Alphen aan de Rijn. Aan twee kleinkinderen, één uit beide familietakken, is de vraag voorgelegd wat zij daar over wisten. Het antwoord van Sjoukje Rullmann, kleindochter van Arie, was dat de broers de hefbrug bij Alphen aan de Rijn hebben gebouwd. Haar moeder Ploon Rullmann-den Ouden vertelde dat zij bij de opening op de hefbrug stond en het eng vond toen die naar boven ging. Aernout van der Bend, kleinzoon van Jan, zei dat zijn moeder Joke van der Bend-den Ouden vertelde dat de broers alle drie de hefbruggen hebben gerealiseerd. Beide antwoorden blijken onjuist. Sjoukje gaf als verklaring dat haar moeder bij de opening aanwezig was omdat Arie den Ouden toen wethouder was van de gemeente Alphen aan de Rijn. Aernout zei dat zijn moeder wel vaker overdreef.

Een belangrijk aanknopingspunt voor de rode draad van het boek was de toespraak van Adri Siljee-den Ouden, ‘tante Zus’, tijdens de familiereünie in 1994 in Artis, waarin zij terugblikte op het leven van haar ouders. Deze toespraak is integraal opgenomen als bijlage 2 achterin het boek. Adri vertelde dat Jan van huis uit lid was van de Gereformeerde Gemeente maar dat hij belijdenis deed in de Gereformeerde Kerk waarvan Adriana lid was. De betekenis van deze zin dringt niet gelijk door tot een argeloze luisteraar of lezer. Maar toen Sjoukje Rullmann, kleindochter van Jans broer Arie, een boek meebracht over de geschiedenis van de familie Van der Spek uit Moerkapelle, de familie van Jans moeder Adriana van der Spek, werd het duidelijk. De Gereformeerde Gemeente was een zwaar gereformeerde geloofsgemeenschap. En Moerkapelle kan gerekend worden tot wat tegenwoordig de Biblebelt heet, een plaats met veel inwoners die op de politieke SGP-partij stemmen. Adri vervolgde haar toespraak met: ‘Beiden leefden uit hun geloof, hadden daar veel aan en voedden hun kinderen daarin ook op.’

De ingrediënten van het boek zijn compleet als hieraan ten eerste wordt toegevoegd de verhuizing van het gezin naar Oegstgeest, waar in 1921 nog geen zelfstandige gereformeerde gemeente bestond en de verzuiling op zijn hoogtepunt was; en ten tweede de samenwerking van Jan met zijn broer Arie in een aannemersbedrijf dat in zekere zin een voortzetting was van het goed lopende timmermansbedrijf van hun vader in de polder Moerkapelle. De volgende toelichting per hoofdstuk is bedoeld om de opzet en structuur van het boek te verduidelijken.

Hoofdstuk 2 en 3

De hoofdstukken 2 en 3 geven een beschrijving van de sociale en economische geschiedenis van de families Den Ouden en Dorrepaal door de eeuwen heen tot aan het huwelijk van Jan en Adriana in 1914. De beschrijving gaat verder dan een genealogisch overzicht van de afstamming van generatie op generatie. Zo’n beschrijving is ook altijd een reconstructie van de auteurs, een verhaal vanuit de veronderstelling dat er een bepaalde continuïteit in de familiegeschiedenis zit en dat niet alles afhangt van toevalligheden. Uit welke mogelijkheden konden de voorouders van Jan en Adriana kiezen en welke keuzes maakten zij, wanneer kwam het beroep timmerman in de familie Den Ouden en welk geloof hingen hun voorouders aan? Een beschrijving van een familiegeschiedenis is niet alleen zoeken naar continuïteit, maar ook een bepaalde interpretatie van het verleden die gekleurd wordt

door de focus van het onderzoek. Wij wilden weten hoe het gezin van Jan en Adriana was geworden wat het was, een gereformeerd gezin in een zakelijk milieu.

De beschrijving is beperkt tot de voorouders in mannelijke, rechte lijn met hun echtgenotes. Toch is gebleken dat er in de familie ook vrouwen waren die de levensloop van de familie meebepaalden. In dat geval is ook stilgestaan bij hun achtergrond. Het timmermansvak bijvoorbeeld is in de negentiende eeuw in de familie Den Ouden gekomen door toedoen van Bapje den Ouden, de zus van Jans overgrootvader Arie den Ouden. Zij trouwde als weduwe op latere leeftijd met timmerman Boudewijn van der Laan. Toen diens zoon enkele jaren later overleed en zijn kleinzoons nog veel te klein waren, werden Bapje’s neven Maarten en Adrianus den Ouden in het timmermansbedrijf opgenomen.

Beide families waren vanaf de reformatie tot in de negentiende eeuw lid van de heersende protestantse kerk. De kerk in Moerkapelle ging mee met de Afscheiding van 1834 en ontwikkelde zich tot een van de zwaarst gereformeerde varianten: de Gereformeerde Gemeente. De ouders van Adriana gingen mee met de tweede kerkscheuring, de Doleantie van 1886, waarvan Abraham Kuiper de aanvoerder werd.

Hoofdstuk 4 en 5

Hoofdstuk 4 gaat over het huwelijks- en gezinsleven van Jan en Adriana die in dit hoofdstuk Jaan wordt genoemd, haar roepnaam voor familie en vrienden. Hoe hebben zij hun taak als echtgenoten en opvoeders vorm gegeven vanuit hun gereformeerde levensvisie en tegen de achtergrond van die tijd? Een groot deel van de opvoeding vond plaats in het interbellum, de periode tussen de eerste wereldoorlog (1914-1918) en de tweede wereldoorlog (1940-1945), behalve die van de jongsten. Voor gereformeerden stond toen vast dat het huwelijk de hoeksteen van de samenleving was, zoals voorgeschreven in het bijbelse scheppingsverhaal. De bijbel legde de man en de vrouw verschillende taken en verplichtingen op. De man was het gezinshoofd en zorgde voor het inkomen en de vrouw had de zorg voor de huishouding en de dagelijkse opvoeding van de kinderen. De schoolkeuze was belangrijk omdat de school werd gezien als het verlengstuk van de opvoeding binnenshuis; een niet-christelijke school was geen optie. Naast een beschrijving van de regels binnenshuis, geeft hoofdstuk 4 een beeld van het dagelijkse reilen en zeilen van het gezin.

Hoofdstuk 5 laat zien hoe de opvoeding door Jan en Adriana doorwerkte bij de negen kinderen die tussen 1915 en 1937 werden geboren. Hoe hebben zij de normen en waarden die Jan en Adriana hen voorleefden opgepakt en aangepast aan de eigentijdse omstandigheden? Welke opleiding volgden zij, wat was hun partnerkeuze, hoe voedden zij hun eigen kinderen op en hoe richtten zij hun leven verder in?

Deze twee hoofdstukken zijn rijk geïllustreerd. Voor degenen die het boek niet van kaft tot kaft willen lezen zijn deze hoofdstukken alleen al de moeite van het kijken waard, en voor een aantal neven en nichten een feest van herkenning.

Hoofdstuk 6

Hoofdstuk 6 bevat het handgeschreven verslag van de reis van Jan en Adriana naar Canada en de Verenigde Staten in 1955. Zij bezochten daar hun geëmigreerde zoon Hans en zijn gezin in Canada en Adriana’s zus Pie van Leeuwen-den Ouden in Californië. Het verslag geeft in de eerste plaats een mooi tijdsbeeld uit de jaren vijftig van de twintigste eeuw. Zij

maakten daar bijvoorbeeld kennis met het fenomeen supermarkt dat in Nederland nog in het verschieft lag. Daarnaast neemt het verslag ons mee in hun gedachtewereld. Typerend is het bijbelse beeld uit het boek Psalmen dat onwillekeurig bij hen opkwam toen zij in het vliegtuig de zon zagen opkomen: ‘Ze (de zon) is als een bruidegom uitgaande uit zijn slaapkamer, ze is vrolijk als een held om het pad te lopen.’

Hoofdstuk 7

Hoofdstuk 7 gaat over het werkzame leven van Jan. Hij had van 1910 tot 1955 samen met zijn oudere broer Arie den Ouden (1883-1961) een succesvol aannemersbedrijf, de firma ‘Gebr. A. en J. den Ouden’, dat voortborduurde op het brede timmermanswerk waarmee zij in Moerkapelle ervaring hadden opgedaan. Zij hielden zich vooral bezig met utiliteitsbouw maar ook met woningbouw. Daarnaast hebben zij bouwkundig werk verricht in de weg- en waterbouw. Een aannemer staat verder van de werkvloer af dan timmerlieden, maar Jan stond zich erop voor dat hij zelf het timmermansvak in de vingers had. ‘Ik zou het niet kunnen verdragen dat mijn arbeiders iets kunnen, wat ik niet zou kunnen! Anders kan ik ze toch niet terechtwijzen’, aldus Jan Adriaan den Ouden die deze uitspraak van zijn grootvader had gehoord van zijn vader Arie.

Dit hoofdstuk laat ook zien hoe de broers zich staande wisten te houden in wisselende tijden. De eerste en tweede wereldoorlog en de crisis van de jaren dertig waren geen gemakkelijke perioden voor de bouwwereld. De broers paktten de kansen die hen geboden werden. Om een idee te geven hadden zij in het eerste decennium een aantal fabrieksgebouwen onder handen. In de *booming* jaren twintig konden zij enkele scholen bouwen. En in de jaren dertig kregen zij veel weg- en waterbouwkundige opdrachten van de overheid in het kader van verruiming van het binnenlandse scheepvaartverkeer en de Rijkswegenplannen van 1927 en 1932.

Hoofdstuk 8 en 9

De hoofdstukken 8 en 9 laten het kerkelijke, maatschappelijke en politieke leven binnen de gereformeerde zuil zien waaraan Jan en Adriana hun hele leven trouw bleven; hoofdstuk 8 gaat over de periode tot de tweede wereldoorlog en hoofdstuk 9 over de periode erna.

Toen Jan en Adriana in 1921 in Oegstgeest kwamen wonen, was Oegstgeest kerkelijk nog een wijk van de gereformeerde kerk van Leiden. Vanaf het allereerste uur heeft Jan zich met een aantal geloofsgenoten ingezet voor Oegstgeest als zelfstandige kerkelijke gemeente met eigen voorzieningen voor gereformeerden. Dit alles speelde zich af in een tijd waarin de verzuiling in Nederland op zijn hoogtepunt was. De maatschappij was verdeeld in vijf zuilen met verschillende levensbeschouwelijke visies en eigen verenigingen en politieke organisaties. Het is bekend dat de gereformeerde zuil het sterkst was georganiseerd. Deel I van hoofdstuk 8 laat zien hoe Jan meehielp de gereformeerde zuil op te bouwen tijdens het interbellum en deel II beschrijft het hechte verenigingsleven waarin Jan, Adriana en hun kinderen deelnamen. Dit hoofdstuk geeft een inkijk in het kerkelijke en sociale netwerk van de Den Oudens in deze periode.

Hoofdstuk 9 laat de eerste tekenen zien van de afbrokkeling van de verzuiling. Samenwerking met andere zuilen op kerkelijk, maatschappelijk en politiek gebied bleek nodig voor het voortbestaan van de gereformeerde zuil, maar had als neveneffect dat de scheids-

lijnen vervaagden. Er ontstond vooral veel samenwerking tussen de hervormden en gereformeerden in het verenigingsleven en de gemeentepolitiek. Jan den Ouden heeft hieraan van harte meegedaan. Dit hoofdstuk eindigt rond 1960 met het overlijden van Jan den Ouden. De echte ontzuiling en ontkerkelijking in de generatie van hun kleinkinderen en daarna, hebben Jan en Adriana niet meer meegemaakt.

Geraadpleegde bronnen

Uit het familiearchief en de familieverhalen blijkt dat kinderen van Jan en Adriana al bezig waren met genealogisch onderzoek en ook plekken hebben bezocht waar de families vandaan kwamen. Wij konden verder graven dankzij het feit dat archieven de laatste jaren veel collecties digitaal hebben ontsloten; dat geldt in het bijzonder voor veel geraadpleegde collecties ten behoeve van familieonderzoek. Hiernaast waren archieven en databases van belang over onder andere de geschiedenis van de gereformeerde kerk en de antirevolutionaire politiek. Achterin zijn onder Bronnen naast de ongepubliceerde familiebronnen ook veel geraadpleegde openbare databases en archieven opgenomen. Wat betreft de geraadpleegde literatuur is hier volstaan met een kort lijstje publicaties dat direct betrekking heeft op de familie, de rest staat aan het eind van elk hoofdstuk.

Voor ons onderzoek waren van bijzonder belang oude krantenberichten die tegenwoordig digitaal geraadpleegd kunnen worden. De krant was voor de tweede wereldoorlog het belangrijkste communicatiemiddel. In krantenberichten was van alles te vinden over personen, instellingen, bestuurswisselingen, evenementen, jaarverslagen van verenigingen, verslagen van gemeenteraadsvergaderingen enzovoort. Hierin stonden ook verhuizingen van personen, met naam en toenaam en het toekomstige adres. Voor hoofdstuk 7 hebben wij veel berichten over aanbestedingen verzameld om een sluitend verhaal te krijgen over het werk dat het aannemersbedrijf van de broers Den Ouden hebben uitgevoerd.

Ten behoeve van de lezer

Elk hoofdstuk begint met een korte inleiding. Highlights nodigen de lezer uit om (een deel van) de tekst te lezen of om snel door een hoofdstuk heen te lopen. Voor geïnteresseerde lezers, die meer willen weten over bepaalde thema's die worden aangesneden, bieden kaders extra achtergrondinformatie; bijvoorbeeld over de schoolstrijd of over de geschiedenis van de besmettelijke pokkenziekte en het zogeheten pokkenbriefje. De hoofdtekst kan overigens gelezen worden zonder kennis te nemen van de kaders.

Hoofdstuk 2 en 3 eindigen met een genealogisch overzicht van de familie Den Ouden en de familie Dorrepaal. Achter in het boek staat een overzicht van drie generaties nakomelingen van Jan en Adriana (bijlage 3). Aan het eind van hoofdstuk 7 staat een overzicht van de bouwwerken die het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden heeft uitgevoerd, voor zover ons bekend.

EINDNOTEN HOOFDSTUK 1

¹ Jan Stampioen, Het Hooge Heemraedt schap van Schieland (Archief Hoogheemraadschap Schieland, toegang 111, inv.nr. 966, KRT_0036, blad 6).

KORT OVERZICHT GENEALOGIE FAMILIE DEN OUDEN

tot en met de generatie van Arie en Jan den Ouden

Generatie	Huwelijksjaar	Echtgenote/echtgenoot
1. Jan den Ouden (ca 1630-1685)	1653	Pietertje Mammesuijger (??-??)
2. Jan Jansz den Ouden (ca 1660-??)	1683	Catharina Oudshoorn (??-1709)
3. Maarten Jansz den Ouden (1684-1730)	1710	Barbara Pieters van der Torre (1688-1758)
4. Maarten Maartensz den Ouden (1723-1776)	1759	Maartje Aries van der Chijs (??-1784)
5. Arie den Ouden (1765-1846)	1800	Neeltje Brandwijk (1772-1832)
6. Adrianus den Ouden (1814-1899)	1837	Johanna Kant (1813-1885)
a. Arie den Ouden (1837-1907)	1882	Adriana van der Spek (1849-1891)
b. Willempe den Ouden (1839-1887)	1870	Jan van Tol (1841-1930)
c. Zweer den Ouden (1841-1925)	1871	Kaatje Naomi de Lange (1842-1913)
d. Maarten den Ouden (1842-1898)	1867	Geertrui Versloot (1841-1884)
e. Jan den Ouden (1843-1924)	1869	Antje Hoogendoorn (1845-1886)
7. Arie den Ouden (1837-1907)	1882	Adriana van der Spek (1849-1891)
a. Adrianus den Ouden (1814-1899)	1837	Johanna Kant (1813-1885)
b. Arie den Ouden (1884-1960)	1908	Dirkje van der Spek (1886-1959)
c. Johan den Ouden (1885-1908)	-	
d. Jannetje den Ouden (1887-1889)	-	
e. Jan den Ouden (1889-1959)	1914	Adriana Dorrepaal (1891-1972)
f. Maarten den Ouden (1890-1977)	1919	Neeltje Sterk (1892-1970)

De geschiedenis van de familie Den Ouden

Jan den Ouden was van huis uit timmerman evenals zijn vader. Er is gezocht naar antwoorden op de volgende vragen. Hoe en wanneer kwam het timmermansvak in de familie? In welk soort timmerwerk waren zijn voorgangers in de familie gespecialiseerd? Ook is gelet op de geloofsgemeenschap waartoe Jans voorouders behoorden, omdat Jan zelf volgens de overlevering van huis uit behoorde tot de orthodoxe kerk van de Gereformeerde Gemeenten, in gewoon spraakgebruik een uitgesproken ‘zwarte-kousen’-kerk.

Hiernaast staat een kort genealogisch overzicht van de generaties in rechte, mannelijke lijn tot aan Jan den Ouden, maar wel met een open blik naar vrouwelijke familieleden die richting gaven aan de sociaal-economische en religieuze ontwikkeling van de familie Den Ouden. De generaties zijn voor het gemak van de lezer genummerd. Aan het eind van het hoofdstuk is een stamboomoverzicht opgenomen.

Over het beroep van de oudste generaties Den Ouden is weinig bekend. Gebleken is dat de familie van oorsprong uit de regio Zevenhuizen-Moerkapelle kwam. Na een paar omzwervingen langs naburige dorpen vestigde de familietak waarvan Jan den Ouden afstamt zich in de negentiende eeuw in Moerkapelle. Adrianus den Ouden (1814-1899), de grootvader van Jan, oefende er het timmermansvak uit. Aan welk soort timmerwerk was toen behoefte in Moerkapelle? Een stadstimmerman moest vanzelfsprekend over andere vaardigheden beschikken dan een plattelandstimmerman, in het bijzonder een timmerman in een polder met molens, boerderijen, betimmeringen ten behoeve van schutsluizen, kades, enzovoort.

Voorafgaand aan de beschrijving van de oudste generaties volgt een aardrijkskundige en cultuur-historische schets van Moerkapelle en directe omgeving. Deze schets kan gezien worden als een *pars pro toto* voor de landschapsgeschiedenis van de andere dorpen en polders binnen en rond de huidige gemeente Zuidplas waar Jans voorouders hebben gewoond.

Daarna volgt een overzicht in vogelvlucht van de oudste generaties in de zeventiende en achttiende eeuw, gevolgd door een bredere inblik in het wel en wee van de voorouders en hun gezinnen die in de negentiende eeuw in Moerkapelle woonden en werkten.

De familiegeschiedenis van de familie Den Ouden wordt afgesloten met een beschrijving van het gezin waarin Jan den Ouden opgroeide en zijn opvoeding genoot, tot aan zijn huwelijk in 1914.

Plattegrond gemeente Zuidplas sinds 2010. De vroegere gemeente Moerkapelle ligt het meest noordelijk (bron kaart: Startpagina gemeente-Zuidplas).

2.1. LANDSCHAPSGESCHIEDENIS VAN MOERKAPELLE¹

Jan den Ouden werd in 1889 geboren in de toenmalige gemeente Moerkapelle. Het grondgebied van de gemeente bestond toen uit het dorp Moerkapelle en de polder de Wildeveenen. Het grondgebied van de gemeente Moerkapelle was ook het grondgebied van het waterschap of de polder. Het land werd na de droogmaking in de zeventiende eeuw ook vaak Honderdmorgen genoemd met een verwijzing naar de oppervlakte ervan. Een morgen is een oude oppervlaktemaat, groot circa 0,85 hectare. Ten westen van de Honderdmorgenspolder lag de polder Honderdveertigmorgen. Hierna worden de woorden Moerkapelle, polder de Wildeveenen en Honderdmorgenspolder door elkaar gebruikt ter aanduiding van het waterschap Moerkapelle en van de gemeente Moerkapelle voordat zij in 1991 fuseerde met de gemeente Zevenhuizen. De samengestelde namen van de polders worden ook wel in losse woorden geschreven: Wilde Ve(e)nen polder en Honderd Morgen polder

**‘... ‘k hoor de Rotte ruischen!
‘k Hoor met klaterend geschal,
Als een’ snellen waterval,
Haer door de open sluizen bruisschen ...’**
(strofe uit Dirk Smits, ‘De Rottestroom’, circa 1750)

In de middeleeuwen vormden de nog onontgonnen Wildeveenen het noordelijke gedeelte van het ambacht (bestuursdistrict) Zevenhuizen waarvan de gelijknamige woonkern zich enkele kilometers ten zuiden van het huidige Moerkapelle bevindt. Het bestuur van dit ambacht was in de late middeleeuwen door de graaf van Holland in leen gegeven aan een ambachtsheer die tegen vergoeding het recht kreeg om daar een schout te benoemen. De schout van Zevenhuizen stond aan het hoofd van het lokale bestuur, min of meer te vergelijken met de huidige functie van burgemeester. Hij gaf leiding aan de schepenen en ambachtsbewaarders die respectievelijk de lage rechtspraak en het burgerlijk bestuur uitoefenden. De hoge rechtspraak was in handen van de baljuw van Schieland. Globaal kan gesteld worden dat een ambacht of ambachtsheerlijkheid, als het ambacht in leen was uitgegeven, de voorloper was van de latere plattelandsgemeente. Daarnaast gaf een schout leiding aan het polderbestuur dat de waterhuishouding regelde. Vaak zaten dezelfde personen in zowel het ambachtsbestuur als het polderbestuur.

De Wildeveenen was het laatste gedeelte van het ambacht Zevenhuizen dat in cultuur werd gebracht. In dit moerasgebied werd in en na de middeleeuwen turf gewonnen zoals overal elders in Zuid-Holland achter het brede duingebied aan de Noordzee. In en na de middeleeuwen werd de turf vervoerd via de Moerse vaart, die de grens vormde met de polders van Zevenhuizen, naar het verlaat (schutsluis) bij de Hollevoeterbrug over de rivier de Rotte. Een schutsluis maakt het mogelijk om schepen van een laag naar een hoog waterpeil te brengen en omgekeerd. Via de Rotte werd de turf overgebracht naar Rotterdam, de stad die zijn naam dankt aan deze rivier, en verder naar andere bestemmingen verscheept. Ten oosten van de schutsluis bij de Hollevoeterbrug vestigden zich in de zestiende eeuw veenarbeiders aan de Moerse vaart, een waterweg die was aangelegd voor de turfwinning. Die vaart werd later bedijkt. Rond 1570 werd er een kapel gesticht. Hieraan ontleende het

dorp Moerkapelle zijn naam. Het dorp werd toen nog omringd door veenplassen.

De roofbouw van de turfafgravingen hield pas op toen De Wildeveenen was veranderd in een diepe plas waar verdere vervening niet meer mogelijk was. Door verkoop was Moerkapelle in 1646 losgemaakt uit het ambacht Zevenhuizen en verzelfstandigd tot het ambacht Moerkapelle met een eigen ambachtsheer, schout en polderbestuur. In de periode 1645-1655 werd deze plas drooggelegd. Veel omringende ondiepere veenplassen waren al ingepolderd maar De Wildeveenen vergde de meer complexe aanpak van een droogmakerij, een relatief nieuwe werkwijze waar nog niet veel ervaring mee was. Bedijking en een stelsel van ringvaarten, molens, sluisjes, duikers, boezems en kades moesten ervoor zorgen dat de drooggelegde veenplas droog bleef.

Op bijgaande kaart van Jacob Kuyper van 1867 van de gemeente Moerkapelle is de kunstmatige inrichting van de droogmakerij goed af te lezen. De Wildeveenen heeft hier bijna de wiskundige vorm van een parallellogram. De droogmakerij werd doorsneden door kaarsrechte wegen, tochten (sloten) en duikers (ondergrondse waterlopen onder wegen of dijken). Niet te zien zijn de zes achttiende-eeuwse molens langs de Rotte.

Vier molens en één molengang van twee molens op een rij pompten het overvloedige water uit de polder over de dijk naar boven in de rivier de Rotte. Van daar werd het water geloosd richting Rotterdam naar de Maas en uiteindelijk afgewaterd in de Noordzee. We kunnen ons hiervan een voorstelling maken door ons de molens van de Kinderdijk (Werelderfgoedlijst UNESCO) voor de geest te halen. De molens in Moerkapelle bestaan weliswaar nog wel (Rottedijk 2, 6, 10, 12, 14 en 16) maar zijn afgeknot nadat zij in 1924 werden vervangen door elektrische bemaling. Sindsdien fungeren de molens als woonhuizen.

Onder ambachtsheer Daniël van Hogendorp werd de droogmaking in 1655 voltooid. Het oorspronkelijke moerasgebied, dat verworpen was tot een uitgeveende waterplas waar op de bodem vette zeeklei lag, kon nu geleidelijk veranderen in vruchtbare landbouwgrond en grazige weiden. Rond 1660 verzezen er al twee grote herenboerderijen: de boerderij ‘Stolpenburg’ (Herenweg 54), gebouwd voor Balthasar Coymans, die een van de bedijkers was van de polder, en, iets eerder, de boerderij ‘Het Land van Belofte’ (Noorddijk 5), die gebouwd werd in opdracht van diens zwager Johan Herrewijn junior. Deze boerderijen werden door de bouwheren verpacht en deden tevens dienst als buitenverblijf voor henzelf. De erfpachters moesten als tegenprestatie onder andere een herenkamer in gereedheid

Cartograaf Jacob Kuyper, kaart gemeente Moerkapelle, ca 1867. Ten westen langs de kronkelige Rotte en ten zuiden van de Moerse vaart zijn de aangelegde dijken zichtbaar: de Rottedijk of Oude Lee-dijk in het westen en de Moerdijk en Honderdmorgen dijk in het zuiden. Naast afvoer van water naar de Rotte werd water aan de oostzijde geloosd in de Hollandse IJssel.

Marius Richters, schilderij van de molens aan de Rotte in de Wildeveenen, 1926, olieverf op doek (ontleend aan: ‘Thuis in de Zuidplas’).

houden voor de eigenaren en tijdens hun verblijf voor hun natje en droogje zorgen. Dit reflecteert de manier waarop in Holland in deze tijd het verschijnsel van de buitenplaatsen in de mode raakte. Later gingen de boerderijen over in handen van plaatselijke landbouwers.

Deze twee boerderijen bestaan nog steeds. In de negentiende eeuw kwamen zij in het bezit van de familie Van der Spek, evenals het merendeel van de andere herenboerderijen in Moerkapelle. Uit deze familie was Adriana van der Spek, de moeder van Jan den Ouden, afkomstig.

Jan Verheul Dzn., aquarel boerderij 'Het Land van Belofte' (1929), Noorddijk 5, Moerkapelle, bewoonster wed. Jac. van der Spek (Stads-archief Rotterdam).

Jan Verheul Dzn., aquarel boerderij 'Stolpenburg' (1929), Herenweg 54, Moerkapelle, eigenaar C. van der Spek (Stads-archief Rotterdam).

Na de droogmaking ontstond welvaart in de Wildeveenen dankzij het vruchtbare land. De welvaart trok ook middenstanders aan die inspeelden op de behoeften van de agrarische bevolking en ambachtslieden die verstand hadden van het boerenwerk. Bovendien waren ambachtslieden nodig voor de aanleg en het onderhoud van waterstaatkundige werken. Daardoor nam de bebouwing in het dorp Moerkapelle toe. Hoog boven de dorpsbebouwing torende de fraaie, grote kerk van 1662 uit, die was gebouwd op een terp. De kerk, die nog steeds bestaat, was een beeldbepalend gebouw in de wijde omgeving.

Aangenomen wordt dat deze kerk ontworpen is door de bekende architect Pieter Post, een prominente vertegenwoordiger van het Hollands classicisme. Hij assisteerde Jacob van Campen onder meer bij de bouw van het Mauritshuis in Den Haag en ontwierp het Huis Ten Bos voor het stadhouderlijk hof. De oude kapel werd niet afgebroken maar deed nog lang dienst als dorpschool, totdat in 1840 een nieuw schoolgebouw in gebruik werd genomen.

In 1677 kocht de stad Rotterdam de ambachtsheerlijkheid Moerkapelle van de weduwe van Daniël van Hogendorp. Moerkapelle bleef een stadsheerlijkheid tot de Bataafse en Franse tijd (1795 -1813). Na 1813 werd zij een zelfstandige gemeente.

De kerk in Moerkapelle, 1729, uitsnede (Delpher, Het Geheugen).

2.2. DE OUDSTE GENERATIES DEN OUDEN (17^E EN 18^E EEUW)

Over de eerste generaties Den Ouden is weinig bekend, niet alleen omdat de doop-, trouwen en begrafenisregisters die de kerk bijhield incompleet zijn of moeilijk toegankelijk, maar ook troffen we geen of weinig notariële aktes aan zoals testamenten en overdrachten of andere documenten die meer informatie hadden kunnen opleveren.

Bekend is dat de verhuizingen van de families in de zeventiende en achttiende eeuw plaats vonden binnen een klein veen- en poldergebied. Dit gebied bestrijkt globaal het oostelijke deel van het Hoogheemraadschap Schieland, en wel tussen de Hollandse IJssel in het oosten en de eerder genoemde rivier de Rotte in het westen, en tussen de stad Rotterdam in het zuiden en Gouda in het noordoosten. Nagenoeg alle woon- en werkplaatsen liggen in de tegenwoordige gemeente Zuidplas die in 2010 is ontstaan als vrijwillige fusie tussen de gemeenten Moordrecht, Nieuwerkerk aan den IJssel en Zevenhuizen-Moerkapelle. De gemeenten Zevenhuizen en Moerkapelle waren al in 1991 gefuseerd. De nieuwe gemeente is genoemd naar de droogmakerij Zuidplas die in de negentiende eeuw was drooggelegd.

Daarnaast zijn er vóór de negentiende eeuw geen aanwijzingen dat leden van de familie Den Ouden een andere religie aanhingen dan de Nederduits Gereformeerde kerk. Dit is de kerk die ten tijde van de Republiek der Verenigde Nederlanden de bevoorrechte kerk was, en sinds de synode van Dordrecht (1618-1619) gebaseerd was op de Dordtse leerregels en ingericht volgens de Dordtse kerkorde. In de negentiende eeuw ging de voortzetting van deze kerk de Nederlands Hervormde kerk heten.

In de navolgende beschrijving zijn voor het gemak van de lezer de rechtstreekse voorouders in elke generatie aangegeven in kapitalen.

Generatie 1

De oudste bekende voorouder is JAN DEN OUDEN die omstreeks 1630 werd geboren in Nieuwerkerk aan den IJssel, gelegen aan de Hollandse IJssel circa 10 km ten noordoosten van Rotterdam. Hij trouwde in 1653 met PIETERTJE MAMMESUIJGER. Haar geboorteplaats is niet bekend. Hun zoon Jan Jansz den Ouden werd omstreeks 1660 geboren in Zevenhuizen, vijf à zes km ten noordwesten van Nieuwerkerk aan den IJssel. Over de vraag hoe groot het gezin was en welk beroep Jan uitoefende zijn geen gegevens gevonden.

Generatie 2

JAN JANSZ DEN OUDEN (ca. 1660 - ca. 1688) werd geboren in Zevenhuizen. Zijn beroep is, evenmin als dat van zijn vader, in dit onderzoek naar voren gekomen. In 1679 kocht hij een stuk land in het buurtschap Maatveld onder Zevenhuizen. Hij woonde daar ook. Dat rechtvaardigt nog niet de conclusie dat hij landbouwer of veehouder was, maar het is ook niet helemaal onwaarschijnlijk. Hij kan hiernaast nog een andere inkomstenbron hebben gehad als (seizoens)arbeider in de turfwinning of agrarische sector.

Jan den Ouden trouwde in 1683 met CATHARINA CORNELISDR (TRIJNTJE) OUDSHOORN (??-1709) uit het naburige dorp Capelle aan den IJssel, eveneens gelegen aan de Hollandse IJssel. Zij voegde zich bij haar man in Zevenhuizen waar ze ook overleed. Jan en Trijntje kregen drie kinderen: Maarten (1684), Maartje en Jannetje. Op 15 januari 1685 lieten zij een langstlevende testament opmaken. De notaris kwam aan huis want Jan

Jan
den Ouden
(ca. 1630-1685)

Jan Jansz
den Ouden
(ca. 1660-1688)

was toen 'sieck van lighame en te bedde leggende'. Zij wezen elkaar over en weer aan als universeel erfgenaam; hiertegenover stond de plicht van de langstlevende hun kinderen tot het 25ste jaar te onderhouden en op te voeden 'in de vrees des Heeren, mitsgaders te laten leeren leesen, schrijven, cijfferen ende voorts een bequaem handtwerck, ofte andere eerlijcke exercitie als waer mede deselve de kost sullen komen gewinnen.' Tot slot kreeg elk kind met 25 jaar of eerder bij huwelijk een bedrag van f 25.- uitgekeerd.² Hoeveel jaar Jan Jansz den Ouden hierna nog geleefd heeft is niet met zekerheid te zeggen, maar hij stierf vermoedelijk in 1688, circa 28 jaar oud.

Uit het feit dat Jan een stukje land had en het feit dat hij en zijn vrouw een testament konden laten opmaken kan worden opgemaakt dat zij niet echt armlastig waren. Anderzijds laat het testament zien dat het ook niet overhield. Ze beschikten over een kleine hoeveelheid middelen.

Generatie 3

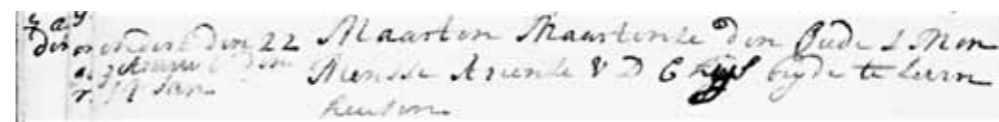
MAARTEN JANSZ DEN OUDEN (ca. 1684-1730) was de enige zoon van Jan den Ouden en Trijntje Oudshoorn. Hij had nog twee zusters boven zich. Geboren in Zevenhuizen, trouwde hij in 1710 in Nieuwerkerk aan den IJssel met BARBARA PIETERS VAN DER TORRE (1688-1758). Dit was de geboorteplaats van zijn grootvader Jan den Ouden. Was het huwelijk misschien gearrangeerd? Hoe dit ook zij, in Nieuwerkerk aan den IJssel werden hun tien kinderen geboren tussen 1710 en 1725. Van hen bereikten vijf de volwassen leeftijd. Onder hen waren drie zoons: Jan (1710), Pieter (1715) en Maarten (1723). De jongste zoon Maarten is de voorvader in rechte lijn van Jan den Ouden.

Vader Maarten werd niet oud. Hij stierf in 1730 in zijn geboortedorp Zevenhuizen, nog maar 46 jaar oud. Het oudste kind Jan was net 20 jaar geworden. Blijkbaar was het gezin tussen 1725-1730 verhuisd naar Zevenhuizen. Zijn weduwe bleef er wonen met kinderen die nog bij haar inwoonden. We komen Barbara tegen in de lijst van belastingplichtige personen van Zevenhuizen van 1742. Misschien had zij het eerder genoemde stukje land geërfd en verdiende zij met haar kinderen wat bij met seizoenswerk op het land; misschien waren zij kleine neringdoenden. Het woonhuis waarvan zij eigenares was werd getaxeerd op een huurwaarde van f 16,- per jaar; dat was beneden de belastingplichtige grens. Zeer waarschijnlijk was het ook haar sterfhuis in januari 1758.

Generatie 4

MAARTEN MAARTENSZ DEN OUDEN (ca. 1723-1776), geboren in Nieuwerkerk aan den IJssel, verhuisde vóór 1730 met zijn ouders naar Zevenhuizen. Een jaar na het overlijden van zijn moeder Barbara van der Torre (1758) trouwde hij met dorpsgenoot MENSJE (Maartje) ARIES VAN DER CHIJS (??-1784). Hij was toen al 35 jaar.

Maarten en Maartje kregen drie kinderen: Maarten (1759-??), Barbara (Bapje/Babje) (1762-1846) en Arie (1765-1846). Het oudste kind werd geboren in Zevenhuizen, het jongste kind in Capelle aan den IJssel. Na diens geboorte verhuisde het gezin in 1766 naar Moordrecht, ook een dorp aan de Hollandse IJssel, circa negen kilometer naar het noorden. Over het oudste kind is niets bekend, misschien stierf hij jong. Maarten en Maartje overleden beiden in Moordrecht, hij in 1776, zij in 1784. Wat het beroep was van Maarten is niet bekend, evenmin als dat van zijn vader en grootvader. Toen hij overleed waren zijn

Registratie van de ondertrouw van Maarten den Ouden en Mensje van der Chijs (Ghijs) op 22 januari 1759 in het huwelijksregister van de Gereformeerde kerk van Zevenhuizen (DTB-boeken).

kinderen nog jong. Bapje en Arie – de overgrootvader van Jan den Ouden – waren toen respectievelijk 13 en 11 jaar. Er zijn aanwijzingen dat de weduwe van Maarten onder andere aan de kost kwam als turfmaakster. Bij haar overlijden in 1784 was zoon Arie 19 jaar oud.

Het laat zich raden dat Arie en zijn twee jaar oudere zus Bapje het moeilijk hebben gehad toen zij in 1784 wees werden. Zij zullen onder voogdij hebben gestaan van de armmeesters van de weeskamer of van bij testament aangewezen voogden. De meerderjarigheidsgrens lag toen bij 25 jaar. Bapje trouwde in 1789 met Pieter Pronk, geboren in Nieuwerkerk aan den IJssel. Zij woonden in Moordrecht waar hun kinderen Arie (1790-1804) en Pieter (1792-1792) geboren werden maar ook weer heel jong stierven. Pieter was een zoon van Arie Pronk, in 1783 overleden in Nieuwerkerk aan den IJssel, en Ariaantje de Jong, overleden in 1814 in Moordrecht. Pieter Pronk stierf in Moordrecht in 1818, 56 jaar oud. In 1820 hertrouwde Bapje met de weduwnaar Boudewijn van der Laan, ook uit Moordrecht. Hij was timmerman.

Arie, de rechtstreekse voorvader van Jan den Ouden, was eerst tapper. Het beroep tapper hield indertijd in dat hij wijn of bier uit het vat verkocht, vermoedelijk bier omdat deze drank indertijd tot de dagelijkse levensbehoeften behoorde. Later stond hij in het bevolkingsregister van Moordrecht te boek als kleermaker. Bapje en Arie zijn in deze plaats op hoge leeftijd overleden, beiden in het jaar 1846.

Generatie 5

ARIE DEN OUDEN (1765-1846), de overgrootvader van Jan den Ouden, is geboren in 1765 in Capelle aan den IJssel. Hij ging in 1766 al mee met zijn ouders en zus Bapje naar Moordrecht waar hij opgroeide, werkte, een gezin stichtte en tot slot overleed. Hij trouwde in Moordrecht in 1800 met NEELTJE BRANDWIJK (1772-1832), die geboren was in Ouderkerk aan den IJssel. Hij was toen 35 jaar. In een geboorteakte van 1813 van een van zijn kinderen stond hij vermeld als kleermaker, hetzelfde beroep als zijn vader.

Van hun zeven kinderen, die tussen 1801 en 1814 werden geboren, bereikten slechts drie de volwassen leeftijd: Arie (1805-1860), Maarten (1807-1890) en Adrianus (1814-1899). Volgens het volkstellingsregister van Moordrecht van 1829 was het beroep van zoon Arie barbier. In latere geboorteaktes vanaf 1839 stond hij – nu zelf vader – wisselend geregistreerd als kleermaker, winkelier en koopman. De twee andere broers, Maarten en Adrianus, gingen een heel ander beroep uitoefenen. In het volkstellingsregister van 1829 stonden zij beiden als timmerman geregistreerd.

In 1829 woonden de drie broers nog bij hun ouders. Moeder Neeltje Brandwijk overleed in Moordrecht in 1832. De oudste zoon Arie die ook winkelier was bleef bij zijn vader wonen tot hij in 1838 trouwde met Dirkje van den Bogaard. Na zijn huwelijk betrok hij het buurhuis. Vader Arie woonde daarna alleen met een inwonende dienstbode tot zijn zuster Bapje in 1841 bij hem introk nadat zij voor de tweede keer weduwe was geworden. Zowel Arie senior als zijn zuster Bapje overleden in 1846. Arie junior en Maarten deden van hun

**Maarten Jansz
den Ouden**
(ca. 1684-1730)

**Maarten
Maartensz
den Ouden**
(ca. 1723-1776)

**Arie
den Ouden**
(1765-1846)

overlijden aangifte bij de Burgerlijke Stand (tegenwoordig: gemeentelijke basisregistratie). Na hun overlijden trok het gezin Den Ouden-Van den Bogaard in het ouderlijk huis.

Bij tante Bapje is naar alle waarschijnlijkheid het antwoord te vinden op de vraag hoe het beroep van timmerman in de familie Den Ouden is gekomen.

Bij tante Bapje is naar alle waarschijnlijkheid het antwoord te vinden op de vraag hoe het beroep van timmerman in de familie Den Ouden is gekomen. Bapje den Ouden hertrouwde zoals gezegd in 1820 met timmerman Boudewijn van der Laan (1757-1841). Voor Boudewijn was het zijn derde huwelijk. Hij had één zoon, Gerrit van der Laan (1787-1823), die net als hij timmerman was. Deze Gerrit stierf in 1823 en liet een zoontje van vijf jaar achter en een zoontje dat een paar dagen na zijn dood werd geboren. Zijn weduwe verdiende de eerste paar jaar de kost als werkster en daarna als baanspinster in een van de vele touwslagerijen die Moordrecht rijk was. Haar oudste zoon ging dit beroep later ook uitoefenen, terwijl de jongste zoon timmerman werd. Toen vader Gerrit in 1823 overleed waren zijn zoontjes natuurlijk niet in staat hem op te volgen in het timmerbedrijf. Grootvader Boudewijn stond voor een probleem. Hij was met zijn 65 jaar al aardig op leeftijd. Bapjes neef Maarten was dat jaar 16 geworden, een geschikte leeftijd om in het bedrijf mee te draaien. Voor Boudewijn van der Laan lag hier een uitgelezen kans om de continuïteit van zijn familiebedrijf veilig te stellen. Het volkstellingsregister van 1829 registreerde niet alleen Maarten maar ook zijn zeven jaar jongere broer Adrianus, de grootvader van Jan den Ouden, als timmerman. In dat jaar werd hij 15. Kennelijk was ook hij hier in de leer gegaan.

Toen de jongste zoon van Gerrit van der Laan oud genoeg was om mee te draaien werd de tijd rijp dat in elk geval Adrianus den Ouden elders werk zocht. Hij ging als timmermansknecht werken in Bleiswijk. Daar leerde hij Johanna Kant kennen met wie hij in 1837 trouwde. Na hun trouwen vertrokken zij naar haar woonplaats Moerkapelle. Zijn broers Arie en Maarten bleven in Moordrecht wonen en werken.

De oudste zoon Arie, barbier en winkelier, trouwde met Dirkje van den Bogaard (1810-1858) en kreeg bij haar vijf kinderen. Na hun overlijden in 1858 en 1860 waren nog twee kinderen in leven: Maarten (1851) en Aart (1855). Eerst werden zij opgenomen in het gezin van hun oom Maarten den Ouden en tante Maria van Vooren in Moordrecht. Maarten bleef daar en werd ook timmerman. Hij overleed in 1875, 24 jaar oud. Aart vertrok in 1862 naar het gezin van oom Adrianus den Ouden en tante Johanna Kant in Moerkapelle en ging daar het timmervak leren. Hij heeft nog een kleine vier jaar gewerkt in de Haarlemmermeer waar zijn neven Maarten en Jan den Ouden, zoons van Adrianus den Ouden en Johanna Kant, een timmermansbedrijf hadden. Hij vertrok op 1 augustus 1874 maar keerde in 1878 terug naar zijn oom en tante in Moerkapelle. Hij overleed daar in 1897, ongehuwd en kinderloos.

De tweede zoon van Arie en Neeltje, Maarten (1807-1890), had gedurende zijn werkzame leven een goed lopend timmermansbedrijf in Moordrecht. De Goudsche Courant van 9 mei 1867 berichtte dat hij had ingeschreven op de aanbesteding van de gemeente Moordrecht voor de verbouwing van de onderwijzerswoning daar. De aanbesteding werd hem weliswaar niet gegund omdat hij niet het laagst had ingeschreven (f 7000,-), toch blijkt hieruit dat hij meer was dan een eenvoudig timmerman. Maarten was getrouwd met Maria van der Vooren bij wie hij zes dochters kreeg maar geen zoon die hem kon opvolgen. Hij overleed in 1890 in Moordrecht.

Uit de voorgaande beschrijving van de familie Den Ouden blijkt dat de eerste vier generaties leefden van een stukje land, mogelijk aangevuld met inkomsten uit (seizoens)arbeid in de landbouw of turfwinning. In de vijfde generatie slaagde Arie den Ouden (1765-1846) en zijn kinderen er in zich een positie te verwerven in de middenstand van neringdoenden (tapper en winkelier) en ambachtslieden (kleermaker, barbier en timmerman). De oudste zoon Arie zou de winkel van zijn vader overnemen. Zijn twee andere zoons Maarten (1805-1890) en Adrianus (1814-1899) bekwaamden zich in het timmermansvak, hoogst waarschijnlijk op het spoor gezet door Boudewijn van der Laan, de tweede echtgenoot van hun tante Bapje den Ouden (1762-1846). Vanaf Adrianus den Ouden – hij vormt de zesde generatie en is de grootvader van Jan den Ouden – ging dit vak over van vader op zoon.

Het beroep van timmerman was indertijd veel breder dan tegenwoordig. Timmerlieden werkten niet zoals tegenwoordig alleen aan een onderdeel van een bouwproject, zeker als zij meester timmerman waren. Zij namen vaak een heel werk, bijvoorbeeld een gebouw of een deel ervan voor hun rekening, inclusief het funderings-, metselaars- en schilderwerk. Ook maakten zij het ontwerp als er niet een architect aan te pas kwam. Een wagenmaker zouden we tegenwoordig ook geen timmerman noemen maar een vakman met een eigen specialisme. Er zullen ook toen zeker timmerlieden zijn geweest die eenvoudig timmerwerk uitvoerden, maar de vader en ooms van Jan den Ouden beperkten zich hier niet toe. Zij noemden zich zelf in voorkomende gevallen meester timmerman of bouwkundige. Zij legden zich in Moerkapelle toe op het timmerwerk waaraan behoefte was in een polder met boerderijen en waterstaatkundige werken.

2.3. VESTIGING GENERATIE 6 EN 7 IN MOERKAPELLE (19^E EEUW)

Generatie 6

ADRIANUS DEN OUDEN (1814-1899) werd geboren in Moordrecht als jongste kind van Arie den Ouden en Neeltje Brandwijk. Toen hij in Bleiswijk ging werken als timmermansknecht, ontmoette hij JOHANNA KANT (1813-1885) die daar als dienstbode werkte. Zij was een dochter van schoenmaker Zweer Kant en Willempje Bakker uit het aangrenzende dorp Moerkapelle. Toen vader Zweer in 1852 overleed woonde hij in bij zijn zoon Gerrit Kant die eveneens schoenmaker was.

Adrianus en Johanna trouwden op 11 mei 1837 in Moerkapelle. Zij was bij haar huwelijk al zwanger van de oudste zoon Arie die op 22 augustus van dat jaar in Bleiswijk werd geboren. Hij is de vader van Jan den Ouden. Als beroep van Adrianus vermeldde deze akte: timmermansknecht. De vier volgende kinderen van Adrianus en Johanna werden in Moerkapelle geboren: Willempje (1839), Zweer (1841), Maarten (1842) en Jan (1843) den Ouden. De latere geboorteaktes vermelden dat Adrianus timmerman was. Het is aannemelijk dat hij het timmermansbedrijf kocht van de erven Jacob Prins. Prins, woonachtig in Zevenhuizen en overleden in 1835, had jarenlang een timmermansbedrijf in Moerkapelle in de Dorpsstraat aan de zuidkant van de dijk op de grens van de gemeente Zevenhuizen.³ Dit bedrijf zal zich toegelegd hebben op het timmermanswerk waaraan boeren behoefte hadden en misschien ook het polderbestuur bij het onderhoud van molens, sluizen, duikers, kades en andere waterstaatswerken in Moerkapelle. Ondanks de kleine bevolking zal er genoeg werk zijn geweest en kon zijn oudste zoon Arie in het bedrijf komen en het later overnemen.

**Adrianus
den Ouden**
(1814-1899)

Minuutplan Moerkapelle 1811-1832, sectie A, blad 3, uitsnede (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). De Dorpsstraat loopt van zuid naar noord. Aan de oostkant ligt de Hervormde kerk van 1662 (blauw gekleurd). Schuin aan de overkant ligt boerderij Oudersvrucht waar grootvader Arie van der Spek woonde en werkte (geel omcirkeld). Het timmerbedrijf van Prins, later Den Ouden lag aan de oostkant van de Dorpsstraat, ten zuiden van de Moerse vaart (rood omcirkeld).

Geloofsrichting¹

De voorgaande generaties Den Ouden behoorden vanaf de reformatie tot de gereformeerde kerk van de Dordtse synode van 1619. Vanaf 1816 ging deze kerk de Nederlands Hervormde kerk heten. De familie Den Ouden behoorde toen nog steeds tot deze kerk. Hierin

kwam verandering met de eerste grote kerkscheuring van 1834 die was ingezet door ds. De Cock uit Ulrum (Groningen). Vele kerkelijke gemeenten stapten toen uit het synodale verband van de Hervormde kerk en gingen zelfstandig verder. De ‘afgescheidenen’ of ‘gereformeerden’ keerden zich tegen de ‘libertijnse’ leer van de Nederlands hervormde synode en de hiërarchische kerkorde van Willem I van 1816, maar vormden niet meteen een nieuwe synode (vereniging) met een eigen, gemeenschappelijke kerkleer en kerkorde. Elke lokale predikant gaf hieraan een eigen invulling zodat er een caleidoscoop aan nieuwe geloofsrichtingen ontstond. Het zou zeker 60 à 70 jaar duren voordat een aantal richtingen zich uitkristalliseerden tot enkele synodes met een eigen stempel. In Moordrecht waar de vorige generatie woonde werd de gereformeerde geloofsrichting anders ingevuld dan in Moerkapelle waar ds. L.G.C. Ledeboer een zwaar stempel drukte op de orthodoxe geloofsrichting. Deze richting, die naar hem de ‘Ledeboeriaanse Gemeente’ werd genoemd, verdient hier aandacht omdat zij diepe sporen naliet in de Moerkapelse familietak waarvan Jan den Ouden afstamt. In haar toespraak op de familiereünie van de nazaten van Jan den Ouden en Adriana Dorrepaal, Amsterdam 1994, doelde dochter Adri den Ouden hierop:

‘Van huis uit was hij [Jan den Ouden] lid van de Gereformeerde Gemeente maar hij deed belijdenis in de Gereformeerde Kerk, waarvan moeder [Adriana Dorrepaal] lid was.’

Het is zomaar een zin die niet onmiddellijk in volle omvang tot de 21ste-eeuwse lezer of toehoorder doordringt. Maar achter dit zinnetje schuilt een heftige religieuze strijd die in de negentiende eeuw veel kerkelijke gemeenschappen op zijn kop heeft gezet. Daarom is een toelichting op de betekenis van ‘Gereformeerde Gemeente’, niet te verwarren met ‘Gereformeerde Kerk’, hier op zijn plaats (zie bijgaand kader). De ‘Gereformeerde Kerk’ ontstond na de tweede kerkscheuring van 1886, onder leiding van Abraham Kuiper.

ONTWIKKELING VAN DE LEDEBOERIAANSE GEMEENTE NAAR DE GEREFORMEERDE GEMEENTE IN MOERKAPELLE (1841-1907)

‘Gereformeerd’ hield na 1834 in dat iemand behoorde tot de groep die was afgescheiden van de Nederlands Hervormde kerk. Deze geloofsrichting vindt haar oorsprong in de ‘Acte van Afscheiding’ of ‘Wederkeer’ die predikant Hendrik de Cock te Ulrum (Groningen) met zijn gemeente in 1834 indiende bij de plaatselijke Nederlands Hervormde kerkenraad. Met deze Acte was de kerkscheuring, ook wel ‘Afscheiding’ genoemd, een feit. De ondertekenaars wensten zich in alles te houden aan ‘onze aloude [drie] Formulieren van eenigheid’: de geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de leerstellingen van de Synode van Dordrecht van 1619. De afgescheidenen bekritiseerden de vrijzinnige interpretatie van de Bijbel door een aantal Nederlands Hervormde predikanten die de letterlijke tekst niet zonder meer zagen als Waarheid, als zaligmakend. Ook moesten de godsdienstoefeningen gedaan worden volgens de aloude liturgie. Zo gingen de afgescheidenen weer de Psalmen van Datheen zingen, met hele, langgerekte noten. Het was een strijd tussen een moderne en een fundamentalistische geloofsopvatting.

Een tweede heikel punt was de autoritaire opstelling van koning Willem I tegenover kerkgenootschappen. Bij Soeverein Besluit had Willem I in 1816 een Kerkreglement verordonneerd dat voorzag in een hiërarchische bestuursstructuur binnen de Nederlands Hervormde kerk. De afgescheidenen hadden als kritiek dat lokale kerkenraden afhankelijk werden gemaakt van een nationale synode.

De Afscheiding ging niet zonder slag of stoot.

De Afscheiding ging niet zonder slag of stoot. Om als kerkgenootschap te mogen bestaan en dus openbare godsdienstoefeningen te mogen houden, was erkenning van de overheid vereist. Zonder die erkenning was het volgens het toen geldende strafrecht verboden om met meer dan negentien personen bij elkaar te komen (verbod van samenscholing). Er bestond nog geen vrijheid van vereniging en vergadering – deze vrijheid is als grondrecht pas in de Grondwet van 1848 verankerd. Wanneer afgescheidenen met meer dan 19 personen bijeenkwamen gebeurde het meer dan eens dat de overheid strafvervolgging inzette en straffen oplegde, ondanks kritiek in brede lagen van de bevolking.

In rap tempo ontstonden verspreid over Nederland veel gemeenten van afgescheidenen, vooral ook in de Zuid-Hollandse polders ten noordoosten van Rotterdam en in Zeeland. Toen in maart 1836 de afgescheidenen voor het eerst bijeen kwamen in vergadering (synode), waren er al 130 plaatselijke gemeenten van afgescheidenen. In 1839 waren er 150. Zij vormden in de eerste decennia na 1834 een losse verzameling zelfstandige kerkelijke gemeenten zonder synodaal verband.

DS. LAMBERTUS GERARDUS CORNELIS LEDEBOER die in 1838 beroepen was in de Nederlands Hervormde kerk van Benthuisen scheidde zich een paar jaar later af. Hij werd toen predikant van de afgescheidenen in de naburige dorpen Benthuisen en Moerkapelle. In 1840 gooide hij het kerkreglement van 1816 en de gezangenbundel van de kansel en

begroef ze in de pastorietaan. Hij sloot zich aanvankelijk aan bij de Afscheiden die bezig waren met de aanvraag van erkenning als kerkgenootschap bij de koning, maar vond later het vereiste van koninklijke erkenning in strijd met godsdienstvrijheid. De afgescheidenen die wel erkenning hadden gevraagd en gekregen gingen door onder de naam Christelijk Afscheiden gemeenten. Ledeboer preekte gewoon als voorheen door totdat hij werd afgezet door de Nederlands Hervormde kerk en strafrechtelijk vervolgd door de overheid. Tussen 1843 en 1845 zat hij gevangen in het Gravensteen te Leiden.

Na zijn vrijlating stichtte Ledeboer wat hij 'noodgemeenten' noemde en bleef hij preken in zogenaamde 'noodkerken'. Benthuizen en Moerkapelle vormden een dergelijke gemeente. Het aantal gelijkgestemden in Moerkapelle groeide in rap tempo. In zijn 'Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden' van 1846 schreef A.J. van der Aa dat Moerkapelle toen 50 Ledeboerianen telde. Volgens een lijst die Abraham Kuiper direct na de Doleantie van

De voorouders van Jan den Ouden in Moerkapelle werden ook aangetrokken door de Ledeboeriaanse geloofsrichting.

1886 opmaakte waren dat er 150. Als men bedenkt dat het inwonersaantal van Moerkapelle in 1859 circa 550 was en in de negentiende eeuw vrij constant bleef, dan was een behoorlijk deel orthodox-protestant. De voorouders van Jan den Ouden in Moerkapelle werden ook aangetrokken door de Ledeboeriaanse geloofsrichting.

Omdat er niet meer dan negentien personen mochten samenkomen werd er meerdere malen gepreekt, niet alleen op zondag maar ook door de week. De gemeenteleden kwamen in groepjes bijeen in hui-

zen die particulieren openstelden. Evenmin beschikten zij over voldoende universitair geschoolde predikanten. Omdat ds. Ledeboer niet alle bijeenkomsten zelf kon bedienen werd gebruik gemaakt van zogeheten oefenaren (hulppredikanten), leken die na een korte stoomcursus, soms van enkele dagen, de godsdienstbijeenkomsten leidden. Een oefenaar mocht alles doen wat een dominee deed behalve de bediening van de sacramenten van de doop en het heilig avondmaal.

De Ledeboeriaanse gemeenten in Nederland gingen in 1869 niet mee met de vereniging van een groot aantal afgescheiden gemeenten onder de naam van Christelijk Gereformeerde kerk. In 1886 kwam er een nieuwe kerkscheuring onder aanvoering van Abraham Kuiper die de 'Doleantie' genoemd werd. In 1892 ging een groot deel van de Christelijk Gereformeerde kerk samen met de dolerenden onder de naam Gereformeerde kerken in Nederland. Met dit kerkverband gingen de meeste Ledeboeriaanse gemeenten evenmin mee. Pas in 1907 gingen zij, samen met een aantal andere fundamentalistische gemeenten, een kerkverband aan onder de naam Gereformeerde Gemeenten. Tot het laatste kerkverband ging ook die van Moerkapelle behoren. Dit kerkverband bestaat nog steeds.

Omdat bijeenkomsten met meer dan 19 personen strafbaar waren wegens overtreding van het samenscholingsverbod, hielden de Ledeboerianen in Moerkapelle huisgodsdienst-oefeningen bij een geloofsgenoot thuis. De Grondwet van 1848 maakte het wel mogelijk in een kerkgebouw samen te komen met meerdere gelovigen. Sinds 1850 kwamen zij bijeen in het 'Schapekerkje' aan het Kerkedijkje, zoals de tot kerkje verbouwde winkel van Gerrit de Graaf werd genoemd.

Na de dood van ds. Ledeboer in 1863 waren de Ledeboerianen van Moerkapelle aangewezen op oefenaren. De gemeente zou pas in 1918 weer een eigen predikant krijgen. In de periode 1875-1892 was Arie van der Spek (1814-1892), de grootvader van Jan den Ouden van moederskant, een vooraanstaand oefenaar. Hij drukte een zwaar fundamentalistisch stempel op de geloofsgemeenschap. Zijn bijnaam was niet voor niets 'Paus van Moerkapelle'. In de eerdere paragraaf over de landschapsgeschiedenis Moerkapelle kwam hij al als herenboer ter sprake. Hij was de grootvader van Jan den Ouden van moederskant. Zijn boerderij stond midden in het dorp Moerkapelle, niet ver van het timmermansbedrijf van de familie Den Ouden vandaan. Tot zijn overlijden in 1892 was hij niet alleen op religieus en kerkelijk gebied een invloedrijk man maar ook op bestuurlijk gebied.

Toen in 1907 de Ledeboeriaanse gemeente van Moerkapelle zich had aangesloten bij het landelijke kerkelijke verband van de Gereformeerde Gemeenten, verrees in hetzelfde jaar op de plaats van het Schapekerkje in de Kerkstraat een nieuw kerkgebouw.

Tot op de dag van vandaag kent Moerkapelle een Nederlands Hervormde kerk in de Dorpsstraat, al gebouwd in 1662-1667, en een kerk van de Gereformeerde Gemeente in de Kerkstraat. Naast deze kerken bestond in Moerkapelle niet ook nog een andere gereformeerde kerk. Gelovigen van andere gezindten konden en kunnen terecht in naburige dorpen.

De kinderen van Adrianus den Ouden en Johanna Kant

In het bevolkingsregister van Moerkapelle van 1869-1882 stond het gezin van Adrianus den Ouden en Johanna Kant geregistreerd als gereformeerd. Dat betekende in concreto dat zij waren aangesloten bij de Ledeboeriaanse gemeente. Hierbij moet worden aangetekend dat de bevolkingsregistratie van Moerkapelle en andere gemeenten in de omgeving niet helemaal betrouwbaar was in hun registratie van het kerkgenootschap of de geloofsrichting. Soms wisselde het bevolkingsregister in verschillende periodes of was het niet consequent door de jaren heen. Bij Arie van der Spek, de Paus van Moerkapelle en oefenaar in de Ledeboeriaanse gemeente, werd bijvoorbeeld vaak vermeld dat hij Nederlands Hervormd was. Maar uit meerdere andere bronnen is bekend dat hij dat niet was.

Aangenomen wordt dat ook Adrianus den Ouden en Johanna Kant zich hadden bekeerd tot de Ledeboeriaanse richting. Zolang hun kinderen in Moerkapelle woonden behoorden ook zij hiertoe. Alleen de oudste zoon Arie, de vader van Jan den Ouden, en dochter Willempje bleven in Moerkapelle wonen. Willempje trouwde in 1870 met de plaatselijke broodbakker Jan van Tol. Hij en zijn broer Willem namen het bakkersbedrijf over van hun vader Klaas van Tol die al jong was overleden. Achter de rubriek kerkgenootschap stond overigens vermeld: geen. Arie bleef in het ouderlijk huis wonen tot zijn huwelijk in 1882.

De vier zoons van Adrianus en Johanna waren allen bestemd voor het timmermansvak. Terwijl Arie in Moerkapelle bleef wonen en werken, vertrokken de drie andere zoons naar

elders. Mogelijk was er niet voor alle zoons genoeg timmermanswerk in Moerkapelle.

De tweede zoon Zweer ging in 1857 voor een klein jaar in de leer bij wagenmaker Jacobus van der Velden in Moordrecht. Daarna keerde hij terug naar Moerkapelle maar vertrok weer medio 1864. Eerst ging hij naar Krimpen aan den IJssel en in 1865 verhuisde hij naar IJsselmonde. Hij trouwde in 1871 met Kaatje Naomi de Lange. Het gezin bleef wonen in IJsselmonde, tegenwoordig een wijk van Rotterdam. Hun oudste zoon werd timmerman; hij vertrok in 1900 naar Zwartewaal (gemeente Brielle). Twee jongere zoons bleven in IJsselmonde in de wagenmakerij en grof- en hoefsmederij van hun vader. Het gezin was gereformeerd. Uit een notariële akte van 1913 blijkt dat er een jaarlijkse bijdrage werd betaald voor een zitplaats in de gereformeerde kerk.

Jan, de jongste zoon, trouwde in 1869 in Moerkapelle met dorpsgenoot Antje Hoogendoorn. Zij gingen direct daarna pionieren in de Haarlemmermeer. Letterlijk pionieren want de Haarlemmermeer was niet lang ervoor drooggelegd door de drie grote stoomgemalen Leeghwater, Cruquius en Lynden. Voorheen was het met molens niet mogelijk het diepe en grote meer leeg te krijgen. Na drie jaar (1849-1852) was het meer weliswaar leeggepompt maar het land was voorlopig nog een drassig moeras waar polderwerkers, de eerste kolonisten, werden geplaagd door malaria. Na een paar jaar werden stukken vruchtbaar land verkocht die geschikt waren voor landbouw en er werden boerderijen gebouwd. In 1855 werd de Haarlemmermeer een zelfstandige gemeente met een eigen burgemeester en gemeentebestuur.

Aan de kaart van het landschap is af te lezen dat de Haarlemmermeer evenals Moerkapelle (Wildeveenen) een droogmakerij was maar dan op veel grotere schaal. Ook hier werd binnen de Ringvaart het land doorsneden door kaarsrechte wegen, sloten en duikers met prozaïsche namen als Middenweg, Kruisweg en Dwarsweg. Langs deze wegen verrezen her en der grote boerderijen. De eerste dorpsbewoning ontstond langs de randen van de Haarlemmermeer, tegen de Ringdijk aan. Jan den Ouden en Antje Hoogendoorn vestigden zich na hun huwelijk in 1870 in een dergelijk dorp. Zij gingen wonen aan de Aalsmeerderweg in het dorpje Rijk dat in 1959 moest verdwijnen voor de Kaagbaan bij Schiphol. Aan de Aalsmeerderweg stond een kerkgebouw van synodale afgescheidenen maar er waren in de Haarlemmermeer ook andere afgescheidenen die huisgodsdienstoefeningen hielden. Het is niet helemaal duidelijk tot welke geloofsgroep Jan den Ouden en zijn vrouw zich zelf rekenden. Het Bevolkingsregister van 1880-1899 registreerde hen als gereformeerd, zonder nadere precisering.

De Haarlemmermeer leek een goede keuze. Hier was timmerwerk te doen waarmee Jan in Moerkapelle al ervaring had. In de Haarlemmermeer was volop werk omdat alles nog moest worden opgebouwd. Jan legde zich toe op zowel woningbouw als utiliteitsbouw: het bouwen van boerderijen en de bouw, verbouw of uitbreiding van scholen of andere openbare voorzieningen. In de twintigste eeuw kwam het een enkele keer voor dat hij inschreef op dezelfde aanbestedingen als zijn neven (oomzeggars), de gebroeders Arie en Jan den Ouden uit Alphen aan de Rijn.

Jan en Antje Hoogendoorn hadden vier zoons die ook het timmermansvak ingingen: Martinus (1871), Adrianus (1873), Pieter (1875) en Arie (1880). Martinus vestigde zich in Badhoevedorp aan de Sloterweg, Adrianus nam na het overlijden van zijn oom Maarten

in 1898 diens timmermansbedrijf in Nieuw-Vennep over en de twee jongste zoons Pieter en Arie draaiden mee in het timmer- en aannemingsbedrijf van hun vader aan de Aalsmeerderweg in het dorp Rijk. Zij zetten het bedrijf na diens overlijden in 1924 voort onder de firmaam 'Gebr. Den Ouden'. Hun beider zoons gingen daar later ook werken (zie afbeelding). Alle drie de familiebedrijven waren succesvol en hebben nog lang bestaan.

Maarten, de derde zoon van Adrianus den Ouden en Johanna Kant, trouwde in 1867 in Moerkapelle met dorpsgenoot Geertrui Versloot. Zij kregen tien kinderen van wie er nog twee in leven waren toen Geertrui in 1884 overleed: Hugo (1871) en Johan (1878). Maarten hertrouwde in 1886 met Johanna de Ruiters uit Ridderkerk bij wie hij nog eens zes kinderen kreeg. Toen hij overleed in 1898 waren hiervan nog vier in leven.

Maarten begon in Moerkapelle als timmerman(sknecht). Hij en zijn gezin stonden daar in het Bevolkingsregister geregistreerd als gereformeerd [lees: Ledeboeriaans]. In 1871 voegde hij zich bij zijn broer Jan in de Haarlemmermeer. Ook daar stond zijn gezin als gereformeerd te boek, maar niet is bekend van welke kleur hun religie was. Maarten was minder succesvol dan zijn broer. Hij had een eigen timmerbedrijf in Nieuw-Vennep op het kruispunt van de Venneperweg en de IJweg op touw gezet. Zoon Hugo ging daar eveneens als timmerman werken maar er ontstond in 1893 een ernstige vertrouwensbreuk. De breuk was zo ernstig dat Maarten een bericht plaatste in Het nieuws van den dag: kleine courant van 14-01-1893 waarin hij waarschuwde:

**'Geene gelden of goederen zonder mijne schriftelijke voorkennis
aan mijn zoon Hugo af te geven,
daar niets door mij betaald of erkend zal worden.'**

Anderhalve maand later verliet Hugo het ouderlijk huis en verhuisde naar Haarlem. In 1895 werd Hugo 23 jaar, indertijd de meerderjarigheidsgrens, tevens het jaar waarin zijn moederlijk erfdeel werd uitgekeerd. Toen vader Maarten in 1898 op 55-jarige leeftijd stierf woonde Hugo thuis en werkte hij weer in het timmerbedrijf van zijn vader, evenals zijn jongere broer Johan. Zijn stiefmoeder Johanna de Ruiters liet na de dood van Maarten alles achter en vertrok met haar eigen vier kinderen naar Rotterdam. Ook de minderjarige Johan uit het eerste huwelijk ging mee. Hij zou pas in 1901 meerderjarig worden. Hugo, die toezien moest op Johan, had waarschijnlijk niet de financiële armslag om het familiebedrijf in Nieuw-Vennep voor zich en voor Johan te behouden. Het bedrijf werd overgenomen door hun neef Adrianus den Ouden, zoon van Jan den Ouden.

Hugo vestigde zich hierna als timmerman in Leiden. Hij trouwde daar in juli 1901 met Ida Cecilia Beij en in november werd hun eerste kind geboren. Een week na de geboorte werd Hugo veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden wegens verduistering.

*Groepsfoto voor het
bedrijfspand
'Gebr. den Ouden',
Aalsmeerderweg.
Achterste rij links
Arie den Ouden,
rechts Pieter den
Ouden, samen met
hun zoons, 1935.
(Jan Wies, website
historie Haarlemmer-
meer).*

Hij had in Haarlem een fiets gehuurd die hij in Amsterdam had verkocht voor f 20,-. De financiële nood moet hoog zijn geweest. Nadat hij zijn straf had uitgezeten vestigden hij en zijn vrouw zich in Schiedam. Zijn leven kwam daar in een rustiger vaarwater.

Zijn broer Johan had het moeilijker. Het lukte hem niet om zijn leven op de rails te krijgen. Of hij na zijn meerderjarig worden in 1901 nog inwoonde bij zijn stiefmoeder en haar kinderen is niet bekend. In 1902 ging het mis. In november van dat jaar veroordeelde de Rotterdamse rechtbank Johan tot anderhalf jaar gevangenisstraf wegens diefstal door middel van braak en inklimming in een boerderij in Nieuwerkerk aan den IJssel. Bij deze gelegenheid had hij talloze gouden en zilveren voorwerpen gestolen⁵. Hij werd in mei 1904 ontslagen uit de gevangenis maar ging snel weer in de fout. Hij werd opnieuw veroordeeld tot gevangenisstraf wegens diefstal met inklimming (zie afbeeldingen). Op 30 oktober 1906 overleed hij in de strafgevangenis aan de Noordsingel in Rotterdam, 28 jaar oud. Twee boden van de strafgevangenis deden aangifte bij de Burgerlijke Stand (stadsarchief Rotterdam). De doodsoorzaak werd niet vermeld.

Twee maal een signalement van Johan den Ouden, 1878-1906.

Links: Dossier Veroordeelden nummer 2069 (stadsarchief Amsterdam). Rechts: Dossier Veroordeelden nummer 3819 (stadsarchief Rotterdam).

Tot zover de lotgevallen van de drie zoons van Adrianus den Ouden en Johanna Kant die uit Moerkapelle vertrokken. Moeder Johanna stierf in 1885, vader Adrianus in 1899, beiden in Moerkapelle. Zij woonden naast het gezin van hun oudste zoon Arie den Ouden, de vader van Jan den Ouden. Adrianus en Johanna waren in gemeenschap van goederen getrouwd. Toen Johanna overleed zaten er in de gemeenschappelijke boedel zeven woonhuizen met bijbehorende erven die Adrianus in erfpacht had van het polderbestuur Honderdmorgen.⁶ De huizen lagen ten zuiden van de dijk in het dorp Moerkapelle. Daar was, zoals eerder verondersteld, ook het timmermansbedrijf gevestigd.

Generatie 7

ARIE DEN OUDEN (1837-1907), de vader van Jan den Ouden, werd in Bleiswijk geboren maar groeide op in het aangrenzende dorp Moerkapelle. Hij werkte en trouwde er, stichtte er een gezin en werd er begraven. Arie werd net als zijn vader (meester) timmerman. In zijn *Levensverhaal* tekende Arie's kleinzoon Piet den Ouden op wat hij van zijn vader Jan den Ouden had gehoord over het bedrijf van diens vader:

‘Moerkapelle was een klein boerendorpje waar aan een landweg een eenvoudig huis stond. Links was een oprit die de dam werd genoemd en leidde naar een schuur waarop een bord was aangebracht met het opschrift “A. den Ouden, Timmerman en Wagenmaker”.’

Arie was dus ook wagenmaker. Misschien was zijn vader dat ook al. Een aanwijzing hiervoor is dat zijn broer Zweer als wagenmakersknecht in de leer ging in Rotterdam en later een eigen wagenmakersbedrijf had. Het wagenmakerswerk was zonder meer werk waaraan in een agrarische regio behoefte was.

In 1882 trouwde Arie met ADRIANA VAN DER SPEK (1849-1891). Zij vormen de zevende generatie. Arie trad als allerlaatste van de broers en zus in het huwelijk. Hij was al 45 toen hij in eerste en laatste echt trouwde met Adriana van der Spek die met haar 33 jaar ook niet meer piepjong was. Zij was het zesde kind in het gezin van Arie van der Spek en Jannetje den Hertog. In dit gezin werden dertien kinderen geboren waarvan er drie als zuigeling stierven.

Arie van der Spek, die wij eerder noemden, was landbouwer en een vooraanstaand lid van de gemeenschap Moerkapelle. Diens vader Jacob Jansz van der Spek (1780-1834) was afkomstig uit Berkel en kocht in 1805 in het dorp Moerkapelle de boerderij Oudersvrucht (Dorpsstraat 6) en een daarnaast gelegen huis en erf. Jacob kreeg vier dochters en twee zoons: Jan (1809-1892) en Arie (1812-1992). Jan werd de voorvader van de Nederlands Hervormde tak van de familie Van der Spek in Moerkapelle en Arie van de Gereformeerde Gemeente tak. De twee takken hielden om geloofsredenen afstand van elkaar. De Nederlands Hervormde tak dunde sterk uit in Moerkapelle terwijl de Gereformeerde Gemeente tak juist talloze nakomelingen kreeg. Na het overlijden van hun vader Jacob van der Spek erfde zoon Jan de oude, monumentale boerderij Stolpenburg, terwijl Arie het boerenbedrijf van zijn vader in de Dorpsstraat nummer 6 voortzette (Oudersvrucht).

De zes zoons van Arie die de volwassen leeftijd bereikten werden allen landbouwer, zeg maar gerust herenboeren. Tussen 1910-1960 waren negen herenboerderijen in Moerkapelle nog steeds in handen van mannelijke afstammelingen van stamvader Jacob van der Spek. Stolpenburg was van een nazaat van Jan van der Spek, terwijl nazaten van Arie van der Spek de overige acht in handen hadden. Deze vermogenspositie is illustratief voor de machtige economische positie van de familie Van der Spek in Moerkapelle. Die positie vertaalde zich prominent in de persoon van Arie van der Spek, de ‘Paus van Moerkapelle’. Zoals eerder gezegd was hij ‘oefenaar’ (hulppredikant) in de Ledeboeriaanse gemeente. Hij was niet alleen invloedrijk binnen deze geloofsgemeenschap maar ook in het maatschappelijke en politieke leven van Moerkapelle. In 1851 werd hij gemeenteraadslid en bleef dat ruim 40 jaar. Vrijwel direct na de eerste verkiezing volgde zijn benoeming als wethouder en locoburgemeester. Hij heeft ongetwijfeld ook in het polderbestuur gezeten als vertegenwoordiger van de ingelanden. Hij bleef deze functies uitoefenen tot aan zijn dood in 1892. Kortom, deze grootvader van Jan den Ouden was een gezaghebbend persoon in Moerkapelle, een persoon om wie men moeilijk heen kon. Arie van der Spek was een echte moraalridder, een drijver. Het boek over de familie Van der Spek, *Als het stof der aarde*⁷ haalt een karakteristiek voorbeeld aan: ‘Hij handhaafde zelfs de openbare orde. Ondeugende jongens greep hij bij de kraag en sloot ze voor een nachtje “onder de toren” op. Dat was makkelijk, want de kerktoren stond tegenover zijn boerderij. De ouders vonden het vanzelfsprekend goed.’ Zijn zoon Jacob van der Spek volgde hem in veel bestuursfuncties op.

Deze vermogenspositie is illustratief voor de machtige economische positie van de familie Van der Spek in Moerkapelle.

Arie den Ouden en Adriana van der Spek kregen zes kinderen:

1. ADRIANUS (Janus) (16-08-1883 tot 07-03-1969)
2. ARIE (17-09-1884 tot 11-10-1960)
3. JOHAN (28-11-1885 tot 01-05-1908)
4. JANNETJE (21-03-1887 tot 23-01-1889)
5. JAN (16-04-1889 tot 16-03-1959)
6. MAARTEN (21-12-1890 tot 23-08-1977)

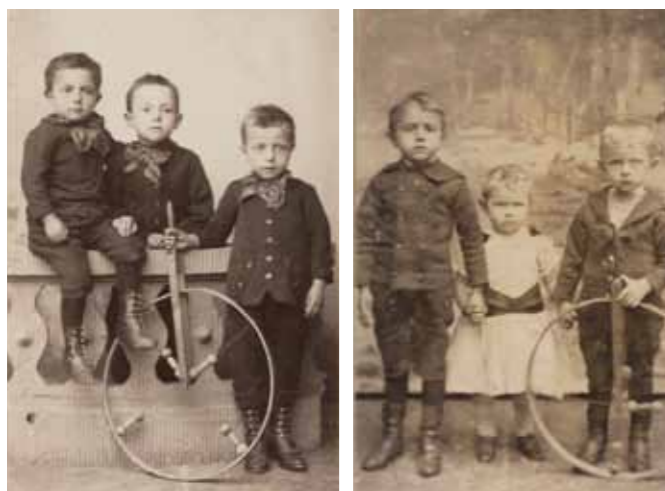
De enige dochter Jannetje, vernoemd naar haar grootmoeder Jannetje den Hertog, overleed heel jong, nog geen twee jaar oud.

Wanneer de kinderen in het Schapekerkje aan het Kerkedijkje (tegenwoordig Kerkstraat) zijn gedoopt is niet te zeggen. Dat hing ervan af wanneer hun dominee in de gelegenheid was langs te komen. Dat zo iets lang kon duren blijkt uit het verhaal over een neef van Jan den Ouden, Arie van der Spek, die in 1881 was geboren. Toen deze neef werd gedoopt kon hij dat navertellen: 'Hij [de dominee] gooide water op mijn kop'.⁸ Die dominee was waarschijnlijk ds. David Janse die na een aantal jaren van oefenaar in 1883 was verkozen en bevestigd als predikant te Sint-Philipsland, dat wilde zeggen als predikant van de gecombineerde Ledeboeriaanse gemeenten, waaronder Moerkapelle. De ambtsperiode van ds. Janse duurde van 1883-1902. Het is dus waarschijnlijk dat hij alle kinderen van Arie en Adriana heeft gedoopt.

Adriana van der Spek, de moeder van het gezin, overleed in 1891. Enkele familieleden vertellen dat zij de hand aan zich zelf heeft geslagen. Arie bleef achter met vijf zoons in de leeftijd tussen één en acht jaar.

Adriana van der Spek, de moeder van het gezin, overleed in 1891. Enkele familieleden vertellen dat zij de hand aan zich zelf heeft geslagen. Arie bleef achter met vijf zoons in de leeftijd tussen één en acht jaar.

Links: Jan en zijn moeder Adriana van der Spek, ca. 1890. Midden: Jan en Maarten, ca. 1896. Rechts: dezelfde foto, geplaatst in een typisch negentiende-eeuwse fantasielijst.

Arie den Ouden was zoals eerder gezegd timmerman en wagenmaker. Op de voorgevel van het bedrijfsgebouw stond: 'A. den Ouden, Timmerman en Wagenmaker'. Afgaand op de agrarische omgeving zal het bedrijf in elk geval het boerenwerk hebben omvat. Of Arie ook grondwerk voor de duikers verrichtte, (natte en droge) wegen aanlegde en onderhield of molenwerk deed is ons niet bekend uit de schaarse bronnen, maar er is wel een goede kans dat hij molenwerk deed, evenals zijn oudste zoon.

Arie nam ook mensen in dienst, al dan niet voor vast. In een advertentie in De Rijnbode van 16 augustus 1891 vroeg hij 'dadelijk (...) vier bekwame timmerlieden'. Dit is een aanwijzing dat hij geen klein bedrijf had en bepaald niet armlastig was zoals ook kleindochter Adriana den Ouden wist te vertellen. Ook zijn er aanwijzingen dat hij utiliteitswerken op zich nam. De Goudsche Courant van 19 maart 1886 berichtte bijvoorbeeld dat hij had ingeschreven op de aanbesteding van een nieuwe openbare school in Moerkapelle. Het werk werd hem waarschijnlijk niet gegund omdat hij niet de laagste inschrijver was, maar het bericht laat wel zien dat hij zich richtte op utiliteitsbouw waarbij hij het hele werk voor zijn rekening nam, van het begin tot het eind en in al zijn facetten.

Of Arie actief was binnen zijn geloofsgemeenschap is niet bekend. Wel waagde hij zich op het politieke vlak: hij stelde zich kandidaat voor de gemeenteraad van Moerkapelle. Dat deed hij in 1887 toen de heer Oudijk het gemeenteraadlidmaatschap niet aannam. Ook zijn zwager Jacob van der Spek deed een gooi. Zij kregen evenveel stemmen. Wie van de twee bij de herstemming het onderspit moest delven vermeldde de Goudsche Courant van 12 augustus 1887 niet. In 1905 bracht Arie zijn voorkeurstem uit op de orthodoxe vertegenwoordiger van het Goudse kiesdistrict voor het Tweede Kamerlidmaatschap van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), voorgesteld door de Antirevolutionaire Kiesvereniging 'Nederland en Oranje'. De ARP kwam uit de koker van Abraham Kuyper die van 1901-1905 ook minister-president was.

Kennelijk vormde de ARP-signatuur voor de leden van de meer bevindelijke Ledeboeriaanse gemeente geen belemmering voor samenwerking en gemeenschappelijke deelname aan het politieke en maatschappelijke leven. Dat werd pas anders toen in 1918 vanuit de hoek van de Gereformeerde Gemeenten de meer fundamentalistische Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) werd opgericht. Stuwende kracht achter de oprichting was ds. G.J. Kersten, predikant van de Gereformeerde Gemeente van Rotterdam-Centrum, die ook initiatiefnemer was van het kerkelijk verband van de Gereformeerde Gemeenten in Nederland in 1907. Abraham Kuyper wist als geen ander grote bevolkingsgroepen te mobiliseren voor het politieke, en sociale en culturele leven. Zij kwamen vooral uit de lagere middengroepen, ambachtslieden, boeren, lagere ambtenaren *etcetera*. Kuyper karakteriseerde zijn aanhangers als 'Kleine Luyden'.

Arie den Ouden overleed op 30 november 1907 op 70-jarige leeftijd. Hij verbleef toen in het Eudokia ziekenhuis in Rotterdam, een gereformeerd ziekenhuis voor chronisch en ongeneeslijk zieke patiënten. Dit ziekenhuis was in 1889 gesticht binnen kringen van gereformeerde aanhangers van Abraham Kuyper en was bedoeld om, evenals de katholieken al lang voor hen deden, te voorzien in de zorg voor zieken en hulpbehoevenden in eigen kring. Volgens de familieoverlevering had Arie kanker. Afgaand op bijgaande rouwadvertentie van zijn vijf zoons in De Rijnbode van 8 december 1907 heeft hij niet heel lang in Eudokia gelegen.

** Den 30sten November jl. overleed in de stichting „Eudokia” tot onze diepe droefheid, na een kortstondig lijden, onze geliefde vader en behuwdvader, de heer

ARIE DEN OUDEN,
Wedn. van Mej. A. VAN DER SPEK,
in den ouderdom van 70 jaar.

AS. DEN OUDEN.	} Moerkapelle.
G. DEN OUDEN.	
BAKKER.	
837 A. DEN OUDEN.	} Oudshoorn.
JOH. DEN OUDEN.	
J. DEN OUDEN.	
M. DEN OUDEN.	

2.4. HET GEZIN WAARIN JAN DEN OUDEN OPGROEIDE

Het hoofdstuk over de geschiedenis van de familie Den Ouden wordt afgesloten met een beschrijving van het gezin waarin Jan den Ouden opgroeide, de plaats die hij daarin innam en het beroepsperspectief dat hem werd geboden.

Jan werd geboren op 16 april 1889 als vijfde kind van Arie den Ouden en Adriana van der Spek. Hij had drie broers boven zich. Jannetje, het enige meisje uit het gezin, overleed voordat Jan geboren werd. Elf maanden na de geboorte van zijn jongste broer Maarten, sloeg het noodlot toe, toen moeder Adriana op 14 november 1891 overleed. Vader Arie was toen 54 jaar. Hij moest alleen verder met zijn vijf zoontjes in de leeftijd van nul tot acht jaar. Een hard gelag.

Arie hertrouwde niet. Wie er voor de huishouding en de kinderen ging zorgen is niet bekend. De moeder en schoonmoeder van Arie waren al overleden evenals zijn zuster Willempje. Grootvader Arie van der Spek stierf het jaar daarop, in april 1892. Grootvader Adrianus den Ouden zal de kinderen nog goed hebben gekend. Hij woonde naast hen en overleed in 1899, 85 jaar oud. Hij was dus al op leeftijd toen zijn kleinzoons hun moeder verloren. Het meest waarschijnlijk is dat een huishoudster of dienstbode, die in één van de huizen bij het timmerbedrijf woonde, behalve huishoudelijke taken ook de dagelijkse zorg voor de kinderen op zich nam.

Toen Arie zelf op 30 november 1907 op 70-jarige leeftijd stierf was het jongste kind bijna 17 jaar oud. Het zal geen toeval zijn dat de oudste zoon ADRIANUS (Janus) drie dagen voor het overlijden van zijn vader trouwde met Geertje Bakker, op 27 november 1907. Er waren nog twee minderjarige broers, Jan en Maarten – de meerderjarigheidsgrens lag toen bij 21 jaar. Geertje was een dochter van wagenmaker Arie Bakker uit Moerkapelle. De geloofsrichting van haar familie was van dezelfde Ledeboeriaanse snit als die van de families Den Ouden en Van der Spek. Het kersverse echtpaar bleef in het ouderlijk huis wonen, samen met de jongere broers Johan en Jan. De jongste broer Maarten verbleef sinds april 1905 in de stad Groningen waar hij een opleiding volgde aan de Christelijke Kweekschool voor onderwijzers. Zoon Arie was in maart 1907 verhuisd naar Oudshoorn waar hij een timmermansbedrijf had overgenomen. Hij was toen 22 jaar oud.

Begin 1908 werden de onroerende zaken uit de nalatenschap van Arie den Ouden in het openbaar geveild. Grote kans dat Adrianus eigenaar werd van het timmermansbedrijf en de bijbehorende woning(en) aan de Dorpsstraat in Moerkapelle. Hij zette in Moerkapelle het timmermansbedrijf van zijn vader voort. Het is ook mogelijk dat hij enkele jaren later de hele eigendom verwierf toen hij als enige met zijn gezin in Moerkapelle achterbleef.

ADRIANUS (Janus)

De oudste zoon Adrianus (1883-1969) werd vernoemd naar zijn grootvader van vaderszijde. Hij deed hetzelfde timmerwerk als zijn vader en grootvader. In 1912 vroeg hij in de Schoonhovense Courant van 6 maart 1912 een timmermansknecht die bekend was met 'Boeren- en Burgerwerk'. In de Schoonhovense Courant van 25 augustus 1916 deed hij dat weer, maar nu met de toevoeging dat bekendheid met 'molenwerk' tot aanbeveling strekte.

Timmermansknecht

GEVRAAGD, bekend met Boeren- en Burgerwerk. Vast werk. Bekendheid met molenwerk strekt tot aanbeveling.
Adres: A. DEN OUDEN, MOERKAPELLE.

Het was het type timmermanswerk dat traditioneel nodig was in een polder als Moerkapelle met veel molens en andere waterstaatkundige werken en met een bevolking die hoofdzakelijk werkte in de agrarische sector. Het ligt binnen de verhoudingen van die tijd voor de hand dat het polderbestuur het onderhoud van de molens en mogelijk ook van andere waterstaatswerken uitbesteedde aan de plaatselijke timmerman, vroeger aan zijn vader en grootvader, en nu aan Adrianus den Ouden. Toch waren er ontwikkelingen die deze gang van zaken minder vanzelfsprekend maakten.

Moerkapelle was gedurende de gehele negentiende eeuw een gesloten gemeenschap; niet alleen op maatschappelijk maar ook op economisch gebied. In de tweede helft van de negentiende eeuw echter werden aanbestedingen van werken in de (semi-)publieke sector steeds vaker in het openbaar gedaan zodat ook werklieden en aannemers van buitenaf hierop konden inschrijven. De verbetering van het vervoer per trein, tram en fiets en de aanleg van verharde wegen die vervoer met paard en wagen vergemakkelijkte werkten deze ontwikkeling in de hand. Bovendien vroeg de technische vooruitgang door de introductie van stoommachines en later elektriciteit een andere aanpak, vaak ook een grootschaliger aanpak, niet alleen van de bouw en het onderhoud van bedrijfsgebouwen maar ook van (semi-)openbare voorzieningen.

Dit gebeurde in 1924 in Moerkapelle toen de bemaling van de Honderdmorgenpolder gemoderniseerd werd en een einde aan het molenwerk en enkele andere waterstaatswerken maakte. Er kwam een elektrisch bemalingssysteem dat ook de aangrenzende polder Honderdveertigmorgen ten westen ervan ging bedienen. De molens in Moerkapelle, die hun functie verloren, werden afgeknot en geschikt gemaakt als woonhuizen.

Het kan zijn dat Adrianus vanwege deze ontwikkelingen in 1927 verhuisde naar Gouda (Ridder van Catsweg 246). Uit inschrijvingen van Adrianus op aanbestedingen van bouwwerken kunnen we opmaken dat hij zijn werkterrein al had uitgebreid of verlegd naar andere plaatsen in de omgeving, vooral naar Gouda. Gouda lag niet ver weg. Daar werd vaak werk aanbesteed. Hier een paar voorbeelden uit Gouda die exemplarisch zijn voor de richting die hij insloeg.⁹ Adrianus schreef in op de aanbesteding van architect Nederhorst voor de herbouw van het afgebrande pakhuis van Molendorff; in 1912 op de aanbesteding van de bouw van 30 arbeiderswoningen. In hetzelfde jaar schreef hij in op aanbesteding van architect Stuurman voor de bouw van een christelijke MULO school. Inschrijving op een aanbesteding betekende natuurlijk niet dat Adrianus het werk ook kreeg. Meestal werd het gegund aan de laagste inschrijver. Hij was in elk geval laagste inschrijver bij de aanbesteding door architect Nederhorst van de verbouwing van het Centraal Israëlitisch Oude Mannen- en Vrouwenhuis in Gouda, de bouw van een Volks- en Schoolbad en het Zusterhuis bij het Pierson-Ziekenhuis. Uit deze opsomming kan tevens worden opgemaakt dat Adrianus zich specialiseerde in de bouwsector.

Toen Adrianus Moerkapelle verliet was zijn gezin al compleet. In totaal kreeg hij met Geertje tussen 1908 en 1921 vier zoons en drie dochters, twee levenloze kinderen buiten beschouwing gelaten. Een paar zoons gingen ook het vak van timmerman-aannemer uitoefenen. Zoon Pieter, geboren in 1914, doorliep de Middelbare Technische School voor bouwkunde (MTS) aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag (1930-1934). Naar de opleiding van de andere zoons is geen onderzoek gedaan.

Portret Adrianus den Ouden, ca. 1907.

Het is niet waarschijnlijk dat Adrianus Moerkapelle verliet om geloofsredenen. Er zijn aanwijzingen dat het gezin kerkte in de grote kerk van de Gereformeerde Gemeente die in 1908 in Gouda was geïnstitueerd. De belangrijkste aanwijzing is dat de Kerkbode, het eigen orgaan van de Gereformeerde Gemeente van Gouda, in december 1949 de ondertrouw en de bevestiging van het huwelijk aankondigde van dochter Lena den Ouden met Marinus Modderkolk.

ARIE

De tweede zoon Arie (1884-1960), vernoemd naar zijn grootvader van moederskant, was de deur al uit toen zijn vader overleed. Arie schreef zich in bij de gemeente Oudshoorn op 26 maart 1907. Hij had toen al aan zijn militaire dienstplicht voldaan. Het bevolkingsregister vermeldde bij zijn beroep: timmerman. Oudshoorn ging in 1918 op in de gemeente

Alphen aan den Rijn, samen met de voormalige gemeenten Alphen en Aarlanderveen. De Rijnbode van 17 maart 1907 berichtte dat hij de timmerzaak van Gijsbertus van der Wal in Oudshoorn had overgenomen. Van der Wal verhuisde naar Apeldoorn. Misschien had zijn vader hem financieel geholpen of had Arie bij zijn meerderjarig worden de beschikking gekregen over eigen financiën. Hij had immers uit eigen hoofde geërfd van zijn moeder Adriana van der Spek (1891) en na haar overlijden bij plaatsvervulling van zijn grootvader Arie van der Spek (1892).

Volgens enkele kleinkinderen vertrok Arie uit Moerkapelle om geloofsredenen: hij vond de Ledeboeriaanse geloofsgemeenschap te benauwend. Als deze tegenzin inderdaad zijn motief was, dan was vertrek uit Moerkapelle wellicht de enige optie. De druk van een Ledeboeriaanse familierraad of van zijn potentiële klantenkring zou fnuikend zijn. In Oudshoorn werd hij belijdend lid van de Gereformeerde kerk.

Op 11 november 1908 trad hij in het huwelijk met Dirkje van der Spek uit Moerkapelle, een volle nicht. Haar vader Daniël van der Spek (1854-1930) was een jongere broer van zijn moeder Adriana van der Spek en ook vurig Ledeboeriaan. Hij was landbouwer op de boerderij Goede Vooruitzicht, Herenweg 39 in Moerkapelle. Dirkje was dus ook een kleindochter van Arie van der Spek, de 'Paus van Moerkapelle'. Het burgerlijk huwelijk werd gesloten in Moerkapelle. Getuigen waren Arie's broer Adrianus en zijn neef Adrianus uit de Haarlemmermeer, zoon van oom Jan. Voor Dirkje getuigden haar broer Jacob van der Spek en haar zwager Arie Bac. De vraag of het huwelijk in Moerkapelle ook bevestigd is in de kerk van de Gereformeerde Gemeente blijft hier onbeantwoord. Wel is bekend dat Dirkje in Alphen aan den Rijn lid was van de Gereformeerde kerk.

In 1925 kocht Arie in Alphen aan de Rijn het herenhuis 'Eben Haëzer', Prins Hendrikstraat 20 (later vernummerd naar 54) waar Arie en Dirkje de rest van hun leven bleven wonen. Tussen 1909 en 1922 hadden zij zes kinderen gekregen: Adriana Plonia (Ina) (1909), Plonia Adriana (Ploon) (1911), Arie junior (1913), Daniel (Daan) (1916), Jannetje Jacoba (Janny) (1918) en Anna Maria (Annie) (1922).

Ondergeteekende bericht hiermede, dat hij zijn
TIMMERZAAK
wegens vertrek heeft overgedaan aan den heer A. DEN OUDEN.
Dankende voor het zoo vele jaren genoten vertrouwen, beveelt hij met vrijmoedigheid zijn opvolger aan.
G. VAN DER WAL.
Oudshoorn, 14 Maart 1907.

In aansluiting aan bovenstaande heeft ondergeteekende de eer te berichten, dat hij de **Timmerzaak** van den heer G. VAN DER WAL heeft overgenomen.
Hij beveelt zich beleefd aan en hoopt door eene promptte bediening zich het vertrouwen, dat zijn voorganger zoovele jaren genoot, waardig te maken.
A. DEN OUDEN.
Oudshoorn, 14 Maart 1907. 8183

In 1910 richtte Arie samen met zijn bijna vijf jaar jongere broer Jan het succesvolle aannemersbedrijf 'Gebr. A. en J. den Ouden' op.

JOHAN

Johan (1885-1908) was de derde zoon in het gezin. Hij is mogelijk vernoemd naar zijn grootmoeder Johanna van vaderszijde. Ook Arie's broer Maarten in de Haarlemmermeer had een zoon die Johan heette (1878-1806). Hij was evenals zijn twee oudere broers 'bouwkundige' van beroep, waarschijnlijk zonder dat hij daarvoor een bijzondere opleiding had gevolgd.

Van Johan is nauwelijks iets bekend uit familie verhalen. Er werd waarschijnlijk weinig over hem gesproken omdat hij op 1 mei 1908 een einde aan zijn leven had gemaakt. Hij was nog maar 22 jaar. Volgens het bijgaande aangrijpende verslag in de Rijnbode van 6 mei 1908 gaf hij naar de buitenwereld als reden van zijn wanhoopsdaad op: 'tegenslag in zaken'. Maar enkelen uit de familie menen te weten dat de echte reden zijn homoseksuele geaardheid was. Homosexualiteit was in die tijd een religieuze zonde, op zijn best een lichamelijke ziekte of psychische afwijking. Dat maakte Johans dood extra tragisch. De naaste familie zweeg er over.

Over de opleiding van de drie oudste broers zijn geen gegevens boven water gekomen, van de twee jongste wel. Het is mogelijk dat Adrianus, Arie en Johan in Gouda de avondschool voor ambachtslieden hebben gevolgd zoals hun jongere broer Jan. Maar dat is niet waarschijnlijk. Bij familieleden die geraadpleegd zijn is niets bekend, evenmin is in historische kranten enig bericht hieromtrent te vinden. Waarschijnlijker is dat de drie oudsten alleen onderwijs hebben genoten op de lagere school van Moerkapelle, eventueel met een kop erop: het Meer Uitgebreid Lager Onderwijs (MULO), op dezelfde dorpschool. Het MULO onderwijs was ingevoerd bij de Onderwijswet van 1857 maar niet als zelfstandig type van het voortgezet onderwijs. De MULO werd gerekend tot het Lager Onderwijs en werd vaak in hetzelfde schoolgebouw gegeven. Daar werden vakken als boekhouden en handelsrekenen onderwezen wat nuttig was voor ondernemers met een eigen bedrijf.

Verlovingfoto Arie den Ouden en Dirkje van der Spek, 1908.

Vrijdagavond omstreeks halftien werd door een korporaal uit het garnizoen alhier op den overweg tusschen Gouda en Waddingveen, het vreeselijk verminkte lijk gevonden van den heer A. den Ouden, aannemer te Moercapelle. In een op het lijk gevonden zakboekje heeft de ongelukkige het voornemen neergeschreven, zich van 't leven te berooven wegens tegenslag in zaken. Het lijk was geblinddoekt terwijl het rijwiel van den heer Den O. een eind verder langs de baan werd gevonden, geheel vernield, zoodat vermoed wordt dat hij met de fiets aan de hand bij de nadering van een trein, de rails is overgestoken. De ongelukkige was nog slechts 22 jaar oud.

Links: Portret Johan den Ouden, 1908.

Het eigenlijke timmermansvak of de specialismen hierbinnen hebben de drie oudste zoons wellicht geleerd in de praktijk als inwonend leerling bij een ander bedrijf zoals de generatie(s) ervoor deden. Zij zullen bovendien de kneepjes van het vak al doende hebben geleerd in het bedrijf van hun vader.

De jongste twee zoons Jan en Maarten kregen een gedegen opleiding in het voortgezet onderwijs. Jan behaalde het diploma van 'bouwkundig opzichter' en Maarten doorliep de Kweekschool voor onderwijzers. Als zij de enige kinderen waren die een vervolgopleiding mochten volgen, zal vader Arie hiervoor zijn redenen hebben gehad. Elke poging om die te achterhalen is giswerk. Toch liggen een paar redenen voor de hand. In het jaar 1903, toen Jan na de lagere school aan zijn vijfjarige studie begon op de avondschool voor ambachtslieden in Gouda, was vader Arie de zestig al gepasseerd. Toen Maarten met 14 jaar in 1905 naar de stad Groningen vertrok om daar de vijfjarige opleiding aan de Christelijke Kweekschool voor onderwijzers te volgen, was Arie bijna 67 jaar. Misschien wist Arie al dat hij kanker had en niet lang meer te leven had. Hij zou er in 1907 aan overlijden.

De financiering van de opleidingen zal geen probleem geweest zijn, ook niet na het overlijden van Arie. Volgens Jans dochter Adri was er best geld. Bovendien hadden de zoons uit eigen hoofde geërfd van hun moeder in 1891, en bij representatie in 1892 van grootvader Arie van der Spek, en in 1907 van hun vader.

JAN

Jan (1889-1959) was de vierde zoon in het gezin Den Ouden-Van der Spek. Het is onzeker naar wie hij vernoemd is. Het kan zijn dat hij vernoemd is naar zijn grootmoeder Jannetje van moederskant – zijn zusje Jannetje was een paar maanden voor zijn geboorte gestorven. Het is ook mogelijk dat Jan vernoemd is naar de oom van vaderskant die in de Haarlemmermeer werkte en woonde.

Ter gelegenheid van Jans benoeming tot ereburger van Oegstgeest tekende de Nieuwe Leidsche Courant van 29 augustus 1952 uit zijn mond op dat hij de 'tekenscholen van Gouda en Den Haag' had doorlopen, waarmee bedoeld werd de avondschool voor ambachtslieden

in Gouda en de Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag.

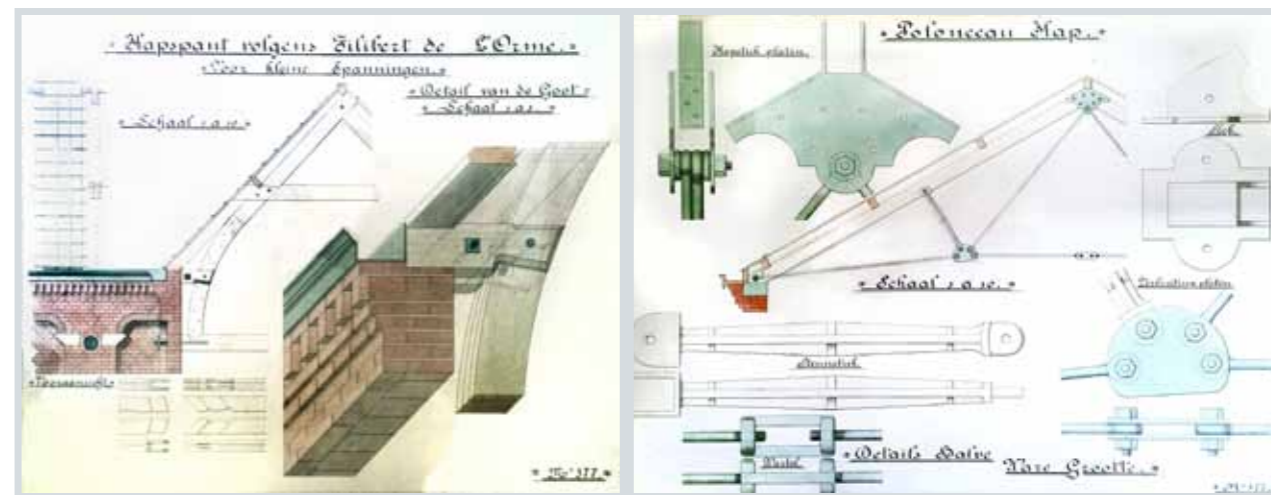
Jan slaagde in april 1905 met bovengemiddelde cijfers voor het examen van de avondschool voor ambachtslieden met vijfjarige cursus in Gouda. Deze school aan de Houtmansgracht was in 1896 opgericht door de gemeente Gouda. Voor toelating was een verklaring van het hoofd van de lagere school dan wel een toelatingsexamen vereist. Deze avondschool voor ambachtslieden kan het beste worden vergeleken met de Middelbare Technische School (MTS) na de eerste wereldoorlog, de Hogere Technische School (HTS) na 1957 en het Hoger Technisch Onderwijs (HTO) na 1986. Hierbij moet worden aangetekend dat de avondschool voor ambachts-

Portret Jan den Ouden, 1909.

lieden beperkt was tot bouwkunde, terwijl de latere onderwijstypen opleidde voor meerdere technische beroepen.

De avondschool voor ambachtslieden was, behalve een avondschool, bovendien een winterschool; de cursus liep van september tot 31 maart. Het onderwijs was afgestemd op ambachtslieden die overdag werkten, voornamelijk in de bouw; eerdere praktijkervaring en ervaring tijdens de opleiding was een vereiste. Jan werkte overdag als timmerman in het bedrijf van zijn vader. De opleiding bestond uit theoretische en esthetische vakken. Jan deed eindexamen in de volgende vakken: vaktekenen, kennis van bouwstoffen, werktuigkunde, meetkunde, perspectief, stijl- en ornamentleer, boekhouden, schilderen en boetseren. Een examenvraag was bijvoorbeeld het tekenen van een kapspant volgens Filibert de l'Orme (zie onderstaande afbeelding).

Links: Kapspant volgens Filibert de l'Orme. Jan maakte deze tekening voor het vak Bouwkundig- en Vaktekenen voor timmerlieden op het eindexamen van de avondschool voor ambachtslieden, 1905. Rechts: 'Polonceau Kap'.¹⁰ De linker tekening benadrukt het architectonisch-esthetische aspect van een kapconstructie, terwijl de rechter tekening de techniek van een dakconstructie laat zien.

In dezelfde maand dat Jan in 1905 zijn diploma haalde werd hij 16 jaar. Hierna bleef hij nog eens drie jaar lessen volgen aan dezelfde avondschool voor ambachtslieden. De school schreef jaarlijks prijsvragen uit voor vaktekenen en boetseren. In 1906 en 1907 won Jan de eerste prijs voor vaktekenen en in 1908 de tweede prijs. Een aantal tekeningen die hij maakte in de periode 1905-1908 zijn bewaard gebleven (zie afbeeldingen).

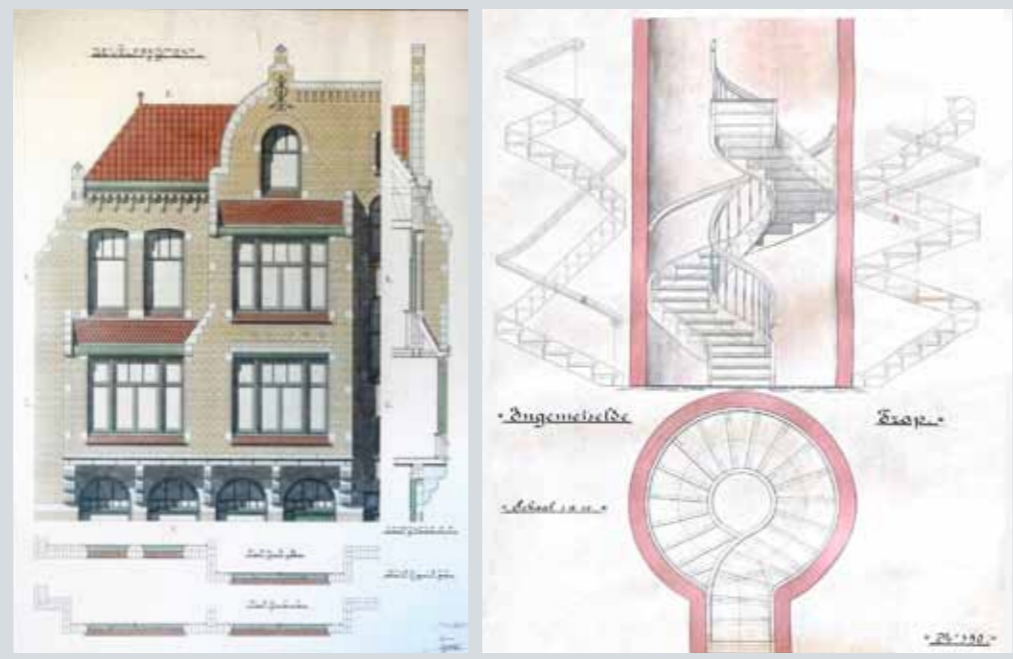
Parallel aan de avondschool ging Jan op enig moment lessen volgen aan de Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag; naar eigen zeggen volgde hij immers ook de tekenschool in Den Haag. Het vervoer van en naar de tekenscholen in Gouda en Den Haag zal voor hem geen probleem zijn geweest. Als hij niet op de fiets ging, kon hij met de trein; de spoorlijn Gouda-Den Haag had sinds 1870 een halte Zevenhuizen-Moerkapelle.

Waarschijnlijk bereidde hij zich voor op het examen van bouwkundig-opzichter dat jaarlijks in Amsterdam werd afgenomen door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst. Deze Maatschappij had dit diploma ingesteld in 1891 en in 1893 werd het eerste

Links: Plan van een woning. Rechts: Venstertoog, met decoratieve boogvulling. Beide bouwtekeningen zijn gemaakt in neo-rennaissance stijl, zoals voor doorsnee huizen in het eerste decennium van de 20ste eeuw nog mode was.

Links: Dit gevelfragment met grote ramen, dat oogt als een winkelpui, is in een modernere stijl getekend dan de twee eerdere tekeningen van een woonhuis(fragment). Rechts: Een ingemetselde Engelse trap of wenteltrap, een trap die zich spiraalsgewijs in een opening omhoog schroeft. Aan het eind van de middeleeuwen werden dergelijke trappen vaak geplaatst in stenen traptorens.

examen afgenomen. Van de 22 kandidaten slaagden er toen negen. Het diploma van bouwkundig opzichter kreeg al snel een hoge waardering in de bouwwereld. Bij openbare en semi-openbare aanbestedingen werd steeds vaker de voorkeur gegeven aan aannemers met een diploma van bouwkundig opzichter. Had vader Arie of Jan zelf deze trend voorzien? Het behalen van dit diploma werd populair maar er bestond toen nog geen speciale opleiding voor. De lat lag hoog. Toen Jan in 1908 opging voor het examen slaagde ongeveer de helft van de kandidaten, evenals in de voorgaande jaren. Het was dus zaak zich met tekenlessen zo goed mogelijk voor te bereiden op het examen.

Op 3 april 1908 kreeg Jan een getuigschrift mee van de avondschool voor ambachtslieden in Gouda dat hij in de cursus 1907-1908 was geslaagd voor alle vakken van een toekomstig timmerman. Was dit een vereiste voor het diploma bouwkundig opzichter? Hoe dit zij, een commissie uit het hoofdbestuur van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst reikte Jan dezelfde dag of de dag erna het diploma 'bouwkundig-opzichter'.¹¹ In 1908 of 1909 ging Jan als bouwkundig opzichter aan de slag bij de meubelfabrikanten A. van der Loo en Zonen in Waddinxveen. Hij was daar in loondienst en werd belast met

het dagelijks toezicht op de bouw van een nieuwe fabriek. Op 8 januari 1910 kreeg hij een getuigschrift mee met een lovende referentie.

Op 9 januari 1909 werd Jan gekeurd en geschikt bevonden voor de militaire dienst, en op 24 mei 1909 door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland als dienstplichtig soldaat ingelijfd bij de genietroepen in Utrecht. Een dag na de inlijving werd Jan al weer met een verlofpas naar huis gestuurd omdat hij 'voorlopig' was afgekeurd. In afwachting van een definitieve beslissing van het college van Gedeputeerden Staten van Zuid-Holland moest hij zich melden bij de burgemeester van Moerkapelle. De beslissing van het college viel binnen twee weken. Op 8 juni 1909 werd hij definitief uit de militaire dienst ontslagen 'ingevolge art. 100 Militiewet 1901'. Dit hield in dat hij 'door ziekelijke gesteldheid of gebreken voor de krijgsdienst ongeschikt' werd bevonden, zonder nadere details (ontleend aan militieregisters Nationaal Archief in Den Haag). Waarom hij ruim vier maanden eerder wel goed-gekeurd werd en nu ineens niet blijft vooralsnog een raadsel.

Jan bleef nog even wonen in Moerkapelle maar niet voor heel lang. In 1910 werd hij meerderjarig (toen 21 jaar). In dit jaar richtte hij samen met zijn broer Arie een aannemersbedrijf op onder de naam: firma 'Gebr. A. en J. den Ouden'. Het was een goede *match* tussen de twee broers. Arie had al een paar jaar ervaring als zelfstandig ondernemer en bezat organisatorische talenten. Jan had de juiste papieren voor een aannemersbedrijf met ambitie. Het bedrijf was tijdens hun leven succesvol. Er is, voor zover bekend, nooit echte onenigheid tussen de broers geweest. Ze hadden waarschijnlijk complementaire talenten en vaardigheden (Hoofdstuk 7).

Het eerste grote bouwwerk dat de firma realiseerde was het monumentale kantongerecht, Hamburgerstraat 28-30 in Utrecht.¹² Het is in 1910 ontworpen door de Rijksbouwmeester voor Justitiegebouwen W. Metzelaar en uitgevoerd in gele en oranje-rode baksteen. De vergunning voor de bouw was afgegeven in december 1910. Op 22 januari 1911 liet Jan zich uitschrijven uit Moerkapelle en verhuisde hij naar Utrecht om daar toezicht te houden op de bouw. Als religieuze gezindheid vermeldde het Utrechts bevolkingsregister: 'Ger. K.' Was Jan toen al overgegaan naar de Gereformeerde Kerk? In Utrecht werd pas in 1922 een Gereformeerde Gemeente geïnstitueerd.

Na de voltooiing van de bouw van het kantongerecht verhuisde Jan op 18 januari 1912 naar Oudshoorn (Alphen aan de Rijn) en woonde daar in bij zijn broer Arie en zijn gezin. In 1909 en 1911 waren daar twee dochters geboren. Jan ging nu op zoek naar een geschikte huwelijkskandidaat. Een vriend wees hem op Adriana (Jaan) Dorrepaal, dochter van een boer en boerin in Zoeterwoude-Rijndijk. Er volgde een kennismaking bij haar thuis die uitmondde in een verloving.

Arie had al een paar jaar ervaring als zelfstandig ondernemer en bezat organisatorische talenten. Jan had de juiste papieren voor een aannemersbedrijf met ambitie.

Kantongerechtsgebouw, Hamburgerstraat 28-30, Utrecht (Rijksmonument; beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), 1910-1911.

Verlovingfoto, een ongedwongen kiekje buitenshuis met een paar vriendinnen, zusjes, broer en moeder van Adriana. Links staand: Adriana en Jan, 1912.

De huwelijksluiting vond plaats op 27 mei 1914. Getuigen waren zijn broer Arie en haar zwager Geerlof van Leeuwen. Vóór zijn trouwen deed Jan belijdenis in de Gereformeerde kerk waar Jaan lid van was. Op 12 januari 1914 liet hij zich inschrijven bij de Burgerlijke Stand van Leiden op het adres Hogewoerd 122a, waarschijnlijk op zoek naar een geschikte woning voor hen beiden. Hij vond in Leiden een ruim herenhuis in de Thorbeckestraat nummer 1 (later vernummerd naar 25) waar de oudste vier kinderen geboren werden. In totaal kregen zij negen kinderen.

MAARTEN

De jongste zoon Maarten (1890-1977) werd waarschijnlijk vernoemd naar zijn oom van vaderskant die in de Haarlemmermeer woonde en werkte. Maarten was de enige zoon die niet het timmermansvak inging. Had hij twee linker handen? Had hij een gebrek? Atti Veenstra, kleindochter van Jan meende zich te herinneren dat hij een halve duim had, maar dat is op oude foto's niet te zien. Misschien trok het timmermansvak hem niet en was er in Moerkapelle niet voor alle zoons emplooi in het timmerwerk. Een hogere beroepsopleiding tot onderwijzer was natuurlijk ook niet mis; zij vormde een goede opstap voor een carrière.

Er bestond indertijd de 'normaalschool', een oude benaming voor het schooltype waar onderwijzers werden opgeleid. Overdag werd er gewerkt op een lagere school en 's avonds volgden de kwekelingen lessen, zodat zij meteen de kost konden verdienen. De normaal-

school werd bij de Onderwijswet van 1920 afgeschaft. Naast normaalscholen bestonden er een paar Rijkskweekscholen met dagonderwijs. De eerste werd al opgericht in 1816 in Haarlem.

De mooie gelegenheid deed zich voor dat er in Groningen een 'Kweekschool met den Bijbel' met vijfjarige opleiding was opgericht die op 1 mei 1905 van start ging. Er was direct al zoveel belangstelling voor deze christelijke school dat een toelatingsexamen nodig was om het aantal leerlingen binnen de perken te houden. Leerlingen moesten minimaal de leeftijd van 14 jaar hebben bereikt. Maarten was in december 1905 14 jaar geworden. Hij was kennelijk toegelaten, want op 28 april 1905 werd hij uit het bevolkingsregister van Moerkapelle uitgeschreven wegens vertrek naar de stad Groningen.

Portret Maarten den Ouden, 1907-1910.

Na de Kweekschool – hij zal in 1910 zijn diploma hebben behaald – kreeg Maarten werk op kantoor. Voor zover bekend heeft hij nooit voor de klas gestaan. Hij is waarschijnlijk niet teruggekeerd naar Moerkapelle, ook niet tijdelijk. In elk geval stond hij in de periode 1910-1920 daar niet in ingeschreven. Hij was evenmin lid geworden van de in 1907 geïnstitueerde kerk van de Gereformeerde Gemeenten.

In 1919 trouwde Maarten met Neeltje Sterk uit Leerdam. Het echtpaar woonde in Utrecht waar Maarten werkte bij een verzekeringsmaatschappij. Bij dit bedrijf maakte hij carrière. Volgens het Utrechtse adresboek van 1928 woonde hij met zijn gezin op het adres Jutfaseweg 26 in Utrecht, in een bovenhuis. Toen was hij *chef de bureau*. Later werd hij directeur van deze verzekeringsmaatschappij.

Maarten en Neeltje kregen vier dochters die allen in Utrecht werden geboren. Adriana (Adrie), geboren in 1920, trouwde in 1940 met Gerrit Jan Schut, een papierfabrikant in Heesum (Renkum). Neeltje (Nel), geboren in 1928, trouwde in 1947 met dierenarts Bert Eikelenboom. Zij gingen wonen in Aalsmeer en Uithoorn. Aaltje (Ali), geboortejaar onbekend, trouwde in 1947 met Jan Vinkenburg, een arts uit Utrecht. De jongste dochter was Roelina Gerda (Roelina), geboortejaar onbekend. Zij emigreerde voor wetenschappelijk onderzoek naar de Verenigde Staten en trouwde daar met wetenschapper Charles Ashton Berst.

Ook Maarten liet de Gereformeerde Gemeente achter zich. Hij ging waarschijnlijk over naar de Nederlands Hervormde kerk. Een aanwijzing hiervoor is dat het huwelijk van zijn dochters Adriana en Aaltje werd bevestigd door een Nederlands Hervormde predikant.

Op latere leeftijd sprak Maarten moeilijk, omdat bij een operatie voor keelkanker zijn stembanden waren verwijderd. Hij sprak door een buisje. Dat maakte diepe indruk op zijn achterneven en -nichtjes. Als hij op verjaarsvisite kwam, kon hij zich moeilijk verstaanbaar maken tot zijn eigen ergernis.

Na zijn pensionering vertrokken Maarten en Neeltje naar Bilthoven waar zij ook werden begraven.

Omgang

Vanwege hun gezamenlijk aannemersbedrijf onderhielden de broers Arie en Jan en hun beider gezinnen het meeste contact met elkaar, maar de familierelatie met de andere broers is ook altijd goed gebleven. Wel kan gezegd worden dat Arie en Jan het minste contact hadden met Adrianus en zijn gezin.

Zoals eerder gezegd werkten Arie en Jan vanaf 1910 samen in het aannemersbedrijf, de firma 'Gebr. A. en J. den Ouden'. Ze hebben grote projecten uitgevoerd in de utiliteitsbouw en de weg- en waterbouw, en ook in de woningbouw. Er was zeker overlap met het werk van hun oudste broer Adrianus, maar hun werk was technisch ingewikkelder en grootschaliger. In hoofdstuk 7 wordt uitvoerig bij hun werk stilgestaan.

Arie en Jan leidden later in kerkelijk, politiek en maatschappelijk opzicht parallelle levens in hun beider woonplaatsen Alphen aan den Rijn en Oegstgeest. Beiden waren actief binnen de gereformeerde kerk van hun gemeente en beiden namen actief deel aan de plaatselijke politiek voor de ARP. Ook de kinderen van Arie en Jan den Ouden hadden nauwer contact met elkaar dan met de kinderen van Adrianus en Maarten.

Arie en Jan leidden later in kerkelijk, politiek en maatschappelijk opzicht parallelle levens in hun beider woonplaatsen Alphen aan den Rijn en Oegstgeest.

De geschiedenis van de familie Dorrepaal

Adriana Dorrepaal, geboren in 1891 en in 1914 getrouwd met Jan den Ouden, was een dochter van een herenboer uit Zoeterwoude-Rijndijk. De familie Dorrepaal kwam oorspronkelijk uit Katwijk aan Zee. Vandaar verspreidden de opvolgende generaties zich over meerdere plaatsen in Zuid-Holland maar ook verder weg. Er is zelfs een ‘Indische tak’. Van deze tak stamt Adriana niet af. Haar voorouders hebben zich op verschillende plaatsen langs de Oude Rijn gevestigd, beginnend in Katwijk aan Zee en eindigend in Zoeterwoude-Rijndijk aan de andere kant van Leiden.

De zoektocht naar de voorouders van Adriana begon met de genealogie van de familie Dorrepaal in al haar vertakkingen die verscheen in het genealogische tijdschrift *De Nederlandsche Leeuw* van 1953.¹ Deze publicatie verwees naar een aantal notariële aktes en andere documenten die het onderzoek vergemakkelijkten.

De familie Dorrepaal wordt sinds 1925 gerekend tot de notabele stand en kreeg toen een officieel familiewapen. Een geschilderd exemplaar van het familiewapen heeft, zolang de familie zich heugt, in de hal bij de familie Den Ouden-Dorrepaal gehangen (zie voor de afbeelding en geschiedenis ervan het kader op de volgende bladzijde).

Evenals bij de geschiedenis van de familie Den Ouden, is het onderzoek naar de familie Dorrepaal beperkt tot de voorouders in rechte, mannelijke lijn, maar ook hier aandacht voor vrouwelijke familieleden die invloed hebben gehad op de ontwikkelingen in de familiegeschiedenis. Voor het gemak van de lezer zijn ook de generaties in bijgaand kader genummerd. De nummering in het stamboomoverzicht aan het eind van het hoofdstuk komt hiermee overeen.

De opzet van dit hoofdstuk is dezelfde als die van het vorige hoofdstuk. Eerst worden de oudste generaties besproken die vooraf gingen aan het gezin waaruit Adriana kwam, op zoek naar inkomstenbronnen, geloofsrichtingen, gemeenschappen waartoe zij behoorden en andere lotgevallen. Voor het gemak van de lezer zijn in dit gedeelte de namen van de voorouders van elke generatie ook hier in kapitalen weergegeven. Het hoofdstuk eindigt met een beschrijving van het gezin waarin Adriana zelf opgroeide tot aan haar huwelijk in 1914.

Op deze kaart van Willem Blaeu is te zien waar Adriana's voorouders hebben gewoond vanaf de zestiende eeuw.

KORT OVERZICHT GENEALOGIE FAMILIE DORREPAAL

tot en met de generatie van Adriana Dorrepaal

Generatie	Huwelijksjaar	Echtgenote/echtgenoot
1. Gerrit Dorrepaal (ca 1570-na 1626)	1602	Anna Claes (??)
2. Cornelis Dorrepaal (ca 1605-??)	??	??
3. Jan Dorrepaal (ca 1630-??)	1659	Maertje Gerrits (??)
4. Jan Dorrepaal (1661-1720)	1686	Maartje Nijgh (1657-1736)
5. Johannes Dorrepaal (1689-1723)	1715	Jannetje Binnendijk (1695-1775)
6. Arij Dorrepaal (1716-vóór 1763)	1745	Haasje Groenendijk (1719-1766)
7. Jan Dorrepaal (1755-1809)	1785	1 ^e Jannetje van der Mark (1765-1790)
	1792	2 ^e Willemijntje Turkenburg (1769-1844)
8. Gerrit Dorrepaal (1793-1859)	1818	Marijtje de Jong (1797-1867)
9. Jan Dorrepaal (1818-1892)	1854	Jannetje van der Bijl (1828-1905)
a. Jansje Dorrepaal (1856-1906)	1880	Dirk van Ommering (1858-1929)
b. Gerrit Dorrepaal (1859-1931)	1886	Petronella van Leeuwen (1864-1946)
c. Jan Dorrepaal (1862-1940)	1892	Neeltje T. van den Akker (1868-1940)
d. Neeltje Dorrepaal (1865-1954)	1893	Pieter de Graaf (1865-1932)
e. Arie Dorrepaal (1869-1933)	1899	Maria Marijtje Oudshoorn (1875-1920)
10. Gerrit Dorrepaal (1859-1931)	1886	Petronella van Leeuwen (1864-1946)
a. Jansje Dorrepaal (1886-1964)	1908	Elias Hendrik Bos (1887-1951)
b. Petronella Cornelia Dorrepaal (1888-1965)	1913	Geerlof van Leeuwen (1883-1954)
c. Neeltje Dorrepaal (1889-1967)	-	
d. Adriana Dorrepaal (1891-1972)	1914	Jan den Ouden (1889-1959)
e. Johanna Dorrepaal (1893-1959)	1918	Arnold Teunis Filippo (1894-1961)
f. Jacoba Dorrepaal (1895-1987)	1922	Jacobus de Graaf (1895-1967)
g. Gerritje Dorrepaal (1900-1994)	-	
h. Jan Dorrepaal (1901-1978)	1934	Gonda Pop (1914 - na 1994)

HET FAMILIEWAPEN DORREPAAL

Op verzoek van een nazaat van Willem Dorrepaal (1770-1826), geboren in Katwijk aan de Rijn en overleden in huize Adegeest in Voorschoten, is de familie Dorrepaal, althans de Voorschotense, Indische tak, in 1925 opgenomen in de lijst van geslachten in de boekenreeks 'Nederland's Patriciaat'.² Dit wordt ook wel het 'Blauwe Boekje' genoemd, ter onderscheiding van het 'Rode Boekje' waarin de adellijke geslachten staan. Om in het Blauwe Boekje te komen moet voldaan zijn aan de eis dat de familie gedurende ten minste de laatste 150 jaar onafgebroken een vooraanstaande rol in de Nederlandse samenleving heeft gespeeld. De familie mag dan een familiewapen dragen. De formele beschrijving hiervan luidt: 'In zilver een geplante dorre zwarte boom op grasgrond en in een rood schildhoofd drie gouden bijen naast elkaar'.³

Links: Foto van het familiewapen Dorrepaal, geschilderd op triplex. Dit bord hing in de hal in de Prins Hendriklaan 21 in Oegstgeest. Bij de verhuizing van Adriana naar Terweeweg 9 ging het bord mee. Na haar overlijden hing het in de woning van zoon Piet den Ouden, tot zijn overlijden in 2018. Om het familiewapen heen is een gefantaseerd helmteken geschilderd.

Rechts: Het familiewapen Dorrepaal zoals afgebeeld in het 'Blauwe Boekje'.

3.1. DE VROEGSTE GENERATIES DORREPAAL IN DE BEIDE KATWIJKEN

Generatie 1-3

De bakermat van de familie Dorrepaal is Katwijk aan Zee. De eerst bekende persoon met deze achternaam GERRIT CORNELISZ DORREPAAL (generatie 1) is daar geboren omstreeks 1570. Hij was diaken in de Gereformeerde kerk – de latere Nederlands Hervormde Kerk. In 1602 trouwde hij met ANNA CLAES uit Katwijk aan de Rijn.

Hun zoon CORNELIS DORREPAAL (generatie 2) werd geboren omstreeks 1605 en woonde ook in Katwijk aan Zee. Over hem is heel weinig bekend. Hij had in elk geval twee zoons: Jan (circa 1630-??), de voorouder van Adriana, en Gerrit (circa 1635-vóór 1709).

JAN DORREPAAL vormt generatie 3. Hij werd geboren in Katwijk aan Zee en trouwde in 1659 met MAERTJE GERRITS. Het is bekend dat hij lid was van de Gereformeerde kerk. Het echtpaar kreeg vier kinderen: Lijsbeth (1660), Jan (1661), de voorouder van Adriana in rechte lijn, Maartje (1664) die kennelijk jong overleed want er volgde tot slot nog een Maartje (1667).

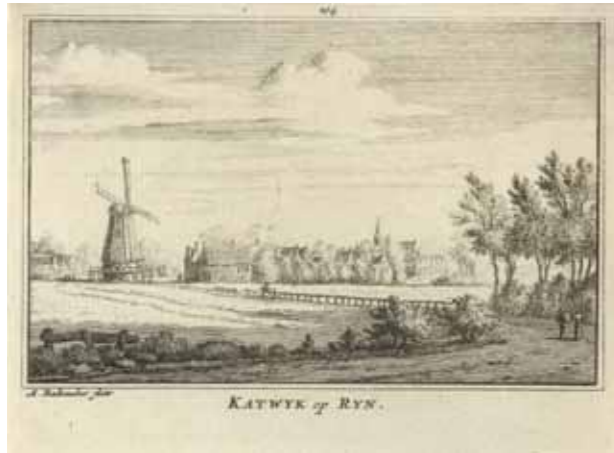
Het geloof van de eerste drie generaties van de familie Dorrepaal die hier beschreven zijn was dus 'Nederduits Gereformeerd'. Zij oefenden beroepen uit die gerelateerd waren aan visserij. Gerrit werd in een notariële akte uit 1625 'stierman' (stuurman) genoemd. Het is voorts bekend dat hij aan een zekere persoon netten verkocht. Zij waren dus vissers en/of handelaars in vis of vissersbenodigdheden. Hierbij moet bedacht worden dat beroepen of ambachten indertijd niet zo gescheiden waren als tegenwoordig. Vaak werden ook twee of meer beroepen gecombineerd waarvan niet duidelijk is wat het hoofdberoep was en wat de bijverdienste. Eén beroep bracht lang niet altijd voldoende inkomsten op.

Generatie 4

JAN DORREPAAL (1661-1720), geboren in Katwijk aan Zee, trouwde in 1686 met MAARTJE (Marijtje) NIJGH (1657-1736). Jan kocht van zijn schoonvader een huis en erf. Maartje erfde in 1704 van haar broer een som geld en de helft van een bokkinghang, dit is een gebouw(tje) waar gezouten haring (bokking) werd gerookt en gedroogd. Deze bokkinghang stond aan het Veereinde in Katwijk aan de Rijn, daar waar het beurtveer vanuit Leiden over de Oude Rijn letterlijk ophield. Op deze plek liep de Oude Rijn, die al sinds de twaalfde eeuw niet meer in de Noordzee uitstroomde, noordwaarts door de duinen richting Noordwijk (Canon van Rijnland). De huidige afwateringskanalen en -sluizen zijn pas tussen 1804-1807 aangelegd.

Boven: Albert Flamen, 'Haringen bij een visnet', 1664 (Rijksmuseum). Midden: Katwijk aan Zee.⁴ Onder: Prent Adolf van der Laan, 'Bokking-rokerij', 1720-1730 (Rijksmuseum).

Prent Abraham Rademaker, Katwijk aan de Rijn, circa 1730 (Rijksmuseum).

In 1705 kocht Jan de andere helft van de bokkingrokerij en nog een huis en erf aan het Veereinde. Het Veereinde was in de beide Katwijken de meest strategische plek voor visverwerking en aansluitend vishandel en -vervoer.

Jan en Maartje kregen drie zoons: Johannes (1689), Arij (1693) en Willem (1696). Zij gingen alle drie werken bij hun vader. De oudste zoon Johannes was de rechtstreekse voorvader van Adriana. Toen vader Jan in 1720 stierf, zullen zijn zoons het bedrijf hebben voortgezet. De bokkingrokerij op de locatie aan de westkant van de Oude Rijn in Katwijk aan de Rijn is lang succesvol gebleven. Volgens de oudste kadastragegevens stonden

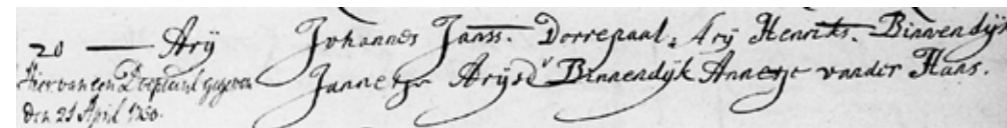
daar in 1832 nog steeds bokkingrokerijen, zelfs nog een van een zekere Arie Piets Nijgh.

Generatie 5

JOHANNES DORREPAAL (1689-1723), werd als oudste zoon van Jan Dorrepaal en Maartje Nijgh geboren in Katwijk aan de Rijn. Hij trouwde in 1715 met JANNETJE BINNENDIJK (1695-1775), geboren in Valkenburg als dochter van Arie Hendriks Binnendijk en Annetje van der Hans. Het huwelijk van Johannes en Jannetje werd voltrokken in de Gereformeerde kerk in Katwijk aan de Rijn. Daar woonden zij ook en kregen er hun kinderen. Johannes en zijn twee broers bleven, ook na zijn dood in 1720, werkzaam in het visverwerkingsbedrijf / de bokkingrokerij van vader Jan. Dit bedrijf bleef voorlopig in handen van moeder Maartje Nijgh. Johannes had bovendien een pontschip of ijken-schuit waarmee hij de viswaar over de Oude Rijn naar de Vismarkt in Leiden en elders zal hebben gebracht.

Johannes en Jannetje kregen vijf kinderen: Jan (1716-vóór 1803), Arij (1716-ca. 1766), Leendert (1718-1778), Aagje (1720-1793) en Johannes (1723-na 1797). In een testament van 1718 wezen Johannes en Jannetje hun beider vaders als medevoogden aan. Johannes was pas 34 jaar oud toen hij in 1723 overleed. Hij werd een week na de doop van zijn jongste

Doopbewijs van Arij Dorrepaal in het doopboek van de Gereformeerde kerk van Katwijk aan de Rijn; de grootouders van moederskant waren getuige.

kind begraven in Katwijk aan de Rijn. De impost op zijn overlijden – een belasting van de provincie Holland – was f3,-, dat wil zeggen dat zijn vermogen werd getaxeerd op minder dan f2000,- (vierde vermogensklasse).^{*} Grootvader Jan Dorrepaal kon niet meer optreden als medevoogd van de kinderen omdat hij drie jaar eerder was overleden. Grootvader Arie Binnendijk leefde nog maar zou een paar jaar later in 1726 ook overlijden.

^{*} De impost op het trouwen en begraven was een belasting die door de Staten van Holland en West-Friesland was ingesteld in 1695 en werd geheven tot 1806. Er waren 5 vermogensklassen: Eerste klas: f 30, gegoed meer dan f 12000. Tweede klas: f 15, gegoed tussen f 6000-f 12000. Derde klas: f 6, gegoed tussen f 2000-f 6000. Vierde klas: f 3, gegoed minder dan f 2000. Vijfde klas pro Deo.

Toen haar man stierf was Jannetje nog maar 27 à 28 jaar oud. Ze had nog een heel leven voor zich maar hertrouwde niet. Ze bleef in Katwijk aan de Rijn wonen met haar vijf kinderen in de leeftijd van 0-7 jaar. De kinderen waren natuurlijk te jong om hun vader op te volgen in het bedrijf. Ongetwijfeld na familieoverleg verkocht Maartje Nijgh op 10 oktober 1925 de bokkinghang aan haar nog in leven zijnde zoons Arij en Willem. Aansluitend verkocht Jannetje de dag daarop het pontschip van wijlen haar man aan haar zwager Willem voor 600 Carolus gulden, met alle 'zeijlage, ankers, touwen, staand want' en ander toebehoren.⁵ Toen Maartje Nijgh in 1736 stierf, erfden de kinderen van Arij en Jannetje een derde deel van haar vermogen bij representatie van hun overleden vader. Het aandeel dat zij kregen in het huis aan het Veereinde verkocht Jannetje ook aan haar zwagers Arij en Willem die zelf het overige deel hadden geërfd. Met dit al kwam voor de tak waarvan Adriana Dorrepaal afstamt de visverwerking en -handel als inkomstenbron ten einde.

Jannetje bleef in Katwijk aan de Rijn wonen net als haar oudste zoon Jan en haar dochter Aagje. Waarvan zij leefde nadat zij weduwe werd is niet direct uit primaire bronnen op te maken. Het is denkbaar dat zij een toelage van de familie kreeg of dat haar lijfrentes, obligaties en andere effecten ten deel vielen uit erfenissen, zeker in de eerste jaren; misschien ontving zij huur- of pachtpenningen uit onroerend goed. Toen zij in 1775 stierf – ruim vijftig jaar na haar man –, bedroeg de impost op haar overlijden f 15,-; zij werd dus aangeslagen in de tweede vermogensklasse: gegoed tussen f 6000,- en f 12.000,-. Jannetje was dus niet in armoede vervallen. Ze ging er integendeel na het overlijden van haar man op vooruit.

DE INDISCHE TAK VAN DE FAMILIE DORREPAAL

De broers Ary en Willem verdienden een zeer goede boterham in Katwijk. Willem (1696-1783) werd de stamvader van de Indische tak van de familie Dorrepaal, in de inleiding van dit hoofdstuk is deze tak genoemd. Willems zoon Dirk (1732-1799) had een aardig vermogen opgebouwd. Behalve een bokkingrokerij bezat hij in Katwijk aan de Rijn onder andere twee herbergen: 'De Roskam' en 'De Palmboom'. Dirk was getrouwd met Marytje van der Plas.

Hun zoon Willem (1770-1826) sloeg zijn vleugels uit. Hij was koopman en reder, en sloot een voordelig huwelijk met Annetje Varkevisser. Willem was lid van de firma Rein Varkevisser en Willem Dorrepaal en van de firma R. en G. Varkevisser, Dorrepaal en Hodges te Rotterdam. Hier begon het avontuur van de Indische tak van de Dorrepalen. De firma werd door de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in staat gesteld handel te drijven met Indonesië. Onder het regime van de Nederlandsche Handelmaatschappij, opgericht in 1824, en tijdens het cultuurstelsel dat ingevoerd werd in 1830 en vatbaar was voor misbruik, ging het deze tak van de familie Dorrepaal financieel

De firma werd door de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in staat gesteld handel te drijven met Indonesië.

echt voor de wind. In 1809 overleed Willems vrouw Annetje Varkevisser met wie hij acht kinderen had. In 1813 hertrouwde Willem met Maria Emalia Colthoff met wie hij nog eens vier kinderen kreeg. Het echtpaar bewoonde het buiten Adegeest in Voorschoten.

De meest bekende zoon van Willem was Georgius Leonardus Dorrepaal uit zijn tweede huwelijk. Hij was bankier en eigenaar van Cultuurondernemingen in Nederlands-Indië en maakte hiermee fortuin. Hij werd in 1816 geboren in Voorschoten in huize Adegeest evenals zijn drie volle zusters. In zijn woonplaats Semarang in Indonesië trouwde hij met een vrouw die daar was geboren. Zij kregen acht dochters die ook allen in Semarang werden geboren. Georgius Leonardus overleed in 1883 in Amsterdam.

Een aardige petite histoire over Georgius Leonardus Dorrepaal is dat hij model heeft gestaan voor de figuur van Batavus Droogstoppel in ‘Max Havelaar’ van Multatuli.

Een aardige petite histoire over Georgius Leonardus Dorrepaal is dat hij model heeft gestaan voor de figuur van Batavus Droogstoppel in ‘Max Havelaar’ van Multatuli uit 1860. De associatie van Droogstoppel met Dorrepaal is snel gelegd. Multatuli begon zijn verhaal over de wantoestanden op de koffieplantages in Nederlands-Indië en het misbruik in de koffiëhandel met de stijlfiguur van een raamvertelling. In de

openingszin laat hij Batavus Droogstoppel zeggen: ‘Ik ben makelaar in koffi, en woon op de Lauriergracht, No. 37.’ Deze Droogstoppel was volgens Multatuli een man die alleen uit was op eigen gewin, een echte zakenman. Hij zette hem neer als een rabiate Farizeeër, een niets ontziende zakenman die op het oog een fatsoenlijk en vroom leven leidde en zich van geen kwaad bewust was.

Toen Georgius Leonardus in 1883 in Amsterdam overleed liet hij dertien miljoen gulden na. Op de begraafplaats Zorgvlied in Amsterdam is een in het oog springend grafmonument voor hem en zijn familie opgericht en voorzien van beeldhouwwerk dat gemaakt is door niemand minder dan Frans Stracké.

Vermeldenswaard is ook ‘huize Dorrepaal’ dat Georgius Leonardus in 1880 liet bouwen aan de Vliet in Leidschendam.

Vermeldenswaard is ook ‘huize Dorrepaal’ dat Georgius Leonardus in 1880 liet bouwen aan de Vliet in Leidschendam. Tegenwoordig is in deze villa een instelling gehuisvest voor volwassenen met een verstandelijke beperking. Bezoekers van Madurodam in Den Haag kunnen een miniatuur van deze villa zien. De reden waarom daar een

miniatuur is ligt in het feit dat huize Dorrepaal bekend is geworden van de overval in de meidagen van 1940 die George Maduro (1916-1945), luitenant en verzetsstrijder, op deze villa pleegde. Ter nagedachtenis aan Maduro is in 1952 de miniatuurstad Madurodam geopend.

Welke toekomst Jannetje en de andere familieleden voor de halfwezen uitstippelden is niet met zekerheid te zeggen. Het lijkt het meest waarschijnlijk dat de familieachtergrond van Jannetje richtinggevend is geweest bij het maken van keuzes. Zij kwam uit een steenbakkersfamilie. De familie Binnendijk kwam oorspronkelijk uit het ambacht Leiderdorp, uit de polder Achthoven om precies te zijn. Uit oude transportregisters blijkt dat de familie al een paar generaties steen- en pannenbakkerijen had, vaak in combinatie met een veehouderij. Jannetje’s vader Arij Binnendijk was de derde zoon van steenbakker Hendrik Binnendijk. Hij vestigde zich als steenbakker in Valkenburg aan de zuidkant van de Oude Rijn. Hij trouwde in 1684 met Annetje van der Hans die ook uit Leiderdorp kwam. In 1706 kocht hij er nog een steenplaats en een steenoven bij aan de Rijndijk, tussen Katwijk en Valkenburg (archieef Erfgoed Leiden en Omstreken te Leiden, hierna: ELO).

Kaart P. van Bilderbeeck van Valkenburg (Zuid-Holland), 1627 (uitsnede). Op het kaartje zijn goed de bakkerijen van stenen, tegels en pannen met de bijbehorende afgetichelde percelen te zien, aan weerszijden van de Oude Rijn (blauw).

Toen Arie Binnendijk in 1726 stierf bedroeg de impost op zijn overlijden f6,- (derde vermogensklasse), zijn vermogen werd dus getaxeerd tussen de f2000,- en f6000,-. Jannetje kreeg een derde deel hiervan. In 1728 erfde Jannetje samen met haar broer en zus ook nog een derde deel van de nalatenschap van haar oom Frans Binnendijk uit de polder Achthoven onder Leiderdorp. Hierin bevond zich onder andere een boerderij met veel weiland en hooiland en schuren met stallen en een stuk land met ‘steen en estrick aarde.’*

STEENPLAATSEN EN PANNEN- EN TEGELBAKKERIJEN

In 1549 maakte cartograaf Pieter Sluyter deze kaart in opdracht van de stad Leiden die verwickeld was in een proces tegen Dirk Coebel van der Loo, eigenaar van een kalkoven

* Estrick aarde is grond geschikt om vloertegels of plavuizen te bakken.

aan de zuidoever van de Oude Rijn (ELO). Op de kaart is de stad Leiden schetsmatig getekend met alleen de stadsmuren, poorten en grachten. Dwars door de stad loopt de Oude Rijn met een korte aftakking van de Nieuwe Rijn. Ten westen van de stad ligt Oegstgeest aan de noordkant en Voorschoten en Zoeterwoude aan de zuidkant; ten oosten van de stad ligt Leiderdorp aan de noordkant en Zoeterwoude aan de zuidkant. Langs de rivier zijn behalve molens ook verschillende steenplaatsen en kalkovens ingetekend.

Toen in de late middeleeuwen in de steden stenen huizen werden gebouwd in plaats van houten huizen, ontstonden in de omgeving steen- en pannenbakkerijen. Een steenplaats of -bakkerij was een ambachtelijk bedrijf waar bakstenen en straatklinkers uit rivierklei werden gevormd en op hoge temperatuur in grote steenovens gebakken. Hetzelfde gold voor dakpannen en tegels. De oudste bedrijven in de provincie Zuid-Holland lagen langs de Oude Rijn en de Hollandse IJssel. Toen de Oude Rijn nog in de Noordzee uitstroomde, vóór de twaalfde eeuw, was deze rivier een getijdenrivier en werd met eb en vloed zeelei afgezet langs de oevers. Omdat aan de zuidoever meer klei werd afgezet dan aan de noordoever, werd de zuidoever Hoge Rijndijk genoemd en de noordoever Lage Rijndijk.

Bestaansvoorwaarden voor het uitoefenen van steen- en dakpannenbedrijven waren:

- de aanwezigheid van klei, het materiaal waarvan de bakstenen werden gemaakt,
- turf voor de bakovens, en
- een goed waterwegennet. Vervoer over water was veel gemakkelijker en goedkoper dan over land. In de winter en in regenperioden waren de kleiwegen op de dijken ongeschikt voor vervoer.

De zeelei langs de Oude Rijn was bij uitstek geschikt voor het maken van bakstenen, terwijl de meest vette klei zich goed leende voor de productie van pannen en tegels. Een steenplaats bestond uit meerdere velden en gebouwen, waaronder een vormveld, tasveld (plaats waar stenen op elkaar gestapeld werden), oven(s), turfschuren, loodsen en een haaghuis (droogplaats). Eigenaren van steenplaatsen woonden lang niet altijd bij de steenplaats zelf. Zij lieten het werk dan uitvoeren onder toezicht van een meesterbakker. Sommige eigenaren hadden een buitenhuis op of bij de steenplaats.

Bij het winnen van de klei moest de bovenste laag aarde verwijderd worden en werden de onderliggende lagen klei 'afgeticheld'. Nadat de klei gewonnen was, moest de grond weer worden toegedekt met de laag aarde die eerst was afgegraven. Afgekleide percelen lagen een stuk lager dan niet-afgekleide percelen en waren daarna eigenlijk alleen geschikt voor het aanleggen van bosjes elshout of voor het houden van vee. Wellicht is dit de reden dat in transportaktes in Leiderdorp, Oegstgeest, Voorschoten en Valkenburg als object van de overdracht naast een steen- of pannenbakkerij ook vaak land werd genoemd dat geschikt was voor het houden van vee.

De arbeidsintensieve ambachtelijke stenen- en pannenproductie buiten de stad Leiden ging door totdat vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw bakstenen en dakpannen machinaal werden vervaardigd.

Hoe verging het de kinderen van Johannes Dorrepaal en Jannetje Binnendijk? De oudste zoon Jan trouwde in 1742 met Elisabeth Hesselink, een chirurgijnsdochter uit Noordwijk. Hij bleef met zijn vrouw in Katwijk aan de Rijn wonen waar hun tien kinderen werden geboren. Welk beroep Jan en zijn nakomelingen uitoefenden is niet bekend. Jan overleed eind achttiende eeuw, zijn vrouw circa 1802.

Zowel zoon Arij als zoon Leendert vertrokken naar de Hoge Rijndijk in Voorschoten in de wijk De Vink (in 1966 geannexeerd door Leiden). Daar dreven zij een pannenbakkerij annex veehouderij. Over hen straks meer. De enige dochter Aagje trouwde in 1749 met meestersteenbakker Hendrik Breekland uit Koudekerk aan den Rijn die in Katwijk aan de Rijn was gaan wonen. De impost op het trouwen bedroeg f 12,-. Zij kregen twee kinderen die heel jong overleden. Pannenbakker en veehouder waren beroepen die in de familie van Jannetje vaak in combinatie werden uitgeoefend.

De jongste zoon Johannes ging na zijn huwelijk in 1748 met Maartje Nijgh uit Katwijk aan Zee zijn geluk beproeven in Rijnsburg als veehouder. Zijn vrouw droeg dezelfde naam als de grootmoeder van Johannes. Het is niet bekend of zij familie van elkaar waren. Johannes vervulde in Rijnsburg meerdere regentenfuncties. Zijn leven kreeg een tragische wending. Johannes en Maartje kregen zeven kinderen tussen 1750 en 1762. Vijf kinderen overleden binnen een jaar en een zesde kind werd net één jaar oud. Zijn vrouw Maartje werd in 1773 opgenomen in het Ceciliagasthuis in Leiden wegens 'Krankzinnigheid sinds 10 jaar' en overleed daar in 1781. Johannes mocht in 1797 nog het geluk proeven getuige te zijn bij de doop van een kind van zijn dochter Geertruy, het enige kind dat in leven bleef.

3.2. VOORSCHOTEN: PANNENBAKKERIJ EN VEEHOUDERIJ

De gebroeders Arij en Leendert Dorrepaal vertrokken, zoals gezegd, naar Voorschoten. Arij trouwde in 1743 met Haasje Groenendijk en Leendert in 1745 met haar twee jaar oudere zuster Helena (Lena) Groenendijk. In de huwelijksakte stond Leendert geregistreerd als pannenbakker uit Voorschoten. De gezusters Lena en Haasje kwamen uit Leiden. Zij waren dochters van 'koehouder' Jan Louris Groenendijk en Maria van den Acker.* Hun vader had een huis en koeischuren in de Smidsstraat in Leiden, vlakbij de stadstimmerwerf aan het Kort Galgewater en dichtbij de Beestenmarkt. Afgaande op de percelen hooi- en weiland die hij bezat hield hij koeien voor de slacht en/of voor de melk. Zoon Laurens Groenendijk was melkverkoper en schoonzoon Jan Bekker was vleeshouwer in de Marebuurt in Leiden, beroepen die nauw aansloten op het beroep van hun (schoon)vader Jan Groenendijk. De Marebuurt lag aan de noordkant van de Oude Rijn, waar vanaf de middeleeuwen vee werd geweid en de meeste slachterijen waren. Toen slachtten de slaggers nog aan huis.

Uit de geboorteaktes van de kinderen van zowel Arij als Leendert Dorrepaal blijkt dat zij werden geboren in Voorschoten aan de (Hoge) Rijndijk, aan de zuidoever van de Oude Rijn. Toen grensde Voorschoten nog rechtstreeks aan Oegstgeest welk ambacht (bestuurs-district) direct aan de overkant van de Oude Rijn lag. In 1966 is een groot gedeelte hiervan geannexeerd door de gemeente Leiden, evenals een deel van Voorschoten.

* Betekenis 'koehouder', ontleend aan de website van H.M. Lups, Ambachten, beroepen en functies van toen: 'boer die in de veeteelt en de melkhandel zijn bestaan vindt en die in sommige streken zelf zijn melk in de steden verkocht.'

Het beroep van Arij, de rechtstreekse voorouder van Adriana Dorrepaal, is uit primaire bronnen niet bekend, dat van zijn twee jaar jongere broer Leendert wel. Leendert was volgens zijn trouwakte van 1745 pannbakker onder Voorschoten. De pannbakkerij

lag in het buurtschap 'De Vink', tussen de vroegere uitspanning 'De Vink' (tegenwoordig station 'De Vink') en de Haagse Schouw in. Bij de pannbakkerij hoorde een groot stuk land. Toen het complex van de pann- en steenfabriek later in 1835 werd verkocht hoorden daarbij: 'koe- en paardenstallen, dorsvloer, hooibergen en landerijen' (Leydsche Courant 30 maart 1835).

De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat de twee broers Arij en Leendert samen op dit complex woonden en werkten. Het kan zijn dat Leendert zich meer met de steen- en pannbakkerij inliet, terwijl Arij zich bezig hield met de veehouderij, fokkerij of stoeterij op het bijbehorende, afgetichelde land. De levens van de broers Arij en Leendert waren nauw met elkaar verweven.

Complex gebouwen en land van de pann- en tegelfabriek aan de Rijndijk in Voorschoten anno 1832 (Minuutplan Voorschoten, sectie A blad 01, uitsnede).

Generatie 6

ARIJ DORREPAAL (1716-vóór 1763), de rechtstreekse voorvader van Adriana, trouwde in 1743 met HAASJE GROENENDIJK (1719-1766). Zij kregen vier kinderen: Johannes (1744-1809), Maria (1747-1823), Jannetje (1749-1770) en Jan (1755-1809). Zij woonden evenals Leendert en Lena in Voorschoten aan de (Hoge) Rijndijk. Daar werden ook hun kinderen geboren.

Arij overleed betrekkelijk jong, vóór 1763. Haasje bleef met haar kinderen wonen aan de Rijndijk. Alle kinderen waren nog minderjarig. Grootmoeder Jannetje Binnendijk

Paul Constantijn la Fargue, 'Gezicht op de Korte Mare te Leiden naar het noorden', 1778 (Museum De Lakenhal). La Fargue stond bekend om zijn topografisch correcte weergave van de locaties op zijn schilderijen. In de verte is de Marepoort te zien, waarlangs de rechts aangemeerde trekschuiten vertrekken naar de Haarlemmertrekvaart richting Oegstgeest, Sassenheim, Lisse en Haarlem. Rechts van het wachtershuisje staan koeien op de kade die wellicht worden getransporteerd naar een vleeshouwerijen in de Marebuurt.

leefde nog maar zij woonde in Katwijk aan de Rijn. Na het overlijden van Arij hadden Arij en Haasje twee ooms testamentair aangewezen als toeziend voogd: hun (schoon)broer Laurens (Louris) Groenendijk en hun zwager Hendrik Breekland die getrouwd was met Aagje Dorrepaal.

Ook Haasje werd niet oud, zij stierf in 1766. Hun vier kinderen waren nog steeds minderjarig. Op Haasje's verzoek eerder dat jaar, namen Leendert en Lena hen onder hun hoede, met uitzondering van de oudste zoon Johannes die in Leiden ging wonen en daar vleeshouwer werd. In 1768 kreeg hij het poorterschap van Leiden waarvoor borg stonden vleeshouwer Jan Bekker, weduwnaar van zijn tante Jannetje Groenendijk, en zijn oom Laurens Groenendijk, melkverkoper. Johannes woonde in de Marebuurt ten noorden van de Oude Rijn, vlakbij de Marekerk. Hij bleef ongehuwd. Het zal geen toeval zijn dat zijn zuster Maria in 1770 in het huwelijk trad met vleeshouwer Willem Ledeboer (1737-1799) die ook bij de Marekerk woonde, op de hoek van de Lange Mare en de Clarensteeg. Dit huwelijk bleef kinderloos. De andere dochter Jannetje bleef ongehuwd en overleed in 1770 in Leiden zonder nakomelingen. Zij was nog minderjarig en zal bij haar broer of zuster hebben gewoond. Jannetje liet f 1096,- na.

Jan, de betovergrootvader van Adriana, die als laatste achterbleef in Voorschoten, vertrok in 1778 naar Oegstgeest, het jaar waarin zijn oom Leendert overleed. Jan werd veehouder en een paar jaar later bovendien kastelein. Hij was geestelijk labiel en het zorgenkind van de familie. In de volgende paragraaf zal blijken hoe sterk de familieband tussen de kinderen van Arij en Jannetje na hun overlijden was. Toen Jan in moeilijkheden kwam, stonden zijn broer en zus hem en zijn gezin met raad en daad bij.

Toen Leendert op 18 juni 1778 stierf, betekende dat het definitieve einde van de pannbakkerij annex veehouderij voor de tak van de familie waarvan Adriana afstamt. Het complex van de pannfabriek zou circa een eeuw in de familie van Leendert blijven. Zijn oudste zoon Jan Dorrepaal (1749-1794) en diens zoon Leendert Dorrepaal (1781-1835) zetten de fabriek voort. Toen de laatste kinderloos stierf werd de fabriek verkocht (Leydsche Courant 30 maart 1835).

Jan, de betovergrootvader van Adriana, vertrok in 1778 naar Oegstgeest.

3.3. OEGSTGEEST

Generatie 7

JAN DORREPAAL (1755-1809) werd geboren in Voorschoten aan de Hoge Rijndijk in het buurtschap De Vink. Zijn ouders overleden vroeg, zijn vader in 1763 en zijn moeder in 1766. Jan was toen elf jaar. Moeder Haasje had Leendert Dorrepaal en haar zuster Lena in haar testament eerder in dat jaar als voogden aangewezen.⁶

Jans vertrek naar Oegstgeest in 1778 zal verband houden met het overlijden van zijn oom Leendert. Hij was toen net niet meerderjarig. Johannes en Maria woonden al in Leiden, terwijl Jannetje daar in 1770 was overleden. Jan ging in Oegstgeest de hofstede 'De Wilthoef' huren met ruim 25 hectare grond. De Wilthoef was een kapitale boerderij, gelegen ten zuiden van de buitenplaats de 'Grunerie', tussen de Pastoorswetering en de Rhijngeesterstraatweg. Bij de sluiting van de huurovereenkomst waren Jans toenmalige

‘ouderlijke voogden’ aanwezig: zijn broer Johannes Dorrepaal, zijn zwager Willem Ledeboer en zijn oom Hendrik Breckland. Hij had in Oegstgeest een veehouderij, paardenfokkerij of stoeterij of een combinatie hiervan.

Een paar jaar later werd hij bovendien kastelein van herberg ‘De Ro(o)de Leeuw’ in de Kerkbuurt van Oegstgeest. Het buurtschap Kerkbuurt ten zuiden van het Groene Kerkje, in oudere tijden ook ‘Kerkwerve’ genoemd, is het oudste gedeelte van het dorp Oegstgeest. De Rode Leeuw, werd in 2006 verkocht aan een projectontwikkelaar. Deze heeft de herberg gesloopt en op die plek een appartementencomplex neergezet.

Floris Balthasar, kaart Oegstgeest, 1610-1615 (archief Hoogheemraadschap Rijnland).

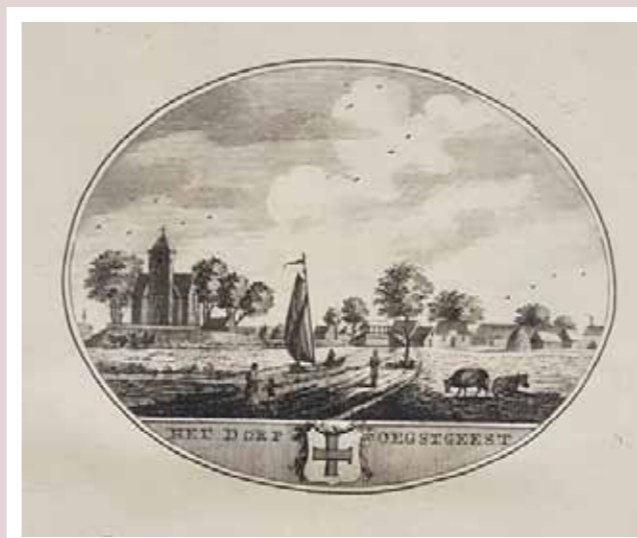
Legenda:

- 1: Groene Kerkje
- 2: herberg De Rode Leeuw
- 3: Marebuurt Leiden
- 4: Haagse Schouw
- 5: pannenbakkerij Dorrepaal

OEGSTGEEST EN DE HERENWEG TUSSEN DEN HAAG EN HAARLEM

De kerk van Oegstgeest stond aan het eind van de Kerkbuurt (tegenwoordig Dorpsstraat) aan de overkant van het Oegstgeester kanaal. Volgens de legende was deze kerk omstreeks 740 gesticht door Willibrord en diende zij volgens de kroniekschrijvers aanvankelijk als moederkerk voor een aantal kapellen of kerkjes in de wijde omtrek. De kerk lag op een verhoging (Kerkwerve). Tussen de kerk en de huizen liep een kanaal. Het Oegstgeester kanaal is pas gegraven in 1840 als belangrijk afwateringskanaal vanaf de Lede bij Warmond tot aan het afwateringskanaal en de afwateringssluizen van 1807 bij Katwijk aan Zee. Dit kanaal werd gegraven waar voorheen de Rijnsburger Vliet stroomde. De oude abdij van Rijnsburg had de Rijnsburger Vliet al in de twaalfde eeuw laten graven toen de Oude Rijn bij Katwijk was dichtgeslibd en er een groot afwateringsprobleem in Rijnland was ontstaan. Dit kanaal verbond toen de Vliet in Rijnsburg een zijtak van de Oude Rijn – met de Lede om het overtollige water af te voeren in de Haarlemmermeer – pas ingepolderd medio de negentiende eeuw – en uiteindelijk in de Zuiderzee. Om vanuit de Kerkbuurt, het oude

Dorpbeschrijvers Oleffen-Bakker, 1797, 'Het dorp Oegstgeest'.

Links de kerk van Oegstgeest, sinds begin twintigste eeuw vaak het 'Groene Kerkje' genoemd, rechts het buurtschap van de Kerkbuurt. De inwoners hiervan konden via de Kwakelbrug over de Rijnsburger Vliet (sinds 1840 het Oegstgeester kanaal) bij de kerk komen. Helemaal rechts is herberg De Rode Leeuw, met windvaan, te zien.

dorp van Oegstgeest, bij de kerk te komen moest men vanouds steeds een brug over. Daar werd eind augustus en begin september ook de jaarlijkse kermis gehouden.

Oegstgeest was indertijd een overwegend agrarisch dorp met een aantal aantrekkelijke buitenplaatsen. Daarnaast was Oegstgeest een belangrijk verkeersknooppunt. Al in de tijd van de graven van Holland liep de belangrijkste weg, de Herenweg, van Den Haag naar Haarlem door het duinlandschap en dwars door Oegstgeest. Vanuit Den Haag en Wassenaar kwam de Herenweg uit bij de Haagse schouw in Voorschoten (tegenwoordig Leiden). Daar bracht een veerpont reizigers naar de overkant van de Oude Rijn in Oegstgeest. Vandaar liep de Herenweg door langs de huidige Endegeesterlaan, Rhijngeesterstraatweg, Dorpsstraat (voorheen Kerkbuurt), langs het Groene Kerkje aan de Haarlemmerstraatweg, in noordwaartse richting naar Sassenheim, Lisse en Haarlem.

Rond 1400 gaf hertog Albrecht van Beijeren opdracht aan de stad Leiden om hun stad met deze weg te verbinden. Dat werd de tegenwoordige Rijnsburgerweg en het verlengde daarvan tot aan de driesprong bij de katholieke kerk aan de Rhijngeesterstraatweg. In 1657 werd de Haarlemmertrekvaart geopend die in Leiden vanaf de Lange Mare, de Mare, de Rijnsburger Vliet (tegenwoordig Oegstgeester kanaal) en vervolgens langs de Herenweg naar Sassenheim, Lisse en Haarlem liep. Vanaf Haarlem konden passagiers zich met de trekschuit laten vervoeren naar Amsterdam. Op deze manier werd de gevaarlijke reis per schip over de toen nog niet drooggelegde, woeste Haarlemmermeer vermeden.

Uit het voorgaande blijkt dat de Kerkbuurt in Oegstgeest indertijd een strategische pleisterplek was voor passanten waardoor de herberg De Rode Leeuw verzekerd was van voldoende klandizie.

Oegstgeest was indertijd een overwegend agrarisch dorp met een aantal aantrekkelijke buitenplaatsen.

In 1785 trouwde Jan Dorrepaal met Jannetje van der Mark (1762-1790), dochter van Pieter van der Mark en Mensje of Meijnsje van Konijnenburg (Conijnenburg). Vader Pieter was schout van het ambacht Oegstgeest en Poelgeest en steenbakker aan de Oude Rijn, schuin aan de overkant van de pannen- en tegelbakkerij en veehouderij van Arij en Leendert Dorrepaal, de plek waar Jan werd geboren en opgroeide. Waarschijnlijk kende Jan zijn toekomstige vrouw van jongs af aan.

De grootvader van Jannetje, Cornelis van Conijnenburg, werd in 1743 kastelein in de vanouds bekende herberg 'De Rode Leeuw', indertijd Kerkbuurt nummer 15, later Dorpsstraat 55.⁷ Na zijn dood in 1769 werd de herberg voortgezet door zijn weduwe Adriana Hogendoorn. Nog geen maand voor haar overlijden in november 1785 trouwde haar kleindochter Jannetje van der Mark met Jan Dorrepaal. Jan werd eigenaar van de herberg, misschien runde hij deze feitelijk al. De ouders van Jannetje namen zelf de herberg niet over. Pieter van der Mark had een steenplaats in de Mors bij de Haagse Schouw. Voor de vrouw des huizes was er meestal veel werk te doen bij de verzorging (eten, drinken, kleren wassen) van de vele arbeiders die in het arbeidsintensieve bedrijf rondliepen.

Zoals eerder gezegd, combineerde Jan Dorrepaal het kasteleinschap met een agrarisch bedrijf. Toen de herberg in 1800 (Leydsche Courant 24 november) te koop werd aangeboden, hoorde daarbij circa vijf hectare hooi- en weiland en een stalhouderij voor 20 paarden en 50 stuks hoornvee. Jan was naar alle waarschijnlijkheid een paardenliefhebber. In 1787 en erna schreef hij meer dan eens een harddraverij uit waar een zilveren zweep kon worden verreden. Vermoedelijk had hij deze liefhebberij van huis uit meegekregen. Hij kwam tenslotte uit Voorschoten met de bekende paardenfokkerijen, de jaarlijkse paardenmarkt en de harddraverijen.

HARDDRAVERIJ

Simon Fokke, 'Hollandse harddraverij om de zilveren zweep bij de Haagsche Schouw', prent naar Paulus Constantijn la Fargue, 1778 (Rijksmuseum).

Het gebouw met de trapgevel dat op de prent is te zien is herberg de Haagse Schouw in Voorschoten (tegenwoordig Leiden). Dit gebouw bestaat nog steeds. Rechts hiervan, tussen de stenen pilaren, is de toegang naar het eeuwenoude veer Haagse Schouw ('Schouw van Duivenvoorde'). Van hieruit werden personen en goederen naar de overkant van de Oude Rijn naar Oegstgeest gebracht. De Haagse Schouw vormde een belangrijk verkeersknooppunt van de eeuwenoude 'Herenweg' tussen Den Haag en Haarlem. Op de prent is helemaal links de toren van de kerk van Valkenburg te zien.

Deze prent gebruikte Joannes Le Francq van Berkhey in zijn Natuurlyke historie van Holland (deel 4, plaat 5), met de volgende verklaring:⁸

'In deeze Kunstplaat vertoont zig, ter rechterzyde het Huis, en het steenen Hek van de Schouw van Duivenvoorde [Haagse Schouw], met de daaraan verbonden Stallinge benevens de gewoone Koekkraam, met eenig verder gewoel. Aan den hoek van 't Huis hangt de zilveren Zweep, digt by de Kamer, uit welke de Harddraavery gewoonlyk beschouwd word. Op het Voorplein van 't Huis staan de Harddraavers.'

Met de vermaarde paardenmarkten hield volgens Francq Berkhey verband ... 'dat men, zints die oude dagen, toen men in Zuidholland veel Hoornvee aanfokte; in Zuidholland, en vooral in Rhyndland, aan den kant van Voorschoten, Valkenburg, Noordwyk, Katwyk enz., de hooge landen, welken diestyds meestal mienten of vette weiden waren, tot teelland en koorndlanden heeft ingestoken. Voeg hier by het toeneemen der Tichel- Steen- en Pannen fabrieken, waardoor veelen deezer klailanden ingegraaven zyn. (...) Wyders brengen nog de onderscheiden jaarsaisoenen een groote verschillendheid van Paarden op de markten te wege. Op de Na- en Voorjaarsmarkten vind men meestal Werk- en Boeren-Paarden; om dat de Boeren tegen den ploegtyd, en vooral tegen den oogst- en hooityd, de meeste Paarden behoeven; die ze dan, tegens den natyd, om de kosten der winterstalling te ontgaan, weder verkoopen. (...) Maar in den Zomer, als de Liefhebbery van Spelenryden den Landzaat en vooral den Stedeling uitlokt, om gezellige Speelreisjes te doen, dan is het de tyd, om op de Markten naar de beste Paarden om te zien; en ze zyn gemeenlyk op de zomermarkten wel aan te treffen.' (Einde citaat.)

Jan en Jannetje hadden omgang met vooraanstaande Oegstgeester families als Van Konijnenburg (kastelein, koster, pannenbakker), Iperlaan (molenaar, koster) en Van der Mark (schout, steenbakker). Het echtpaar kreeg twee kinderen, Arij (1786-1852) en Mensje (1788-1806). Jannetje overleed heel jong. Zij werd in 1790 begraven bij het Groene Kerkje in Oegstgeest.

Op 11 mei 1792 liet Jan een notariële akte opmaken waarin hij verklaarde niet langer in zijn eentje de voogdij over zijn kinderen Arij en Mensje te willen uitoefenen. Hij wees als medevoogden aan zijn schoonvader Pieter van der Mark en zijn broer Johannes Dorrepaal. Omdat Jan voornemens was te hertrouwen, moest hij de nalatenschap van zijn vrouw aan hun kinderen overhandigen aan deze medevoogden (samen f 300). Op 3 juni 1792

hertrouwde hij met WILLEMIJNTJE TURKENBURG (1770-1844), uit Koudekerk aan den Rijn, dochter van landbouwer Gerrit Turkenburg en Machteld van der Mark, mogelijk familie van zijn eerste vrouw. Willemijntje ging bij hem en zijn kinderen Arij en Mensje in

Op 15 mei 1793 werd er nog een kind geboren in huize Dorrepaal-Turkenburg: zoon Gerrit. Hij is de overgrootvader van Adriana.

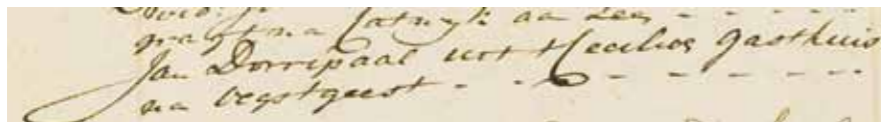
Oegstgeest wonen. De kinderen zullen naar de enige school zijn gegaan die Oegstgeest rijk was, in de Schoolstraat (tegenwoordig Deutzstraat), die onder toezicht stond van de kerk.

Op 15 mei 1793 werd er nog een kind geboren in huize Dorrepaal-Turkenburg: zoon Gerrit. Hij is de overgrootvader van Adriana. Vóór de geboorte lieten Jan en Willemijntje op 28 februari 1793 een langstlevende testament opmaken waarin Jan bij zijn overlijden als voogden van zijn voorkinderen aanwees zijn broer Johannes en zijn

zwager Willem Ledeboer. Mocht een van hen vooroverlijden dan was Jans aangetrouwde neef Christiaan van der Post de aangewezen voogd. Christiaan was in 1779 getrouwd met Marijtje Dorrepaal, dochter van oom Leendert Dorrepaal en tante Lena Groenendijk. Hij was 'bode met de roede' (deurwaarder) in Leiden en trad vaker op in familieaangelegenheden.

In het Lidmatenboek van 1798 van de Gereformeerde kerk van Oegstgeest was opgetekend dat Jan Dorrepaal in de Kerkbuurt woonde op nummer 15, met zijn vrouw en drie kinderen, een knecht en een meid. Toen ging het al niet goed met Jan. In december van dat jaar werd hij opgenomen in het Ceciliagasthuis in Leiden – waar tegenwoordig het Boerhaave Museum is gehuisvest –, op verzoek van zijn aangetrouwde neef Christiaan van der Post en met instemming van de gemeente Oegstgeest. Er staat geen reden opgetekend in de opnameregisters. In dit gasthuis werden zowel lichamelijk als geestelijk zieken opgenomen. Waarschijnlijk was de reden 'krankzinnigheid', waarbij bedacht moet worden dat hieronder indertijd een breed scala aan toestanden en wangedrag viel, van drankmisbruik, verkwisting, mishandeling tot wat tegenwoordig krankzinnigheid wordt genoemd. Weliswaar was de opname van Jan niet helemaal vrijwillig maar daar stond tegenover dat zijn familie om hem heen stond en hij zelf meewerkte. Na een verblijf van drie maanden in het Ceciliagasthuis, keerde hij weer huiswaarts maar niet voor lang. Twee jaar later, op 20 april 1801, werd hij op verzoek van zijn broer Johannes weer opgenomen en dit keer voorgoed. Hij overleed er ruim acht jaar later op 22 juli 1809.

Het Register Cecilia-gasthuis vermeldt dat op 24 juli 1809 het lijk van Jan Dorrepaal uit 't Cecilia gasthuis na Oegstgeest' werd overgebracht en begraven in het koor van het Groene Kerkje.

Het Ceciliagasthuis (Dolhuis), waar Jan verbleef, is op deze kaart gemarkeerd met een 1. Jans broer Johannes en zuster Maria woonden en werkten op de hoek van de Lange Mare en de Clarensteeg, gemarkeerd met nummer 2 (ELO, kaart Leiden 1825).

Gelukkig hoefde Jan zijn tijd in het gasthuis niet door te brengen in cellen zonder daglicht waarin onvermogenende krankzinnigen werden opgesloten. Hij was 'commensaal bij de week', dat wil zeggen dat elke week een bedrag betaald werd voor zijn kost en inwoning in een afzonderlijk kamertje. Het Ceciliagasthuis aan de Lange St. Agnietenstraat 10 in Leiden lag om de hoek bij zijn broer Johannes en zus Maria, ongeveer 100 meter er vandaan. Jan wist zich verzekerd van hun steun. Bij hen verbleven toen ook zijn twee oudste kinderen.

Op 28 juni 1799 stelden Johannes Dorrepaal en zijn zuster Maria Dorrepaal, die net haar man Willem Ledeboer had verloren, samen een langstlevende testament op. Zij wezen elkaar aan als universeel erfgenaam onder de last van (het vruchtgebruik van) allerlei legaten en prelegaten. Zij woonden toen samen in haar huis aan de oostzijde van de Lange Mare, tussen de Marekerk en de Clarensteeg. Beiden waren kinderloos. Maria zat er warmpjes bij. Zij beoogden met dit testament vooral in het onderhoud te voorzien van familieleden, in het bijzonder in dat van de kinderen uit het eerste huwelijk van broer Jan. Bovendien voorzagen zij in hun voogdij voor het geval zij zouden overlijden tijdens hun minderjarigheid. Zoon Arij werd toen opgeleid als vleeshouwer, het vak van zijn beide ooms Johannes Dorrepaal en Willem Ledeboer. Aan Arij werd gelegateerd het huis van Maria en het slachthuis dat daarmee was verheeld en dat uitkwam op de Clarensteeg. Bovendien kreeg hij alle huizen in de stad die gebruikt werden als stallingen, onder andere in de Coddesteeg en de Mirakelsteeg. Ook in het onderhoud van Willemijntje zou worden voorzien zolang zij gehuwd was met hun broer Jan Dorrepaal of niet hertrouwde als Jan overleed terwijl hun zoon Gerrit nog minderjarig was.

Gelukkig hoefde Jan zijn tijd in het gasthuis niet door te brengen in cellen zonder daglicht waarin onvermogenende krankzinnigen werden opgesloten.

Scheiding van tafel en bed

In de periode 1799-1801 liep het huwelijk tussen Jan Dorrepaal en Willemijntje Turkenburg stuk. Hun relatie eindigde in een scheiding van tafel en bed. Zij kwamen tot een compromis en dienden op 15 mei 1801 een verzoek in bij de autoriteit met als reden:

'dat tusschen (hen) niet meer gevonden werd die liefde en eenstemmigheid, welke tusschen echtelieden noodzakelijk word vereischt, om welke reden, zo wel als ter voorkoming van onheilen, die bij de langere voortduuring der zaamenwooning te vreezen zijn, zij door tusschenspreken van goede vrienden, te raaden waaren geworden van elkanderen te separeeren, van tafel, bed, bijwooning en goederen.'

Het verzoek met bijbehorende scheidingsvoorwaarden werd op 29 mei 1801 bekrachtigd door het 'Committé van justitie'. De voorwaarden hielden het volgende in. Jan en Willemijntje droegen Johannes Dorrepaal en Leendert van Konijnenburg op om alle roerende en onroerende goederen van de gemeenschappelijke boedel te gelde te maken. De opbrengst werd gelijkelijk verdeeld. Voor het vervolg waren zij niet meer aansprakelijk voor schulden die de ander maakte. Willemijntje kreeg in haar eentje het recht om zoon Gerrit op te voeden. Hier stond tegenover dat Jan geen alimentatie hoefde te betalen.

De scheiding van tafel en bed betekende niet dat het huwelijk was ontbonden.

Steeds stond de mogelijkheid van verzoening open, maar dat is er in hun geval nooit van gekomen. Het belang van de scheiding was dat Willemijntje voortaan kon gaan en staan waar zij wilde. Getrouwde vrouwen konden indertijd geen rechtshandelingen verrichten. Zij moesten zich in rechte steeds laten vertegenwoordigen door een man, meestal hun echtgenoot. Scheiding van tafel en bed stelde vrouwen in de gelegenheid weer zelfstandig in de maatschappij te functioneren.

Willemijntje zag waarschijnlijk voor zich zelf geen toekomst meer in Oegstgeest en keerde terug naar Koudekerk aan den Rijn, naar haar eigen familie en vrienden. Zij werd taxatrice, aldus haar nazaat Gerritje Dorrepaal.⁹ Wanneer Willemijntje precies vertrok is uit het onderzoek niet naar voren gekomen.

Al voor de indiening van het verzoek tot scheiding van tafel en bed had Jan Dorrepaal op 12 april 1800 zijn broer Johannes gemachtigd om 'zijne onroerende goederen, geleege onder de heerlijkheeden van Oegstgeest en Poelgeest, ten meesten prijs doenlijk, te verkopen en in eigendom over te dragen.'¹⁰ Er waren ook al advertenties geplaatst in de Leydsche Courant van 24 november 1800 en 2 maart 1801 waarin herberg De Rode Leeuw met bijbehoren te koop werd aangeboden:

'Een extra wel ter neering staande herberg De Roode Leeuw, staande en geleege aan de Postweg van den Haag op Amsterdam, in Oegstgeest, voorzien met royaale zoo beneden als boven-kamers, een kook-keuken, karn-huys en stalling voor 20 paarden en 50 stuks hoornvee, een overdekte kolfbaan en 6 mergen [circa 5 hectare] allerbest toegemaakt wey- en hooy-land, zeer geschikt voor maalyden en stalhoudery.' Inlichtingen konden worden ingewonnen bij Johannes Dorrepaal in Leiden en bij Leendert van Konijnenburg, een neef van Jans schoonmoeder Mensje van Konijnenburg en pannbakker in Oegstgeest.¹¹ De verkoop wilde echter niet vlotten. Het bezit zou pas na Jans dood in 1809 in andere handen overgaan.

Heden middag overleed aan de gevolgen eener zware Beroerte, in den ouderdom van ruim 67 jaren, onze geliefden Broeder, JOHANNES DORREPAAL. Die hem gekend hebben, en onze omstandigheid weten, zullen wel eenig deel neemen in dit voor ons zo treffend verlies; hier van houden wy ons verzekerd, ook zonder Brieven van Rouwcklag.

LEYDEN den 2 April 1809.

MARIA DORREPAAL,
Wed. W. LEDEBOER,
JAN DORREPAAL.

Het moet een grote slag zijn geweest toen Johannes, die in de loop der jaren steeds vaker optrad als familieoudste, op 2 april 1809 overleed als gevolg van een zware beroerte. De bijgaande rouwadvertentie in de Leydsche Courant van 5 april 1809 van zijn zus en broer getuigt hiervan.

Een paar maanden later overleed Jan Dorrepaal in het Ceciliagasthuis. Zijn lichaam werd overgebracht naar Oegstgeest. Daar werd hij bijgezet in het familiegraf in het koor van het Groene Kerkje waar ook zijn eerste vrouw en zijn dochter Mensje, die in 1806 op 17-jarige leeftijd was overleden, waren begraven.

De kinderen uit Jans eerste huwelijk, Arie en Mensje, waren al langer liefdevol opgenomen in het huis van hun tante Maria Dorrepaal in Leiden, weduwe van Willem Ledeboer. Vanaf wanneer is niet bekend; waarschijnlijk al toen Willemijntje naar Koudekerk verhuisde, misschien eerder. Arij trad in de voetsporen van zijn ooms Johannes Dorrepaal en Willem Ledeboer. Het is bepaald geen toeval dat Arij de naam Ledeboer toevoegde aan zijn achternaam. Vanaf in elk geval 1809 ging hij door het leven Arij Dorrepaal Ledeboer. Hij werd, zoals eerder gezegd, vleeshouwer in Leiden, later veehouder en rentenier in Oegstgeest waar hij woonde in het 'Witte Huis'.

In 1811 trouwde Arij met Maria Johanna Jonkhans uit Amsterdam. Het enige kind van hen dat de volwassen leeftijd bereikte was Anna Geertruida (1823) die op 25-jarige leeftijd in Leiden trouwde met heel- en vroedmeester Arij van Iperen. Arij Dorrepaal Ledeboer stierf in 1852 in Oegstgeest en werd daar begraven op de begraafplaats van het Groene Kerkje.¹²

Jans jongste zoon Gerrit, die met zijn moeder Willemijntje Turkenburg naar Koudekerk aan de Rijn verhuisde, kreeg veel nakomelingen, ook mannelijke. Deze tak van de familie Dorrepaal bleef in de volgende generaties aan de oostkant van Leiden wonen in dorpen langs de Oude Rijn, te beginnen met Koudekerk aan de Rijn, waar de familie van Willemijntje woonde. Zij waren bijna zonder uitzondering landbouwer en/of veehouder met grote boerderijen en veel land, herenboeren.

Het langstlevende testament dat Jan en Willemijntje in 1792 hadden laten opmaken had Jan niet herroepen. Toen hij in 1809 stierf, zag Willemijntje af van elke aanspraak op de erfenis, niet alleen voor zich zelf maar ook voor hun zoon Gerrit. Zij had dat neergelegd in een zogeheten notariële akte van repudiatie. Er was vermoedelijk een financieel-zakelijke reden voor. Misschien was Willemijntje bang dat er nog schuldeisers op de proppen zouden komen, maar dat is speculatie. Er zijn in elk geval geen aanwijzingen dat Willemijntje voorgoed de band met de familie Dorrepaal had verbroken. In een akte van voogdij wees zij in 1804 haar zwager Johannes Dorrepaal uit Leiden aan als voogd als zij zelf tijdens zijn minderjarigheid zou overlijden. En ook de contacten van zoon Gerrit met zijn tante

Maria Dorrepaal en zijn halfbroer Arij Dorrepaal Ledeboer en zijn gezin bleven hartelijk. Hiervan getuigt bijgaande rouwadvertentie die Arij en Gerrit samen plaatsten in de Leydsche Courant van 28 juli 1823.

Hedenavond omtrent acht uren overleed onze waarde Tante, MARIA DORREPAAL, Wed. WILLEM LEDEBOER, in den ouderdom van zes- en-zeventig jaren; geve hier van door deze aan Vrienden en Bekenden kennis. LEYDEN den 28 Julij 1823. G. DORREPAAL.

Willemijntje Turkenburg was zelf bepaald niet armlastig. Bij haar trouwen met Jan Dorrepaal in 1792 was zij f 30,- huwelijksbelasting verschuldigd, de hoogste vermogensklasse, terwijl op het trouwen en overlijden van Jan met zijn eerste vrouw Jannetje van der Mark f 6,- geheven werd. In 1797 had Willemijntje f 2000,- ontvangen uit de nalatenschap van haar overleden moeder. In Koudekerk kreeg zij een huis toebedeeld ter waarde van f 600,-. Uit de nalatenschap van haar vader Gerrit Turkenburg, die in 1803 stierf, kreeg zij nog eens ruim f 2500,- contant in handen, nadat zij al enkele prelegaten had gekregen – een prelegaat is een voorschot op de erfenis die daar later mee verrekend moest worden.

Na de dood van haar vader liet zij in 1804 een akte van voogdij opmaken ten behoeve van haar zoon Gerrit. Hierin wees zij behalve haar zwager Johannes Dorrepaal uit Leiden – hij bleef voor de Dorrepaalkant de familieoudste – aan als voogd haar eigen broer Cornelis Turkenburg, landbouwer/veehouder, en pannbakker Arij van Meurs uit een bekende pannbakkersfamilie, en schout en secretaris van Koudekerk. De laatsten woonden beiden in Koudekerk aan den Rijn.

Bij haar overlijden in 1844 werd Willemijntje oprecht betreurd door haar naasten, zoals blijkt uit de rouwadvertentie. Haar broer Cornelis Turkenburg die vlakbij woonde stierf tien jaar later. Van hem hadden Gerrit en zijn vrouw Marijtje ook veel steun gekregen.

Heden overleed tot onze bittere droefheid, onze waarde en hooggeachte Moeder en Behuwd-Moeder, WILLEMIJNTJE TURKENBURG, Weduwe Jan Dorrepaal, in den ouderdom van ruim 74 jaren. Een aanval van Beroerte maakte in negen dagen tijds een einde aan haar voor ons zoo dierbaar leven. Zwaar, onuitsprekelijk zwaar treft ons dit verlies; doch wij hopen te berusten, in den altijd wijzen wil des Allerhoogsten. KOUDEKERK, 18 October 1844. G. DORREPAAL, M. DORREPAAL, geb. DE JONG.

Uit het voorgaande kan worden opgemaakt dat Jan Dorrepaal van de vier kinderen van Arij Dorrepaal en Jannetje Binnendijk de enige was met mannelijke nakomelingen die de volwassen leeftijd bereikten. Jan had twee zoons, Arie uit zijn eerste huwelijk en Gerrit uit zijn tweede huwelijk. Omdat Arie evenmin mannelijke nakomelingen had, bleef Gerrit als stamhouder over van generatie 7.

3.4. VESTIGING IN KOUDEKERK AAN DEN RIJN

Generatie 8

GERRIT DORREPAAL (1793-1859), geboren in 1793 in Oegstgeest, verhuisde rond 1801 met zijn moeder Willemijntje Turkenburg naar Koudekerk aan den Rijn, misschien al eerder. Hij was, zoals gezegd, de enige mannelijke nakomeling van Johannes Dorrepaal (1689-1723) en Jannetje Binnendijk (1695-1775) uit generatie 7. De tak van Gerrits oom Leendert Dorrepaal stierf in mannelijke lijn uit met de dood van diens kleinzoon Leendert in 1835. Zijn oom Johannes Dorrepaal junior in Rijnsburg kreeg geen zoons die de volwassen leeftijd bereikten. En zijn halfbroer Arie Dorrepaal Ledeboer liet alleen een dochter achter.

Andries Schoemaker, 'Atlas: Zuid-Holland', Koudekerk, 1729 (Koninklijke Bibliotheek, Het Geheugen).

Gerrit kreeg werk als boerenleerling bij landbouwer/veehouder Gerrit de Jong in Koudekerk aan de Rijn, even ten oosten van het eigenlijke dorp aan de Oude Rijn, de derde boerderij ten westen van de boerderij van zijn oom Cornelis Turkenburg. Hij trouwde in 1818 met de dochter des huizes MARIJTJE DE JONG die toen vier maanden zwanger was van hem. Na de geboorte van zoon Jan zouden vele kinderen volgen. Grootmoeder Willemijntje heeft nog volop kunnen genieten en zorgen voor de opgroeiende kleinkinderen die haar ten deel vielen. Toen zij in 1844 overleed was haar oudste kleinkind 24 jaar.

In totaal kregen Gerrit en Marijtje tussen 1818-1840 elf kinderen. Zes stierven in of rond hun eerste levensjaar. De overige vijf kinderen bereikten de volwassen leeftijd: Jan, Gerrit, Willem, Marijtje en Arij. Jan (1818-1892), de grootvader van Adriana Dorrepaal, trouwde in 1854 in Koudekerk met zijn overbuurmeisje Jannetje van der Bijl. In 1858 vertrok het gezin naar Zoeterwoude-Rijndijk. Jan was daar veehouder/veehandelaar. Over hem straks meer bij generatie 9.

De overige vier kinderen bleven wonen en werken in Koudekerk aan de Rijn. Gerrit (1819-1893) trouwde in 1846 met Margje van Klaveren, Willem (1821-1900) in 1845 met Grietje Treur. Dochter Marijtje (1825-1892) trouwde in 1848 met haar dorpsgenoot en neef Klaas van der Lee. Hun moeders waren zusters. Hij was landbouwer en liet bij zijn overlijden in 1875 vier ton na. Zoon Arij (1831-1900) trouwde in 1862 met Beatrix van den Akker. De vier zoons werden allen veehouder en/of landbouwer, Jan in Zoeterwoude-Rijndijk, de andere zoons in Koudekerk. Zij kregen veel nazaten met de achternaam Dorrepaal.

Aan het eind van hun leven zaten zij er warmpjes bij. Zij hadden niet alleen goed verdiend met de veehouderij en veehandel, maar ook veel land en goederen geërfd. Gerrit had geërfd van zijn moeder, overleden in 1844, en van zijn oom Cornelis Turkenburg die ongetrouwd was gebleven en in 1854 overleed. Marijtje erfde veel land van haar vader die in 1843 stierf.¹³

Gerrit Dorrepaal en Marijtje de Jong waren lid van de Nederlands Hervormde kerk. De religieuze Afscheiding van 1834 liet Koudekerk onberoerd.

De boerderij waar zij woonden en werkten lag in het dorp zelf. Aan de overkant van de dijk en de uiterwaard stroomde de Oude Rijn. Dat is op het huidige adres Dorpsstraat 63. De boerderij was gebouwd op het terrein waar vroeger de hofstede had gestaan die bij kasteel Groot Poelgeest hoorde. Van dit kasteel is niets meer over behalve het koetshuis. Aan de westkant grensde hun boerderij aan de school, het armenhuis, de kerk en de begraafplaats van Koudekerk. Naast de boerderij lagen grote schuren en stallen. Rondom de boerderij en vooral er achter hadden zij tientallen hectare grond, bestaande uit lange stroken land.

*Kadastrale kaart 1811-1832 met boerderij familie Dorrepaal-De Jong, Dorpsstraat 63 Koudekerk, te bereiken via een oprijlaan vanaf de Lage Rijn-dijk (sterretje bij begin oprijlaan): woning, stallen en schuur (rose), en een losse, zeskante hooiberg ertussen (geel). Ten westen ervan liggen de school en het armhuis (rood) en daar weer naast de kerk (blauw). Ten oosten liggen de slotgrachten. Aan de overkant van de weg stroomt de Oude Rijn.**

*Familieboerderij Dorrepaal, Dorpsstraat 63, Koudekerk (beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). De foto is in 1984 genomen vanaf de Lage Rijndijk (tegenwoordig Dorpsstraat), aan het begin van de oprijlaan (zie het sterretje op de kadastrale kaart hiernaast).**

Hun tweede zoon Gerrit nam dit boerenbedrijf over. Na de dood van Gerrit senior in 1859 bleef zijn weduwe Marijtje daar wonen tot haar dood in 1867. Rond 1880 brak Gerrit junior de oude boerderij af en bouwde een nieuwe. Deze boerderij, tegenwoordig een gemeentemonument, heette aanvankelijk Kinderzorg. Jacob Dorrepaal veranderde de naam in Kindervreugd toen hij met zijn vrouw in 1934 de boerderij betrok.

De kinderen van Gerrit en Marijtje gingen waarschijnlijk naar de school naast de boerderij. Dat was de oude dorpschool die vóór de Franse tijd onder toezicht stond van de kerk. Toen de kinderen Dorrepaal er op zaten was het een openbare lagere school onder toezicht van de gemeente Koudekerk. Volgens Gerritje Dorrepaal, een kleindochter van Jan Dorrepaal (generatie 9) en zus van Adriana, sprak haar grootvader vloeiend Frans omdat deze taal een verplicht vak was op zijn school. Het is mogelijk dat Jan op een Franse (kost)school vervolgonderwijs heeft genoten waarvoor veel schoolgeld betaald moest worden. Later, met de Onderwijswet van 1857, kwam het 'Meer Uitgebreide Lager Onderwijs' (MULO) en in 1863 de Burgerschool en Hogere Burgerschool (HBS). Deze nieuwe schooltypes betekenden in de praktijk het einde van de Franse school.

* Minuutplan Koudekerk, 1811-1832, sectie A blad 02, uitsnede.

3.5. VESTIGING IN ZOETERWOUDE-RIJNDIJK

Generatie 9

JAN DORREPAAL (1818-1892) werd geboren in Koudekerk aan de Rijn als oudste zoon van Gerrit Dorrepaal en Marijtje de Jong. Hij overleed in Zoeterwoude-Rijndijk. In 1854 trouwde hij met JANNETJE VAN DER BIJL (1828-1905). Haar vader was marktschipper in Koudekerk. Volgens zijn kleindochter Gerritje Dorrepaal handelde hij in graan. Het gezin Van der Bijl woonde schuin tegenover de familie Dorrepaal-De Jong, aan de overkant van de weg, in de uiterwaard.

Jan en Jannetje waren de grootouders van Adriana. Na de geboorte van hun eerste twee kinderen vertrokken zij uit Koudekerk naar Zoeterwoude. Jan was de eerste Dorrepaal die zich in Zoeterwoude vestigde. Hij huurde in 1858 een boerderij gelegen ten westen van de Weipoortse Vliet, op het terrein van 'de geweze Riddermatige Hofstad Zwieten', zoals deze werd aangeduid in officiële documenten. Zij werd ook vaak 'Hof Zwieten' genoemd omdat de boerderij vanouds bij kasteel Zwieten hoorde (hierna genoemd Hof Zwieten). Het kasteel was in 1794 definitief afgebroken. Het terrein bij Hof Zwieten was circa 40 hectare groot. Restanten van de achttiende-eeuwse parkaanleg zijn nog steeds op kaarten te herkennen, vooral de ronde slotgracht die tegenwoordig een rijksmonument is. Nadat Jan de boerderij een paar jaar had gehuurd kocht hij deze op een openbare veiling. Omstreeks 1865 liet hij de oude boerderij grotendeels afbreken en bouwde een nieuwe boerderij met stallen, schuren en een zomerhuis in de zogeheten 'Voorhof' waar in vroeger dagen de oprijlaan naar het kasteel was. Het is de plaats waar tegenwoordig de Burgemeester Smeetsweg uitkomt op de Hoge Rijndijk.

*Links: Luchtfoto voor-
malige boerderij Hof
Zwieten, gebouwd in
1865, kijkend naar het
zuidoosten. Rechts:
Ansichtkaart Hof
Zwieten circa 1900
(beide website
Stichting Oud
Zoeterwoude).*

Jan en Jannetje kregen zes kinderen van wie één kind niet ouder werd dan een half jaar: Jansje (1856-1906), Arie (1857-1858), Gerrit (1859-1931), Jan (1862-1940), Neeltje (1865-1954) en Arie (1869-1933). Jan was veehouder en veehandelaar. Volgens kleindochter Gerritje Dorrepaal was Jan 'meer veehandelaar dan boer. Hij bezocht regelmatig de koeienmarkt in Groningen. Daar werden koeien gekocht, die later dan weer werden verkocht in café "Ik Leer Nog" aan de boeren uit de gehele Rijnstreek'.¹⁴ Zijn zoons Gerrit, Jan en Arie zorgden dat de boerderij bleef draaien, volgens haar. Haar grootmoeder Jannetje maakte met grote toewijding en veel geduld komijnkaas, een tijdrovende bezigheid waarvoor zij 's nachts om drie uur opstond.

SPOORLIJN LEIDEN-WOERDEN 1875-1878 DWARS DOOR HET LAND VAN JAN DORREPAAL. ONTEIGENING.

De geplande aanleg van de spoorlijn Leiden-Woerden (1875-1878) ging dwars door het land van Jan Dorrepaal. Hij verzette zich hevig tegen de aanleg en onteigening van een gedeelte van zijn grond. Bezwaar bij de rechter mocht niet baten. Om de kwestie inzichtelijk te maken zijn hier twee detailkaarten opgenomen, één van de situatie in 1875 en één van 1894.

*Twee momentopnames vóór en na de
aanleg van de spoorlijn, ontleend aan
de website topotijdreis.nl. Het lange,
smalle perceel dat de zuidgrens was is
hier geel-groen gekleurd. De Grintweg
vormde de westelijke grens, het water
van de Weipoortse Vliet de oostelijke
grens, en de Hoge Rijndijk – de rood-
gekleurde, kronkelige weg in de rechter
bovenhoek – de noordelijke grens.*

Het land bij Hof Zwieten was circa 40 hectare groot. De boerderij Hof van Zwieten is zichtbaar bij de kruising van de Hoge Rijndijk (rood) en de Grintweg in het noordwesten van het terrein. De blauwe cirkel in het gebied stelt de oude slotgracht van kasteel Zwieten voor. De overige waterpartijen dateren eveneens uit de tijd van het slot.

Op het linker kaartje van 1875 ontbreekt de spoorrails, terwijl op het rechter kaartje van 1894 goed te zien is hoe de spoorrails het land van Jan doorsnijdt. Op de kruising van de weg met de spoorlijn is zelfs een spoorwegstationnetje, op de kaart aangegeven als 'Halte Zoeterwoude'. Het heeft bestaan vanaf de opening van de spoorlijn in 1878 tot aan de opheffing van de halte in 1930.

Er werd bij wet van 1875 ongeveer 3,5 hectare onteigend van Jans land ten behoeve van de aanleg van de spoorweg. Jan hoopte de aanleg nog tegen te kunnen houden in een rechterlijke bezwaarprocedure maar daarin kon alleen geklaagd worden over de hoogte van de schadevergoeding. Hij heeft ruim vier maanden geprocedeerd en kreeg uiteindelijk een 10% lagere grondprijs per m² aan schadeloosstelling dan gemiddeld, maar daar was het hem uiteindelijk niet om te doen. Toen hij de ruim 15.000 gulden in handen kreeg gooide hij het geld in een la om er nooit meer naar om te kijken, zo is het familieverhaal. In zijn ogen was het 'bloedgeld'.¹⁵

**Jan hoopte de aanleg
nog tegen te kunnen
houden in een rechterlijke
bezwaarprocedure.**

Rond 1970 is het hele erf in handen gekomen van NV Heineken Bierbrouwerij. Hof Zwieten werd afgebroken en het erf geschikt gemaakt voor haar hoofdkantoor en bedrijfsgebouwen. In april 1975 werd het complex Heineken Brouwerij in Zoeterwoude geopend door prins Bernhard.

Jan was de eerste van de familie Dorrepaal die zich in Zoeterwoude vestigde. Zoeterwoude was indertijd een grote gemeente die zich uitstrekte van de gemeente Benthuizen in het zuiden tot in het noorden de zuidsingels van Leiden en de Oude Rijn. Aan de oostzijde grensde Zoeterwoude aan de gemeente Hazerswoude en aan de westzijde aan de gemeente Voorschoten. Van deze gemeenten zijn tussen 1896-1966 grote delen geannexeerd door de gemeente Leiden.

Zoeterwoude kende een aantal woonkernen. De twee belangrijkste waren Zoeterwoude-Dorp, met de oude dorpskerk, de school en het gemeentehuis, en Zoeterwoude-Rijndijk langs de zuidkant van de Oude Rijn. Hof Zwieten lag in Zoeterwoude-Rijndijk, halverwege Leiden en Koudekerk. Aan de overkant van de Oude Rijn lag Leiderdorp. Zoeterwoude-Rijndijk was waarschijnlijk al heel vroeg bewoond vanwege de locatie aan de Oude Rijn waar een hoge kleiafzetting was. Op grond van archeologische vondsten wordt aangenomen dat hier in de eerste eeuw na Christus Cananefaten woonden over wie de Romeinse historieschrijver Tacitus al schreef.¹⁶ Sinds de middeleeuwen waren er talloze overzetveren waar de inwoners van de Hoge Rijndijk tussen Leiden en Alphen aan de Rijn naar de overkant van de Oude Rijn werden gebracht.

Er waren verschillende redenen waarom het gezin van Jan Dorrepaal en Jannetje van der Bijl en hun nakomelingen meer contacten onderhielden met Leiderdorp dan met Zoeterwoude-Dorp. Zoeterwoude-Dorp lag twee keer zo ver weg als Leiderdorp. En Leiderdorp was gemakkelijk te bereiken over water, terwijl de paden en wegen naar Zoeterwoude-Dorp tijdens de regen- en winterperioden te modderig waren om te belopen of te berijden met paard en wagen of koets. De belangrijkste reden was wellicht dat de Oude Rijn in de zestiende-eeuwse reformatie een soort scheidslijn vormde tussen de protestanten die aan de noordzijde dominant werden, terwijl aan de zuidkant een grote katholieke gemeenschap stand hield naast de protestanten

De familie Dorrepaal was tijdens de reformatie in de zestiende eeuw overgegaan van de katholieke naar de protestantse kerk. Zoeterwoude-Rijndijk had alleen een katholieke en geen protestantse kerk. De familie Dorrepaal kerkte, zoals de meeste inwoners van Zoeterwoude-Rijndijk in de eeuwenoude Hervormde kerk van Leiderdorp direct aan de overkant van de Oude Rijn, aan de Dorpsstraat (tegenwoordig Hoofdstraat 19). Op zondag lieten zij zich met het veer overzetten naar de Hervormde kerk in Leiderdorp, terwijl omgekeerd de katholieken uit Leiderdorp werden overgezet naar Zoeterwoude-Rijndijk.

Het gezin Dorrepaal raakte bevriend met een aantal boerenfamilies die bestuurlijk en kerkelijk iets in de melk hadden te brokkelen.

Gerrit (1859-1931) was de oudste zoon. Hij liet in september 1885 een boerderij bouwen aan de Hoge Rijndijk even ten westen van de ouderlijke woning Hof Zwieten. Hij deed dat ongetwijfeld met het oog op zijn voorgenomen huwelijk met Petronella van Leeuwen met wie hij op 7 januari 1886 trouwde. Zij was een dochter van veehouder Jacob van Leeuwen

De omgang met de inwoners van Leiderdorp ging verder dan het gemeenschappelijke kerkbezoek. Het gezin Dorrepaal raakte bevriend met een aantal boerenfamilies dat bestuurlijk en kerkelijk iets in de melk had te brokkelen. Het is niet verwonderlijk dat twee kinderen van Jan en Jannetje hun huwelijkspartner vonden in vooraanstaande Leiderdorpse families: Gerrit en Neeltje.

en Petronella de Graaf in Leiderdorp. Zijn jongere zuster Neeltje (1865-1954) trouwde in 1893 met dr. Pieter de Graaf, zoon van veehouder Jacobus de Graaf en Maria Rijnburger. Jacobus was een rijke veehouder uit Leiderdorp. Hij gaf elk van zijn tien kinderen bij hun huwelijk 100.000 gulden mee. Met nieuwjaarsdag stond een schaal met gouden tientjes klaar voor zijn kleinkinderen. Zoon Pieter was arts in Alphen aan de Rijn. Zowel de familie Van Leeuwen als de familie De Graaf waren bekende Leiderdorpse families.

De huwelijkspartners van de andere kinderen kwamen uit Hazerswoude, Koudekerk en Oudshoorn. De oudste dochter Jansje (1856-1906) trouwde in 1880 met veehouder Dirk van Ommering (1858-1929) uit Hazerswoude, zoon van Jan van Ommering en Beatrix Turkenburg. De tweede zoon Jan (1862-1947) huwde in 1892 in Hazerswoude Neeltje Trijntje van den Akker. Hij liet een boerderij bouwen aan de Weipoortsteeg 3 in Zoeterwoude, even ten zuiden van Hof Zwieten. De jongste zoon Arie (1869-1933) trouwde in 1899 met Maria Marijtje van Oudshoorn uit Oudshoorn. Hij bleef op Hof Zwieten wonen en werken zolang zijn moeder leefde, ook na zijn huwelijk.

Na het overlijden van Jan Dorrepaal in 1892 nam zijn weduwe Jannetje van der Bijl het roer over op Hof Zwieten. Zij overleed op 6 september 1905. Begin van dat jaar had zij nog een operatie ondergaan in het Diakonessenhuis in Leiden. Haar oudste zoon Gerrit bedankte dr. Bierens de Haan voor de zorgvuldige behandeling en de Zusters voor de liefderijke verzorging van zijn moeder (Leidsch Dagblad 1 maart 1905). Jannetje had Gerrit als executeur van de nalatenschap aangewezen. Gerrit plaatste in het Leidsch Dagblad van 29 december 1905 namens de erven een verkoopadvertentie van de boerderij met bijbehorend land. Nieuwe eigenaar werd Jan de Graaf, de jongste broer van Pieter de Graaf die met hun zuster Neeltje Dorrepaal was getrouwd. Arie Dorrepaal verhuisde toen met zijn gezin naar Hazerswoude waar hij volgens de zoon van Jan de Graaf makelaar werd.¹⁷

Rouwadvertentie Jannetje Dorrepaal-van der Bijl (Leidsch Dagblad 6 september 1905).

Generatie 10

GERRIT DORREPAAL (1859-1931), de vader van Adriana, werd geboren in Zoeterwoude-Rijndijk als oudste zoon van Jan Dorrepaal en Jannetje van der Bijl. Op 7 januari 1886 trouwde hij met PETRONELLA (Nella) VAN LEEUWEN (1864-1946) uit Leiderdorp, dochter van veehouder Jacob van Leeuwen en Petronella de Graaf. Beide families, Van Leeuwen en De Graaf, waren oude, vooraanstaande boerenfamilies uit Leiderdorp. Getuigen bij hun huwelijk waren Gerrits broer Jan en zijn zwager Dirk van Ommering die gehuwd was met zijn zuster Jansje. Getuigen voor Petronella waren haar broer Arie van Leeuwen, veearts, en haar zwager Frans Bakker, veehouder, die getrouwd was met haar zuster Gerritje.

Een paar maanden voor zijn trouwen had Gerrit een boerderij laten bouwen in Zoeterwoude-Rijndijk aan de Hoge Rijndijk ter hoogte van nummer 48. Deze boerderij met koeien- en paardenstallen lag een paar honderd meter van zijn ouderlijk huis vandaan, meer richting Leiden. Zijn broer Jan had de eerste steen gelegd. Het woongedeelte bestond uit een grote woonkamer aan de voorkant waar het gezin in de winter verbleef. In de gevel aan de voorkant zat een nepdeur. In de zijgevel links was de hoofdingang van het huis. In de woonkamer zaten twee bedsteden. In de zomer woonde het gezin in het kleinere, koepel-

vormige zomerhuis rechts van het woonhuis, vanaf de straat gezien.* Aan de achterkant en zijkant van het woonhuis lagen de stallen voor paarden, koeien en schapen. Rechts achter het zomerhuis waren de groentetuinen en fruitbomen.

Op deze boerderij groeiden de acht kinderen van Gerrit en Petronella op, zeven dochters en één zoon: Jansje (1886-1964), Petronella Cornelia (1888-1965), Neeltje (1889-1967), Adriana (1891-1972), Johanna (1893-1959), Jacoba (1895-1962), Gerritje (1900-1994) en Jan (1901-1974). Het is lastig na te gaan welke vernoemingsregels Gerrit en Petronella hebben gevolgd bij de naamgeving van hun kinderen.

*Gerrit Dorrepaal en
Petronella van Leeuwen
op jongere leeftijd.*

Bij hun trouwen was het predikantsambt van hun kerk, de Nederlands Hervormde kerk van Leiderdorp - Zoeterwoude-Rijndijk, vacant. In hetzelfde jaar vond de 'Doleantie' van de gereformeerden plaats van de Nederlands Hervormde kerk. Ter onderscheiding van de Afscheiding van 1834 werd deze tweede kerkscheuring van 1886 Doleantie genoemd.

DOLEANTIE VAN 1886 EN SYNODE VAN GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND IN 1892

Toen in 1885 in Leiderdorp het predikantsambt in de Nederlands Hervormde kerk van Leiderdorp vacant werd, stuurde de kerkenraad aan op een beroep van een dominee die de gereformeerde beginselen van hun voorman Abraham Kuyper onderschreef. Kuyper was theoloog, predikant, journalist en politicus. Hij wierp zich op als spreekbuis van de orthodoxe vleugel van de Hervormde kerk die zich verzette tegen de steeds sterkere invloed van de vrijzinnigen ('modernisten') en ook tegen de meer gematigde ethische richting. In 1872 riep Kuyper een eigen antirevolutionaire krant in het leven, 'De standaard'. Toen hij in 1874 voor de anti-revolutionairen de Tweede Kamer in ging, legde hij het predikantsambt neer. In 1879 richtte hij de eerste politieke partij op, de Antirevolutionaire Partij (ARP), met een eigen visie: 'Ons Program'.

* E.J. Haslinghuis en H. Janse, Bouwkundige termen, Leiden, 5e druk 2005: een zomerhuis is een 'klein bijgebouw achter of naast een woonhuis of boerderij, meestal slechts uit één vertrek bestaande'.

In 1880 riep hij met enkele orthodoxe medestanders een universiteit op gereformeerde grondslag in het leven: de Vrije Universiteit (VU).

Het was aanvankelijk de bedoeling van Kuyper en zijn medestanders om de Nederlands Hervormde kerk van binnenuit te hervormen, maar dat slaagde niet. Ook een poging van Kuyper en twee anderen om de eigendomsbewijzen van de kerkelijke goederen van de Nieuwe Kerk in Amsterdam in handen te krijgen mislukte. Dat was het startsein voor een groot aantal kerkenraden in alle delen van Nederland om zich af te scheiden van de Hervormde kerk en als de Dolerende kerk verder te gaan. Al op 2 februari 1886 besloot de kerkenraad van Kootwijk in doleantie te gaan. Daarna volgden spoedig meer. Leiderdorp - Zoeterwoude-Rijndijk doleerde op 15 juli 1886. In de laatste maand van dat jaar vond de Doleantie in Amsterdam plaats onder leiding Kuyper. Na 1886 volgden er nog meer.

In 1892 gingen de dolerende kerk en de afgescheidenen die zich in 1869 onder een kerkverband hadden gesteld samen als 'Gereformeerde Kerken in Nederland' of in synodaal verband (hierna genoemd 'gereformeerde kerk'). Deze kerk telde toen 370.000 leden, 189.000 uit de Afscheiding en 181.000 uit de Doleantie. In het begin kenden de plaatselijke gereformeerde gemeenten een grote mate van zelfstandigheid. Zij bleven nog lange tijd naast elkaar bestaan met hun oorspronkelijke denominatie, die vaak in chronologische volgorde werden aangeduid als a-kerk van de afgescheidenen en als b-kerk van de dolerenden.* Leiden kende zelfs drie verschillende denominaties binnen de Gereformeerde kerk, een a-, b- en c-kerk. Dit onderscheid in Leiden werd in 1905 opgeheven nadat er een compromis was gesloten ten aanzien van de verschillende opvattingen over 'doop en wedergeboorte'. Voortaan was de gereformeerde gemeente van Leiden opgedeeld in drie verschillende wijken, waarin bij toerbeurt werd gepreekt in de drie gereformeerde kerken die Leiden toen kende.

In Leiderdorp had de kerkenraad in ds. Gerrit Vlug een kandidaat gevonden die bereid was om zich af te scheiden van de Nederlands Hervormde kerk. Hij werd in april 1886 als predikant bevestigd en na drie maanden kondigde hij vanaf de kansel het besluit af van de meerderheid van de kerkenraad dat de kerkelijke gemeente zich afscheidde van de Hervormde kerk. De president-kerkvoogd en een ander kerkenraadslid die het oneens waren wisten met de hulp van de sterke arm te verhinderen dat de dolerenden het kerkgebouw nog langer konden gebruiken voor hun godsdienstoefeningen. Ds. Vlug gebruikte enige tijd de Christelijke Lagere School als 'noodkerk'. Hij weigerde echter de pastorie aan de nieuwe predikant van de Hervormde kerk af te staan zolang er een rechterlijk geschil liep over de eigendom van de kerkelijke goederen. Toen het Gerechtshof in Den Haag de gereformeerden begin 1889 in het ongelijk had gesteld, moest hij wel. Hem werd door de gereformeerde kerk ander onderdak verleend. De bouw van een nieuwe kerk aan de Hoofdstraat was toen al bijna voltooid. Ds. Vlug wijdde de kerk op 26 december 1888 plechtig in. Medio 1891 nam hij een beroep aan naar de gemeente Barendrecht.

* Cultureel Woordenboek.nl geeft als betekenis van denominatie: 'Aanduiding van een kerk of groep van kerken, met een eigen geloofstraditie, kerkorde en liturgie, die hen onderscheidt van andere kerken.'

Ds. Vlug werd opgevolgd door ds. Titte Hanses Woudstra, een 'stoere Fries'.¹⁸ Op zondag 26 juni 1892 werd hij bevestigd door de dolerende predikant ds. R.J.W. Rudolph uit Leiden. Twee jaar later trouwde hij met Adriana van Leeuwen, de jongste zus van Petronella.

Portret van ds. Titte Hanses Woudstra, ter gelegenheid van zijn 40-jarig ambtsjubileum, 1922.

Ds. Woudstra werd dus een zwager van Gerrit Dorrepaal en Petronella van Leeuwen en een oom van Adriana. Deze geliefde predikant zou de gemeente 35 jaar dienen, in 1927 ging hij met emeritaat op 73-jarige leeftijd. Bij zijn 40-jarig jubileum in 1922 werd hij geroemd vanwege zijn godsdienstonderwijs ter voorbereiding op de geloofsbelijdenis (catechisatie).

De protestantse kerk van Leiderdorp, en dus ook van Zoeterwoude-Rijndijk, was sinds 1886 opgesplitst in een hervormde en een dolerende gereformeerde gemeente. Gerrit Dorrepaal en Petronella van Leeuwen werden lid van de gereformeerde gemeente.

Tot dan toe behoorde de familie Dorrepaal tot de Gereformeerde kerk die vanaf 1816 de Nederlands Hervormde kerk was gaan heten. De familietak waaruit Adriana voortkomt was voor zover bekend niet meegegaan met de afscheidingsbeweging van 1834 en erna. Uit de bevolkingsregisters blijkt dat Gerrits ouders en zijn broers en zusters na de Doleantie van 1887 ook nog lid bleven van de Hervormde kerk. Bij de familie van Petronella lag dat anders. Zowel haar familie van moederszijde (De Graaf) als haar familie van vaderszijde (Van Leeuwen) gingen over naar de dolerende kerk.

Petronella's moeder overleed in 1904 en haar vader in 1924. Zijn sterfhuis was Achthoverweg 2c in Leiderdorp, schuin tegenover de boerderij van Gerrit en Petronella, aan de overkant van de Oude Rijn. Dat was een paar honderd meter van de gereformeerde kerk en de pastorie van het gezin Woudstra-Van Leeuwen aan de Hoofdstraat nummer 73 en 75 vandaan.

Ansichtkaart van de gereformeerde kerk in Leiderdorp, 1905. Rechts de pastorie waar ds. Woudstra en Adriana van Leeuwen woonden met hun gezin (Hoofdstraat 73 en 75).

Het is niet bekend of Gerrit actief was in de gereformeerde kerk. Wel was hij van 1899 tot 1921 politiek actief als gemeenteraadslid van Zoeterwoude. Hij was daar gekozen door de Rooms Katholieke kiesvereniging. Voor vergaderingen moest hij naar het gemeentehuis in Zoeterwoude-Dorp. De vergaderingen werden overdag gehouden omdat er 's avonds geen

straatverlichting was. Volgens dochter Gerritje ging vader Gerrit er in pandjesjas naar toe met zijn tilbury.* Hij ging in dezelfde kledij ook wel eens met een polsstok dwars door zijn land, terwijl hij onderweg het vee controleerde. Hij was volgens haar een kleine, lenige man.

Nadat zoon Jan Dorrepaal in 1929 het boerenbedrijf had overgenomen, bouwde Jan den Ouden de rentenierswoning voor zijn schoonouders aan de Hoge Rijndijk nummer 20 in Zoeterwoude. Nog voordat de bouw gereed was overleed Gerrit in 1931. Petronella woonde er tot haar dood in 1946. Zij werden beiden in Leiderdorp begraven. De ongehuwde dochters Neeltje en Gerritje bleven er wonen tot hun overlijden in respectievelijk 1967 en 1994. Ook zij werden in Leiderdorp begraven.

* Een tilbury is een licht rijtuig met twee wielen, getrokken door één paard.

3.6. HET GEZIN WAARIN ADRIANA DORREPAAL OPGROEIDE

Adriana Dorrepaal was het vierde kind van Gerrit Dorrepaal en Petronella van Leeuwen. Thuis werd zij Jaan genoemd. Zij werd geboren in Zoeterwoude in de boerderij aan de Hoge Rijndijk ter hoogte van nummer 48. Deze boerderij is rond 1965 afgebroken ten behoeve van kantorenbouw.¹⁹

Adriana groeide op in een groot gezin van acht kinderen, zeven dochters en één zoon. Zij is hoogst waarschijnlijk gedoopt in de gereformeerde kerk in Leiderdorp door ds. Vlug, evenals haar drie oudere zusters. De vier kinderen na haar zijn waarschijnlijk gedoopt door hun oom ds. Woudstra. Behalve grootvader Jan Dorrepaal, die in 1991 was overleden, leefden haar andere drie grootouders nog. Deze zal zij goed hebben gekend, evenals haar grootmoeder van vaderskant, Jannetje Dorrepaal-van der Bijl. Haar beide grootmoeders stierven in 1904/5, grootvader Jacob van Leeuwen in 1924. Haar familie uit Zoeterwoude-Rijndijk werd in Leiderdorp begraven.

Het lijkt geen twijfel dat de kinderen van Gerrit en Petronella Lager Onderwijs genoten aan de Christelijke School aan de Hoofdstraat in Leiderdorp. Het is niet bekend of zij na het Lager Onderwijs nog vervolgonderwijs hebben gehad. Alleen van de jongste dochter Ger is een krantenbericht gevonden dat zij in Rotterdam was geslaagd voor het examen 'Nuttige handwerken'.²⁰ De kinderen zullen hun kennis en vaardigheden voornamelijk hebben opgedaan in huiselijke kring, de kerk en het verenigingsleven in Leiderdorp - Zoeterwoude-Rijndijk.

Huishouding en bezigheden

Het grote gezin leefde op een boerderij met inwonend werkvolk en niet-inwonende vaste arbeiders. In het hoogseizoen werden dagloners ingehuurd. Om het huishouden met zoveel personen draaiende te houden waren vele vrouwenhanden nodig voor het verwarmen en schoonhouden van het huis, voor het schoonmaken en conserveren van het eten en voor het koken ervan, voor de was van de kleren en het beddengoed en het drogen en strijken ervan, voor het naaien van de kleren enzovoort, enzovoort. Zeker als men bedenkt dat er indertijd in Zoeterwoude geen waterleiding was en geen gas en elektriciteit. In 1910 werd bericht dat de gasfabriek van Leiden haast wilde maken met de vervanging van petroleum lantaarns als straatverlichting door gasverlichting (Leidsch Dagblad 19 maart 1910). Een half jaar later meldde dezelfde krant dat de gasfabriek zou beginnen met levering van gas aan particulieren. En in maart 1911 gaf een leraar voorlichting in het gebouw Irene in Leiderdorp over koken op gas. Maar het is de vraag of hiervoor vóór de Eerste Wereldoorlog veel animo voor bestond. Bovendien was het in Zoeterwoude-Rijndijk nog niet zover. Ook was er nog geen riolering. Er waren op zijn best beerputten en gierputten. Vuilnis werd wel geloosd in de Oude Rijn.

Gerritje Dorrepaal, zuster van Adriana, kon zich nog herinneren dat het water uit de sloot werd gebruikt om zich te wassen, om groente te spoelen en de grote was uit te spoelen. Verder werd water gehaald uit de waterput, pomp of regenton. Koken en verwarmen

Adriana groeide op in een groot gezin van acht kinderen, zeven dochters en één zoon.

Om het huishouden met zoveel personen draaiende te houden waren vele vrouwenhanden nodig... Zeker als men bedenkt dat er indertijd in Zoeterwoude geen waterleiding was en geen gas en elektriciteit.

gebeurde met houtblokken of kolen. Misschien werd daarnaast ook al een petroleumstelletje gebruikt. Op het hout- of kolenfornuis werden ijzeren strijkbouten verwarmd. De ruimtes werden verlicht met petroleumlampen. Het wasgoed werd buiten of op zolder aan waslijnen te drogen gehangen of op de 'bleek' (grasveldje) te drogen gelegd als het weer het toeliet.

Groente en fruit werd in eigen tuin gekweekt. Veel ervan moest als wintervoorraad worden gewassen, gekookt en geweekt. Het vlees kwam waarschijnlijk van een vleeshouwerij uit Leiderdorp, aangenomen dat in het gezin, behalve kippen en konijnen, niet zelf werd geslacht. Ook vlees werd vaak geweekt of gepekeld.

Van Adriana is bekend dat zij heel goed kleren kon naaien en daar veel plezier aan beleefde.

Van Adriana is bekend dat zij heel goed kleren kon naaien en daar veel plezier aan beleefde. Deze vaardigheid hebben zij en haar zusters van huis uit of in verenigingsverband meegekregen. Stof, garen, knopen en naaigerei werd waarschijnlijk van een marskramer gekocht die aan de deur kwam.

Op een foto uit 1914 poseerde Adriana samen met haar vriendinnen. Of zij hen heeft leren kennen in verenigingsverband is niet bekend. In 1904 werd het verenigingsgebouw 'Irene' in Leiderdorp opgericht, waarin een bewaarschool kwam en even later ook een ambachtsschool voor jongens. Dit gebouw gaf een enorme impuls aan het verenigingsleven in Leiderdorp - Zoeterwoude-Rijndijk, niet alleen voor jongeren maar ook voor ouderen. De gemeenschappelijke IJclub, de muziekvereniging 'De Harmonie' en de zangvereniging 'Excelsior' kwamen daar geregeld bijeen. Ook belangenverenigingen vergaderden hier. Verder kwamen er voorlichtingsavonden en werden er politieke lezingen gehouden. Ook de jongelingsvereniging 'Eben Haëzer' op gereformeerde grondslag vergaderde er. Van speciale meisjesverenigingen is niets boven water gekomen. Misschien heeft Adriana haar vriendinnenclub leren kennen op school of in de kerk en kwamen zij geregeld bij elkaar thuis.

Het gezin woonde in een waterrijk gebied. Er werd veel gezwommen en geschaatst. Alle kinderen van Gerrit en Petronella konden paard rijden en een tilbury besturen. Toen Jan en Adriana op 13 mei 1914 voor hun ondertrouw naar het gemeentehuis in Zoeterwoude-Dorp gingen, leende zij van haar vader een tilbury, aldus dochter Adri in haar toespraak van 1994.

Studiofoto Leiderdorpse meisjes, 1914. V.l.n.r.: Ger Roest, Sjaan van 't Riet, Gees van Egmond, Adriana (Jaan) Dorrepaal en Marie van Eik. De vriendinnen kwamen allen uit de agrarische en middenstand uit Leiderdorp - Zoeterwoude-Rijndijk.

De kinderen van Gerrit Dorrepaal en Petronella van Leeuwen

Alle kinderen van Gerrit en Petronella werden geboren op de boerderij aan de Hoge Rijndijk in Zoeterwoude. Van de zeven dochters trouwden er vijf, met een gereformeerde man. Alleen broer Jan trouwde met een dochter van een Nederlands Hervormde predikant.

1. De oudste dochter JANSJE (Jans) DORREPAAL, geboren op 25 september 1886, trouwde op 6 mei 1908 met Elias Hendrik Bos. Zijn vader Cornelis Bos was landbouwer in Leiderdorp en jarenlang ouderling in de gereformeerde kerk aldaar. Elias was slachter. Het echtpaar ging in Nunspeet wonen waar zij tien kinderen kregen. Op een gegeven moment gaf Elias de brui aan het slachtersvak. Hij vestigde zich als magnetiseur in Heemstede. Jansje overleed er in 1964. Zij was toen al weduwe.
2. PETRONELLA CORNELIA (Pie) DORREPAAL, geboren op 8 februari 1888, trouwde op 17 november 1913 met Geerlof (Lof) van Leeuwen uit Zoeterwoude-Rijndijk. Hij was daar veehouder. Zijn boerderij lag aan de overkant van haar ouderlijk huis, in de uiterwaard direct aan het water van de Oude Rijn. Lof was een zoon van Jasper van Leeuwen en Hillegonda (Hilletje) Stam en een neef van zijn schoonmoeder Petronella van Leeuwen. In 1918 werd Lof diaken in de gereformeerde kerk van Leiderdorp. Het echtpaar kreeg zeven kinderen, van wie één kind in 1919 na drie weken stierf. In 1939 emigreerde het gezin naar Norwalk, Orange, California, waar Lof een *dairy* (melkveebedrijf) opzette. In 1954 overleed Lof, Pie volgde in 1965. Hun zoon Gerrit (Gep) zette het bedrijf van zijn vader voort. In 1955 lieten Jan en Adriana (Jaan) zich bij hun bezoek lovend uit over dit moderne bedrijf (hoofdstuk 6).
3. NEELTJE (Neel) DORREPAAL, geboren op 21 augustus 1889, bleef ongehuwd. Zij woonde bij haar ouders en na hun overlijden leefde zij er samen met haar jongste zus Gerritje die ook niet getrouwd was. Zij overleed in 1967.
4. ADRIANA (Jaan) DORREPAAL, geboren op 29 juli 1891, trouwde op 27 mei 1914 met Jan den Ouden uit Oudshoorn, bouwkundige en aannemer. Na hun trouwen ging het echtpaar in Leiden wonen. Na zeven jaar verhuisde het gezin naar Oegstgeest. Zij kregen negen kinderen. Jan overleed op 16 maart 1959, Adriana op 22 januari 1972.
5. JOHANNA (Jo) DORREPAAL, geboren op 11 januari 1893, trouwde op 19 juni 1918 met Arnoldus Teunis Filippo uit Hazerswoude, zoon van Cornelis Filippo en Cornelia van Wijngaarden. Cornelis Filippo was eigenaar van de kleiwarenfabriek 'Nijverheid' in Hazerswoude-Rijndijk. Toen vader Cornelis in 1917 overleed, nam hij met twee broers de fabriek over. Bij zijn trouwen was Arnold landbouwer in Hazerswoude. Na hun huwelijk gingen Johanna en Arnold wonen in de Thorbeckestraat in Leiden waar ook haar zus Adriana en zwager Jan woonden met drie kinderen. Daar werd hun oudste kind geboren.

Bij de geboorte van het volgende kind in februari 1921 woonden zij aan de Hoge Rijndijk in Hazerswoude. Toen de NV Kleiwarenfabriek 'Nijverheid', waarvan Arnold mededirecteur was, in de crisistijd in 1931 failliet ging, verhuisde het gezin naar Leiderdorp. Johanna en Arnold kregen vijf kinderen, van wie één kind nog voor zijn eerste levensjaar stierf. Zij zijn overleden in Zoeterwoude-Rijndijk (Leiden na de annexatie van 1966), Johanna in 1959, en Arnold in 1960.

Portret van de zusjes Johanna (zittend) en Adriana (staand)²¹, 1909-1912.

6. JACOBA (Co) DORREPAAL, geboren op 8 november 1895, trouwde op 16 augustus 1922 ook met een achterneef, Jacobus de Graaf uit Leiderdorp, zoon van Wouter de Graaf en Neeltje Catharina Los. Hij was een kleinzoon van de eerder genoemde Jacobus de Graaf en Maria Rijnsburger. Jacobus was veehouder. Zijn boerderij lag aan de Achthovenerweg 1a, vlakbij het huis van haar grootvader Jacob van Leeuwen op de Achthovenerweg 2c en de pastorie van haar tante Adriana van Leeuwen en ds. Titte Hanses Woudstra. Het echtpaar kreeg vier kinderen, twee jongens en twee meisjes. Jacobus overleed in 1962 in Leiderdorp, Jacoba in 1987 in Oegstgeest.
7. GERRITJE (Ger) DORREPAAL, geboren op 28 maart 1900, bleef evenals haar zus Neeltje ongehuwd en in het ouderlijk huis wonen. In 1919 slaagde zij voor het examen 'Nuttige handwerken'. Zij overleed in 1994.
8. JAN DORREPAAL, geboren in Zoeterwoude op 25 september 1901, trouwde in 1934 met Gonda Pop, dochter van de Nederlands Hervormde Predikant van Zevenbergen. Jan nam in 1929 het boerenbedrijf van zijn vader over. Hij overleed in 1978.

Het gezin Dorrepaal-van Leeuwen voor hun boerderij aan de Hoge Rijndijk in Zoeterwoude-Rijndijk, ter hoogte van nummer 48. Achterste rij v.l.n.r. Adriana, Petronella Cornelia en Neeltje. Middelste rij v.l.n.r. vader Gerrit, Jan, moeder Petronella, Jansje en Johanna. Voorste rij v.l.n.r. Jacoba en Gerritje; vooraan hond Prins, ca. 1906.

Hoogtepunten

Hoogtepunten in het gezin Dorrepaal-Van Leeuwen vormden de feesten ter gelegenheid van heugelijke gebeurtenissen en gedenkdagen, zoals bij de meeste protestantse gezinnen van die dagen. In het oog springen de huwelijksjubilea die meestal uitgebreid werden gevierd, al dan niet met ontvangdag. Er werden familieadvertenties in de krant geplaatst om de heugelijke gebeurtenis aan te kondigen en na afloop advertenties waarin het gefêteerde echtpaar bedankte voor de vele blijken van belangstelling. Meestal werd het feest uitgebreid gevierd met een diner in gezins- of familieverband. Bij die gelegenheid werden vaak foto's gemaakt van het voltallige gezin.

Op de website van Oud-Zoeterwoude staat zo'n foto die omstreeks 1906 is gemaakt, afgaand op de leeftijd van de kinderen. Ter gelegenheid waarvan die foto is gemaakt is niet bekend. Misschien was dat de verloving van dochter Jansje met Elias Bos die in 1908 zouden trouwen, maar dat is giswerk. De foto is buiten gemaakt – dat is op zich al bijzonder. De ouders poseerden voor hun boerderij met alle acht kinderen.

In januari 1911 vierden Gerrit en Petronella hun 25-jarig huwelijk. Zij hebben hoogstwaarschijnlijk ontvangdag gehouden. Een aanwijzing zou kunnen zijn dat zij in een advertentie in het Leidsch Dagblad van 14 januari 1911 bedankten voor de belangstelling die zij hadden ondervonden. Het kan ook zijn dat het intieme gedeelte van het feest is verschoven naar 14 juni 1911, bijvoorbeeld omdat Jansje vlak ervoor was bevallen.

Studiofoto van 1911; maker fotograaf Jonker en Zoon te Leiden. Geportretteerd zijn alle zeven dochters van Gerrit Dorrepaal en Petronella van Leeuwen. Achterste rij v.l.n.r. Petronella Cornelia, Neeltje en Jacoba. Voorste rij v.l.n.r. Johanna, Jansje, Adriana en Gerritje Dorrepaal.

Op 14 juni werd in elk geval iets bijzonders gevierd, want Gerrit en Petronella gaven een groot diner, zoals blijkt uit bijgaande menukaart. Op de voorkant prijkt een foto met de zeven dochters. Op de achterkant staat het menu en de handtekening van Gerrit Dorrepaal.

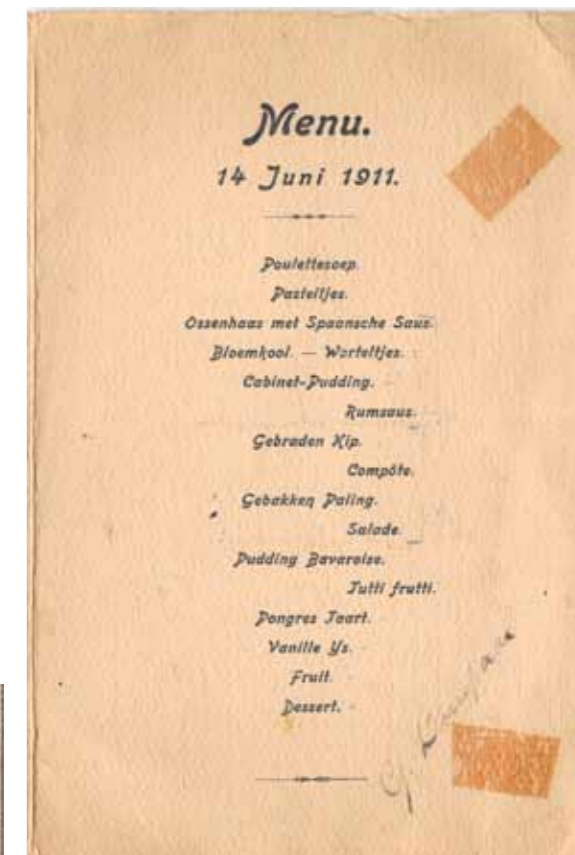

De standaard
24 december 1925.

Ook het 40-jarig huwelijk van Gerrit en Petronella is uitgebreid gevierd. Alleen al de twee advertenties in de gereformeerde krant De standaard getuigen van de heugelijke gebeurtenis. Voor zover bekend, bestaan er geen foto's die bij deze gelegenheid zijn gemaakt.

De standaard
26 januari 1926.

Menukaart van het diner
op 14 juni 1911.

Verlovingstijd van Jan den Ouden en Adriana Dorrepaal

Jan maakte in 1912 kennis met het gezin Dorrepaal. Het gezin waarin hij zelf was opgegroeid bestond uit vijf jongens, bovendien een gezin waarin twee tragedies waren voorgevallen: de dood van zijn moeder en van broer Johan. Hoe zou hij de ontmoeting hebben ervaren met het levendige gezin Dorrepaal met zeven dochters? De verloving volgde nog in hetzelfde jaar. Ter gelegenheid hiervan werd een foto gemaakt (hoofdstuk 2). Hierop is een ongedwongen gezelschap te zien, bestaande uit een kleine, intieme kring rond Adriana: haar moeder, broer en enkele zussen en vriendinnen. Dat zal Jan vast hartverwarmend gevonden hebben.

Aankondiging van het huwelijk van Jan en Adriana op de ondertrouwdag (13 mei 1914), tevens uitnodiging voor de ontvangdag op 21 mei 1914, een week voor de huwelijkssluiting.

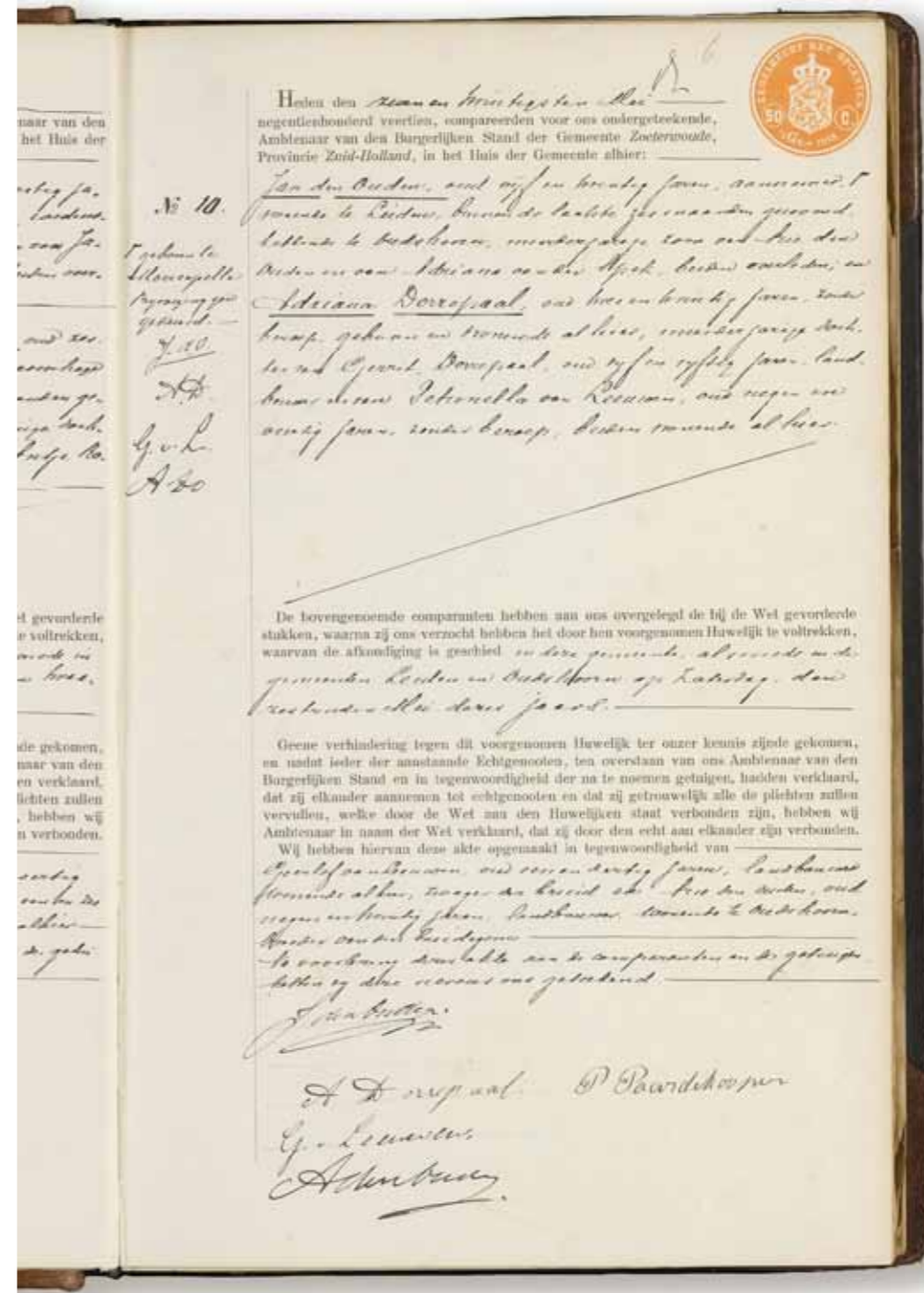
Hoe zou Jan de ontmoeting hebben ervaren met het levendige gezin Dorrepaal met zeven dochters? De verloving volgde nog in hetzelfde jaar.

Het was indertijd gebruikelijk om een week voor de huwelijkssluiting ontvangdag te houden, waarop familie en vrienden hun felicitaties konden overbrengen. Ook Jan en Adriana hielden een week voor hun trouwen ontvangdag. Misschien dat het er daar wat formeler aan toe ging.

Volgens dochter Adri in haar toespraak van 1994 deed Jan belijdenis in de gereformeerde kerk waarvan Adriana lid was. Waarschijnlijk kostte het Jan geen moeite om de overstap te maken vanuit de Gereformeerde Gemeente waarbinnen hij in Moerkapelle was opgegroeid naar de 'Gereformeerde Kerken in Nederland'. Zijn broer Arie en schoonzus Dirkje uit Oudshoorn, met wie hij veel omging, hadden die stap eerder gemaakt. De indruk bestaat dat Jan al in Utrecht in 1910 en daarna in Oudshoorn op zondag de gereformeerde kerk bezocht. Volgens dochter Adri heeft hij tijdens zijn verloving de volgende stap genomen en belijdenis gedaan. Het ligt voor de hand dat hij catechisaties volgde en belijdenis deed in de gereformeerde kerk in Oudshoorn waar hij toen inwoonde

bij zijn broer Arie. Maar hij kan ook belijdenis hebben gedaan in Leiden waar hij in januari 1914 ging wonen; misschien zelfs in de gereformeerde kerk in Leiderdorp bij ds. Woudstra, Adriana's oom. In Leiderdorp werd in elk geval zijn kerkelijk huwelijk met Adriana bevestigd, nadat het burgerlijk huwelijk was voltrokken in het gemeentehuis van Zoeterwoude.

In Leiderdorp werd zijn kerkelijk huwelijk met Adriana bevestigd, nadat het burgerlijk huwelijk was voltrokken in het gemeentehuis van Zoeterwoude.

De huwelijksakte Jan den Ouden en Adriana Dorrepaal van 27 mei 1914, opgemaakt in het gemeentehuis van Zoeterwoude. Getuigen waren Jans broer Arie den Ouden en Adriana's zwager Geerloff van Leeuwen.

EINDNOTEN HOOFDSTUK 3

- ¹ Jhr. Mr. Dr. J.R. Cifford Kocq van Breugel, 'Het geslacht Dorrepaal en aanverwante geslachten', *De Nederlandsche Leeuw*, 70 (1953) 231-250; 263-279; 302-318; 352-371; 392-412.
- ² *De Nederlandsche Leeuw*, 1953, 232.
- ³ Het familiewapen Dorrepaal en de beschrijving is ontleend aan het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG), die voor het wapen en de beschrijving verwijst naar *Nederland's*

- Patriciaat*, 15 (1925) 101.
- ⁴ Lieve van Ollefen en R. Bakker, 'De Nederlandsche Stad- en Dorpsbeschrijver', deel VII, 'Rhijnland ten westen van Leiden', 1799.
- ⁵ *De Nederlandsche Leeuw*, 1953, 233-234.
- ⁶ *De Nederlandsche Leeuw*, 1953, 236-237.
- ⁷ De buurtschap Kerkbuurt ten zuiden van het Groene Kerkje, in oudere tijden ook Kerckwerve genoemd, is het oudste gedeelte van het dorp Oegstgeest. De Rode Leeuw, dat onder oudere bewoners van Oegstgeest nog wel bekend is, werd in 2006 verkocht aan een projectontwikkelaar. Deze heeft het gesloopt en op die plek een appartementen-complex neergezet.
- ⁸ De prent van Simon Fokke werd gebruikt als illustratie in: Joannes Le Francq van Berkhey. *Natuurlyke historie van Holland*, deel 4, Amsterdam 1779, plaat 5. Het lange citaat ter verklaring van de plaat is ontleend aan de pagina's 17-19.
- ⁹ E. Hoogendoorn-Splinter, 'Onder het oor van de barg - Gesprek met mevrouw G. Dorrepaal', *Suetan*, 1982, 15-18 (website van Oud Zoeterwoude). *Suetan* is het kwartaalblad van de Stichting Oud Zoeterwoude. De geïnterviewde is Gerritje Dorrepaal (1900-1994), de jongste zuster van Adriana.
- ¹⁰ Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO) te Leiden, archiefnummer 506, inventarisnummer 2624, blad 076.
- ¹¹ Leendert van Konijnenburg was in 1849 geboren in Nootdorp evenals zijn oom Cornelis van Konijnenburg die in 1743 kastelein van herberg De Rode Leeuw werd. De pannbakkerij van Leendert was gesitueerd aan de noordkant van de Oude Rijn, vlakbij het pontje naar Valkenburg.
- ¹² *De Nederlandsche Leeuw*, 1953, 263. Arij was rechthebbende geworden van het familiegraf in het koor van de kerk waar zijn moeder, zijn zusje en vader waren bijgezet. Het graf nummer 98 werd overgeboekt op zijn naam op 29-12-1819. In 1828 kreeg hij ter vervanging een graf op de begraafplaats, klasse 2 nr. 8. Zijn graf bij paal 16 Kl. II, met een grafsteen met inschrift, is geruimd (Gemeentearchief van Oegstgeest, waarin is opgenomen het archief van de begrafenisplaats van het Groene Kerkje, met 2 lijstjes van G.D.M. Schwencke).
- ¹³ HisGis Zuid-Holland, situatie 1832, gebaseerd op de oudste kadasterkaarten en de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT). Op deze kaart zijn de vele grote percelen te zien die genoemde familieleden anno 1832 bezaten langs de noordzijde van de Oude Rijn, in en ten westen van het eigenlijke dorp Koudekerk.
- ¹⁴ *Suetan*, 1982, 15-16.
- ¹⁵ W. Bosman, '100 jaar spoorlijn Leiden - Woerden', *Suetan*, december 1978, 5-10, i.h.b. 10, tekende dit familieverhaal op uit de mond van Gerritje (Ger) Dorrepaal, de jongste zus van Adriana Dorrepaal. Zie over deze spoorlijn ook J.A. Dorrepaal sr., 'De voormalige halte Zoeterwoude aan de spoorlijn Leiden - Utrecht', *Suetan* 1971, 2-3.
- ¹⁶ *Kroniek Zoeterwoude, 1994 (website Oud Zoeterwoude)*.
- ¹⁷ Wim Zandbergen, "'Hof Zwieten". In gesprek met Dhr. J. de Graaf', *Suetan* 2003, 98-99.
- ¹⁸ Ds. Woudstra werd een 'stoere Fries' genoemd door Warner Veltman, 'Dokter Adriaan; de lotgevallen van een dorpsarts', *Historie vlak bij huis*, uitgave Leiderdorps Museum, jaargang 2009, februari nummer.
- ¹⁹ J.G. Dorrepaal, 'De boerderij van Dorrepaal Hoge Rijndijk 124', *Suetan*, 2003, 27-28. (tegenwoordig ter hoogte van nummer 48). Hier is ook het een en ander te vinden over te indeling van de boerderij, de stallen en het woongedeelte. De auteur was een neef van Adriana, zoon van haar jongste broer Jan.
- ²⁰ Algemeen Handelsblad 14-03-1919.
- ²¹ De datering is gebaseerd op de tijd dat de fotograaf van dit dubbelportret, F.H. de Raad, in Leiden werkzaam was (vanaf 1909) en de leeftijd van de meisjes.

ELF GENERATIES DORREPAAL (vanaf ca. 1570)

GENERATIE 1 KATWIJK AAN ZEE	Gerrit Dorrepaal (ca.1570-na 1626) 1602 x Anna Claes (??-??)									
GENERATIE 2 KATWIJK AAN ZEE	Cornelis Dorrepaal (ca.1605-??) ? x (??-??)									
GENERATIE 3 KATWIJK AAN ZEE	Jan Dorrepaal (ca.1630-??) 1659 x Maertje Gerrits (??-??)									
GENERATIE 4 KATWIJK AAN DE RIJN	Jan Dorrepaal (1661-1720) 1686 x Maartje Nijgh (1657-1736)									
GENERATIE 5 KATWIJK AAN DE RIJN	Ary Dorrepaal (1693-??) 1723 x Geertrui Varkevisser (??-??)	Johannes Dorrepaal (1689-1723) 1715 x Jannetje Binnendijk (1695-1775)	Willem Dorrepaal (1696-1783) 1 ^e x Jaepje van Duinen (1705-1726) 2 ^e x Aefje de Best (1695-1780)							Indische tak
GENERATIE 6 KATWIJK AAN DE RIJN VOORSCHOTEN	Jan Dorrepaal (1716-ca.1766) 1742 x Elisabeth Hesseling (1722-na 1765)	Arij Dorrepaal (1716-vóór 1763) 1745 x Haasje Groenen dijk (1719-1766)	Leendert Dorrepaal (1716-1778) 1745 x Helena Groenendijk (1717-??)	Johannes Dorrepaal (1723-na 1766) 1748 x Maartje Nijgh (1731-1781)						
GENERATIE 7 LEIDEN OEGSTGEEST	Johannes Dorrepaal (1744-1809) ongehuwd	Maria Dorrepaal (1747-1823) 1770 x Willem Ledeboer (1737-1799)	Jan Dorrepaal (1755-1809) 1785 x Jannetje van der Mark (1765-1790) 1792 x Willemijntje Turkenburg (1769-1844)							
GENERATIE 8 LEIDEN OEGSTGEEST KOUDEKERK	Jan Dorrepaal (1818-1892) 1854 x Jannetje van der Bijl (1828-1905)	Arij Dorrepaal Ledeboer (1786-1852) 1811 x Maria Johanna Jonkhans (1793-1875)	Mensje Dorrepaal (1788-1806) ongehuwd	Gerrit Dorrepaal (1793-1859) 1818 x Marijtte de Jong (1797-1867)						
GENERATIE 9 KOUDEKERK ZOETERWOUDE	Jansje Dorrepaal (1856-1906) 1880 x Dirk van Ommering (1858-1929)	Gerrit Dorrepaal (1819-1893) 1846 x Margje van Klaveren (1822-1898)	Willem Dorrepaal (1821-1900) 1845 x Grietje Treur (1824-1887)	Arie Dorrepaal (1831-1900) 1862 x Beatrix van den Akker (1836-1915)						
GENERATIE 10 ZOETERWOUDE	Jansje Dorrepaal (1886-1964) 1908 x Elias Bos (1887-1951)	Gerrit Dorrepaal (1859-1931) 1886 x Petronella van Leeuwen (1864-1946)	Jan Dorrepaal (1862-1940) 1892 x Neeltje T. van den Akker (1868-1940)	Arie Dorrepaal (1869-1933) 1899 x Maria Oudshoorn (1875-1920)						
GENERATIE 11 ZOETERWOUDE	Jansje Dorrepaal (1895-1987) 1922 x Jacobus de Graaf (1894-1962)	Petronella Dorrepaal (1888-1965) 1913 x Geerlot van Leeuwen (1883-1954)	Neeltje Dorrepaal (1889-1967) ongehuwd	Johanna Dorrepaal (1893-1959) 1918 x Arnoldus Filippo (1894-1961)						
		Jacoba Dorrepaal (1895-1987) 1922 x Jacobus de Graaf (1894-1962)	Gerritje Dorrepaal (1900-1994) ongehuwd	Jan Dorrepaal (1901-1974) 1934 x Gonda Pop (1914-na 1994)						

Heden den *aan en* *Wet* *ge* *te* *en* *Dee*
 negentienhonderd veertien, compareerden voor ons ondergeteekende,
 Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Zoeterwoude,
 Provincie Zuid-Holland, in het Huis der Gemeente alhier:

Trouwfoto Jan den Ouden en Adriana Dorrepaal, 27 mei 1914.

Het huwelijk en gezinsleven van Jan den Ouden en Adriana Dorrepaal

Jan den Ouden en Adriana (Jaan) Dorrepaal trouwden in 1914 en overleden in 1959 en 1972. Zij leefden volgens de normen en waarden van hun kerk. Tijdens hun leven gebeurde er veel in de kerk en in de politiek en samenleving. Hoe gaven zij vanuit hun geloof en levensbeschouwing vorm aan hun huwelijks- en gezinsleven? Welke normen en waarden leefden zij hun negen kinderen voor? De onderlinge familierelaties zijn te vinden in de bijlage Nakomelingen van Jan den Ouden en Adriana Dorrepaal. Hierin zijn al hun nakomelingen met partners opgenomen. Als in dit hoofdstuk van een bepaalde persoon alleen de voornaam wordt genoemd luidt diens achternaam Den Ouden, tenzij uit de context anders blijkt.

Het gezinsleven van Jan en Jaan speelde zich af in een tijd dat Nederland in hoge mate was georganiseerd langs de scheidslijnen van de verzui-ling. Er waren indertijd drie grote zuilen: de christelijke, liberale en socialistische zuil. De christelijke zuil was nader onderverdeeld in een katholieke, hervormde en gereformeerde zuil. Volgens de christelijke levensbeschouwing vormde het gezin de hoeksteen van de samenleving, terwijl de liberalen het individu en de socialisten de gemeenschap als uitgangspunt kozen voor hun beschouwingen over de inrichting van staat en maatschappij. Elke zuil kende eigen organisaties en media om hun aanhangers aan zich te binden. In de voorgaande hoofdstukken is gebleken dat Jan en Jaan beiden het geloof van de gereformeerde kerk hadden aangenomen.

Vrijwel direct na hun huwelijk brak de eerste wereldoorlog uit; later belandde het land in een zware economische crisis. In 1940 brak de tweede wereldoorlog uit; in de eerste jaren erna was sprake van schaarste en wederopbouw, het verlies van Indië en spanningen door de koude oorlog. Jan en Jaan moesten hun dagelijkse leven dus steeds aanpassen aan een wereld die voortdurend veranderde.

In dit hoofdstuk gaat het over het gezin Den Ouden en Jan en Jaan als opvoeders van hun kinderen. Zij hadden een traditionele rolverdeling zoals indertijd gangbaar was tussen man en vrouw. Jaan had de dagelijkse zorg voor de huishouding en de kinderen. Jan steunde haar waar nodig, en was als gezinshoofd de baas in huis. Hoe verliep het dagelijkse leven? Welke schoolopleiding boden zij hun kinderen? Wat deden zij verder buitenshuis?

Jan en Jaan moesten hun dagelijkse leven steeds aanpassen aan een wereld die voortdurend veranderde.

In het volgende hoofdstuk wordt het leven van elk kind afzonderlijk onder de loep genomen, hun opleiding, beroepskeuze en partnerkeuze en ook het leven na hun trouwen. De inkomstenbron van het gezin was vooral het aannemersbedrijf dat Jan samen met zijn broer Arie had opgericht, de firma 'Gebr. A. en J. den Ouden'. Het werk van dit bedrijf komt in hoofdstuk 7 ter sprake.

Hoe de waarden en normen er in het gezin Den Ouden uit zagen, formuleerde jongste dochter Joke in haar toespraak bij de begrafenis van haar broer Jan Bernard in 2007 als volgt:

'Wij werden geboren in een veilig nest waar de orde gevestigd was. Basisregel: Heb God lief en je naaste als jezelf. In gewoon Nederlands betekende dat: iedereen houdt van iedereen en je bent overal verantwoordelijk voor.' En verder: 'Liegen is verboden, Belofte maakt schuld en Trouw is vanzelfsprekend.'

Dit hoofdstuk is verdeeld over vijf perioden. In de eerste periode woonde het gezin in Leiden waar de eerste vier kinderen werden geboren (1914-1921). De volgende periode gaat over het reilen en zeilen van het gezin in Oegstgeest tijdens de economische opbloei in de jaren twintig en de daaropvolgende crisis van de jaren dertig (1921-1940). Toen werden de volgende vijf kinderen geboren. Hierna volgen de oorlogsperiode (1940-1945) en de naoorlogse tijd tot het overlijden van Jan in 1959. De slotparagraaf beschrijft het leven van Jaan als weduwe tot haar overlijden in 1972. Binnen dit chronologische verhaal zijn thema's te onderscheiden. Sommige thema's spelen vooral in één periode, zoals de schoolkeuze voor de kinderen in de tweede periode (1921-1940), terwijl andere thema's in meerdere perioden terugkeren, zoals de organisatie van de huishouding of regels en gewoonten.

*Thorbeckestraat 25
Leiden anno 2022, met
recente zolderdieping.*

4.1. DE EERSTE HUWELIJKSJAREN IN LEIDEN (1914-1921)

De Thorbeckestraat

Het pasgetrouwde paar betrok een huurwoning in een betere buurt in Leiden, net buiten de singels voor f 280 per jaar: Thorbeckestraat 1, later vernummerd naar 25. In deze buurt even ten zuiden van de Zoeterwoudse-singel waren in 1907 een aantal bescheiden herenhuizen gebouwd in neorenaissance stijl. Het huis dat te huur kwam was het hoekhuis van een blok van drie en grensde aan een weiland dat doorliep tot de Zoeterwoudse-singel. Het had twee verdiepingen en was iets meer dan 6 meter breed en ongeveer 10 meter diep. Het had op de begane grond een kamer en suite en een keuken en op de eerste verdieping drie kamers. Achter het huis lag een stadstuin van zo'n 10 meter diep.

Het grondgebied van de nieuwbouwwijk, die later de Burgemeesterswijk zou heten, hoorde oorspronkelijk bij de gemeente Zoeterwoude. Het was bij de stadsuitbreiding van 1896 door annexatie bij Leiden getrokken. Het ouderlijk huis van Jaan, Hoge Rijndijk 48, Zoeterwoude Rijndijk, was niet heel ver weg: een kleine drie kilometer via de route Zoeterwoudsesingel en Hoge Rijndijk. Haar zuster en zwager Petronella (Pie) en Geerlof (Lof) van

*Plattegrond Leiden
1911 (uitsnede),
met de Burgemeesters-
wijk ten zuiden van de
Zoeterwoudsesingel.¹*

*Thorbeckestraat 1,
Leiden.*

Leeuwen woonden tegenover het ouderlijk huis aan de overkant van de weg. Hun boerderij grensde direct aan de zuidkant van de Oude Rijn. Vandaar konden zij gemakkelijk naar de overkant met het overzetveer om een bezoek af te leggen bij de familie van moederskant in Leiderdorp: haar grootvader Jacob van Leeuwen op de Achtenhovenerweg 2c en haar oom en tante in de pastorie naast de kerk.*

Ook de familie van Jans broer en medefirmant Arie den Ouden in Alphen aan de Rijn was gemakkelijk te bereiken. Er gingen treinen vanaf station Lammenschans. Arie had in Alphen een groter kantoor dan Jan en een werkplaats. De afstand langs de Hoge Rijndijk was nog geen 15 kilometer. Voor zijn werk gebruikte Jan ook vaak zijn motor.**

De sociale en kerkelijke omgeving

Bij een familiereünie in 1994 werd verteld dat Jan en Jaan in de buurt kennissen hadden en vriendschappen sloten (pagina 302). Zo woonde aan de overkant op nummer 4 het gereformeerde gezin Spaa, dat al negen kinderen had en er nog twee bij kreeg. Vader Pieter Spaa was een geloofsgenoot, hij was actief in de gereformeerde kerk, het christelijk harmoniegezelschap 'Polyhymnia', de christelijke Oranjevereniging en de winkeliersvereniging van de Breestraat. In 1918 kwam ook Jaans zus Johanna (Jo) met haar man Arnold Teunis (Ar) Filippo in de Thorbeckestraat wonen, op nummer 54.

Jan en Jaan waren lid van de gereformeerde kerk Leiden die verdeeld was over drie wijken: Hooigrachtkerk, Herengrachtkerk en Oude Vestkerk. Hun buurt hoorde bij de Herengrachtkerk volgens de Leidse huisarts in ruste Wouter de Bruijne, die in 1934 in de Burgemeesterswijk geboren was en in de Herengrachtkerk werd gedoopt. Het was een kwartier lopen vanaf de Thorbeckestraat via de Zoeterwoudsesingel en het Utrechtse Veer. Het kan zijn dat Jan en Jaan soms kerkten in de Hoofdstraatkerk, de gereformeerde kerk

* Titte Woudstra en Adriana Woudstra-van Leeuwen (hoofdstuk 3 paragraaf 3.5).

** Toespraak familiereünie 1994.

in Leiderdorp waar oom Woudstra de dominee was. Dan konden zij meteen de familie ontmoeten, al was de afstand daarheen ruim twee keer zo ver.

Leiden had indertijd drie gereformeerde predikanten: ds. H.J. van Kouwenhoven, ds. H. Thomas en vanaf 1916 ds. W. Bouwman. Zij rouleerden zondags met hun preekbeurten, terwijl het pastorale werk meer wijkgebonden was. Verondersteld mag worden dat een van de dienstdoende Leidse predikanten de kinderen uit het gezin heeft gedoopt.

Op zeker moment werd Jan actief in de kerk. Hij trad als diaken toe tot de kerkenraad, wanneer is niet precies bekend. Toen het gezin naar Oegstgeest verhuisde werd hem eervol ontslag verleend.²

Huishouding

De overgang van de gezellige drukte van het gezin Dorrepaal op de boerderij met het komen en gaan van werkvolk en de vele dieren naar het stille stadshuis in de Thorbeckestraat moet voor Jaan beslist groot zijn geweest.

Voor haar boodschappen kon zij terecht bij verschillende bakkers en kruidenierswinkels in de stad, de bakker en de melkboer kwamen ook aan de deur met een handkar of met paard en wagen. Er kwam een schillenboer in de straat en voerlieden van de gemeente-reiniging kwamen op gezette tijden langs om de buiten gezette vuilnisemmers te legen. De groenten kwamen ook van de boerderij van de ouders van Jaan. We kunnen ons een voorstelling maken van haar kelderkast met veel weckpotten met ingemaakt fruit en groente, of ook vlees. Het kostte een huisvrouw in het begin van de twintigste eeuw een behoorlijke inspanning om het huishouden draaiende te houden. Er stonden haar geen elektrische apparaten ter beschikking, zoals een stofzuiger, koelkast, wasmachine, strijkijzer.³ En er kwam geen warm water uit de kraan. Dat ze een kraan hadden was op zich al een luxe, ze waren niet aangewezen op een stadspomp. Toch was het een hele toer om de was te doen en die te drogen op een wasrek of te bleken op het grasveld achter het huis. Kachels werden gestookt op kolen of cokes. De sintels, de afgebrande kolen, moesten dagelijks worden verwijderd en de kachel aangevuld met nieuwe kolen uit een kolenkit. Er werd gekookt en gebraden op een petroleumstelletje of op een fornuis en in een oven, die verwarmd werden met houtblokken. Deze manier van stoken en koken liet roetsporen achter op de witgepleisterde plafonds, het behang, de gordijnen en de vitrage. Het was tot na de tweede wereldoorlog gebruikelijk om jaarlijks in het voorjaar een grote schoonmaak te houden.

Er stonden haar geen elektrische apparaten ter beschikking, zoals een stofzuiger, koelkast, wasmachine, strijkijzer.³ En er kwam geen warm water uit de kraan. Dat ze een kraan hadden was op zich al een luxe, ze waren niet aangewezen op een stadspomp. Toch was het een hele toer om de was te doen en die te drogen op een wasrek of te bleken op het grasveld achter het huis. Kachels werden gestookt op kolen of cokes. De sintels, de afgebrande kolen, moesten dagelijks worden verwijderd en de kachel aangevuld met nieuwe kolen uit een kolenkit. Er werd gekookt en gebraden op een petroleumstelletje of op een fornuis en in een oven, die verwarmd werden met houtblokken. Deze manier van stoken en koken liet roetsporen achter op de witgepleisterde plafonds, het behang, de gordijnen en de vitrage. Het was tot na de tweede wereldoorlog gebruikelijk om jaarlijks in het voorjaar een grote schoonmaak te houden.

Er stonden haar geen elektrische apparaten ter beschikking, zoals een stofzuiger, koelkast, wasmachine, strijkijzer.³ En er kwam geen warm water uit de kraan. Dat ze een kraan hadden was op zich al een luxe, ze waren niet aangewezen op een stadspomp. Toch was het een hele toer om de was te doen en die te drogen op een wasrek of te bleken op het grasveld achter het huis. Kachels werden gestookt op kolen of cokes. De sintels, de afgebrande kolen, moesten dagelijks worden verwijderd en de kachel aangevuld met nieuwe kolen uit een kolenkit. Er werd gekookt en gebraden op een petroleumstelletje of op een fornuis en in een oven, die verwarmd werden met houtblokken. Deze manier van stoken en koken liet roetsporen achter op de witgepleisterde plafonds, het behang, de gordijnen en de vitrage. Het was tot na de tweede wereldoorlog gebruikelijk om jaarlijks in het voorjaar een grote schoonmaak te houden.

Zo wordt begrijpelijk dat het geen overdadige luxe was om betaalde huishoudelijke hulp in te schakelen. Vrijwel direct na hun huwelijk plaatsten Jan en Jaan een advertentie waarin een 'nette werkster' werd gevraagd voor de zaterdagmiddag.⁴ De zaterdagmiddag was het enige tijdstip in de week om het huis aan kant te krijgen. De vijfdaagse werkweek bestond nog niet, op zaterdagmorgen ging het werk gewoon door en op zondag mochten christenen niet werken of iemand voor zich laten werken. Voor hen kwam daarbij dat Jan kantoor hield aan huis en dan was de zaterdagmiddag een geschikt moment om dit schoon te maken voor de week daarop. Na de geboorte van het tweede kind werd in een advertentie een 'heldere wasvrouw' gevraagd.

Het kostte een huisvrouw in het begin van de twintigste eeuw een behoorlijke inspanning om het huishouden draaiende te houden.

Dat ze een kraan hadden was op zich al een luxe, ze waren niet aangewezen op een stadspomp.

Mobilisatie en Wereldoorlog

De wittebroodsweken waren nauwelijks voorbij toen Oostenrijk-Hongarije Servië de oorlog verklaarde. In de laatste week van juli trof de regering 'strategische voorzorgen'. Kust- en grensbewakingstroepen werden opgeroepen en al het spoorwagematerieel werd gevorderd om de militairen te vervoeren. Op 31 juli 1914 tekende de Koningin het oproepingsbesluit waarmee alle miliciens en landweermannen moesten opkomen.⁵ Diezelfde dag werden ook in Leiden de eerste militairen opgeroepen in het kader van de mobilisatie.⁶ Veel van hen hadden een gezin en waren kostwinner. Zij kregen hun loon niet doorbetaald en de kostwinnervergoeding was zo laag dat een flink gezin daar niet van kon leven. Voor Jan, die ongeschikt was verklaard voor de militaire dienst, had dat geen directe gevolgen. Mogelijk voelden zij zich wel geroepen om bij te dragen aan de steuncomités die werden opgericht om de ergste nood te lenigen. En misschien gaven zij ook gehoor aan de oproep zo nu en dan 's avonds het huis open te stellen voor een groepje gemobiliseerden om hen een gezellige avond te bieden.⁷ De oproep hiertoe was ondertekend door een aantal van hun kennissen en geestverwanten. Dat waren onder meer hun overbuurman en mede-diaken Pieter Spaa en Tjiekpe Kuypers, een zwager van Nicolaas Bink met wie Jan en Jaan levenslang bevriend bleven.

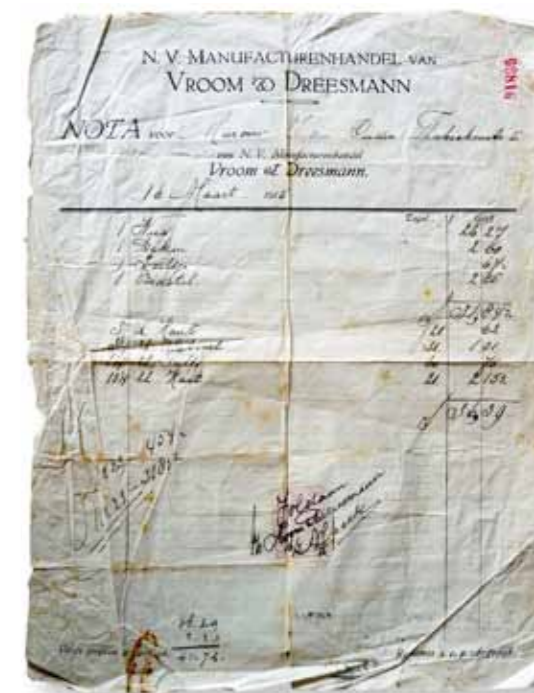
Tijdens de eerste wereldoorlog bleef Nederland neutraal. Maar in de loop van de jaren was er een toenemende schaarste. In de periode 1917-1918 waren de gemeenterantsoenen voor brandstof per gezin slechts genoeg voor het verwarmen van één vertrek. In het Leidse Volkshuis werd voorlichting gegeven over het gebruik van de hooikist om de warme maaltijd gaar te laten worden en over rijst als vervanging van aardappelen.⁸ Van de brood-, aardappel- en groenteschaarste zal het gezin relatief weinig last hebben gehad omdat zij daarvoor bij de ouders van Jaan terecht konden.

Stichting van een gezin

Het oudste kind ARIE werd geboren op 7 mei 1915. In maart, toen alles nog verkrijgbaar was, had Jaan een wieg met toebehoren gekocht bij Vroom en Dreesmann die sinds 1904 een vestiging had in Leiden aan de Aalmarkt. Zij zal die wieg zelf hebben bekleed met de gelijktijdig aangeschafte kant, satinet en tule. Ze betaalden f 36,39, geen gering bedrag als dit wordt afgezet tegen de jaarhuur van hun woning van f 280.⁹

Na zoon Arie volgden in korte tijd twee meisjes: PETRONELLA GERDA (Nel) op 13 juli 1916, en ADRIANA JOHANNA (Adri) op 3 september 1917. Adri werd binnen het gezin Zus genoemd. Jan en Jaan plaatsten geboorteadvertenties zowel in De standaard, een gereformeerde landelijke krant, als in het neutrale Leidsch Dagblad om zowel familie en geloofsgenoten als zakelijke relaties en mogelijk buurtgenoten te verwittigen. De bewoording hing af van de krant waar de advertentie in kwam: in De standaard gaven zij 'kennis van de geboorte van een welgeschapen Dochter Petronella Gerda', in het Leidsch Dagblad bleef het bij: 'Geboren Adriana Johanna dochter van'.

Dochter Adri werd binnen het gezin Zus genoemd.

Bewaarde aankoopbon voor een wieg met toebehoren, 1915.

Jan en Jaan gingen regelmatig met de kinderen naar een fotostudio om een portret te laten maken. Die werden volgens de laatste mode aangekleed in nieuwe kleren die Jaan hoogstwaarschijnlijk zelf voor ze gemaakt had. Volgens een toespraak op de familiereünie van 1994 hield Jaan ervan zelf kleding maken en dus werden de “poppen”, zoals Pa zei, altijd mooi aangekleed. Zij was er trots op haar kinderen tot in de puntjes te kleden. Zij heeft nog eens een zaterdag heel hard doorgewerkt aan een nieuw jurkje dat pas om vijf over twaalf af was. Dat mocht helaas niet gedragen worden, omdat het ‘zondagswerk’ was.

Kinderportret v.l.n.r. Arie, Nel en Zus, 1918.

Uitstapjes waren er ook. In het fotoarchief van de familie zit een kiekje uit 1918 met Jan en Jaan en hun drie kinderen op het strand van Katwijk. Afgaand op de leeftijd van het jongste kind dateert de foto van medio 1918. Op de achtergrond rechts is de Andreaskerk te zien. Zij konden met de tram vanaf de Hoge Rijndijk naar het station zijn gegaan en vandaar met de blauwe tram die sinds 1911 van het Centraal station naar Katwijk reed. Het kan ook zijn dat ze voor iets langere tijd een vakantiehuis hadden gehuurd zoals ze later veel meer hebben gedaan.

Strand in Katwijk, Jan en Jaan met v.l.n.r. hun kinderen Arie, Nel en Zus, 1918.

Op 15 december 1919 werd in het huis aan de Thorbeckestraat het vierde kind GERRIT JAN (Gep) geboren. Ook Jo en Ar Filippo-Dorrepaal hadden in juni van dat jaar hun eerste kind gekregen.

Naar de Rijnsburgerweg

Op 2 augustus 1920 plaatste aannemer Jan den Ouden een bericht in het Leidsch Dagblad dat hij verhuisd was van de Thorbeckestraat naar Rijnsburgerweg 151. Ditmaal een ruimere koopwoning met een zolderverdieping en een grotere tuin.

Jaan zal haar handen vol gehad hebben met vier jonge kinderen in een nieuw huis. Op 4 september 1920 plaatste zij een advertentie voor een werkster voor 1 of 2 dagen per week in de Nieuwe Leidsche Courant, een antirevolutionair dagblad dat in april 1920 voor het eerst verscheen. Deze krant had blijkbaar nog geen groot bereik. Tussen 24 september en 29 november plaatste zij nog vier keer een advertentie in dit blad voor een ‘nette werkster’ of een ‘flinke werkster’. Uiteindelijk nam zij in december toch weer haar toevlucht tot het Leidsch Dagblad.

Het nieuwe huis lag dicht bij de Prins Hendriklaan in Oegstgeest waar Jan eind 1920 twee percelen kocht van verschillende eigenaren, samen 660 m² groot. In de eerste week van 1921 werden deze percelen aan Jan geleverd in aanwezigheid van zijn notaris die hiervan een akte opmaakte en deponeerde bij het kadaster. Daarna vroeg en kreeg Jan een bouwvergunning bij de gemeente Oegstgeest. Dit soort procedures ging toen veel sneller dan tegenwoordig. Het was waarschijnlijk een kwestie van een paar dagen. Daarna bouwde Jan het huis in een hoog tempo, want begin augustus trok het gezin Den Ouden er al in.

Links: Portret van Jaan met de kinderen die in de Thorbeckestraat zijn geboren. De tuniek van Jaan is typisch voor de naoorlogse jaren, 1920. Rechts: Rijnsburgerweg 151, Leiden, anno 2021. Onder: Prins Hendriklaan 21, Oegstgeest, gezien vanaf de Terweeweg, 1921.

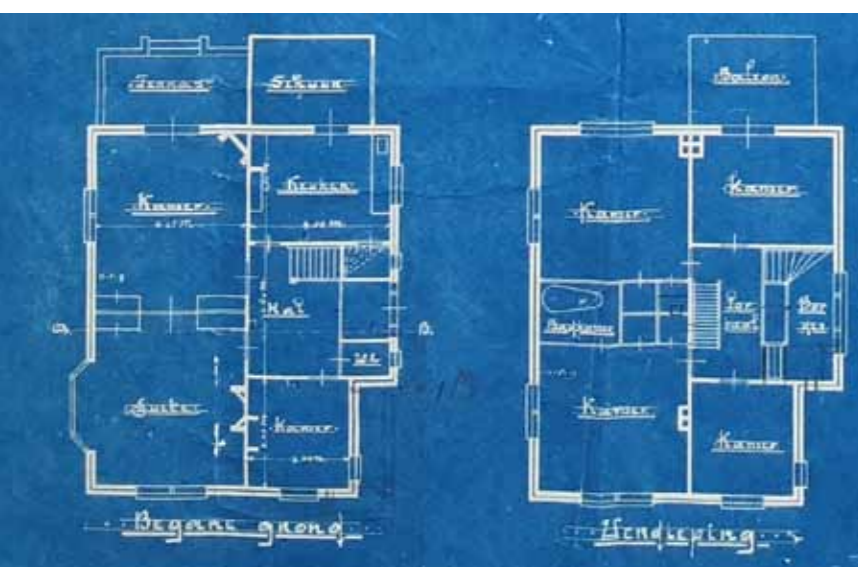

4.2. DE VOORROORLOGSE JAREN IN OEGSTGEEST (1921-1940)⁹*De indeling van het huis en de tuin aan de Prins Hendriklaan*

Het nieuwe adres was Prins Hendriklaan 1 (in 1930 vernummerd naar 21), hoewel de toegang naar de voordeur aan de kant van de Terweeweg zat. Voor- en achterdeur keken uit over de tuin naar de Julianalaan. De voordeur kwam uit op een kleine vestibule met tochtdeuren, wat wel nodig was in zo'n grotendeels onverwarmd huis. Die voordeur was voor officieel bezoek en voor de trouwfoto's van de kinderen die uit dit huis getrouwd zijn. Kinderen en kleinkinderen kwamen altijd via de bijkeuken en de keuken binnen.

De tochtdeuren gaven toegang tot een ruime hal met rechts een deur naar de keuken en links 'het kantoor' met een telefoon. De keuken was groot en vierkant. Onder het raam was een aanrecht en er tegenover een servieskast en een schouw met het fornuis. Naast het aanrecht zat een deur naar een kleine kelder met planken vol weckpotten.

Plattegrond Prins Hendriklaan 21 Oegstgeest, ontwerp Jan den Ouden, 1920.

Het huis was bijna vierkant en had twee ruime woonkamers *en suite* aan de kant van de Prins Hendriklaan. Rechts was de eetkamer met in het midden een grote tafel en in de hoek tussen de openslaande deuren en de keuken een kolenkachel. De deuren kwamen uit op een zonnig terras grenzend aan de achtermuur van de schuur, die later bijkeuken genoemd werd, en van de tuin afgegrensd door een laag muurtje. Tussen de deuren en de kachel stond een stoel waar Jaan als het even rustig was graag zat.

De kamer links, aan de kant van de Terweeweg, was de salon met een grote gesloten kolenhaard, een bank en veel stoelen. Daar werd op zondag na de kerk met een groot gezelschap koffie gedronken. Onder andere dames van Jaans leeftijd die hun hoed op hielden. Daar was er zeker één bij die haar aansprak als Adri, omdat ze Jaan niet deftig genoeg vond.

Langs de keukenmuur ging een steektrap naar een bordes met glas in loodramen boven de vestibule. Aan de andere kant van het bordes gingen weer een paar treden omhoog naar de overloop. Hier hing ook de gangklok die ieder kwartier sloeg en die zo hard tikte dat het in bed te horen was. Op de eerste verdieping waren vier kamers, de 'kleine' kamer boven het kantoor, de werk-kamer van Jan boven de zitkamer en de slaapkamer van Jan en Jaan boven de eetkamer. Naast die slaapkamer

Jaan naast de kachel met op de piano (achtergrond) de foto met negen portretjes van de kinderen die ter gelegenheid van hun vijftienvig jarig huwelijk was gemaakt, 1939-1940.

was een kleine badkamer met ligbad die alleen via die kamer te bereiken was. Daar werden de kinderen op zaterdag soms met twee of drie tegelijk in gebaad. Een steektrap evenwijdig aan het bordes voerde naar de zolder waar in latere jaren drie kamers zijn getimmerd. De hoek met het ovale raampje bleef open zolder waar in het najaar de bewaarappeltjes werden gelegd en waar ook weleens uien werden bewaard. Hans vertelde zijn kinderen dat hij een hekel had aan uien en ze eens uit het zolderraam naar buiten had gegooid. Voor straf moest hij toen een heel bord uien leegeten. Later werd dit de poppenhoek waar de kleinkinderen met het oude speelgoed konden spelen.

Het huis had slechts één WC, beneden in de hal naast de vestibule. Op alle slaapkamers stond een nachtkastje met een nachtspiegel (po).

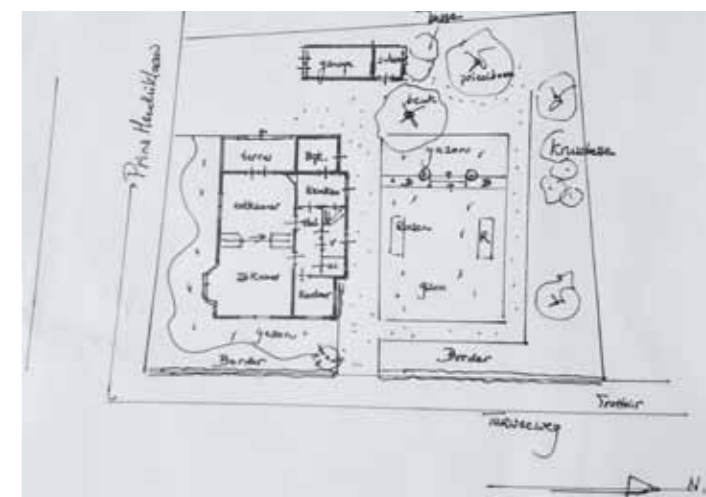
De tuin had twee ingangen, een oprit van de Prins Hendriklaan naar de garage en een grindpad vanaf de Terweeweg langs het huis naar de voordeur met een verhoogd bordesje.

Het grindpad liep door naar de achterdeur en de schuur achter de garage. Bij de achterdeur sprong de gevel wat in en er stond een grote regenton. Volgens alle kinderen, vooral de dochters, was dit het ideale hoekje om naast de regenton ongezien afscheid van je geliefde te nemen.

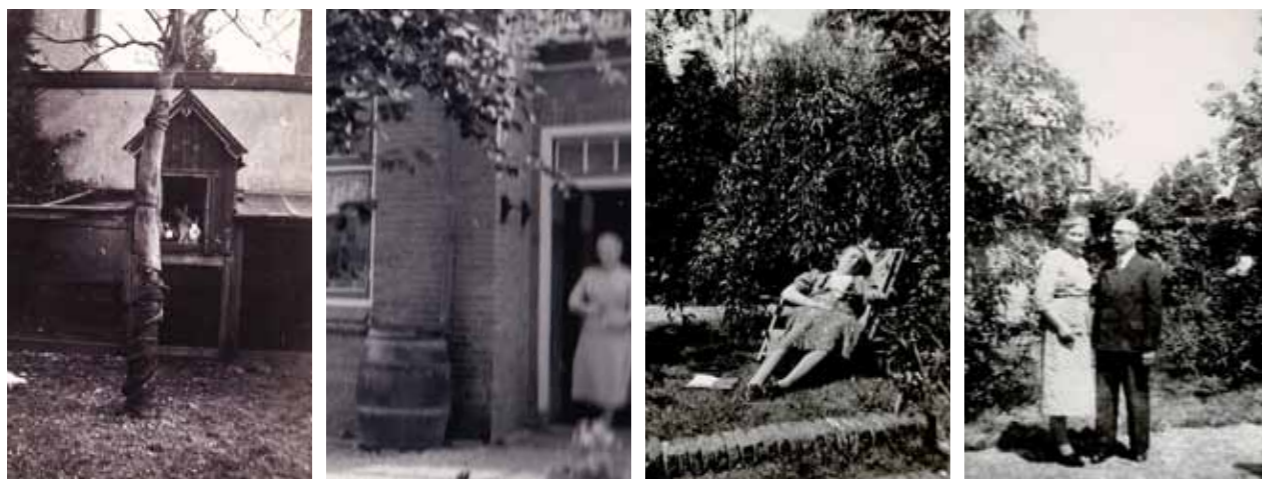
Tegenover de voordeur was een afstapje van twee treden naar een verdiept vierkant grasveld (naar schatting 100-150 m²) dat rondom werd omzoomd door het grindpad. Tussen dit grindpad en het grasveld lag een smalle, lager gelegen border die aan de binnenkant ommuurd was met bakstenen. Op een luchtfoto uit 1924-1925 is te zien dat het grasveld werd gebruikt als bleekveld. Als het geen wasdag was, was het een ideaal speelveld. Later werd de was ook op een groot tentvormig wasrek te drogen gehangen, zoals te zien is op een foto uit voorjaar 1938 met Joke in de kinderwagen in de tuin.

Een tweede trapje van twee treden voerde aan de kant van de schuur weer omhoog naar het deel van de tuin naast de schuur. Hier stonden het kippen- en het konijnenhok. Achter de schuur stond de prielboom. Kleindochter Jannet Veenstra vertelde dat een kopje thee met oma onder die prielboom heel bijzonder was, net een tent. Het was voor Jaan ook een prettig plekje voor een dutje in de ligstoel.

Plattegrond tuin Prins Hendriklaan 21, getekend door Cobi Siljee.

Joke in de kinderwagen in de tuin, 1938.

V.l.n.r.
Het konijnenhok en de zieke notenboom, ca. 1930.
De achterdeur met regenton, ca. 1935.
Jaan in de tuinstoel, ca. 1936.
Jan en Jaan in de tuin, ca. 1955.

Tegenover het keukenraam had Arie een beukenootje in de grond mogen stoppen waar een enorme beuk uit is gegroeid. In latere jaren werden daar beukenootjes geraapt die geroosterd heerlijk smaakten. Tussen het grasveld en de erfafscheiding met de Julianalaan stonden appel- en perenboompjes en kruisbessenstruiken. Langs de Terweeweg was een border met vaste planten en rozen, net als in de borders rond het huis.

Een groot gezin

Begin augustus 1921 vond de verhuizing plaats naar Oegstgeest. De verf in de kasten was nog niet helemaal droog en er moest nog het een en ander gedaan, maar ze verhuisden wel. Want, zo zei dochter Adri op de familiereünie in 1994: afspraak is afspraak.

Ruim een maand later op 18 september werd het vijfde kind, ADRIAAN JOHAN (Hans), geboren. Daarna volgden, met steeds ruimere tussenpozen nog twee jongens en twee meisjes: PIETER CORNELIS (Piet) op 21 januari 1924, MARTINA GEERTRUIDA (Tineke) op 4 maart 1928, JAN BERNARD (Jan) op 18 december 1931 en JOHANNA CORNELIA JACOBA (Joke) op 28 november 1937. Vanaf de geboorte van Hans verschenen de familieberichten ook in de Nieuwe Leidsche Courant, waarbij de tekst werd aangepast aan het beoogde lezerspubliek.

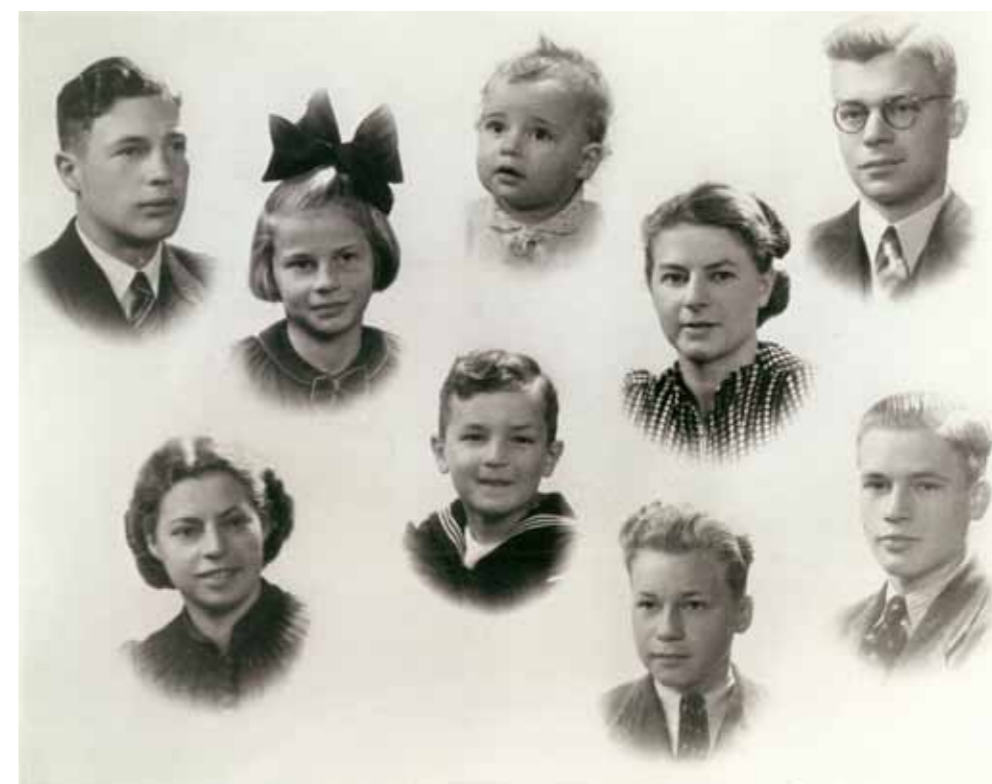
Geboorteaankondiging
Piet in De standaard,
Nieuwe Leidsche
Courant en Leidsch
Dagblad, 1924.

Het leeftijdsverschil tussen Arie en Joke was ruim 22 jaar. Van een gezin met jonge ouders met een paar peuters en kleuters, veranderde het in een groot gezin met opgroeiende en uitvliegende kinderen. Later beschreven de kinderen hun gezin dan ook als bestaande uit drie groepen, de groten – Arie, Nel en Zus –, de jongens – Gep, Hans en Piet – en de kleintjes – Tineke, Jan en Joke.

Die driedeling was niet absoluut. Jongens en meisjes leefden buitenshuis grotendeels in gescheiden werelden. Nel en Adri (Zus), die maar een jaar scheelden, hadden dezelfde vriendinnen en trokken samen op met de nichtjes uit de familie Dorrepaal van dezelfde leeftijd. Arie en Gep hadden de liefde voor de natuur gemeen en trokken veel samen op. Gep, Hans en Piet deelden later een kamer die Gep op zolder getimmerd had. Zij hadden gezamenlijke vrienden, zaten in dezelfde (gereformeerde) clubs en gingen samen kamperen. Zij waren geen gemakkelijke pubers en op school deden zij het minder goed dan hun degelijke oudere broer en zussen en later de kleintjes. Adri ging wel met haar vader op pad in de auto om 'de jongens' op te sporen als die weer even spoorloos waren. Voor Tineke was het leeftijdsverschil met de zussen erg groot. Toen zij naar de lagere school ging, gingen de oudste twee al bijna het huis uit en was de jongste nog niet geboren. Zij speelde met het buurmeisje en dan mocht Jan soms ook meedoen. Zij vertelde dat Arie toen zij klein was meer als een aardige oom voelde dan als een broer en dat zij voor haar gevoel drie moeders had omdat de oudste zussen zich vaak met de opvoeding bemoeiden. Joke die eind 1937 werd geboren was een nakomertje en woonde een groot

Het nieuwe zusje, Joke.
V.l.n.r. Tineke, kraam-
zuster, Piet, Jaan en
Jan, november 1937.

Portret van de kinderen
dat Jan en Jaan kregen
ter gelegenheid van
het vijftienvintig jarig
huwelijk. Boven v.l.n.r.:
Gep, Tineke, Joke, Nel
en Arie; onder v.l.n.r.:
Adri, Jan, Piet en
Hans. Op deze foto is
het leeftijdsverschil van
de kinderen duidelijk
zichtbaar, mei 1939.

deel van haar jeugd alleen thuis. Tineke ging uit huis toen Joke nog op de lagere school zat en toen zij op de HBS zat kwam haar broer Jan alleen nog in de weekenden thuis. Joke was al op jonge leeftijd tante en vond dat een goede reden om van vriendinnetjes uit de buurt te eisen dat die haar ook tante Joke noemden.

Hoewel zij vaak hoofdpijn had, kon er thuis veel. Iedereen nam vrienden mee, zowel de kleintjes als de groten en iedereen kon blijven eten.

Jaan was een echte huismoeder die de kinderen verzorgde. Hoewel zij vaak hoofdpijn had, kon er thuis veel. Iedereen nam vrienden mee, zowel de kleintjes als de groten en iedereen kon blijven eten. Het was altijd een gezellige drukke boel. Ook huisdieren waren welkom, Gep had twee honden, er waren konijnen en ook een geitje. Dat nam niet weg dat Jaan een hond die 's nachts bleef blaffen een keer aan het hek heeft gebonden met de mededeling dat wie wilde hem mee kon nemen. Vader Jan werkte hard en lang en kon ook als hij thuis was nogal afwezig zijn. Maar hij had ook veel humor en zat vol grapjes. Zijn kinderen keken tegen hem op en waren trots op hem.

Kerk en geloof

Het was een gereformeerd gezin en dat betekende in ieder geval op zondag met zijn allen naar de kerk. In de tijd met kleine kinderen en een kerk in Leiden kon Jaan misschien niet altijd mee, maar twee jaar na de verhuizing kreeg Oegstgeest een eigen gereformeerde kerk: de Rehobothkapel in de Willem de Zwijgerlaan. In de Mauritskerk aan de Mauritslaan die in 1934 in gebruik werd genomen, zat het gezin Den Ouden-Dorrepaal altijd in dezelfde bank in het zijblok aan de kant van de ouderlingen.' In die bank zaten ook 'de dames De

Later.'* Het verhaal gaat dat Jan van hen wel eens een pepermuntje kreeg waar hij tot ergernis van Jaan op ging kauwen. Dat is vast niet vaak gebeurd, want een groot deel van zijn leven was hij diaken en zat hij voorin in de banken van de kerkenraad. Tineke herinnert zich dat ze als kind altijd één King pepermunt voor de kerk kregen. De jongens konden die heel slim op de keukenvloer laten vallen en dan brak hij in vieren. Had je vier keer wat. Dat deden ze ook voor hun kleine zusje.

Achterin de kerk was een balkon. Hier zat de organist en bij bijzondere diensten ook het kerkkoor. Vanuit de banken beneden kon je niet zien wie er op het balkon zat. Piet had de gewoonte overal op het laatste nippertje of net te laat te komen. In de kerk kon hij dan niet meer in de familiebank inschuiven, dus sloop hij naar het balkon. En ook al kon je dat niet zien, zijn moeder hield het, ook toen hij allang volwassen was, goed in de gaten. Als hij een keer niet in de kerk was geweest vroeg ze hem 'Waar was je? Ik heb je niet horen kuchen'.

Kinderen gingen vanaf een jaar of vier iedere zondag mee naar de kerk, alleen 's morgens. De preek duurde heel lang en halverwege werd er gezongen, daarna ging het weer door. Tineke vertelde dat ze halverwege de preek soms aan haar moeder vroeg of ze al naar huis gingen. Zij vond het verschrikkelijk saai, je kon alleen ramen tellen. Anders dan de

* Zie over de bouw van beide kerken hoofdstuk 8.

** De term 'de dames De Later' stamt uit de jaren zestig. Tot zijn overlijden in 1963 zat waarschijnlijk ook de heer De Later in die bank.

hervormde kerk die een speciale zondagschool had voor kinderen, stelde de gereformeerde kerk zich op het standpunt dat kinderen van kleins af aan zich moesten gewennen aan de kerkdiensten voor volwassenen. In de Pauluskerk en in het Groene kerkje was ook maandelijks een jeugddienst voor jongeren vanaf 16 jaar. Tineke was daar later graag naar toe gegaan, maar dat mocht niet.

In 1928 werd ds. Jac. Eringa beroepen. Deze aimabele dominee bleef gedurende dertig jaar de vaste predikant van de gereformeerde kerk in Oegstgeest. Hij werd een huisvriend van de Den Oudens. Alle Den Ouden kinderen volgden bij hem catechisatie, de oudsten in het kleine zaaltje van de Rehobothkapel, de jongeren een zaaltje achter in de Mauritskerk.

In de Mauritskerk waren ook bijeenkomsten van jongens- en meisjesverenigingen (hoofdstuk 9). Dat waren de gremia waar de kinderen Den Ouden in hun tienerjaren hun vrienden en soms ook hun partner ontmoetten. Ze kenden wel leeftijdgenoten met een andere geloofsachtergrond; op school zaten veel hervormde kinderen. Zoals Tineke zei: 'gereformeerd of hervormd, het was wat het was, je wist gewoon niet beter'. 'En die hervormden waren ten slotte ook protestant, je kon er bevriend mee zijn, maar niet een relatie mee beginnen. Want twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen.' En eigenlijk begrepen ze niets van niet-gelovigen of katholieken. Tineke vertelde over een katholiek gezin aan de overkant van de Terweeweg. Daar stond boven de deur op een plateautje 'zo'n Rooms beeld met een rood lichtje ervoor'. Dan wist je dus dat zij afgodendienaars waren. En bij haar hartsvriendin, die ook aan de overkant woonde, geloofden ze helemaal niet. Dus zij zou naar de hel gaan. Tineke had toen bedacht dat zij ook niet meer naar de hemel wilde, want daar was vast niets aan.

Passende scholen

Toen het eerste kind de leerplichtige leeftijd bereikte woonde het gezin op de Rijnsburgerweg en zou enkele maanden later naar Oegstgeest verhuizen. Dus werd er een school in Oegstgeest gezocht. Dichtbij was geen gereformeerde lagere school.* De gereformeerde scholen in de binnenstad van Leiden en die op de Hoge Mors, een uithoek van Oegstgeest, waren te ver voor jonge kinderen. Daarom kozen Jan en Jaan de school aan de Endegeesterstraatweg 3 die de kerkenraad van de hervormde kerk in 1909 had gesticht. Die school was weliswaar niet gereformeerd maar stond open voor andere gezindten en werd om deze reden vaak Christelijke school genoemd.** In 1923 droeg de Vereniging voor Christelijke Belangen twee gereformeerde personen aan om toegevoegd te worden aan het schoolbestuur: J. den Ouden en A.T. Kraan.¹⁰

* De lagere school, die primair onderwijs gaf aan kinderen van 6-12 jaar, en de kleuterschool, voor voorbereidend primair onderwijs aan kinderen van 4-6 jaar, zijn in 1985 samengevoegd tot de huidige basisschool. De voorloper van de kleuterschool was de bewaarschool.

** Na een uitbreiding in 1949 kreeg de school de naam Julianaschool.

Anders dan de hervormde kerk die een speciale zondagschool had voor kinderen, stelde de gereformeerde kerk zich op het standpunt dat kinderen van kleins af aan zich moesten gewennen aan de kerkdiensten voor volwassenen.

'En die hervormden waren ten slotte ook protestant, je kon er bevriend mee zijn, maar niet een relatie mee beginnen. Want twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen.'

Foto ter gelegenheid van de grote verbouwing en uitbouw van de lagere school aan de Endegeesterstraatweg, naar ontwerp van architect A.T. Kraan.¹¹

Na een verbouwing in 1924 was het een mooi, modern schoolgebouw geworden. Een artikel in het Leidsch Dagblad van 12 januari 1925 was lovend over de 'grote en doelmatige verbouwing': 'Er zijn nu zes leslokalen in plaats van vier. De inrichting is fris en de verfkleuren stralen rust uit. De lokalen hebben grote ramen, de kachels zijn doelmatig ingericht en er is een goede ventilatie. Op het erf eromheen is het nuttige met het aangename verenigd. De tuinaanleg dient niet alleen als versiering maar is ook bedoeld om de leerlingen liefde voor de natuur aan te kweken.'

De oudste acht kinderen gingen naar deze school. Dat bleef zo toen in 1932 veel Oegstgeester gereformeerden overstapten naar de Leidse Houtschool in de Raadsherenbuurt. Alleen de jongste dochter Joke ging in 1944 naar de Leidse Houtschool, toen er al twee jaar geen lagere schoolkinderen in het gezin meer waren geweest. Ook bij deze school zat Jan in het bestuur.¹²

Er was ook een christelijke bewaarschool, later kleuterschool, aan de Deutzstraat. Deze was in 1875 gesticht door jvr. M.J. Gevers van Endegeest-Deutz van Assendelft. Na 1922 kreeg het schoolbestuur van de hervormde lagere school ook deze school onder zijn hoede.¹³ Of alle kinderen Den Ouden op deze school gingen is niet bekend. Waarschijnlijk wel, los van Arie en Nel misschien, maar de jongere kinderen Piet, Tineke, Jan en Joke zijn er zeker geweest.

Om op een school toegelaten te worden moest een pokkenbriefje – een bewijs van vaccinatie tegen pokken – ingeleverd worden.

MODEL n°. 1. [Art. 17, 1ste lid, der wet van 4 December 1872 (Staatsblad n°. 134).]

De ondergeteekende (1) J. J. van Es,
geneeskundige, gevestigd te (2) Leiden, verklaart
dat (3) Arie den Ouden, geboren den (4)
7 Mei 1915, wonende te (5) Leiden,
met goed gevolg de inenting tegen de pokken overeenkomstig de, krachtens
art. 17a van bovengenoemde wet uitgevaardigde, hierachter afgedrukte, voor-
schriften heeft ondergaan.
(Dagteekening). (Handteekening van den geneeskundige).

23 Februari 1921

N.B. Het verdient aanbeveling het geboortebewijs
van den in te enten persoon bij de inenting
mede te brengen.

(1) In te vullen: den naam van den geneeskundige.
(2) " " " " den naam der gemeente, waar de geneeskundige is gevestigd.
(3) " " " " den datum en de voornamen (voluit van den ingekten persoon.
(4) " " " " den datum en het jaar van geboorte.
(5) " " " " den naam der gemeente, waar de ingekte persoon woont.

Z. O. Z.

Mogelijk waren Jan en Jaan tegen vaccinatie. Arie werd pas vlak voor hij naar school zou gaan ingeënt door hun gereformeerde huisarts dr. Van Es aan de Breestraat in Leiden. En de jongste drie kinderen zijn niet meer ingeënt. Maar, zoals Tineke vertelde, was dat misschien omdat Nel na de pokkenvaccinatie flink ziek was geworden.

Pokkenbriefje van
Arie den Ouden,
23 februari 1921.

HET POKKENBRIEFJE

Pokken of variola was een uiterst besmettelijke en levensbedreigende virusziekte die Europa eeuwenlang heeft geteisterd. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) schat dat in de achttiende eeuw jaarlijks zo'n 400.000 dodelijke slachtoffers vielen door pokkenepidemieën, vooral kinderen. Het was bekend dat mensen die pokken hadden overleefd bij een volgende epidemie niet opnieuw besmet raakten. En een oud volksgeloof wilde dat melkmeisjes, die op boerderijen in aanraking kwamen met het koepokkenvirus, niet vatbaar waren voor de pokken. Op basis hiervan experimenteerde de Engelse plattelandsarts Edward Jenner met het inoculeren* van pus uit koepokken bij gezonde proefpersonen, waaronder zijn eigen zoon. In 1797 publiceerde hij het resultaat van deze experimenten waarbij personen die hij had besmet met het koepokken-virus immuun bleken tegen een pokkeninfectie.

In het begin van de negentiende eeuw bleek deze vaccinatie het aantal dodelijke slachtoffers dat jaarlijks aan de ziekte bezweek fors te verminderen. Daarop stelde koning Lodewijk Napoleon in 1808 de inenting voor militairen en armlastigen verplicht. Koning Willem I zette dit beleid na 1813 voort en in 1823 volgde vaccinatieplicht voor alle schoolgaande kinderen. De gemeente kreeg de taak deze plicht te handhaven. Zonder een 'pokkenbriefje' werden kinderen niet toegelaten op school. Ouders die hun kinderen niet wilden inenten konden met hun kroost vanaf dat moment niet meer op de scholen terecht. Men moest dan thuis zelf voor onderwijs zorgen.

De maatregel was omstreden, omdat die indruiste tegen de vrijheid van geweten en godsdienst. Er werd namelijk geen uitzondering gemaakt voor het bijzonder lager onderwijs.¹⁴ Onder druk van orthodoxe groeperingen ging een aantal gemeenten uitzonderingen toelaten, in strijd met de maatregel van 1823. Na de pokkenuitbraak vanaf 1870, die aan circa 23.000 mensen het leven kostte, werd de inenting in de Wet op de Besmettelijke Ziekten (1872) zonder uitzondering voor het hele land verplicht gesteld. De antirevolutionairen in de tweede en eerste Kamer hadden tegen deze wet gestemd. Abraham Kuyper, toen nog predikant in Amsterdam, verzamelde daarna zo'n 43.000 handtekeningen voor een smeekschrift maar kreeg niet voor elkaar dat koning Willem III de wet niet tekende.

Naar aanleiding van de acties van gewetensbezwaarden én kritische geluiden uit de medische hoek, waarbij gewezen werd op gevaarlijke bijwerkingen van de inenting, werd in 1928 de verplichte vaccinatie drie jaar opgeschort. Daarna werd de opschorting steeds verlengd. In 1939 werd in een nieuwe inentingswet rekening gehouden met gewetensbezwaarde ouders, die bij de burgemeester van hun woonplaats vrijstelling konden krijgen. In 1975 verklaarde de WHO de wereld 'pokkenvrij'. Kort daarvoor op 30 september 1974 adviseerde de Gezondheidsraad om zuigelingen niet meer routinematig te vaccineren tegen pokken.¹⁵

* Enten van infectieus materiaal op krasjes in de huid van gezonde proefpersonen.

**De verplichte
vaccinatie voor
schoolgaande kinderen
werd in 1857 onder
druk van christelijke
partijen afgeschaft.**

Een bijzondere plaats in de schoolopleiding van de kinderen Den Ouden nam ook de gereformeerde school aan de Hooglandse Kerkgracht in Leiden in. De ‘gewone’ lagere school werd in 1909 gebouwd op een binnenterrein en had een septembercurriculum. Op de gevelsteen boven het toegangspoortje van nummer 20A stond: ‘School Geref. G. Lager Onderwijs’. In 1922 vond een ingrijpende verbouwing plaats om ruimte te creëren voor een ULO-school, een vervolgopleiding, die ULO-kopschool en ook wel Kaasmarktschool werd genoemd.*

Alle kinderen, behalve Joke, hebben deze school bezocht, soms om daar de gewone lagere school af te maken. De meesten bezochten er ook de ULO-kopschool, al dan niet als opstap naar ander vervolgonderwijs. In het volgende hoofdstuk over de opleiding van de afzonderlijke kinderen meer hierover.

Regels en gewoonten

Het eten werd gekookt door moeder Jaan. Omdat de zondag een rustdag was, waarop niet gewerkt werd, braadde zij zaterdag al het vlees voor zondag en werden de groenten alvast schoongemaakt. In de voorbereiding werd zij bijgestaan door een dienstbode en soms de kinderen. Joke vertelde haar kinderen dat er soms een hele teil tuinbonen van de boerderij kwam die zij moest doppen. Een andere taak was spinazie wassen en de scherp zaadjes er uit halen. Bonen doppen en groenten wassen gebeurde altijd in grote hoeveelheden, niet alleen voor de maaltijd van die dag, ook om in te maken voor de winter. Op een plank in

Op een plank in de kelder stonden potten met stoofpeertjes, wortelen, sperziebonen en ‘blote kindertjes in het groene gras’.

de kelder stonden potten met stoofpeertjes, wortelen, sperziebonen en ‘blote kindertjes in het groene gras’ (witte bonen en snijbonen). Ook stond er een grote mand aardappelen, een ton met zuurkool en een grote glazen pot met vruchten op brandewijn. Die groenten kwamen van de boerderij van oom Jan Dorrepaal, de vruchten – appels, peren, pruimen, kruisbessen, aalbessen en wijnbessen – uit de eigen tuin.

Boodschappen werden nog steeds aan huis bezorgd of deden ze om de hoek in de De Kempenaerstraat waar alle eerste levensbehoeften te koop waren. Daar kon je terecht bij slager Los, die naast zijn winkel op de hoek van de Geverstraat een weitje had. Daar kon een koe staan tot die achter de winkel geslacht werd. Er tegenover, achter bakker Hoogeveen in de Olmen, zat de schoenenwinkel en schoenmakerij van de oude mijnheer Meijer en de apotheek van mijnheer Taal. In het tweede deel van de De Kempenaerstraat zat sinds 1916 de protestantse kruidenier Van der Leeden waar de familie tot in de jaren tachtig boodschappen deed.¹⁶ Maar bij voorkeur kregen zij hun boodschappen van gereformeerde winkels zoals Wolkers in de Deutzstraat die in 1939 opgeheven werd en de furnituurenwinkel van Kraai (de lapjes Kraai) en de banketbakkerij van Kraai (de koekjes Kraai) die zich begin jaren dertig in de De Kempenaerstraat vestigden.

In de hal van het woonhuis van de familie hing een gong, waarop bij het begin van de maaltijd werd geslagen. Als een van de kinderen de vraag stelde ‘Wat eten we?’ kregen zij een nietszeggend standaardantwoord, zoals ‘spring om de haard’, ‘gestampt glas met

* (M)ULO staat voor ‘(Meer) Uitgebreid Lager Onderwijs’ en sloot vroeger aan op de gewone lagere school voor kinderen van 6 tot 12 jaar. Dit vervolgonderwijs werd in 1968 vervangen door de mavo (middelbaar algemeen voortgezet onderwijs) en is in 1999 opgegaan in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo).

prikkeldraad’ of ‘Zeekonkonklianus’. Dat vragen was overigens nergens voor nodig, de warme maaltijd had altijd een vast patroon: soep, aardappelen, vlees en groenten en een nagerecht. En er was een vast weekmenu, dat alleen met het seizoen wisselde. ’s Zomers waren er bietjes en tuinbonen, ’s winters bruine bonen en kool. Alleen op drie oktober was het altijd hutspot. Het nagerecht bestond uit karnemelkse pap, gortepap, havermout en op zaterdag rijst met krenten. Als de pap werd opgediend schraapte je je bord schoon en werd de pap op de restjes aardappelkruim geschept. Het was niet gebruikelijk om complimenten uit te delen. Op de vraag ‘Smaakt het?’ was een gebruikelijk antwoord ‘gaat wel’ of ‘je kan het eten’.

Er kwam meer huishoudelijke hulp. In 1928 vroeg Jaan zowel een meisje voor dag en nacht als een werkster. Die aten in de keuken en werden voor het bijbel lezen aan tafel geroepen.

Alle maaltijden begonnen met gebed en eindigden met Bijbellezing en een dankgebed. De kinderen baden voor het eten met ‘Here zegen deze spijzen, amen’. Daarna stopte vader Jan zijn servet tussen zijn boord om zijn overhemd en das te beschermen. Hij was tijdens het eten vaak met zijn gedachten nog bij berekeningen voor zijn werk. Hij draaide dan na het eten zijn bord om en ging met een potlood op de achterkant zitten rekenen. Als het aan tafel onrustig was bemoeide hij zich er niet mee tot moeder Jaan vroeg of hij kon optreden en dan gaf hij, zonder te weten waar het om ging de twee kinderen die naast hem zaten een klap. Het was niet geoorloofd om je na het eten uit te rekken. Als Jan zich na het eten slaperig voelde spreidde hij zijn handen breed en wees naar links en vervolgens naar rechts zeggend: ‘dat schilderij moet daar hangen’.

Zij waren geen *big spenders*. Jaan kreeg huishoudgeld en als ze een keer meer nodig had vroeg ze daarom aan Jan. Dan kreeg ze een tientje, maar moest wel in het huishoudboekje kunnen laten zien waaraan ze het had uit gegeven. ‘Zuinigheid met vlijt, bouwt huizen als kastelen’ was het motto. Dat gold zowel in de jaren twintig en dertig voor de oudere kinderen als in de jaren vijftig voor de jongsten. Vader Jan hield voor alle kinderen in een boekje bij hoeveel hij voor ze had uitgegeven. In het boekje dat Piet in de jaren zestig nog aan zijn kinderen liet zien, stond alles tot en met een gummetje minutieus bijgehouden. En het principe was dat ieder kind hetzelfde moest krijgen. Omdat onder de streep een studerende zoon meer had gekost dan een thuiswonende dochter, kreeg die dochter bij haar trouwen ‘alles’ – tafels, bedden en bestek –, zo vertelde Tineke.

Roaring twenties en crisisjaren

Vanaf 1920 brak een periode van economische welvaart aan, ook voor Jan en Jaan. Hoewel buitenlandse reizen nog ongebruikelijk waren, reisden zij in de vroege jaren twintig al per trein met de bevriende echt)paren Bink-Rotteveel en Kraan-Breebaart naar de Ardennen.*

In 1927 kwam de eerste auto, een Studebaker Erskine. De benzineprijs was 3,5 tot 5 cent

* Toespraak familieëunie 1994.

Er was een vast weekmenu, dat alleen met het seizoen wisselde.

Jan en Tineke in de tuin met dienstmeisje Antje, 1935-1936.

Vader Jan hield voor alle kinderen in een boekje bij hoeveel hij voor ze had uitgegeven. Het principe was dat ieder kind hetzelfde moest krijgen.

per liter, afhankelijk van de pomp waar je tankte. De auto werd niet alleen gebruikt voor het werk, maar ook voor uitstapjes met de familie. Jan is zelfs nog een keer met deze auto en drie vrienden naar Parijs en Trier geweest.

Jan achter het stuur, Adri en dienstbode Ida in de auto, en Nel en Piet op de treeplank, 1927.

Terwijl het niet-confessionele deel van de natie de Charleston danste, vreesden protestanten en katholieken dat deze 'heidense negermuziek' en dit 'zinnenprikkelend vermaak' tot onzedelijk gedrag en seksuele uitpattingen zou leiden.

De *roaring twenties* waren in behoudende kringen, ook voor het overgrote deel van de antirevolutionairen, een tijd waarin 'zederverwildering' op de loer lag. Vanuit de Verenigde Staten kwamen jazzmuziek en moderne dansen naar Nederland overgewaaid. Terwijl het niet-confessionele deel van de natie de Charleston danste, vreesden protestanten en katholieken dat deze 'heidense negermuziek' en dit 'zinnenprikkelend vermaak' tot onzedelijk gedrag en seksuele uitpattingen zouden leiden. Ook de bioscoop was een oord waar je als gereformeerde niet thuis hoorde.¹⁷ Onder de titel 'Het bioscoopgevaar' stond in de Nieuwe Leidsche Courant van 16 mei 1924 een dringende oproep aan moeders om hun kinderen, die zij opvoeden in eer en deugd en de christelijke beginselen, verre te houden van de bioscoop. Afgeknipte haren, korte rokken en vleeskleurige kousen waren taboe. Vleeskleurige kousen zouden 'je met beide benen op het terrein van den vijand zetten', aldus Henriëtte Kuyper, dochter van ARP-voorman Abraham Kuyper.¹⁸

Jaan en Jan met v.l.n.r. Hans, Adri, Piet, Gep en Arie, 1926.

Met de mode voor lossere jurken zonder korset en wespentaille ging Jaan mee. Maar al werden haar rokken korter ze bleven keurig over de knie vallen. Op een strandfoto uit 1926 kwam haar rok net onder de knie, droeg ze open schoenen en een los vest. Maar wel dichte gebreide kousen.

Op een foto die hoogstwaarschijnlijk werd gemaakt in 1926 toen Jan en Jaan twaalf en een half jaar getrouwd waren, was de hooggesloten hals verdwenen en pronkte Jaan met een frivool asymmetrische ruche. Op die foto kun je je zelfs afvragen of zij haar haren had afgeknipt.

Maar het is niet waarschijnlijk dat ze echt met de mode van korte haren meeinging. Er zijn geen andere foto's van Jaan met korte haren en ook de oudste dochters hadden tot ver in de jaren dertig vlechten en daarna opgestoken haren.

Een paar jaar later waren die vleeskleurige kousen overigens geen punt meer. Toen kwam ook Jaan van het strand met 'blote benen' in een elegante zelfgemaakte *deux-pièces* met een enveloppetasje onder de arm en emmers en schep in de ander hand van het strand.

Portret ter gelegenheid van het 12,5 jarig huwelijk, 1926.

Links: Verjaardag van Arie; Adri en Nel met vlechten, Arie staand achter Nel, ca. 1930. Rechts: Jaan bij een strandopgang in de jaren dertig.

Dansen was er officieel niet bij, maar volgens de overlevering rolden de oudere kinderen het kleeft op als vader en moeder een avond afwezig waren en dan dansten zij de charleston. Zoals eerder gezegd hoorde je ook niet in de bioscoop te komen. Dat nam niet weg dat de gebroeders Den Ouden in de jaren dertig een mooie opdracht tot de bouw van een luxe bioscoop, Metropole Palace in Den Haag, graag aannamen. Ze hadden wel moeite met het besluit om de uitnodiging voor de opening in 1936 bij te wonen; ze waren niet gewend om naar de bioscoop te gaan. Uiteindelijk zijn zij er naar toegegaan. Feestelijk aangekleed zagen zij de film *Top Hat* en hadden de avond van hun leven.*

* Toespraak familieëunie 1994.

Uit het voorgaande mag niet de conclusie getrokken worden dat de kinderen Den Ouden benauwd opgroeiden. Het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden wist zich ook in de grote depressie goed staande te houden en daar profiteerden de kinderen van mee. Alle kinderen konden na de lagere school verder leren en maakten mooie uitstapjes met de klas. Ze kregen muziekles en ondernamen allerlei sportieve activiteiten buitenshuis, al dan niet in clubverband. In de directe omgeving gingen ze zwemmen, roeien, zeilen, tennissen en rolschaatsen, om maar wat te noemen. Met de fiets trokken zij er verder op uit. Sommige gingen kamperen, anderen overnachtten in een jeugdherberg. Er zijn foto's met Nel en Adri waarop zij uitstapjes maakten met vriendinnen of nichtjes, terwijl ze allemaal dezelfde bloemetjesjurk aan hadden, soms met een identiek sjaaltje alsof ze van een club waren. Soms was de eindbestemming een familielid waar zij gingen logeren, bijvoorbeeld Nel en Adri bij het kroostrijke gezin van tante Jans Bos-Dorrepaal in Nunspeet, de oudste zus van Jaan.

Linksboven:
Arie met een vriend
op fietstocht, ca. 1932.

Rechtsboven:
Adri en Nel,
1e en 3e van links,
met vriendinnen op
fietsvakantie, 1936.

Linksonder: In de zomervakantie logeren bij tante Jans in Nunspeet. Staand links Adri en rechts Nel. Zittend links voor nichtje Nel Bos (1915) die net als Nel den Ouden was vernoemd naar hun grootmoeder, 1932. Rechtsonder: Adri, 5e van links, met vriendinnen en tenniserackets op het strand, 1936.

Oorlogsdreiging

Kort voor Joke geboren werd, zijn ze met Tineke en Jan nog een dag of drie, vier op vakantie geweest. Ergens in het oosten van het land. Daar hingen toen allemaal leren tasjes aan de bomen. Jan vertelde zijn kinderen later dat daar dynamiet in zat. Als dan de Duitsers kwamen kon je bomen over de weg laten vallen, dan konden ze niet verder. Dat gaf een heel gerust gevoel. Toen. Verder werd er eind jaren dertig over de dreiging van een oorlog niet veel gezegd. Ze vonden Hitler een rare man en ze wisten van de inflatie en dat je in Duitsland een grote stapel bankbiljetten nodig had om een half brood te kopen. Maar ze dachten dat het hen niet aan zou gaan omdat Nederland net als in de eerste wereldoorlog wel neutraal zou blijven.

De oorlogsdreiging werd echter steeds voelbaarder, in maart 1938 bij de Duitse annexatie van Oostenrijk en in september van Sudetenland en Tsjecho-Slowakije. Begin januari 1939 werden in het hele land luchtbeschermingsoefeningen gehouden en waren heel Leiden en Oegstgeest donker.¹⁹ In april werd begonnen met de aanleg van het militaire vliegveld Valkenburg. Eveneens werden er voorbereidingen getroffen voor de distributie van levensmiddelen.²⁰ Op 25 augustus kondigde de regering de voormobilisatie af. Op 29 augustus wemelde het op het Leidse station van de opgeroepen gemobiliseerden en op de veemarkt waar de gevorderde paarden gekeurd werden.²¹ Van de Den Oudens werd niemand gemobiliseerd. Arie was afgekeurd wegens ernstige bijziendheid, Gep had waarschijnlijk uitstel van militaire dienst omdat hij nog een bouwkundeopleiding volgde en Hans en Piet waren nog geen 18 jaar.

In 1939 hadden de Den Oudens een aantal vierdagen. Op Hemelvaartsdag 18 mei was er gelegenheid om Jan en Jaan te feliciteren met hun vijfentwintig jarige huwelijk. Eind 1939 was het trouwfeest van Nel en Ben Veenstra. Nel naaide zelf de jurken voor de drie bruidsmeisjes.

Ze vonden Hitler een rare man en ze wisten van de inflatie en dat je in Duitsland een grote stapel bankbiljetten nodig had om een half brood te kopen.

Leidsch Dagblad, 13 mei 1939.

Trouwfoto Nel en Ben, bruidsmeisje Tineke 2e van links, bruidsjonker Jan helemaal rechts. 4 oktober 1939.

4.3. HET GEZIN IN DE TWEDE WERELDOORLOG (1940-1945)²²*De meidagen van 1940*

Tineke vertelde dat ze onmiddellijk begreep dat er iets aan de hand was toen zij op een ochtend om 6.00 uur wakker werd en Piet tegen haar moeder hoorde zeggen 'Tineke slaapt maar door' waarop Jaan antwoordde 'Laat haar maar lekker slapen dan heeft ze het nog goed'. Het was 10 mei 1940 en al om 4.00 uur waren de jongens, Gep, Hans en Piet, wakker geworden van het vliegtuiggeluid. Zij waren uit de dakkapel het dak op geklommen en zagen in de verte pluimpjes uit de vliegtuigen vallen. Dat bleken Duitse parachutisten te zijn die boven vliegveld Valkenburg afgevoerd werden. Hans en Piet, 18 en 16 jaar oud, wilden dat van dichterbij bekijken. Ze klommen weer naar binnen, kleedden zich aan en gingen op de fiets naar Valkenburg. Aangekomen bij het pontje over de Oude Rijn naar Valkenburg werd er vanaf de overkant geroepen: 'We varen vandaag niet, het is oorlog'. Toen ze terugfietsten lagen er soldaten in de slootkant met geweren op de vliegtuigen te schieten. Ze riepen dat ze moesten 'op-sodemieteren'. Hans en Piet hadden geen benul van het oorlogsgevaar, ze vonden het alleen maar spannend. Zij waren niet de enigen. Veel Oegstgeestenaars waren die ochtend naar de Haagse Schouw gegaan en één jongen werd vanaf de brug neer geschoten. Hij was het eerste burgerslachtoffer van Oegstgeest. Later die dag zagen de jongens nog soldaten met het hoofd in verband door de De Kempenerstraat lopen.

Het was 10 mei 1940 en al om 4.00 uur waren de jongens, Gep, Hans en Piet, wakker geworden van het vliegtuiggeluid. Zij waren uit de dakkapel het dak op geklommen en zagen in de verte pluimpjes uit de vliegtuigen vallen.

De bezetting

Na de capitulatie op 15 mei was het weer rustig in het dorp. De NSB'ers die in Kasteel Oud Poelgeest waren opgesloten, werden door de Duitsers bevrijd. En een aantal Duitsers had zijn intrek genomen in openbare gebouwen of bij particulieren. Zij liepen zingend en met stampende laarzen door de straten. Verder was er relatief weinig van de Duitse overheersing te merken. Soms was er een luchtalarm. Dan moest iedereen in de keuken onder tafel gaan zitten en kreeg een pan op zijn hoofd. Joke moest het dan doen met het steelpannetje.

Maar zo gewoon bleef het niet. Er kwam 'oorlogsbrood', officieel heette het: 'De kwaliteit van de boterham zal in geen enkel opzicht minder zijn'. Om het te kunnen kopen, had je broodbonnen nodig. Het rantsoen was 2000 gram per week, kinderen onder de

Tweede distributiestamkaart van Jan en Jaan, links buitenkant, rechts binnenkant, 1940-1945.

vier kregen de helft. Bakkers, cafés en restaurants mochten zonder bonnen brood meer verstrekken. Het gezin op de Prins Hendriklaan kon de bonkaarten op vrijdag 2 augustus tussen 9.00 en 10.00 uur komen ophalen; dan moesten ze wel hun stamkaart meebrengen.

Er werden steeds meer beperkingen opgelegd. In de loop van 1941 kreeg iedere Nederlander een persoonsbewijs dat je altijd bij je moest hebben. Met een persoonsbewijs kon je een distributiestamkaart krijgen waarmee je bonnen kon krijgen om eten, kolen en kleding te kunnen kopen. Zo probeerde de bezetter onderduikers van voedsel en goederen af te snijden.

Al in 1941 was het verboden naar bepaalde radiozenders te luisteren. In mei 1943 werden ook alle radio-ontvangers verbeurd verklaard en moesten ingeleverd worden. De Den Oudens waren op 7 juni aan de beurt.²³

Om de fietsen te redden hadden ze de goeie fietsen uit elkaar gehaald en verstopt. In de schuur stond alleen een fiets met houten banden. Toen de landmacht aan de deur kwam om fietsen te confisqueren traptten ze er tegen aan en zeiden 'Labbekisten, das nehmen wir nicht mit'.²⁴

Net als hun zussen in de jaren dertig gingen de jongens met vrienden en vriendinnen op stap. Niet in bloemetjesjurken zoals de meisjes, maar met een Schots geruit overhemd en hetzelfde sjaaltje vormden ze ook een eenheid.

Reizen was nog mogelijk. Ben haalde Joke wel eens op met de tram om in Haarlem te logeren. Maar de reismogelijkheden werden steeds verder beperkt. Na de geboorte van hun tweede kleindochter, Cobi Siljee in september 1943, was speciale toestemming van de Duitsers nodig om van Goes naar Oegstgeest te mogen reizen. Maar toen Arie, die toen huisarts was in Sloten, toestemming vroeg om zijn zieke aanstaande schoonmoeder in Meppel te bezoeken, werd hem dat geweigerd.

In de eerste helft van 1943 werden er steeds dwingender oproepen gedaan aan mannen van 18 jaar en ouder om zich te laten registreren voor de arbeidsinzet. Vrijstelling kregen scholieren en werknemers in een onmisbaar beroep. Veel mannen gaven geen gehoor aan die oproep. In 1944 waren er echter steeds vaker razzia's waarbij jonge mannen die geen

Met een persoonsbewijs kon je een distributiestamkaart krijgen waarmee je bonnen kon krijgen om eten, kolen en kleding te kunnen kopen.

Kamperen in oorlogstijd. Links: Gep links voor, Piet rechts voor, augustus 1941. Rechts: Piet voorste rij links, augustus 1942.

vrijstelling konden laten zien werden opgepakt om in Duitsland te werk te worden gesteld. Bij één zo'n razzia in Oegstgeest werden de jongens snel de garagezolder opgeduwd. Ze kregen te horen: 'Je komt er niet van af, wat er ook gebeurt. Ook niet als ze je moeder meenemen'. Hun moeder werd inderdaad meegenomen. Toen er geen jongens tevoorschijn kwamen, werd zij op de hoek van de straat al weer vrij gelaten.

Bij één zo'n razzia in Oegstgeest werden de jongens snel de garagezolder opgeduwd. Ze kregen te horen: 'Je komt er niet van af, wat er ook gebeurt. Ook niet als ze je moeder meenemen.'

Op zondag 3 september 1944 was Brussel bevrijd, op maandag 4 september volgde Antwerpen. De dag erop staat bekend als Dolle Dinsdag. De hoop ontstond dat in dit tempo Rotterdam, Utrecht en Amsterdam snel zouden volgen. Het feestgevoel van Dolle Dinsdag op 5 september was echter voorbarig, er volgde nog een lange hongerwinter.

Inmiddels hadden de jongens Den Ouden geen vrijstellingen meer voor de arbeidsinzet en moesten onderduiken. Gep dook onder bij oom Jan Dorrepaal op de boerderij aan de Hoge Rijndijk in Zoeterwoude.

Daar is eens een razzia geweest. Ze zaten met zeven jongens in de hooiberg. Dat was spannend, want ze mochten niet gaan niezen of kuchen. Maar ze zijn niet gevonden. Piet kon in het laatste oorlogsjaar ook terecht bij familie, bij een boer Van der Spek in Moerkapelle.

Politiek in oorlogstijd

Op 14 mei 1940 stemde de gemeenteraad van Oegstgeest in met het voorstel van burgemeester Van Gerrevink om in verband met de oorlogstoestand alleen nog dringende onderwerpen te behandelen. In 1941 moest de gemeente het tijdelijk zonder burgemeester stellen omdat Van Gerrevink gearresteerd was. Hij had bij de teraardebestelling van de Engelse piloten van een neergehaald vliegtuig lovende woorden over hen gesproken. Per 1 september werd in Oegstgeest, evenals in de rest van het land, de gemeenteraad opgeheven. Vanaf dat moment moest de burgemeester de taken van de raad overnemen. Daarmee kwam Jan den Ouden op afstand van het bestuur te staan.

Voor het afscheid van burgemeester Van Gerrevink op 27 februari 1942 kwam de gemeenteraad nog één keer voltallig bij elkaar. Op 11 juli 1942 werd een NSB burgemeester, O.L.J. Sikkens, geïnstalleerd.

In mei 1942 werden straten in Oegstgeest hernoemd. Het Wilhelminapark werd Raadhuispark, de Julianalaan werd Lindenlaan en de Prins Bernhardlaan werd Houtzichtlaan. Prins Hendrik was al overleden, dus mocht de Prins Hendriklaan gewoon zo blijven heten.

Hoe in huize Den Ouden tegen de Duitse bezetting werd aangekeken is niet echt bekend. Er zijn wel een paar aanwijzingen. Dat Jan als negenjarige met zijn speelgoedgeweer achter het tuinhok 'Pang! Pang!' roepend op voorbijkomende Duitse soldaten lag te schieten suggereert dat ze thuis niet al te positief over Duitsers spraken. Datzelfde geldt voor hun gedachten over NSB'ers. Op een dag had Jan, toen hij met Tineke burens die lid van de NSB waren tegenkwam, vlak voor ze op de grond gespuugd. De buurvrouw kwam daarover bij Jaan verhaal halen. Toen moesten zij hun excuses aanbieden. Tineke moest het woord doen, want dat zag Jan niet zitten. Ze zei snel: 'Wij moeten van moeder onze excuses aanbieden en we zullen het nooit meer doen'. Daarmee liep het met een sisser af. Maar in de familie bleef het een memorabel feit, zo blijkt uit het lied dat daarover op Jans bruiloft in 1957 werd gezongen.

Wijze: O, schitterende kleuren:

**Er kwam eens een oorlog, ja heus het is waar
De Duitsers, die maakten entree
En Jan dacht: "Dat gaat toch zeker maar niet zo,
Zo waar als ik er niet eentje schiet"
Hij maakte een sabel, een pistool, een geweer
En achter het hekje, daar lag hij keer op keer
Hij vuurde, en vuurde, maar 't was geen eerste klas,
Dan liep hij maar weer de paradepas.**

**Toch strijdt hij dapper voor volk en vaderland
Hij heeft zo zijn eigen partij
hij vangt thuis wat op, en hij brengt 't in praktijk
en gooit zijn vaders naam door 't slijk
Eens kwam een sympathiserend lid voorbij
En Jantje, die spuugde verachtelijk op straat.
Zeg Jan, ben je mal, je gaat met je excuus,
Je wacht met politiek tot je 't verstaat.**

Jan voor het hek van de Prins Hendriklaan waarachter hij lag te 'schieten', 1941.

Zo zijn er meer verhalen. Joke moest 'dingen' rondbrengen, want een klein meisje zouden ze niet zo gauw aanhouden. Ze wist niet wat het was, maar was wel bang. En toen een Rijnsburgse verzetsstrijder en zijn vrouw acuut moesten onderduiken werd hun Joods pleegkind een nacht bij de Den Oudens ondergebracht. Piet en Gerrie hebben de volgende middag met het kind rond gewandeld tot er een veilig adres voor haar was gevonden.

Honger en kou

Al voor de oorlog werden levensmiddelen gerantsoeneerd, maar dat trof vooral werklozen en mensen met een laag inkomen. Vanaf 1941 werden levensmiddelen steeds schaarser en trof het iedereen. Gelukkig kon Arie, die na zijn artsexamen in Emmen voor een huisarts waarnam, wel een paar extra broodbonnen naar huis sturen. En ook vanuit Goes werden bonnen gestuurd. Echt honger hebben ze niet gehad, wel een knorrende maag. In het laatste oorlogsjaar was er nog maar een half klef broodje per persoon per week van de Leidse broodfabriek die adverteerde met: 'Brood van de LBF. Voedzaam, smakelijk en niet klef'.

Ze hebben wel eens bloembollen gegeten, maar meestal kwamen er nog groenten van de boerderij van oom Jan. En vader Jan haalde soms tarwe bij een boer als betaling voor pompen die hij uitgeleend had. Die tarwe werd gemalen in de koffiemolen en dan bakte de bakker daar brood van. Jan moest als dertienjarige soms op de fiets bij die boeren langs om boter, eieren en kaas op te halen. Het is wel gebeurd dat hij met lege handen weggestuurd werd. Dan moest hij later met zijn vader mee om alsnog de waren op te halen. Dat vond hij vreselijk, daar schaamde hij zich voor. En op het laatst werden ook de konijnen geslacht tot groot verdriet van Jan.

Echt honger hebben ze niet gehad, wel een knorrende maag.

Er kwamen ook altijd zielige kinderen wat te eten halen. Twee grote knullen van De Heer kwamen één keer in de week mee-eten, evenals de kinderen van onderwijzer Van Til van de Morsschool. Die bleven ook slapen want 's avonds mocht je niet buiten zijn en het was ver lopen naar hun huis. Aan de deur kwamen veel bedelaars die ieder week wat te eten kregen. Onder andere het vrouwtje met de stok en de 'lupusman'. Tineke vond het verschrikkelijk als je hem wat moest geven want hij had geen neus meer en dat zag er heel eng uit. Tineke dacht dan 'ik hoop maar dat ik dat nooit krijg'.

Ook andere zaken voor dagelijks gebruik werden moeilijk verkrijgbaar. Kleren waren niet meer te koop maar je kon nog grote rode zakdoeken kopen, die waren niet op de bon. Daar naaiden ze dan mooie bloesjes van. Voor schoenen kochten ze houten zolen

Voor schoenen kochten ze houten zolen waar vader Jan of één van de jongens petroleumband op spijkerden, nadat de meisjes er eerst mooie bloemen op hadden geborduurd.

waar vader Jan of één van de jongens petroleumband op spijkerden, nadat de meisjes er eerst mooie bloemen op hadden geborduurd. Voor tandpasta moest je lege tubes inleveren. Op de Prins Hendriklaan gebruikten ze in het laatste oorlogsjaar landbouwzout om hun tanden te poetsen. En je moest je wassen met houtzeep. Dat was heel schraal en schuimde niet. Cadeautjes geven was ook steeds lastiger. In de Oegstgeester kennissenkring werd een paar jaar lang dezelfde doos chocolaatjes bij verjaardagen als cadeau rondgegeven.

De dagelijkse boodschappen werden steeds ingewikkelder met bonnen die allemaal op verschillende dagen of voor een verschillende periode geldig waren. Zo beschreef een ingezonden satirisch stuk een huisvrouw die de huishouding een paar dagen aan man en kinderen overliet om op alweer nieuwe distributieregels te kunnen studeren.²⁵ In 1943 verschenen voorzichtige protesten tegen het feit dat alles schaarser werd.

In de winter van 1942-1943 was het langdurig koud met strenge vorst. Begin februari werd in Winterswijk een temperatuur van -27,4° Celsius gemeten, de laagste temperatuur tot dan toe in Nederland geregistreerd. Tineke vertelde dat ze onder hele dikke dekens sliepen waar 's morgens een laagje ijs op lag van je adem die was bevroren. In de keuken van de Prins Hendriklaan stond op de kachel een klein wonderkacheltje waarop gekookt werd. Alleen in het kantoor werd gestookt. Daar was een kachel met een platte buis waar stenen opgelegd werden die je dan mee naar bed kreeg.

De winter van 1944 was opnieuw bitterkoud. Er kon nauwelijks meer gestookt worden en overal werden bomen omgezaagd voor brandhout. De vader van Gerrie Zandbergen, de latere vrouw van Gep, overleed op 29 december toen hij onder een boom kwam die ze aan het omzagen waren voor brandstof. Zelfs dominee Eringa en zijn zoon Jan Pier werden door de lokale politieagent betrappt bij het omzagen van bomen in het bos van Endegeest.

Het leven wordt na de capitulatie weer opgepakt

Na de inval van de Duitsers in mei 1940 hernam het leven aan de Prins Hendriklaan ogenschijnlijk zijn gewone gang. Arie ging door met zijn studie medicijnen en zijn studentassistentenschap, maar deed in november 1941 vervroegd artsexamen omdat de universiteit werd gesloten. Gep ging naar zijn bouwkundeopleiding in Den Haag, Hans en Piet gingen naar de ULO in Leiden en Tineke en Jan naar de lagere school aan de Endegeesterstraatweg. Joke bleef als peuter bij moeder thuis en Adri kwam weer thuis wonen om haar moeder met het huishouden te helpen.

In het laatste oorlogsjaar werd het schoolgaan steeds moeilijker. Waarschijnlijk was de ULO-Kopschool aan de Hooglandse Kerkgracht in het jaar 1944 zelfs gesloten. Tineke vertelde dat zij na de derde klas, zomer 1944, niet meer naar die school terug ging. Voor het laatste jaar zou zij naar een ULO in Noordwijk gaan. Toen na de eerste weken het reizen niet meer mogelijk was kreeg zij thuisonderwijs bij een onderwijzer. Uiteindelijk kregen alle eindexamenleerlingen in juni 1945 hun diploma cadeau omdat de scholen na Dolle Dinsdag, 5 september 1944, niet meer bereikbaar waren. Van Jan zijn er na het bericht over zijn toelating tot de eerste klas van de ULO-kopschool in 1943 geen overgangsgegevens bekend totdat hij in 1946 toegelaten werd tot de tweede klas van de christelijke HBS in de Kagerstraat. Piet zou aan zijn praktijkjaar voor de MTS beginnen, maar er was in de regio nergens een bouwproject waar hij terecht kon. Alleen Joke ging in 1944 gewoon naar de Leidse Houtschool.

Tijdens de oorlog lag het aannemersbedrijf van Jan en zijn broer Arie zo goed als stil. Er werd nauwelijks gebouwd en opdrachten 'waar een luchtje aan zat' namen ze niet aan. Aan werk in bijvoorbeeld de bunkerbouw nam de firma geen deel. Inkomsten kwamen waarschijnlijk grotendeels uit de verhuur van woonhuizen en van gereedschap voor de bouw, zoals pompen.

De oudste kinderen vliegen uit

Hans ging na zijn eindexamen ULO in juli 1940 naar de tuinbouwschool in Boskoop waar hij op kamers ging wonen.

Adri en Koos Siljee gingen in augustus 1941 in ondertrouw. Koos was al in januari naar Goes verhuisd voor zijn nieuwe baan aan de ULO. Het huwelijk werd feestelijk gevierd. Eerst werd een 'vrijgezellenfeest' in de tuin van de Prins Hendriklaan gehouden voor de broers en zusters en vrienden die zich hadden verkleed als kleuters in de klas van het onderwijzers-bruidspaar. Op de trouwdag zelf had Adri een prachtige trouwjurk aan. Tineke was bruidsmeisje samen met Cobi Siljee, een nichtje van Koos. Voor hen waren de jurken die eerder bij het huwelijk van Nel waren gebruikt op maat vermaakt. De broers Gep en Hans waren prachtig in pak en met hoge hoed.

Links: Trouwfoto Adri en Koos Siljee voor het huis aan de Prins Hendriklaan, links bruidsmeisje Tineke in de blauwe jurk, rechts bruidsmeisje Cobi Siljee, 28 augustus 1941.

Rechts: Gep en Hans op het toegangspad van de Mauritskerk voor het kerkelijk huwelijk, 1941.

Jaan en Jan op weg naar de kerkelijke bevestiging van het huwelijk van Arie en Greet; opmerkelijk detail: op de plafondlamp van de luifel is het huisnummer 21 geschilderd, en rechts achter Jan is nog net de regenton zichtbaar, 17 december 1943.

Trouwfoto Arie en Greet Timmer, 17 december 1943. Zittende bruidsmeisjes, 2e van links Joke, en Tineke rechts.

Arie slaagde eind 1941 voor zijn artsexamen. Hij vertrok tijdelijk naar Emmen en vestigde zich een jaar later definitief in Sloten, Amsterdam. Op 16 december 1943 werd daar het huwelijk van Arie met Greet Timmer voltrokken. Een dag later werd hun huwelijk kerkelijk bevestigd in Oegstgeest. Iedereen was op zijn paasbest, zij het dat Tineke inmiddels bijna uit de bruidsmeisjesjurk gegroeid was.

4.4. DE NAOORLOGSE JAREN (1945-1959)

De bevrijding

Op vrijdagavond 4 mei 1945 had de radio al de capitulatie aangekondigd met ingang van 5 mei om acht uur 's morgens.²⁶ In Oegstgeest gingen mensen de straat op en volgden daar de radioberichten. Ze zongen het Wilhelmus en probeerden straatnaamborden van de Lindenlaan en de Raadhuislaan uit de grond te trekken tot er geschoten werd.* De volgende ochtend kwam commandant J.W. IJdo van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) naar het huis van burgemeester Sikkens om hem te zeggen dat zijn aanwezigheid op het raadhuis niet langer gewenst was. Hij werd gearresteerd, maar kwam later die dag weer vrij. Er werden oranje papieren met bekendmakingen en nieuwe regels verspreid. Toen de inwoners de handtekening van burgemeester Van Gerrevink herkenden keerde de rust weer in Oegstgeest.

De jongens kwamen vanuit hun onderduikadressen weer naar huis. Tineke vertelde dat

* Oegstgeest in *Bange Dagen*, 188.

Bevrijdingsfeest in Oegstgeest: Piet en Gerrie in de tuin van de Prins Hendriklaan, op de achtergrond de Terweeweg, 29 juni 1945.

Gep en Hans bij de burgerwacht gingen en bij het Groene Kerkje graven moesten delven voor de slachtoffers van de gevechten bij de Haagse Schouw. Ook voor Duitsers. Die hadden een ijzeren ornament op hun kist, maar die sloegen de jongens eraf, anders konden er niet drie kisten in een graf.

De Nieuwe Leidsche Courant publiceerde op 8 mei de radiorede die Koningin Wilhelmina uitsprak op de dag van de bevrijding. Er volgden in het land wekelang herdenkingsplechtigheden en bevrijdingsfeesten, in Oegstgeest in de week van 23 tot 29 juni. Vrijdag 29 juni was het slotfeest met verkleedpartijen en het planten van de vrijheidsboom op het kruispunt Koninginnelaan-Prins Hendriklaan.

Wederopbouw

De eerste jaren na de oorlog heerste nog grote schaarste aan eten en goederen. De overheid gaf prioriteit aan het herstel van de oorlogsschade aan de infrastructuur – bruggen, wegen, scholen, kerken en fabrieken – en de industrie. Ondanks de grote woningnood lag de woningbouw tot 1948 nagenoeg stil. Maar daarna kwam die stukje bij beetje van de grond dankzij de Marshallhulp (1948-1952) en dankzij de geleide loon- en prijsbeheer van de regering waardoor de lonen en prijzen jarenlang laag bleven.

Op 15 augustus 1945 capituleerden de Japanners in voormalig Nederlands Indië en gaf de Japanse keizer opdracht de bevelen van de geallieerden te volgen. Twee dagen later riep Soekarno de onafhankelijkheid uit van de Republiek Indonesië. Al in 1944 was in het bevrijde zuiden gestart met het werven en opleiden van mensen die na de capitulatie konden helpen daar het militaire en civiele gezag te herstellen. Hans, die zich met zijn opleiding tropische landbouw direct na de bevrijding hiervoor had aangemeld, vertrok in augustus 1945. Hij ging eerst voor een militaire training onder leiding van de Engelsen naar Australië en werd in maart 1946 vandaar naar Indonesië gestuurd. Hans en Letty, die al twee jaar waren verloofd, wilden niet wachten met trouwen. Dat gebeurde in juli 1946 in Baarn 'met de handschoen'. Terwijl Hans in Indonesië zat, fungeerde oom Maarten den Ouden als zijn remplaçant. Het bruiloftsdiner was zo kort na de bevrijding en zonder bruidegom sober, maar er zaten wel meer dan twintig mensen aan tafel.

Hans en Letty, die al twee jaar waren verloofd, wilden niet wachten met trouwen. Dat gebeurde in juli 1946 in Baarn 'met de handschoen'.

Woningnood

*Jan met zoon Hans
en diens oudste zoon*

*Marco in de tuin
van de Prins Hendrik-
laan, voorjaar 1949.*

Door bombardementen en door kaalslag aan de kust ten behoeve van de Duitse verdedigingswerken, waren duizenden woningen verloren gegaan. Bovendien groeide de bevolking hard door de naoorlogse geboortegolf, de terugkeer van mensen uit de arbeidsinzet, concentratiekampen en door repatrianten uit voormalig Nederlands-Indië. De woningnood, na de oorlog jarenlang volksvijand nummer 1, leidde tot gedwongen inwoning van pas getrouwde stellen bij particulieren. Gep en Piet ondervonden dit aan den lijve toen zij wilden trouwen. In december 1947 kregen Gep en Gerrie een boven-woning in de Duivenvoordestraat toegewezen en in de zomer van 1948 Piet en Gerrie even verderop in de straat.

Emigratie werd vanaf eind 1946 steeds meer gezien als een oplossing voor de dreigende overbevolking. Vanaf 1949 voerde de overheid zelfs een actieve emigratiepolitiek. Zij zette cursussen op en gaf financiële hulp. Duizenden gezinnen vertrokken tussen 1948 en 1960 naar Canada, de Verenigde Staten, Australië of Zuid-Amerika. Onder hen ook Hans en Letty. Medio 1947 waren zij gerepatriëerd uit Indonesië en begin 1951 gingen zij sloop naar Canada met hun zoon Marco die aan boord zijn tweede verjaardag vierde. In die tijd werd emigratie nog gezien als een afscheid voor het leven. De familie zal mee naar Rotterdam zijn geweest om ze uit te zwaaien. Jan en Jaan zullen toen niet gedacht hebben dat ze hen binnen vijf jaar in Canada zouden weerzien (hoofdstuk 6).

Een kleiner gezin, een grote familie

Na het vertrek van Hans in 1946 naar Australië woonden er nog vijf kinderen thuis, maar dat duurde niet lang. In 1947 vertrokken ook Gep en Piet.

*Achterste rij Jan, Jaan
en Jan, voorste rij Piet,
Tineke, Joke en Gep,
winter 1945-1946.*

Piet verhuisde die zomer voor werk en studie naar Rotterdam, waar zijn verloofde na de oorlog weer was gaan wonen. En in november van dat jaar trouwden Gep en Gerrie. Tineke vertrok ook, naar Rotterdam, waar zij startte met de interne verpleegopleiding in het Eudokia Ziekenhuis. Toen in 1949 Jan en Jaan 35 jaar getrouwd waren, woonden alleen Jan en Joke nog thuis. Het portret dat ter gelegenheid van hun 35-jarig huwelijk werd gemaakt laat zien dat de familie zich alsmaar uitbreidde, terwijl het gezin kleiner werd.

*Foto ter gelegenheid van het 35-jarig huwelijksjubileum, voorkamer Prins Hendriklaan, 1949.
V.l.n.r staand Koos Siljee, 'witte' Gerrie, Piet, 'zwarte' Gerrie, Jan, Tineke, Greet, Ben Veenstra, Hans;
zittend Adri (Zus) met Niko Siljee, Gep met Ria, vader Jan, moeder Jaan, Arie met Jan, Nel, Letty met
Marco en op de grond Ria Siljee, Cobi Siljee, Joke, Fredy, Atti Veenstra en Jannet Veenstra.'*

Jan en Jaan vierden hun huwelijksjubileum met een diner in Het Witte Huis. Tineke had de oudste kleindochters verkleed als bloemen en ze een versje geleerd dat ze voor het diner mochten voordragen. Atti was Margriet en Cobi Lathyrus, ze kregen na hun optreden een ijscoupe en werden daarna weer naar huis gebracht.

* Gerrie van Gep werd in de familie witte Gerrie genoemd en Gerrie van Piet zwarte Gerrie.

Kleinkinderen in de tuin van de Prins Hendriklaan, 1951. Piet staand en zittend v.l.n.r. Atti Veenstra met Erica, Ria Siljee, Ria, Lya, Niko Siljee, Cobi Siljee met zusje Mineke en Jannet Veenstra.

De getrouwde kinderen kwamen regelmatig met hun kinderen naar het ouderlijk huis. Voor de kleinkinderen was de poppenzolder een heerlijk oord met een schommel en geheimzinnig oud speelgoed. De tuin was fijn speelterrein, met de priedelboom waaronder ze huisje konden spelen en waar genoeg plek was om een tent te bouwen.

Drie kleindochters in de tuin van de Prins Hendriklaan; Joke met Ria Siljee, Fredy en Cobi Siljee, ca. 1956.

De jaren vijftig

In de wereld was het onrustig: spanningen door de 'koude oorlog', de Koreaanse oorlog en de Hongaarse opstand. De NAVO versus het Pact van Warschau, met de bewapeningswedloop, atoombommen en het Russisch hondje dat als eerste de ruimte in ging. Ook in eigen land waren veel veranderingen. Sinds 1933 had bijna onafgebroken de ARP de minister-president geleverd.²⁷ Maar nu stond een Rooms-Rode regering onder Willem Drees aan het roer. Deze regering maakte een begin met de opbouw van de verzorgingsstaat en emancipatie van de getrouwde vrouw. Te beginnen met de tijdelijke Noodwet Ouderdomsvoorziening van 1947 die in 1957 werd vervangen door de Algemene Ouderdomswet (AOW). In 1956 werd de wettelijke handelingsonbekwaamheid van de getrouwde vrouw opgeheven zodat zij onder andere een eigen rekening kon openen. Op 1 januari 1958 werd tenslotte het arbeidsverbod voor gehuwde vrouwen in overheidsdienst opgeheven.

Voor Jan en Jaan bleef het leven in de jaren vijftig bij het oude. De verzuilde samenleving, die door de bezetter grotendeels was afgebroken, herstelde zich na de oorlog. Jan participeerde weer in het lokale bestuur. In 1952 bij het 25-jarig jubileum van zijn raadslidmaatschap kreeg hij de eremedaille in zilver uitgereikt. Soms ging Jaan mee bij een officiële gelegenheid en soms deelde een ander gezinslid mee in de 'roem'.

Ook de rolverdeling van Jan en Jaan veranderde door wetswijzigingen niet, want die was 'zoals het in de schrift bedoeld was'. Het leven was veilig, 'met een touwtje uit de deur' (dat wil zeggen de deur van de bijkeuken was niet op slot) en sober. Het huis waar ze woonden, inmiddels ruim dertig jaar oud, werd niet gemoderniseerd. Er kwam misschien een geiser

Links: Joke bood bij de ontvangst van de nieuwe burgemeester Du Boeuff bloemen aan zijn vrouw, 22 april 1950.

Rechts: Jan en Jaan op weg naar een officiële gelegenheid waarschijnlijk van de Oranjevereniging, 1955-1958.

in de keuken, maar geen centrale verwarming. Het sanitair bleef beperkt, ook in de jaren vijftig stonden er nog een po en een lampetkan in de logeerkamer.

Het huishouden kende een ijzeren regelmaat: 'maandag wasdag, woensdag gehaktdag'. Met alleen Joke nog thuis had Jaan genoeg aan een meisje voor halve dagen in plaats van een meisje voor dag en nacht plus een werkster. De jongste zoon Jan die in Delft studeerde noemde het niet sober maar zuinig. Voor hem was zijn studietoelage, die hij wekelijks contant van zijn vader kreeg, niet voldoende om meer dan een boterham met suiker te kunnen eten als hij ook aan het sociëteitsleven wilde deelnemen.

In 1954 werd het 40-jarig huwelijksjubileum weer met een diner gevierd. De handgeschreven menukaart toont mooie silhouetten van Jan den Ouden en Adriana den Ouden-Dorrepaal. Het menu was veel minder uitgebreid dan het 12-gangen diner bij het 25-jarig huwelijk van Jaans ouders (hoofdstuk 3, paragraaf 3.6). Het was wel luxer dan de maaltijden thuis, met een extra gang en ijs toe, maar het bleef 'Hollandse pot'.

Kelder Koornbeurs te Delft, bestuursleden SSR, Jan derde van links, 1952-1953.

Menukaart bij het diner ter gelegenheid van het 40-jarig huwelijksjubileum van Jan en Jaan, 1954.

Uitstapjes en vakanties

Jan en Jaan in een stoeltjeslift, Perl, Drielandenpunt (Frankrijk-Duitsland-Luxemburg), 1955.

Evenals voor de oorlog gingen Jan en Jaan er geregeld op uit. Naar het strand of een uitstapje met een van de kinderen. Meer dan eens bezochten zij het gezin van Adri en Koos op hun vakantiebestemming en bleven daar soms één of meer dagen. In 1955 maakten zij een grote reis om geëmigreerde familieleden te bezoeken in de Verenigde Staten en Canada (hoofdstuk 6). In hetzelfde jaar gingen zij nog op vakantie naar Perl, Drielandenpunt in de Ardennen.

In december 1957 schafte Jan zijn laatste auto aan, een Ford Consul 204E, waarmee Jan en Jaan ook nog uitstapjes maakten. Zo bezochten zij de grote wereldtentoonstelling Expo 58 in Brussel, samen met Nel en Ben en kleindochter Jannet. Jannet vertelde dat Jan vanuit Breda beslist met zijn eigen auto wilde gaan omdat die groter was dan die van Nel en Ben. Maar hij kreeg wel eerst een teiltje warm water omdat het gevoel in zijn voeten een 'opwarmertje' nodig had.' (hoofdstuk 5, paragraaf 5.2).

Uitstapje tijdens de vakantie van Koos en Adri in Ede. Links: Opa's auto met v.l.n.r. Mineke, Cobi, Ria en Niko, 1955. Midden: dezelfde vakantie in Ede; v.l.n.r. Niko, Mineke, Koos, Peter, Cobi, Jan, Ria en Jaan, 1955. Rechts: Noordwijk aan Zee, Jaan in de strandstoel met v.l.n.r. Joke, Nel en haar kinderen Jannet en Atti Veenstra, Jan, 1953.

* Mogelijk neuropathie als gevolg van (de behandeling van) zijn leukemie (zie kader hiernaast).

Ziekte en overlijden van Jan den Ouden

Volgens de overlevering was Jan al jaren ziek. Hij vermagerde en was snel moe. Op foto's uit het midden van de jaren vijftig, de verloving van zoon Jan en de doop van kleinzoon Mans Kuipers, heeft hij een mager gezicht en is zijn pak

Volgens de overlevering was Jan al jaren ziek.

veel te ruim. Bij het huwelijk van Jan en Mieke moest hij wegens ziekte verstek laten gaan. Het bleek dat hij chronische leukemie had.

Doop van Mans Kuipers, v.l.n.r. Jan, Jaan met baby Mans, Mans en Tineke, 1956.

CHRONISCHE LEUKEMIE²⁸

Chronische leukemie is een vorm van bloedkanker die voorkomt op oudere leeftijd, vaker bij mannen dan bij vrouwen. Het wordt gekenmerkt door een gestoorde aanmaak van witte bloedcellen in het beenmerg.

Normale bloedaanmaak

In het beenmerg zorgen zogenaemde stamcellen voor een continue aanmaak van verschillende soorten bloedcellen: rode bloedcellen, *erythrocyten*, die zorgen voor het transport van zuurstof van de longen naar alle organen, bloedplaatjes, *trombocyten*, die een rol spelen bij de bloedstolling en verschillende soorten witte bloedcellen, *leucocyten*, die een rol spelen bij de afweer van infecties. Oude en kapotte bloedcellen worden continue afgebroken in de milt, waardoor de hoeveelheid bloedcellen in de bloedbaan min of meer constant blijft.

Leukemie

Er zijn twee vormen van chronische leukemie: chronische myeloïde leukemie (CML) waarbij er te veel *granulocyten* worden aangemaakt en chronische lymfatische leukemie (CLL) met te veel *lymfocyten*. Daarnaast zijn die cellen afwijkend van vorm, waardoor de milt ze niet goed kan afbreken. Hierdoor zijn er veel meer witte bloedcellen in de bloedbaan dan normaal en hopen zij zich op in organen met een vergrote lever, milt en lymfklieren.

Een ander gevolg is dat in het beenmerg de aanmaak van andere bloedcellen vermindert. Minder erythrocyten leidt tot bloedarmoede, vermoeidheid en kortademigheid. Minder bloedplaatjes leidt tot stollingsstoornissen en kleine huidbloedinkjes of blauwe plekken. Minder lymfocyten of granulocyten (afhankelijk van de soort leukemie) leidt tot afweerstoornissen en meer infecties.

Natuurlijk verloop

De ziekte verloopt in fasen. In het begin is het beeld rustig en zijn de symptomen vaag zoals vermoeidheid, slapheid, gewichtsverlies of kortademigheid. Het begint vaak zo sluipend dat de patiënt er aanvankelijk niets van merkt en het bij toeval wordt ontdekt, bijvoorbeeld bij een keuring of een routine onderzoek voor een operatie. Na drie tot vier jaar wordt het beeld plotseling onrustig en gaat op acute leukemie lijken.

Behandeling

Voor 1960 was er nog weinig bekend over leukemie en was er geen andere behandeling mogelijk dan het verlichten van symptomen. In de jaren vijftig en zestig werden de eerste werkzame medicijnen ontdekt en goedgekeurd, zoals prednison (1955) 6-mercaptopurine (1953) en vincristine (1963). Middelen met ernstige bijwerkingen, die wel het leven verlengen, maar de ziekte niet genezen.

In de jaren zestig werd ontdekt dat er vaak een (niet erfelijke) chromosoomafwijking aanwezig is waardoor een afwijkend eiwit wordt geproduceerd dat de stoornis veroorzaakt. Sinds enkele jaren zijn er medicijnen die dit afwijkende eiwit blokkeren en is genezing wel mogelijk.

Ondanks zijn ziekte bleef Jan tot zijn overlijden actief. In het aannemersbedrijf hadden zoon Gep en neef Arie junior na de oorlog weliswaar steeds meer werk uit de handen van de oudere generatie genomen. In 1955 richtten zij de commanditaire vennootschap 'Gebr. den Ouden CV' op. Hierin participeerden Arie junior en Gep als beherende vennoten en Arie senior en Jan slechts als stille vennoten. Zij waren inmiddels 70 en 65. Maar Jan bleef bestuurslid van de Oranjevereniging en gemeenteraadslid en was nog een paar jaar wethouder.

Begin maart 1959 waren Jan en Jaan in Bloemendaal bij Tineke die haar eenendertigste verjaardag vierde. Jan was heel moe en ging even rusten op het bed van Tineke en Mans. Toen ze hem wilde wekken kon hij eigenlijk niet meer van het bed afkomen. De dokter werd gewaarschuwd en ook Arie kwam naar hem kijken. Hij bleek een hartinfarct te hebben en werd in Haarlem in het ziekenhuis opgenomen. Hier knapte hij aanvankelijk weer op en Jaan liet de slaapkamer opnieuw behangen voor zijn thuiskomst. Maar op 16 maart, de dag dat hij naar huis zou gaan, ging het plotseling toch mis. Hij kreeg onverwacht een tweede hartinfarct en is acuut overleden.

Afscheid en nalatenschap

Hij werd naar huis gebracht en opgebaard in het kantoor. Zijn overlijden was niet alleen een schok voor de familie, maar was ook onverwacht voor zijn collega's in de gemeenteraad. Op 17 maart kopte de Nieuwe Leidsche Courant 'Oegstgeester ereburger J. den Ouden overleden'. De krant beschreef hem als een markante persoonlijkheid, 'niet alleen zeer gezien in eigen kring, maar eveneens bij zijn politieke tegenstanders: zijn woord had in de raadzaal steeds aller aandacht. Principieel en zonder veel woorden heeft hij op de hem eigen wijze zijn aandeel gehad in de groei van Oegstgeest.' (hoofdstuk 8). Hij werd begraven op het kerkhof bij het Groene Kerkje. Bij zijn uitvaart waren veel sprekers.

Ds. G. Toornvliet zei in zijn slottoespraak dat 'het kindschap van God' de eigenlijke basis is geweest van het leven van de heer Den Ouden. Na de begrafenis sprak een zoon – waarschijnlijk Arie – een dankwoord tot de aanwezigen.

Jan had al op 12 mei 1920 een testament laten opmaken waarin hij Jaan benoemde tot zijn erfgenaam, 'voor zover de wet dat toestaat'. Dit betekende dat zij dertien-veertigste van zijn nalatenschap toebedeeld kreeg en de kinderen ieder drieveertigste zouden ontvangen.* Hij had Jaan als executeur aangewezen.

De Akte 'houdende scheiding en deling van al hetgeen behoorde tot de huwelijksgemeenschap en de nalatenschap' werd op 29 januari 1960 opgemaakt bij de notaris. Hierbij werd Jaan, 'handelend voor zich en als lasthebster van acht kinderen' vergezeld door haar oudste dochter Nel die voor zich optrad. De huwelijksgemeenschap omvatte, naast het woonhuis aan de Prins Hendriklaan, 3 huizen in Leiden, tien huizen in Voorburg en Oegstgeest, leningen, effecten, bank- en spaarrekeningen en andere goederen waaronder de Ford Consul.

Portret van Jan den Ouden bij zijn necrologie in de Nieuwe Leidsche Courant van 17 maart 1959.

STAAT VAN BESITTINGEN EN SCHULDEN VAN WIJLEN DE HEER J. DEN OUDEN PER 16 MAART 1959		ACTIVA	PASSIVA
VERMOEKEN IN DE FA.GEB. DEN OUDEN. zie bijlage			
ONROERENDE GOEDEREN			
Woonh. Oegstgeest, Fr. Hendriklaan	27 f	15.000.--	
	29 f	13.000.--	
	31 f	13.000.--	
	33 f	13.000.--	
Woonh. Voorburg Plaats v. Middend.	2 f	13.000.--	
	5 f	12.000.--	
	7 f	12.500.--	
	9 f	13.000.--	
Leen van Swansenstein Schellinglaan	6 f	12.000.--	
	20 f	13.500.--	
	f	132.000.--	
Bijz. supp. Activa, Passiva	f	2.471.56	
	f	134.471.56	

In de boedelbeschrijving van de accountant heeft Piet in potlood achter een aantal huizen de namen geschreven van kinderen die een huis kregen toegewezen, 1959.

De totale waarde van de huwelijksgemeenschap was f 395.302,05. De helft hiervan was Jans nalatenschap. Na aftrek van begrafeniskosten en kosten van de accountant en notaris bedroeg de nalatenschap f 189.580,--. Jaan kreeg hiervan dertien-veertigste deel en de kinderen ieder drie-veertigste deel. De kindsdelen werden grotendeels uitgekeerd in de vorm van één van de (verhuurde) huizen die waren gebouwd door het aannemersbedrijf en daar nog steeds in beheer waren. Wie welk huis kreeg is met potlood bijgeschreven op de boedelbeschrijving van de accountant. Alleen Hans, voor wie een verhuurd huis in Nederland bezwaarlijk zou zijn, kreeg zijn aandeel in effecten uitgekeerd.

* Dit is 75% van een kindsdeel.

4.5. JAAN ALS WEDUWE (1959-1972)

Alleen in het grote huis

Joke had als jongste telg in 1955 het ouderlijk huis verlaten en was in Amsterdam op kamers gaan wonen. Jaan vond het huis toen te groot geworden. Zij wilde graag naar een kleiner huis verhuizen. Volgens de verhalen wilde Jan het huis, dat hij zelf had ontworpen, niet verlaten. Hij verzoon een list en zette het huis te koop voor een bedrag waarvan hij zeker wist dat niemand het zou kopen. Er kwamen wel kijkers, maar kopers kwamen er niet.*

Zo kwam het dat Jaan na het overlijden van Jan alleen achterbleef in het grote huis. Zij vond het moeilijk om alleen te zijn. Daarom kwamen in de eerste periode Cobi en Ria Siljee een aantal weken 's nachts bij oma slapen. Zij waren met hun 15 en bijna 14 jaar de oudste in Oegstgeest wonende kleinkinderen. Ze aten eerst thuis in de Nassaulaan, daarna gingen ze in de Prins Hendriklaan naar bed. 's Morgens voor school maakte oma een heerlijk ontbijt. Iedere ochtend een zacht gekookt eitje, zomaar door de week. Hun broer Niko vertelde dat Jaan vaak een brandende sigaar in een asbak liet liggen om het huis minder leeg te laten voelen.

Zo ontstond het plan om een klein huis in de tuin te bouwen.

Terweeweg 9

Jaan wilde wel graag kleiner wonen maar vond het nu een naar idee om alleen te verhuizen. Ook wilde zij eigenlijk, net als Jan, vanuit hun huis op de Prins Hendriklaan worden begraven. Zo ontstond het plan om een klein huis in de tuin te bouwen. Daar kon Jaan dan gaan wonen, terwijl Adri en Koos met hun gezin in het grote huis zouden trekken. Adri kon dan meteen een oogje op haar moeder houden en Jaan zou met kinderen en kleinkinderen naast zich niet al te eenzaam zijn. Met twee zoons in de bouw kon dat ook praktisch geregeld worden.

Piet sloeg aan het ontwerpen. Het 'huisje' moest twee woonlagen krijgen met een grote slaapkamer en twee logeerkamers op de eerste verdieping. Beneden moest de woonkamer groot genoeg zijn om de kinderen met hun gezin te kunnen ontvangen. Er moest een eetkeuken komen, want Jaan had haar hele leven een tafel in de keuken gehad waar je een boterhammetje aan kon eten. Om de woning levensloopbestendig te maken moest er beneden ook een kleine slaapkamer met badkamer komen als traplopen niet meer zou gaan. Omdat Piet een huis met een plat dak altijd onaanvaardbaar had gevonden, moest er ook een dak op. Er was eerst het plan om Jaans huis via een gezamenlijke entree met het grote huis te verbinden, maar daarvoor verleende de gemeente geen vergunning.

In 1960 startte Gep met de bouw van wat inmiddels een flinke eengezinswoning was geworden die vrijwel de hele tuin in beslag nam. In 1962 ging de wens van Joke in vervulling om ook vanuit het 'ouderlijk huis' te trouwen. Hans kwam hiervoor uit Canada over en begeleidde zijn moeder naar het gemeentehuis en de Mauritskerk.

* Onder anderen de heer en mevrouw Van Rijssel, de latere schoonouders van kleindochter Lya.

Een klein huishouden

De verhuizing van Jaan vond plaats in september 1961, tegelijk met de verhuizing van Adri en Koos met hun gezin naar Prins Hendriklaan 21. Jaan bleef haar eigen huishouden regelen. Op zondag na kerktijd ontving zij vriendinnen en na de koffie werd dan wel eens een glaasje 'Zoete Spaanse' gedronken. In het weekend kreeg zij ook vaak bezoek van een of meer van haar kinderen. Kleinzoon Cees is als negenjarige nog eens dronken geworden toen hij zich stiekem een flink glas 'Zoete Spaanse' wijn had ingeschonken. Meestal zeiden de meegekomen kleinkinderen oma even gedag en gingen dan naar het grote huis om te spelen. Dat waren drukke weekenden voor Adri. Toen het nog kon, ging Jaan geregeld met Adri en Koos mee op vakantie, bijvoorbeeld in 1962 naar Wageningen-Hoog; haar kleinkinderen hebben toen geprobeerd haar weer te laten fietsen. In 1963 ging zij nog mee naar Nagold in het Zwarte Woud in Duitsland.

Jaan bleef graag naaien en breien. Toen Mineke in de eerste klas van de middelbare school (1962-1963) een trui moest breien bakte ze daar niet veel van. Zij breide tijdens de les een paar regels die altijd te strak of juist te los waren. Toen zij de eerste keer daarmee thuis kwam en het aan haar oma liet zien zei die: 'Ach kind, zal ik die regels uithalen en het opnieuw breien?' Dat vond Mineke fijn en de weken erna breide Jaan steeds een flink stuk extra tot de trui af was. Het werd dus een heel mooie trui.

Toen Joke zou trouwen, ging ze met haar naar Gerzon in de Breestraat in Leiden om een trouwjurk uit te zoeken. Toen de mooiste was uitgekozen ging Jaan op de grond zitten en tekende het patroon na. Thuis heeft zij de trouwjurk zelf genaaid. Het is voorstelbaar dat ze voor al haar dochters een trouwjurk maakte.

Thuis wonen met hulp en opnames

Jaan kreeg geleidelijk meer last van pijnlijke stijve handen en meer moeite met lopen. De diagnose chronisch reuma werd gesteld. Toen zij steeds minder haar eigen huishouding kon doen schoot Adri vaak te hulp en bracht ook eten. Het was een vooruitziende blik geweest om een slaapkamer beneden te maken, zodat ze de trap niet meer op hoefde. Op een gegeven moment was er ook 's nachts meer hulp nodig en ging kleindochter Ria Siljee bij haar slapen. Toen werd er niet naar gevraagd, maar later bleek dat zij dat wel heel zwaar had gevonden. Uiteindelijk werd Jaan medio 1964 opgenomen in de Diaconessenrichting in Amsterdam Noord. Waarschijnlijk was dat een keuze van Arie die als arts in Badhoevedorp daar goede ervaring mee had. Het werd een langdurige opname waarin haar ziekte niet verbeterde. Zij kreeg het advies zich te laten opnemen in een reumakliniek, maar moest wachten tot er plaats voor haar was.

Joke in de trouwjurk die Jaan voor haar naaide met haar bruidegom Dick van der Bend, december 1962.

Boven: Terweeweg 9 in aanbouw, 1960.

Onder: Jaan en Hans op het tuinpad tussen Prins Hendriklaan 21 en Terweeweg 9, op weg naar de huwelijksplechtigheid van Joke en Dick van der Bend, december 1962.

CHRONISCH REUMATOÏDE ARTRITIS

Bij reumatoïde artritis (RA) veroorzaakt een chronische ontsteking van de gewrichtsvloeistof pijn en zwelling van de gewrichten. Dit leidt tot een verdikking van de synoviale membraan* en kan schade aan het gewrichtskraakbeen en het onderliggende bot geven.²⁹ Het begint meestal bij meerdere kleine gewrichten aan de handen en/of voeten. Het gaat gepaard met klachten als moeheid, gewichtsverlies en koorts. Naast de gewrichtsontstekingen kunnen er problemen van hart, bloedvaten, longen, zenuwen en nieren optreden. Het verloop is vaak grillig: de ene dag gaat het goed, de andere dag niet.

RA is een aandoening die al eeuwen bekend is. In de tijd van de eerste generaties Den Ouden en Dorrepaal was de misvorming door die ontstekingen al onderwerp in de schilderkunst.

Jacob Jordaens,
Het gezin van de
schilder, 1621 (Prado,
Madrid).
Een dienstbode met
reumatisch vervormde
handen.³⁰

Tot 1950 was niet bekend wat de ontstekingen veroorzaakte en wat er tegen gedaan kon worden. Er zijn allerlei therapieën geprobeerd. Prof. A. Cats, de Leidse emeritus hoogleraar reumatologie verwoordde dat in april 2008 in een lezing voor de Leidse Alumnivereniging Geneeskunde als volgt: 'Een eeuw geleden werd de behandeling van reuma nog uitgevoerd door kwakzalvers, tegenwoordig is die in handen van gespecialiseerde reumatologen. De moeizaam thuis te brengen klachten en symptomen zijn inmiddels als gestructureerde ziektebeelden beschreven. En de behandeling is veranderd van haarlemmerolie tot de inzet van *biologicals*.³¹

Sinds 1899 kan Aspirine de pijn verlichten. In 1905 begon dr. Jan van Breemen in Amsterdam het Instituut voor Fysische Therapie op en kwamen rust en bewegingstherapie in zwang. Een groot deel van de twintigste eeuw behoorden langdurige rust en spalken om de gewrichten te ontlasten tot de standaardbehandeling. Er kwamen reumaklinieken zoals Sole Mio in Noordwijk, een dependance van de afdeling reumatologie van het Academisch Ziekenhuis in Leiden. Opnames van een jaar of langer waren geen uitzondering.

Pas na de ontdekking dat auto-immuniteit een belangrijke rol speelde (circa 1950) werd onderzoek gestart naar ontstaan en behandeling van reuma en kwamen er geleidelijk betere behandelmogelijkheden.³² Inmiddels is er veel veranderd op het gebied van de behandeling van RA en is het een veel minder invaliderende ziekte.

* Gespecialiseerd bindweefsel dat het binnen oppervlak van gewrichten bekleedt.

** Bij auto-immuniteit valt het afweersysteem lichaamseigen cellen aan.

In 1965 werd Jaan opgenomen in Sole Mio in Noordwijk, een dependance van de afdeling reumatologie van het Leidse Academisch Ziekenhuis. Een aantal brieven die ze daar schreef aan Nel zijn bewaard gebleven. Daaruit blijkt dat zij een warme belangstelling hield voor het wel en wee van alle familieleden, vrienden en medepatiënten. Evenzo hield ze belangstelling voor de wereld en de verandering in opvattingen. Zo las zij het boek 'Creatie en Evolutie' om daar met haar biologie studerende kleindochter Cobi Siljee over te kunnen praten. In dit boek schreef de VU-hoogleraar prof. J. Lever dat de wetenschappelijke evolutietheorie en het geloof in God als schepper van de wereld elkaar niet uitsloten. Een theorie die in de gereformeerde achterban van de VU zeker geen gemeengoed was.

In Sole Mio ging ze langzaam vooruit. Ze kon soms een dag naar huis als daar hulp was. Zoals toen Nel een dag op bezoek kwam met haar dochter Atti en kleindochter Anita.

In september 1965 schreef Jaan aan Nel dat Adri (Zus) hulp voor dag en nacht gevonden had en dat ze binnenkort weer naar haar eigen huis kon komen.

Zo kwam mevrouw Mulder in huis als huishoudster en verzorgster. Zij was de struise Duitse weduwe van een Nederlandse mijnheer Mulder. Jaans bed verhuisde naar de woonkamer en mevrouw Mulder had boven haar eigen woonkamer die over de hele breedte langs de Terweeweg liep. Al gauw was zij gewoon huisgenoot en gezelschapsdame, iedereen kon het goed met haar vinden.

Het leven nam zo goed en zo kwaad als het ging weer zijn gewone loop. De huisarts, dokter Hugenholtz, gaf haar thuis de voorgeschreven injecties. De kerkdiensten volgde Jaan via de kerktelefoon en na de kerk kwamen de Oegstgeester dames weer op bezoek. Tijdens de zomervakantie van mevrouw Mulder kwamen Joke en Dick in huis.

Terweeweg 9,
Oegstgeest; vier
generaties: Jaan met
dochter Nel, oudste
kleindochter Atti van
der Ham-Veenstra en
oudste achterklein-
dochter Anita, 1965.

Thuis is er in geslaagd hulp voor me te vinden
voor dag en nacht. Het is mogelijk bij
dat ik nu gaan en goed voor elkaar kwam
I geloof dat ik hierin wel Gods mag voor me
mag zien. I Is die dame die de
Mijn moeder hielp en nu helpt met

Passage uit Jaans brief vanuit Sole Mio aan haar dochter Nel in Breda, 15 september 1965.

Als haar kinderen op vakantie waren of haar vriendinnen er niet waren, vond Jaan het wel eens te stil om zich heen.

Als haar kinderen op vakantie waren of haar vriendinnen er niet waren, vond Jaan het wel eens te stil om zich heen. Zo schreef ze in juli 1966 aan Nel: 'Mevrouw Mulder is terug, voldaan over de reis en bruin verbrand en Joke en Dick zijn weer naar huis met hun kinderen. Vanmorgen zijn Zus en Koos met gezin vertrokken.' 'Gep en Gerrie kwamen vanmiddag afscheid nemen en ook Piet en Gerrie zijn zowat startklaar.' 'Mevrouw Kraan is weg en mevrouw Van der Horst is weg, dus er is in Oegstgeest niet veel meer over'. Maar ze eindigde met een opgewekte wens voor een fijne vakantie voor het hele gezelschap dat elkaar zou treffen in Feriolo aan het Lago Maggiore.*

Het ging thuis een tijd goed, maar medio 1967 werd ze opnieuw opgenomen in Amsterdam. Er volgde een periode van afwisselend thuis met mevrouw Mulder en dan weer een tijd in

Geleidelijk werd duidelijk dat ze niet meer naar huis terug kon.

het ziekenhuis. Geleidelijk werd duidelijk dat ze niet meer naar huis terug kon. In 1968 schreef ze 'Daarom is nu besloten mevrouw Mulder niet langer aan te houden. Ik heb Zus gevraagd of mevrouw Mulder vandaag of morgen een keer hier komt dan kan ik zelf eens met haar praten.'

Mevrouw Mulder vond een plek als huishoudster bij een rijke dame in het Gooi en hield nog lang contact met Jaan en met de rest van de familie. Kleindochters Mineke en Lya hebben nog wel eens bij haar gelogeerd in het Gooise koetshuis dat in een prachtig park in de sneeuw lag. Cobi en Ria kregen bij hun trouwen een mooi cadeau van haar, Cobi een zilveren beugel voor een tasje bij haar bruidsjurk en Ria zilveren doppen voor breipennen die ze als ketting kon dragen.

Eind 1968, begin 1969 werd Jaan opgenomen in verpleeghuis De Wilbert in Katwijk aan de Rijn. Hier lag zij op een zespersoons kamer en was haar wereld fysiek ingekrompen tot een bed en een nachtkastje. Maar hier had zij wel meer contact met kamergenoten. In de zomer van 1969 schreef zij vanuit De Wilbert opnieuw aan alle vakantievierende kinderen: 'Ik ben blij dat ik van jullie allemaal bericht heb dat je goed bent aangekomen en je genoten hebt van de reis. Dat is zeker een dankzegging waard. Er gebeuren zoveel ongelukken op de weg. Jullie zullen het wel gezellig hebben zo met z'n allen en er zal wel eens hartelijk gelachen worden. Jan en Mieke en Tineke en Mans met hun gezinnen zijn gezond en voldaan weer terug van vakantie. Vanmorgen zijn Zus en Koos op reis gegaan. Ik hoop voor ze dat het weer zo mooi blijft, ze hebben wel een beetje zon en rust nodig.' Vervolgens schreef ze ook hoe zij en haar kamergenoten meeleeften met een medepatiënt wier man een ernstig ongeluk had gehad. 'We voelen allen wel met haar mee. We voelen ons hier toch als een gemeenschap'. Na nog wat mededelingen over haar gezondheid en dat ze helaas nog steeds een dieet had omdat ze vooral niet dikker mocht worden vertelde ze in diezelfde brief over het plezier dat ze beleefden aan de vakantiehuizen in het verpleeghuis. 'We hebben hier heel wat jonge meisjes en ook wat studenten als vakantie hulpen. 't Is leuk en gezellig. Ze doen het werk met plezier en brengen veel vrolijkheid mee'. Maar ondanks de saamhorigheid met de kamergenoten en de leuke verpleeghulpen ging het met haar gezondheid niet goed in De Wilbert. In de loop van 1971 ging ze op eigen verzoek weer naar Sole Mio.

Vanuit Sole Mio kon ze ook weer op familiebezoek. Dat vergde wel een hele verhuizing

* Dat jaar kampeerden Nel en Ben, Gep en Gerrie, Piet en Gerrie, neef Arie en Alie uit Alphen en de familie Douma met hun thuiswonende en een deel van hun al volwassen uitwonende kinderen in Italië.

met alle spullen die nodig waren, waaronder haar eigen trippelstoel. Omdat ze hierin niet meer lekker kon zitten hadden Piet en Gerrie in Warmond een speciale stoel aangeschaft, waar zij makkelijk in kon zitten en makkelijk uit geholpen kon worden. Het is ook een keer gebeurd dat zij bij Joke en Dick in Waddinxveen op bezoek was en het aan het eind van de dag zo was gaan sneeuwen dat ze niet terug kon naar Noordwijk. Ze bleef dus logeren op een bank in de woonkamer. Zij kon niet naar boven naar de badkamer om zich te wassen en haar tanden te poetsen. De oplossing was – natuurlijk – dat de kleinkinderen haar op bed hebben gewassen. De een kreeg een washand voor het gezicht, een ander voor de handen of de voeten en weer een ander mocht haar tanden poetsen. Zo kwam het dik in orde.

In de zomer van 1971 schreef zij uit Sole Mio dat het nogal stil was 'wat bezoek aangaat'. 'Er zijn er niet veel thuis van de familie en ook van andere kennissen'. Maar ook dat zij al een paar keer een paar uur buiten op een brancard had gelegen en dat het heerlijk was om weer eens buiten te zijn. Daar had ze echt van genoten.

Verjaardagen en jubilea

Vierdagen bleven belangrijk. In juli 1966 vierde Jaan haar 75^e verjaardag met een diner in hotel De Witte Raaf in Noordwijkerhout. Bij deze gelegenheid was ook haar jongste zus Gerritje (Ger) Dorrepaal aanwezig. Jaan had negen gouden armbanden laten kopen waaruit haar dochters en schoondochters er een mochten uitkiezen.

1966 was een druk jaar. Een maand later vierden Adri en Koos hun 25-jarig huwelijksjubileum in 'De vergulde Turk' aan de Steenstraat in Leiden.*

Boven: Jaan met kleindochter Marijke en haar jongste zus Ger Dorrepaal bij het diner ter gelegenheid van haar 75e verjaardag. Links: Bij dezelfde gelegenheid het uitzoeken van de gouden armbanden door de (schoon)dochters: met de klok mee zwarte Gerrie, Adri, Letty, Jaan, Tineke, Nel, Mieke, witte Gerrie, Greet, 27 juli 1966.

* Tegenwoordig stadscafé Van der Werff.

En in november 1966 vierde Arie zijn 25-jarig artsjubileum.

Jaans tachtigste verjaardag in juli 1971 zou haar laatste worden. Haar kinderen en kleinkinderen trakteerde zij op een lunch en een boottocht in Avifauna. Zelf kon ze niet mee. Ze bleef zelf in Sole Mio, omringd door bloemen, kranten tijdschriften en een telefoon. Zij kreeg een feestelijke corsage opgespeld.

Jaan vierde in Sole Mio haar 80ste verjaardag, 29 juli 1971.

Overlijden en begrafenissen

Op 6 december van dat jaar schreef Jaan hoe leuk de Sinterklaasviering was geweest. Zij kon weliswaar niet naar beneden naar de zaal, maar zij kon het in bed volgen via de radio. En na afloop kwam Sint met de Pieten langs de bedden en kreeg zij plechtig de cadeautjes en gedichten overhandigd die haar kinderen hadden gestuurd. 'Die mooie stola' van Nel zou zij zeker veel gebruiken, schreef ze. Maar daar heeft ze niet lang de tijd voor gehad want op 22 januari 1972 is zij in Sole Mio overleden.

Zoals haar wens was is ze vanuit het huis op de Prins Hendriklaan begraven. Er was een drukbezochte uitvaartdienst in het Groene Kerkje waarna zij werd begraven in het graf van Jan.

EINDNOTEN HOOFDSTUK 4

- ¹ Plattegrond Leiden 1911, Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), signatuur PV483.
- ² Nieuwe Leidsche Courant 23 november 1921.
- ³ Annegreet van Bergen, *Gouden Jaren. Hoe ons dagelijks leven in een halve eeuw onvoorstelbaar is veranderd*, Amsterdam 2016.
- ⁴ Leidsch Dagblad 31 juli 1914.
- ⁵ Website Koninklijke Bibliotheek, thema Geschiedenis, trefwoord: WO I: Mobilisatie!
- ⁶ Leidsche Courant 31 juli 1914.
- ⁷ Leidsch Dagblad 11 augustus 1914, ingezonden brief.
- ⁸ Leidsch Dagblad 22 februari 1917.
- ⁹ Leidsch Dagblad 5 maart 1914.
- ¹⁰ Nieuwe Leidsche Courant 4 april 1923.
- ¹¹ Leidsch Dagblad 12 januari 1925.
- ¹² Nieuwe Leidsche Courant 16 maart 1956.
- ¹³ Dineke Peddemors en Inge Harkema, *Dwaaltocht 11 – Scholen van vroeger*, zonder datum (website Historische Vereniging Oegstgeest).
- ¹⁴ Willibrord Rutten, 'Vaccinatiecampagnes in de 19e eeuw. *Geschiedenis Magazine*', 2009.
- ¹⁵ Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), Richtlijn Pokken (lci.rivm.nl).
- ¹⁶ 'De Kempnaerstraat', *Over Oegstgeest*, september 1992, 13-15.
- ¹⁷ Ben van Kaam: *Parade der mannenbroeders. Protestants leven in Nederland 1918-1938, 1964* (digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren [dbnl.org]).
- ¹⁸ H.S.S.K. (Henriëtte Kuyper), 'Brieven aan een verre vriendin', *De standaard* 10 juni 1925 en 15 augustus 1925.
- ¹⁹ Leidsch Dagblad 20 januari 1939.
- ²⁰ Distributiewet van 1939 (overheid.nl).
- ²¹ *De standaard* 25 augustus 1939; Nieuwe Leidsche Courant 29 augustus 1939.
- ²² Veel informatie in deze paragraaf is ontleend aan *Riet van Dort, Bert Driessen. Oegstgeest in bange dagen*, Meppel 1994 en aan Piet den Ouden, *Levensverhaal*, uitgesproken voor een vriendenclub (2005).
- ²³ Leidsche Courant 29 mei 1943.
- ²⁴ Dagblad voor Leiden en Omstreken 23 september 1944.
- ²⁵ Leidsche Courant 9 augustus 1943.
- ²⁶ Trouw 5 mei 1945.
- ²⁷ Website Parlement.com, zoekterm: 'Periode 1918-1939: Interbellum'.
- ²⁸ Koningin Wilhelmina Fonds (KWF), *Brochure Chronische Leukemie*, 2019 (kwf.nl).
- ²⁹ Nederlands Huisartsen Genootschap: NHG-Richtlijnen, NHG-standaard artritis, 2017.
- ³⁰ Jacob Jordaens, Het gezin van de schilder (1621-1622), Prado museum, Madrid.
- ³¹ Prof. Dr. A. Cats, *Ontwikkelingen binnen en rondom een eeuw reumatologie*, lezing Leidse Alumnivereniging Geneeskunde, november 2008.

De kinderen van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal

De negen kinderen Den Ouden kwamen allemaal uit hetzelfde nest. Ze groeiden op in een hecht gezin in de duidelijke sociale context van de gereformeerde zuil, met de eigen kerk, eigen scholen en clubs, eigen winkels en een vaste kennissenkring met dezelfde achtergrond. Er waren geen financiële zorgen en hun ouders hadden een gewaardeerde maatschappelijke positie die op hen afstraalde. Maar het leeftijdsverschil was groot en ze groeiden daardoor ook op in verschillende tijden.

De oudsten, Arie, Nel en Adri, waren puber in de crisisjaren en jong volwassenen in de oorlogsjaren. De 'jongens', Gep, Hans en Piet, begonnen hun zelfstandige leven in de strenge en nog sobere jaren van de wederopbouw. De jongsten, Tineke, Jan en Joke, werden volwassen in de naoorlogse periode waarin bepaalde zekerheden langzaam werden losgelaten. Er waren vijf jongens die een goede opleiding kregen, waarmee ze een gezin konden onderhouden. Twee zoons, die op de middelbare school hun best deden, gingen naar de universiteit, drie waren 'trage starters' en werden gestimuleerd om een goede beroepsopleiding te volgen. De vier meisjes waren voorbestemd om te trouwen en moeder te worden.¹ Toch mochten ook zij na het primaire onderwijs een vervolgopleiding doen en voor hun trouwen een beroep uitoefenen, als ze tenminste niet thuis nodig waren zoals Nel.

Het vorige hoofdstuk beschrijft het leven van de kinderen in de tijd dat zij thuis woonden. Dit hoofdstuk biedt een overzicht van het individuele leven van elk van hen, de opleiding die zij kregen, het beroep dat zij uitoefenden, hun partnerkeuze en het leven na hun trouwen. Er volgen negen paragrafen, voor elk kind één.

In eerste instantie bleven zij trouw aan de gereformeerde kerk van hun ouders. Zij deden geloofsbelijdenis, trouwden in de kerk, lieten hun kinderen dopen en stuurden hen naar christelijke scholen. Ze richtten hun gezinsleven traditioneel in, de mannen verdienden de kost, de vrouwen zorgden voor het huishouden en de kinderen. Maar de tijden veranderden, de emancipatie van de vrouw en de ontzuiling en ontkerkelijking in de tweede helft van de twintigste eeuw lieten hen niet ongemoeid.

Hoezeer de levens van de kinderen Den Ouden uiteen liepen, zij bleven elkaar na het overlijden van hun ouders zien op verjaardagen, jubilea en andere vierdagen. Sommigen gingen met elkaar op vakantie of maakten gezamenlijke uitstapjes. En als Hans en Letty uit Canada in Nederland over waren, kwamen alle broers en zussen stevast bij elkaar.

Er waren vijf jongens die een goede opleiding kregen, waarmee ze een gezin konden onderhouden.

De vier meisjes waren voorbestemd om te trouwen en moeder te worden. Toch mochten ook zij na het primaire onderwijs een vervolgopleiding doen.

Foto 1: Arie en Nel, 1916; foto 2: Arie, Adri en Nel, 1918; foto 3: Nel, Arie, Gep en Adri, 1920; foto 4: Hans, Arie, Gep, Adri en Nel, 1922; foto 5: Adri, Hans, Piet, Nel, Arie en Gep, 1925; foto 6: Tineke en Jan, 1932; foto 7: Joke, 1939.

In dit hoofdstuk is in de meeste paragrafen een familiefoto opgenomen van de betreffende Den Ouden telg met hun partner, (schoon)kinderen en (achter)kleinkinderen. Dat maakt het soms lastig om een helder bijschrift te maken, vooral als de personen kris kras door elkaar staan. Daarom is er voor gekozen om bij de voornamen van de aangetrouwde partners van de kinderen ook hun achternaam te vermelden, in de hoop de lezer enig houvast te geven in combinatie met de lijst van nakomelingen in bijlage 4.

5.1. ARIE DEN OUDEN (7 mei 1915 – 16 mei 2010)

Arie werd als eerste kind op 7 mei 1915 in Leiden geboren. Hij werd vernoemd naar zijn grootvader Arie den Ouden. In april 1921, kort voor zijn zesde verjaardag, ging hij naar de Hervormde School voor lager onderwijs aan de Endegeesterstraatweg in Oegstgeest (hierna christelijke lagere school). Daar haalde hij goede cijfers.

Arie met zijn zusjes
Nel en Zus, 1919.

Vierde klas christelijke lagere school in Oegstgeest. Arie vooraan met bord, 1925.

Begin 1926 werd hij ziek en kon hij een aantal maanden niet naar school. Toen hij in augustus hersteld was, had hij het laatste deel van de vijfde en het eerste deel van de zesde klas gemist. Daarom ging hij naar de zesde klas van de gereformeerde lagere school aan de Hooglandse Kerkgracht in Leiden die een septemberschool was. Aansluitend ging hij één jaar naar de ULO-Kopschool in hetzelfde schoolgebouw. Omdat hij tijdens zijn ziekte onder de indruk was geraakt van zijn arts en ook dokter wilde worden en hij op de ULO goede cijfers haalde, kon hij een jaar later naar de HBS.* In 1933 slaagde hij hier voor zijn eindexamen met gemiddeld een 8.

* Hogere Burgerschool, in 1968 vervangen door het VWO zonder latijn en grieks.

Universiteit

Hoewel hij altijd arts had willen worden werd de medicijnenstudie hem ernstig ontraden vanwege de hoge kans op werkloosheid. Daarom schreef hij zich in voor scheikunde aan de Rijksuniversiteit te Leiden (tegenwoordig: Universiteit Leiden). Hij werd lid van de gereformeerde studentenvereniging *Societas Studiosorum Reformatorum* (SSR) en kwam in het dispuut MOCCA.[†] Volgens de ledenlijst kreeg hij de bijnaam Arie 'Adonis' den Ouden en op bewaarde foto's is te zien dat hij zich hier goed thuis voelde.²

In de loop van zijn eerste jaar ontdekte hij dat er ook veel werkloosheid heerste onder scheikundigen, daarom zwaaide hij in 1934 om naar medicijnen. Bij zijn 25-jarig arts-jubileum zei hij daarover in een interview: 'Als ik dan toch werkloos moet worden, dan maar liever als arts'.

Hij studeerde op 19 november 1941 vervroegd af om de sluiting van de universiteit voor te zijn. Diezelfde dag kreeg hij het verzoek om waar te nemen voor een dispuutsgenoot die huisarts was in Emmen. Hier kreeg hij de bijnaam 'de kleine kozak' omdat hij zijn patiënten bezocht op een motorfiets en in een grote leren motorjas waarin hij verdronk. In Emmen ontmoette hij in het Diaconessenhuis de jonge hoofdzuster Greet Timmer, die op het punt stond om als diacones in te treden, maar in plaats daarvan zijn vrouw zou worden.^{**}

Hierna werd hij waarnemend arts voor een zieke collega in Leiderdorp en later voor huisarts Bolt in Sloten in de Haarlemmermeer. Ook hier bezocht hij zijn patiënten op zijn motor totdat hij een keer werd beschoten door de Duitsers. Daarom verborg hij de motor in stukken op zolder.

Onderzoek

Na zijn kandidaatsexamen in 1936 was Arie student-assistent geworden bij prof. G.O.E. Lignac op de chemische afdeling van het pathologielaboratorium. Hij begon hier aan een onderzoek op het gebied van leverziekten. Dat paste goed bij de kennis van scheikunde uit zijn eerste jaar en was bedoeld als een aanzet tot een promotieonderzoek.

[†] SSR was een landelijke unie van acht Nederlandse studentenverenigingen op gereformeerde grondslag tussen 1886 en 1969.

^{**} Diaconessen waren protestantse verpleegkundigen die intern in een Diaconessenhuis wonen en hun leven wijden aan God en de zieken.

Officiële bijeenkomst
dispuut MOCCA van
SSR, Arie staand op de
2e rij, 4e van links, met
bril, 1933-1939.

**Hij bezocht zijn
patiënten op zijn motor
totdat hij een keer
werd beschoten door
de Duitsers.**

De jonge dokter en de diacones voor hun verloving, 23 september 1942.

Dit onderzoek, dat bij zijn vertrek uit Leiden was gestopt, kon hij door de sluiting van de universiteit niet voortzetten. In september 1943 probeerde prof. Lignac Arie weer in het onderzoek te interesseren. Hij schreef hem dat hij hoopte dat Arie de wetenschap niet geheel zou laten varen. Hij vroeg hem zich alvast te verdiepen in de literatuur, 'zoodat je reeds te paard zit zodra de oude toestand is teruggebracht, Deo volente!'

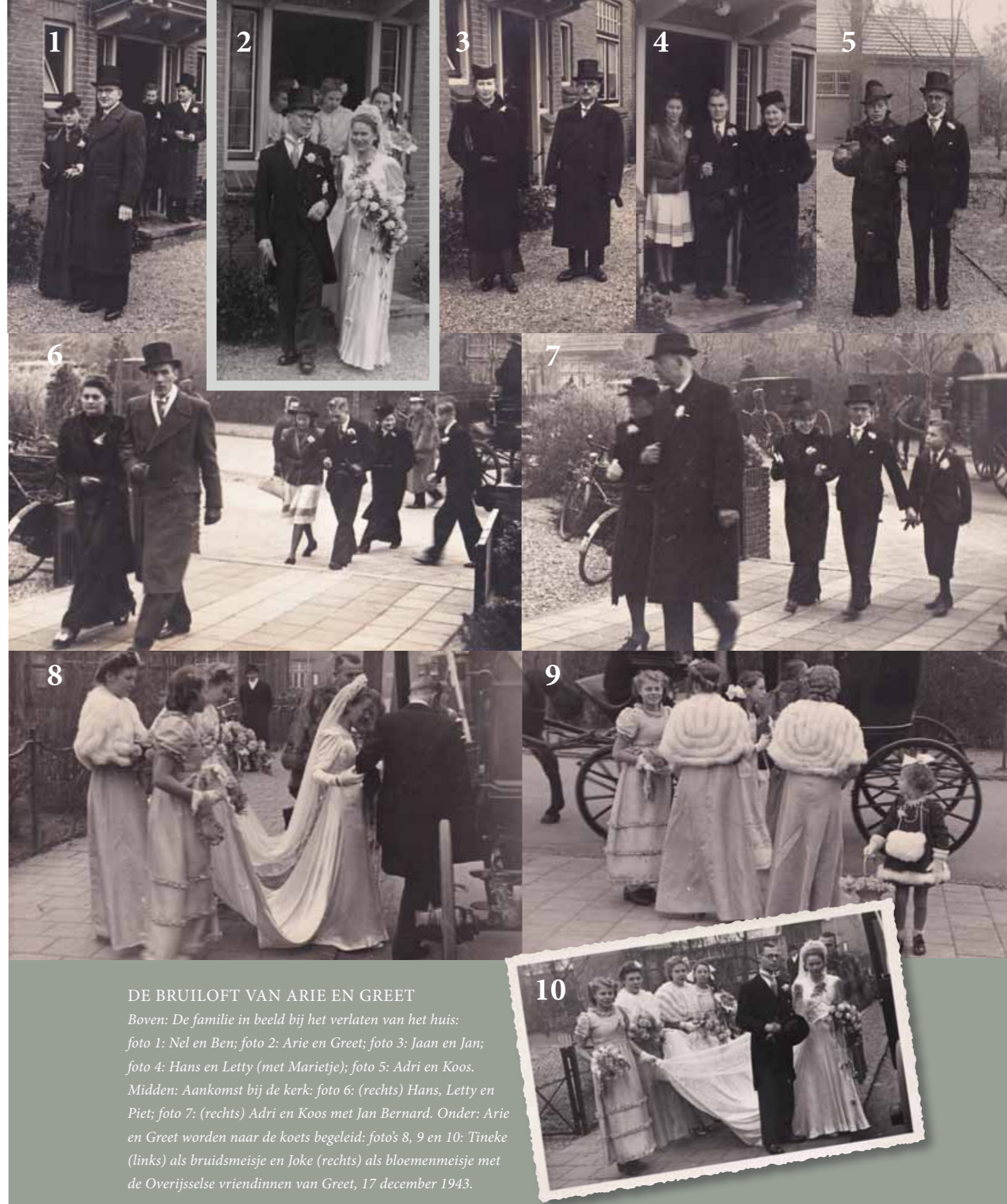

Links: Greet met Jan, Arjen en Erik. Rechts: Fredy en Erik, 1954

Een partner en een gezin
Arie had echter net een huis toegewezen gekregen in het gebied rond Schiphol waar door een ambtelijke vergissing te veel huizen waren ontruimd. Dit betekende dat hij kon trouwen met Grietje (Greet) Timmer met wie hij inmiddels verloofd was. Zij trouwden op 16 december 1943 in Sloten en een dag later werd hun huwelijk bevestigd in de Mauritskerk in Oegstgeest door ds. B. Timmer uit Wassenaar, wellicht familie van Greet.

Rechtsboven: Arie en Greet tijdens hun kerkelijk huwelijk, 17 december 1943.
Rechtsonder: Burgerlijk huwelijk. Arie en Greet voor de hulpsecretarie, Sloten Noord-Holland, 16 december 1943.

Ze gingen in Badhoevedorp wonen, aan de Leeuwerikstraat 18, een heel huis met telefoon. Hier werden tussen 1944 en 1954 vier kinderen geboren: Fredy, Jan, Arjen en Erik.

DE BRUILOFT VAN ARIE EN GREET

Boven: De familie in beeld bij het verlaten van het huis: foto 1: Nel en Ben; foto 2: Arie en Greet; foto 3: Jaan en Jan; foto 4: Hans en Letty (met Marietje); foto 5: Adri en Koos. Midden: Aankomst bij de kerk: foto 6: (rechts) Hans, Letty en Piet; foto 7: (rechts) Adri en Koos met Jan Bernard. Onder: Arie en Greet worden naar de koets begeleid: foto's 8, 9 en 10: Tineke (links) als bruidsmeisje en Joke (rechts) als bloemenmeisje met de Overijsselse vriendinnen van Greet, 17 december 1943.

Een eigen huisartsenpraktijk

Na het herstel van dokter Bolt bleef Arie als assistent in de huisartsenpraktijk werken. Na de oorlog associeerden zij zich.* Begin jaren vijftig begon Arie een eigen huisartsenpraktijk in Badhoevedorp. Achter het huis werd een praktijkhuisje gebouwd met een wachtkamer, een spreekkamer en een kleine apotheek die Greet beheerde. Tien jaar later (1961) verhuisde het gezin naar een nieuw, door broer Piet ontworpen huis met een aangebouwde praktijk in de Pelikaanstraat nummer 41. Het oude praktijkhuisje ging ook mee en werd omgebouwd tot volière.

Arie was een huisarts van de oude stempel, hij deed zelf kleine ingrepen en begeleidde alle bevallingen. Hij was 24 uur per dag bereikbaar en zijn patiënten waren gewend dat zij altijd een beroep op hem konden doen, ook als hij door een waarneming geen dienst had. Om dat te vermijden ging het gezin op zondagen dat Arie geen dienst had vaak op familiebezoek of wandelen in het Amsterdamse bos. Zij volgden de gereformeerde regels die destijds gangbaar waren. Een ijsje op zondag was verboden. Toch gingen ze wel eens op zondag uit eten, omdat dat nooit op andere dagen kon.

Arie's 25-jarig artsensjubiläum in 1966 werd uitgebreid gevierd. Als jubileumcadeau kreeg hij een kas voor in de tuin. Hier maakte hij een start met het kweken van orchideeën en bonsaiboompjes. Hij bleef dat doen tot ver na zijn pensionering.

Een verslag in de krant over de receptie waar hij 1500 handen moest drukken, de gastenlijst voor het diner met meer dan 130 namen en een dik plakboek met dankbrieven en felicitatiegrammen in zijn familiearchief laten zien dat hij een betrokken, gewaardeerd en geliefd arts was. Dat was hij ook voor de familie. Hij bood Tineke troost toen hun vader bij haar in huis ernstig ziek was geworden. Hij was de steun en toeverlaat voor zijn moeder toen zij steeds ernstiger problemen met haar reuma kreeg. Hij was de vertrouwde vraagbaak voor zijn broers en zussen bij medische problemen in hun gezin en hij begeleidde Joke bij de bevalling van haar eerste kind, Fem.

Sprekers bij het 40-jarig huwelijksdiner: v.l.n.r. Zus en Koos; Nel met Ben; Tineke met Koos en Dick; Joke met Nel, 1983.

Verhuizing naar Oegstgeest

Toen hij vierenvijftig was (1969) nam Arie afscheid van de huisartsenpraktijk. Hij werd huisarts in de 'Dr. Mr. Willem van den Berghstichting' in Noordwijk en ging weer wonen in Oegstgeest. In 1983 vierden Arie en Greet hun veertigjarig huwelijk met een diner in 'De Witte Raaf' in Noordwijkerhout met vrienden en familie. Nadat Zus en Koos een opvoering in Lunterse klederdracht hadden gegeven, traden ook de andere drie zussen als spreker op.

* Arts-assistent is werknemer, associé is mede-eigenaar, gelijkwaardige deelgenoot van een praktijk.

Bij die gelegenheid werd een familieportret gemaakt van Arie en Greet met hun kinderen en kleinkinderen. Alleen kleindochter Anne Marte ontbreekt, zij zou in 1986 geboren worden.

Arie en Greet bij hun 40-jarig huwelijk omringd door hun kinderen en kleinkinderen v.l.n.r. Sander, Fredy en Kees van Ketel, Greet, Arie, Wiesje Smit en Jan, Irene Ligtelijn en Arjen; 2e rij Nathalie, Gideon en Erik; vooraan Mark van Ketel, Hans en Arjen, 1983.

Links: V.l.n.r. Arie, Greet, Nel en Ben tijdens hun cruise over de Adriatische- en Middellandse zee, 1982. Rechts: Vier broers tijdens de 90ste verjaardag van Arie, v.l.n.r. Gep, Jan, Piet en Arie, 2005.

In 2008 overleed Greet, die al een paar jaar in een psychogeriatrische inrichting verbleef waar Arie haar dagelijks bezocht. Arie overleed anderhalf jaar later. Na de protestantse uitvaartdienst in de oude buurtkerk in Noordwijk aan Zee liep de stoet van de kerk naar de begraafplaats aan de Oude Zeeweg in Noordwijk en hield, zoals dat vroeger gebruikelijk was, even stil voor het appartement waar Arie en Greet sinds 1995 hadden gewoond.

5.2. PETRONELLA GERDA (Nel) DEN OUDEN (13 juli 1916 – 1 mei 2003)

Nel werd geboren in de zomer van 1916, haar broertje Arie was toen 14 maanden oud. En zij was 14 maanden toen zusje Adri er bij kwam. Zij werd vernoemd naar haar grootmoeder Petronella (Nella) Dorrepaal-van Leeuwen.

Nella Dorrepaal-van Leeuwen met haar vernoemde kleindochters, v.l.n.r.: Nel Bos (1915), Nelly Filippo (1923), Nel van Leeuwen (1920), Nelly de Graaf (1925), Nel den Ouden (1916), ca. 1930.

Nel op twaalfjarige leeftijd, 1928.

De eerste foto van Nel en Ben samen, 16 en 17 jaar oud, 1932.

Een partner en een gezin

Zij was vijftien jaar toen zij een vriendje kreeg, haar latere man Ben Veenstra die één jaar ouder was dan zij. Het gezin waaruit Ben kwam was in de zomer van 1931 vanuit Ede in Leiden komen wonen, toen zijn vader was benoemd tot directeur van de Handelsavondschool in Rijnsburg. Zij woonden in de Lijsterstraat in een tien jaar eerder door Leiden

Opleiding

Nel ging in september 1928 naar de ULO-kopschool aan de Hooglandse Kerkgracht. In de tweede klas bleef zij waarschijnlijk zitten want in de zomer van 1931 werd zij tegelijk met haar zus Adri, die een jaar later naar de ULO was gegaan bevorderd naar de derde klas.³

Halverwege de ULO moest Nel tot haar verdriet thuiskomen om haar moeder in de huishouding te helpen.

Halverwege de ULO moest Nel tot haar verdriet thuiskomen om haar moeder in de huishouding te helpen. Het gezin bestond inmiddels uit zeven kinderen en in december 1931 werd de achtste geboren. Zij had graag net als Zus (en later Tineke en Joke) willen doorleren, maar toen ze weer naar school mocht, hadden haar klasgenoten al eindexamen gedaan. Zij ging daarom naar de huishoud- en industrijschool aan het Rapenburg waar zij samen met haar vriendin Aaf van Linsen naar toe fietste. Zij deed een opleiding tot huishoudkundige en heeft daarmee, mogelijk als praktijk stage, kortdurend gewerkt bij de familie Bovenberg in Oegstgeest.

geannexeerde buurt, die kerkelijk volledig op Oegstgeest gericht was. Ze kenden elkaar waarschijnlijk van de catechisatie of via het gereformeerde jeugdwerk. Het ‘werd wat’ tijdens een drie oktober feest, ter herdenking van Leidens ontzet van de Spanjaarden. Dat maken haar dochters op uit de reactie op hun vraag hoe zij elkaar hadden leren kennen. Zij zongen dan steevast ‘We hebben een potje met vet, al op de tafel gezet’.

Aanvankelijk vonden ze haar thuis veel te jong voor een relatie maar in september 1937 mochten zij zich verloven. Hun vrijgezellenfeest werd gevierd met een verkleedpartij van broers en zussen en vrienden. Een jaar later gingen ze met een ander verloofd stel, Frans en Martha, met wie ze bevriend waren, op vakantie naar de Ardennen. Dat mocht blijikbaar.

In de zomer van 1939 kreeg Ben, die een opleiding had als elektricien, een aanstelling als monteur bij de firma Keur en Sneltsjes, een importeur van tandheelkundige apparatuur in Haarlem. Bij die baan hoorde een huis en een auto van het bedrijf. Zo konden zij hun voorgenomen huwelijk aankondigen. De algehele mobilisatie die op 26 augustus werd uitgeroepen vormde geen beletsel omdat Ben vrijgesteld was van militaire dienst. Op 4 oktober 1939 zijn ze getrouwd. Het huwelijk werd bevestigd in de gereformeerde kerk aan de Mauritslaan in Oegstgeest door ds. Jac. Eringa.

Zij verhuisden naar de Harmenjansweg 23 in Haarlem. Al gauw bleek Nel zwanger. Hun eerste kind, een dochter, werd na 9 maanden zwangerschap levenloos geboren. De volgende dag zetten zij een verdrietig familiebericht in de Nieuwe Leidsche Courant. Nels zusje Tineke, 12 jaar oud, werd door hun moeder naar Haarlem gestuurd om de verdrietige moeder op te beuren.

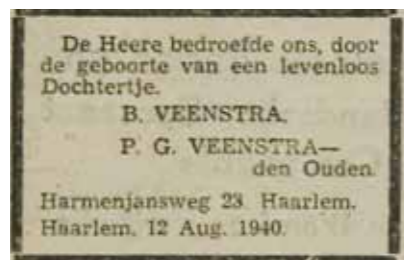

Vrijgezellenfeest Nel en Ben, 1939.

Trouwfoto Nel en Ben, 4 oktober 1939.

Rouwadvertentie in
de Nieuwe Leidsche
Courant, 1940.

Nel met kinderwagen
voor het huis van de
firma Keur en Sneltsjes
(zie opschrift zijgevel)
aan de Harmenjansweg
in Haarlem, 1941.

Een jaar later werd Atti per keizersnee geboren. Daarna heeft Nel nog twee keer een keizersnee gehad. Eerst een jongetje dat ook niet leefde en in 1947 Jannet.

Nel was *fulltime* huisvrouw. Zij had heel graag een groot gezin gehad. Er kwamen veel kinderen spelen of logeren. Haar zusje Joke, een nakomertje dat in 1937 was geboren, kwam vaak bij haar. Ben haalde haar op met de tram die toen tussen Leiden en Haarlem reed. Zij zat dan bij Ben op schoot. Op een keer vroeg ze hardop 'Ben, hep vrouw een snor?' Ben wist niet waar hij kijken moest, want het gaf een hele consternatie in de tram. Niet alleen vanwege die vraag, maar ook omdat een klein meisje op schoot bij een volwassen man hem met zijn voornaam aansprak.

Eind jaren vijftig maakte Ben promotie. Hij werd voor het bedrijf waarvoor hij werkte vertegenwoordiger voor Zeeland, Brabant en Limburg. Deze verandering betekende een verhuizing van Haarlem naar Breda. Dat gebeurde in de zomervakantie, want de meisjes moesten eerst hun schooljaar afmaken.

Ben en Nel met Atti en
Jannet, 1948.

Nel en Ben met Jannet en Atti, een typisch naoorlogs gezin, 1947.

Familiebezoek

Zij kwamen graag bij de broers van Ben: Bram in Oegstgeest, die ook in de kinderkerk werkte, en Driek in Tiel. Maar nadat Bram en Driek waren gescheiden, hadden ze lang geen contact meer met hen. Later is het contact met Driek en zijn nieuwe partner hersteld.

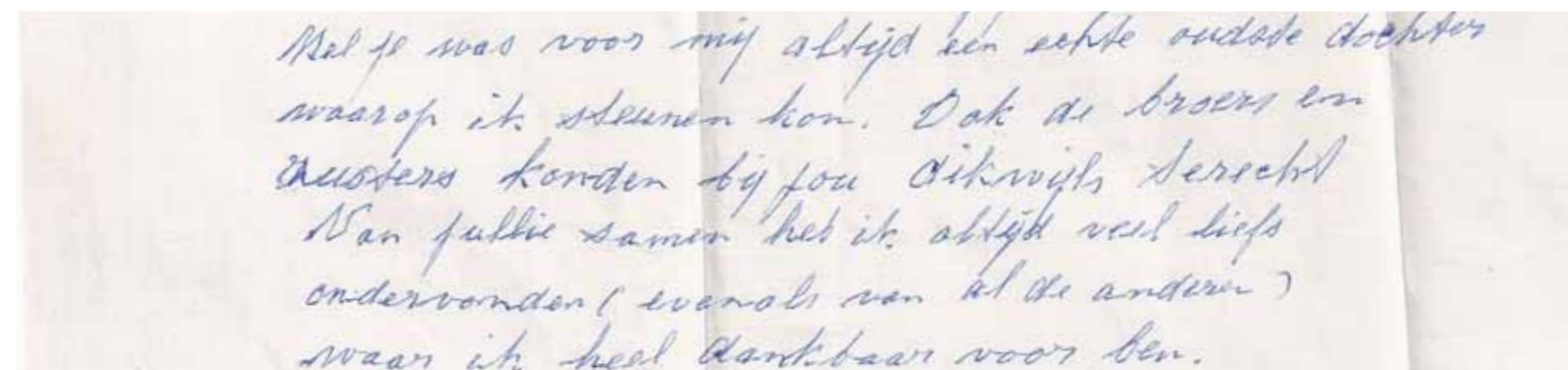
Kort na de verhuizing naar Breda kwamen Nels ouders logeren om het huis te bekijken. Zij grepen dit bezoek aan om de wereldtentoonstelling Expo 58 in Brussel te bezoeken. Haar vaders auto was groter dan die van Nel en Ben, dus reed hij.

In Breda koos Ben ervoor om niet meer een auto van het bedrijf te gebruiken. Hij kocht een eigen auto en kreeg een kostenvergoeding van het bedrijf. Nel wilde toen rijles nemen, maar dat vond Ben niet nodig. Als de auto thuis was, was hij er immers ook, en als hij weg was, was de auto ook weg. Nel haalde in 1966 toch haar rijbewijs, ook kwam er een eigen autootje. Nu kon ze zelf haar moeder bezoeken die toen al reuma had.

Nel met dochter Jannet
en Jan en Jaan bij de
wereldtentoonstelling
Expo 58 in Brussel,
1958.

Na het overlijden van haar vader onderhield Nel een regelmatige briefwisseling met haar moeder. Die schreef haar dat zij altijd een echte oudste dochter was waarop zij kon

steunen en dat zij altijd veel liefde van haar en Ben had ondervonden. Zij voegde er tussen haakjes aan toe 'evenals van al de anderen'. Want je moest eerlijk blijven delen.

Uit een brief van Jaan
den Ouden aan Nel
en Ben, 21 september
1964.

Vakanties en jubilea

Ben was handig en bouwde begin jaren vijftig zelf een caravan waarmee ze op vakantie gingen, vaak met bevriende families. Vakanties waren bij uitstek gelegenheden voor Nel en Ben om hun contacten met broers en zussen te onderhouden. Huwelijksjubilea vierden zij uitgebreid met vrienden en familie. In 1984 waren zij 45 jaar getrouwd en werd een portret van het bruidspaar met hun kinderen en kleinkinderen gemaakt.

Nel en Ben bij hun 45-jarig huwelijk met kinderen en kleinkinderen: Anita, Ellen, Jannet, Atti, Jacqueline, Feike Hibma, Petra, Nel en Ben, Hetty (pleegdochter van Jannet en Feike), Anneke, Arjen en Alex van der Ham, 1984.

Nel spreekt staf en medebewoners toe in 'De Breedonk', 2002.

Kerk en Maatschappij

Zij waren betrokken leden van de gereformeerde kerk, zowel in Haarlem als in Breda. In Haarlem was Ben diaken, in Breda werd hij bestuurslid en later voorzitter van het verzorgingshuis 'De Breedonk'. Hij zei altijd: 'Zorg dat je daar nooit terecht komt'. Toch is Nel er een paar jaar na zijn overlijden in 1996 gaan wonen. Al was zij niet van plan ooit aan de activiteiten daar mee te doen, ze heeft er nooit één overgeslagen. Zij heeft er nog eens tot in de puntjes gekleed een toespraak gehouden.

Nel overleed op 1 mei 2003. Zij is begraven op begraafplaats Haagveld aan de Haagweg in Breda, waar ook Ben begraven is.

5.3. ADRIANA JOHANNA (Adri, Zus) DEN OUDEN (3 september 1917 – 6 oktober 1998)

Adri was het derde kind in het gezin. Zij werd vernoemd naar haar grootmoeder Adriana den Ouden-van der Spek. Haar roepnaam was Adri, thuis werd zij Zus genoemd.

Opleiding en werk voor haar huwelijk

In september 1923 ging zij midden in het schooljaar naar de school waar Arie en Nel ook op zaten. In het voorjaar van 1924 mocht zij naar de tweede klas. Zij was een vlotte leerling en zo kon zij na vijf jaar, in september 1928, naar de zesde klas van de school aan de Hooglandse Kerkgracht. In juli 1929 werd zij daar toegelaten tot de eerste klas van de ULO-kopschool, samen met haar beste vriendin Agaath Kraan. Na de derde klas verruilde zij de ULO voor de christelijke Kweekschool in de Paulus Buysstraat in Leiden.* Zij had voor de opleiding tot onderwijzeres gekozen, omdat hier haar liefde voor muziek en tekenen tot hun recht kwamen. In juni 1936 haalde ze haar akte lager onderwijs (LO) en de LO-akte nuttige handwerken. In 1939 volgde de LO-akte Handenarbeid.

Adri sloot gedurende haar schooltijd in Leiden nieuwe, blijvende vriendschappen. Haar fotoalbum bevat foto's van allerlei uitstapjes met haar klas en haar vriendinnenclub, in Nederland, Duitsland, België en Frankrijk (hoofdstuk 8 en 9).

* De Kweekschool voor onderwijzers is vergelijkbaar met de Pedagogische Academie voor het basis-onderwijs (Pabo).

Linksboven:

V.l.n.r. Nel en Adri, 1920/1921.

Rechtsboven:

Nel en Adri op bezoek bij oom Arie den Ouden in Alphen met de nichtjes Janny en Annie, ca. 1928.

Onder: Adri (rechts) in Parijs met een vriendin, 1935.

Adri met de meisjes van de eindexamenklas voor de Christelijke Kweekschool, mei 1936.

Zij was achttien toen ze eindexamen deed. Het was crisistijd en ze kon geen betaalde baan krijgen. Ze vertrok voor twee jaar als gouvernante naar Brussel. Daarna ging zij, net als veel anderen, aan de slag als 'kwekeling-met-akte' op verschillende lagere scholen. Voor haar 'salaris' van vijf gulden droegen alle onderwijzers één gulden bij. In 1939 kreeg zij een aanstelling als onderwijzeres op een school in Ter Aar waar zij op kamers ging wonen.

Een partner en een gezin

Na haar eindexamen werd Adri lid van de Vereniging voor Leidse Oud-Kwekelingen (V.L.O.K.). Hier leerde zij Koos Siljee

kennen. Hij was negen jaar ouder en had al in 1927 zijn LO-akte aan dezelfde kweekschool gehaald. Na een jaar in Waddinxveen, werd hij per 1 april 1930 onderwijzer aan de opleidingsschool aan de Hooglandse Kerkgracht. Volgens hun kinderen stelde hij na een toneeluitvoering van de V.L.O.K. voor haar thuis te brengen. De verloving volgde op 28 juni 1940.

Toneeluitvoering van de V.L.O.K., Adri middelste in de rechter groep herders, ca. 1938.

Vrienden en familie van Adri en Koos tijdens hun vrijgezellenfeest, 1941.

Na haar verloving moest Adri van haar ouders weer thuis komen wonen om het huishouden te leren. Begin 1941 vertrok Koos naar Goes waar hij een baan aan de ULO had gekregen. Reden om te trouwen.

Op 28 augustus 1941 trouwden zij in het gemeentehuis van Oegstgeest, de kerkelijke bevestiging vond plaats in de Mauritskerk. Daarna was er een bruiloftsdiner bij restaurant Van der Heijden in de Breetstraat in Leiden. De huwelijksreis, of liever de bruiloftsnacht, werd doorgebracht in een hotel in Den Haag, waarna ze naar Goes vertrokken.

In Goes betrokken zij een nieuwbouwhuis in de Leliestraat net buiten de Oostsingel. In die tijd mocht een gehuwde vrouw niet aangesteld worden als onderwijzeres. Omdat stilzitten niets voor haar was, ging Adri bijlessen geven.

In september 1943 werd Cobi geboren. Adri wilde haar kind graag laten zien aan de grootouders, maar reizen was alleen mogelijk met toestemming van de Duitse bezetter. Met hulp van de huisarts lukte het om een reispas te krijgen. Hij schreef een verwijsbrief om de 'kromme teentjes' van de baby te laten beoordelen door een orthopedisch chirurg in de Annakliniek in Leiden. Hij zei: 'Dan kan je thuis langs gaan en het kind aan je moeder laten zien'. In Goes werden ook Ria (1945) en Niko (1946) geboren.

Verhuizing naar Oegstgeest

In de zomer van 1947 kreeg Koos een aanstelling aan de christelijke Kweekschool in Leiden en verhuisde het gezin naar Oegstgeest. Ze gingen wonen op het adres Nassaulaan 38, in een fijn huis uit de late jaren twintig met een zonnige achtertuin, een paar straten van Adri's ouderlijk huis. Hier werden Mineke (1950) en Peter (1954) geboren.

De oudste kinderen gingen naar Adri's oude school, die in 1949 de naam Koningin Julianaschool had gekregen. Vanaf 1954 gingen ze naar de nieuwe Hofdijckschool.

Na iedere maaltijd werd er bijbel gelezen. Toen de kinderen klein waren speelden zij bijbelverhalen na; toen zij ouder waren werd er gediscussieerd over maatschappij en cultuur. Tradities werden niet klakkeloos overgenomen. Zo mochten Cobi en Ria aanvankelijk op zondag niet breien en dat vonden ze nou net zo leuk. Met de overweging dat

Trouwfoto van Adri en Koos. Bruidsmeisjes waren Tineke en een nichtje van Koos, Cobi Siljee, 1941.

Het voltallige gezin Siljee: Mineke, Koos, Ria, Adri met Peter, Cobi en Niko, 1954.

breien vroeger voor de zusters Dorrepaal werk was, maar voor de kinderen nu ontspanning, werd dat verbod opgeheven.

In 1961 verhuisde het gezin naar Adri's ouderlijk huis aan de Prins Hendriklaan. Zo kon Adri haar moeder ondersteunen die in toenemende mate gezondheidsproblemen kreeg en een nieuw gebouwd huis in de tuin ging bewonen (hoofdstuk 4, paragraaf 4.5). Adri had haar rijbewijs gehaald om haar moeder naar alle doktersafspraken te kunnen brengen. Tijdens de langdurige opnames zocht zij haar regelmatig op en haalde haar zo nu en dan een dagje naar huis. In brieven aan haar zus Nel schreef haar moeder regelmatig dat zij zich zorgen maakte 'omdat Zus er vermoeid uit zag.'

Zij deed veel met de kinderen: poppenkastpoppen en poppenkleertjes maken, tekenen en schilderen. Mineke leerde ze lezen en schrijven, waardoor zij de eerste klas kon overslaan. Elk kind kreeg een eigen tuintje. Adri leerden hen zwemmen in Poelmeer of het Sterrenbad in Wassenaar. Ze gingen schaatsen op de vijver van kasteel Oud-Poelgeest. Van deze buitensporten had Adri als kind zelf genoten.

Mineke met klasgenoten als narcissen in een optocht op Koninginnedag. Tussen hen in zus Cobi die even een oogje in het zeil hield, ca. 1960.

Ook aan de jaarlijkse optocht op Koninginnedag besteedde Adri veel aandacht. Zij was inventief in het bedenken van thema's. Zij verkleedde Mineke en enkele klasgenoten bijvoorbeeld als knalgele narcissen.

Net als haar moeder vroeger, ging Adri graag met de kinderen naar het strand waar ze een houten badhokje voor de zomer huurde en belegde boterhammen met zand uitdeelde. Als Koos meeging, trakteerde hij geregeld op *Fish and chips*.

In de zomervakanties werden er huisjes gehuurd of 'huis geruild' met leraren- of domineesgezinnen op de Veluwe en

Vakantie in Wageningen-Hoog. Links: op de grond vader Koos en Peter; zittend Ria, Mineke en Cobi die in de camera kijkt. Rechts, Peter, Mineke en oma Den Ouden, 1962.

later in Duitsland of Zwitserland. Dan werd er gewandeld, gefietst, gelezen en gezwommen en er werden veel spelletjes gedaan. Soms kwamen Adri's vader en moeder een paar dagen logeren. Ook na het overlijden van haar vader is haar moeder een paar keer mee geweest.

Het gezin Siljee, v.l.n.r. Koos, Niko, Adri, Jan Peter, Ria, Cobi en Mineke, 1966.

Werk en maatschappelijke activiteiten

Toen Adri kinderen kreeg werd zij *fulltime* huisvrouw, op een paar korte onderbrekingen na. Na de geboorte van Peter (1954) heeft ze kort een onderwijzer vervangen op de lagere school in de Mors. Vanaf circa 1969 tot de verhuizing naar Lunteren heeft zij *part-time* gewerkt als secretaresse bij cementfabriek ENCI, ongeveer 10 uur per week. En in Lunteren heeft zij ook nog even voor de klas gestaan om een onderwijzer te vervangen.

Koos begon al tijdens zijn opleiding aan de kweekschool aan verdere studie. In het jaar dat hij afstudeerde haalde hij tegelijk zijn LO-akte Duits. In de jaren daarna haalde hij de hoofdakte-LO, de LO-aktes Wiskunde en Frans en MO-A Frans. Na zijn aanstelling aan de christelijke Kweekschool in Leiden bleef hij zijn avondstudie voortzetten en haalde hij MO-A en MO-B Nederlands. In 1954 werd hij onderdirecteur en in 1961 directeur van de christelijke Kweekschool. Koos was nauw betrokken bij de totstandkoming van de Mammoetwet van 1968 waarin de school een Pedagogische Academie (Pabo) werd. Ook was hij nauw betrokken bij de nieuwe huisvesting van de school in Oegstgeest. Bij zijn afscheid in 1973 werd hij benoemd tot officier in de Orde van Oranje Nassau.

Adri en dochter Ria op haar trouwdag. Ze maakten de trouwjurk samen, december 1967.

Adri en Koos waren beiden maatschappelijk actief. Adri voerde het secretariaat van de commissie ter herdenking van het 40-jarig bestaan van de Julianaschool in 1949; zij was 'juf' in de kerk, bestuurslid van de Nederlands Christelijke Vrouwenbond (NCVB) afdeling Oegstgeest, en al spoedig (vice-)voorzitter. Zij zette zich in voor het bejaardencentrum Hofwijck en voor de Stichting Maatschappelijk Werk.

Koos was in Oegstgeest ouderling en als er even geen predikant was tevens voorzitter van de kerkenraad. Behalve met de voorbereiding van de Mammoetwet was hij bezig met het opzetten van de lerarenopleiding aan de Vrije Universiteit en zat hij in diverse landelijke besturen in de onderwijswereld. Hij zag ook kans tijd vrij te maken om een lesmethode te schrijven.

Pensioen en verhuizing naar Lunteren

Direct na het pensioen van Koos in 1973 gingen zij in Lunteren wonen in een huis met rondom tuin. Op de Veluwe genoten ze nog jaren van tuinieren en van wandelen en fietsen in de bosrijke omgeving. Zij maakten enkele grote reizen naar familie: Canada, Filipijnen en Australië.

Adri pakte haar hobby schilderen weer op. Koos zette met zichtbaar plezier menig kruidenrek, kistje, wiegje, wandkastje of kapstok in elkaar, met figuurzaag en kleine schroefjes bij de hand. Adri, die zich sinds een vakantie in Zwitserland had bekwaamd in de volkschilderkunst, beschilderde ze.

Adri en Koos met hun kinderen en kleinkinderen. Links Mineke en Reitze Douma met Marjolein, Jacco en Annerieke; daarnaast Ria en Gerben de Jong met Annemarie en Jacomien; Rechts van Koos en Adri: Cees Janse en Cobi met Caroline, Rogier en Arieke; daarnaast Peter en Henriëtte Smit; helemaal rechts Eke Poortinga en Niko met Kinge. Op de voorgrond Jelmer, Jacqueline en Johanneke, 1982.

Zij kwamen jaarlijks met de kinderen en hun gezinnen bij elkaar om hun beider verjaardagen en huwelijksverjaardag te vieren.

In augustus 1989 is Koos plotseling overleden en Adri negen jaar later, beiden zonder voorafgaand ziekbed. Zij werden in Lunteren begraven.

Adri en Koos in hun tuin in Lunteren, 1978.

Adri en haar kinderen in de Leperkoen in Lunteren. Staand: v.l.n.r. Cobi, Niko, Adri, Ria, Peter, vooraan: Mineke, 1992.

Adri op haar tachtigste verjaardag in haar appartement in Lunteren, 1997.

5.4. GERRIT JAN (Gep) DEN OUDEN (16 december 1919 – 24 april 2020)

Gep werd geboren als vierde kind van het gezin op het adres Thorbeckestraat 1 te Leiden, kort voor de verhuizing naar de Rijnsburgerweg. Hij is vernoemd naar zijn grootvader Gerrit Dorrepaal. Of die ook Gep werd genoemd weten we niet, maar Gep was in de latere generaties de gebruikelijke roepnaam, zoals bij zijn neven Gep van Leeuwen die een half jaar ouder was, Gep Filippo (1921) en Gep de Graaf (1928).

Gep was nog geen twee jaar oud toen het gezin opnieuw verhuisde, nu naar het huis op de Prins Hendriklaan 1 (later 21) in Oegstgeest, waar hij tot zijn trouwen bleef wonen.

Opleiding

Gep was een trage starter die lang over de lagere school heeft gedaan. Na vijf jaar op de christelijke lagere school in Oegstgeest, stapte hij over naar een andere lagere school, waarschijnlijk dezelfde school aan de Hooglandse Kerkgracht in Leiden waar ook Arie en Zus naar toe waren gegaan.

Na de lagere school was hij het liefst boer geworden. Hij was het baasje van alle dieren thuis en een wandelende encyclopedie voor alles wat met de natuur te maken had. Maar van hem werd verwacht dat hij in het bedrijf zou komen. Dus werd hij ingeschreven op de Leidsche Ambachtsschool aan de Haagweg waar hij de opleiding voor timmerlieden volgde. Toen hij in maart 1937 zijn eindexamen haalde werd hem gezegd dat er meer in

Hij was een wandelende encyclopedie voor alles wat met de natuur te maken had. Maar van hem werd verwacht dat hij in het bedrijf zou komen.

hem zat: 'Je hoeft niet altijd timmerman te blijven, je kunt ook baas worden'. Zo ging hij na zijn eindexamen naar de bouwkundeopleiding van de avondschool MSG aan de Pieterskerkgracht 13 te Leiden*. Intussen timmerde hij thuis op de zolder een kamer voor zichzelf en zijn jongere broers Hans en Piet. En in de tuin maakte hij een konijnenhok en een duiventil.

Met deze bagage kon hij in 1938 naar de Academie van Beeldende Kunsten aan de Prinsessegracht in Den Haag voor de opleiding bouwkunde, de school waar ook zijn vader zijn opleiding had gekregen.** De laatste twee jaar ging hij daar op de fiets naar toe omdat hij vanwege de razzia's voor de arbeidsinzet niet meer veilig per trein naar Den Haag kon reizen.

Op 11 juli 1942 slaagde hij voor Bouwkunde, gelijk met klasgenoot Leen Gesman, die in de jaren die volgden de grootste vriend en de grootste concurrent van Gep werd.

* MSG: Mathesis Scientiarum Genitrix (wiskunde is de moeder der wetenschappen) school voor bouw en techniek uit 1785. Vergelijkbaar met het huidige middelbaar beroepsonderwijs (mbo).

** In 1957 werd deze opleiding van de Academie afgescheiden als Hogere Technische School (HTS), later hoger technisch onderwijs (hto), behorend tot het hoger beroepsonderwijs (hbo).

Portret Gep den Ouden, 1939.

Twee keer verloofd

Gep had zeven jaar verkering met Maurien Mennes met wie hij zich in september 1942 verloofde. Die verloving raakte uit omdat zijn vader geen toestemming gaf voor een huwelijk, naar verluid omdat Mauk hervormd was. Later kreeg hij verkering met haar klasgenote Gerrie Zandbergen die nog de bediening bij hun verlovingsfeestje had verzorgd.

Gerrie was de dochter van een Leidse graankoopman die in de hongerwinter was overleden toen hij onder een boom kwam die ze aan het omzagen waren voor brandstof. Zij woonden in de ontmantelde molen De Stier in Leiden. Na zijn overlijden moesten zijn weduwe en dochter vertrekken. Zo kwam Gerrie in Oegstgeest in de Raadsherenbuurt te wonen waar haar moeder huishoudster werd bij de weduwnaar van haar zus, Jan Veenstra. Deze Veenstra was de (schoon)vader van Nel en Ben Veenstra. Gerrie, die zes jaar jonger was dan Gep, deed vrijwilligerswerk in de Mauritskerk en was daar bevriend geraakt met de jongere generatie gereformeerden in Oegstgeest die zich de Hoky Poky club noemden (hoofdstuk 9).

Deze nieuwe liefde viel aanvankelijk ook niet goed bij zijn vader. Hij schreef haar een brief om te zeggen dat er niet getrouwd kon worden. Toen Gep dat hoorde is hij op zijn fiets gesprongen om haar te vertellen dat die brief er aan kwam, maar dat dat niet waar was. Met Pasen 1946 zijn ze verloofd en op 21 november 1947 getrouwd. Ondanks de ongelukkige start had Gerrie later een goede relatie met haar schoonvader.

Boven: Trouwfoto Gep en Gerrie voor het huis van de familie Veenstra, Johan de Wittstraat 37 in Leiden.

Daaronder: Het bruidspaar Gep en Gerrie, november 1947.

Frederik Hendriklaan 25, Oegstgeest, met het plaatje van de Bescherming Bevolking (BB) op de gevel, 1952-1955.

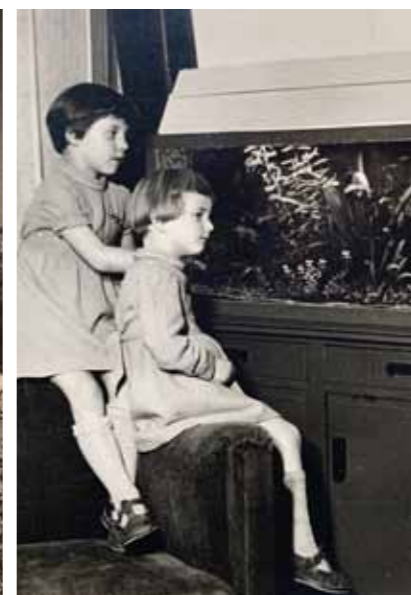

* Later hernoemd in Sportmanstraat 6.

Inwoning

Na de oorlog was er een groot tekort aan woningen. De enige manier om als pas getrouwd stel aan woonruimte te komen was door inwoning. Gep en Gerrie betrokken een bovenwoning in de Duivenvoordestraat 6.* In augustus 1948 werd Ria geboren in het St Elisabeth Ziekenhuis.

Toen een huis van de firma Gebr. A. en J. den Ouden in de Frederik Hendriklaan vrij kwam, mochten Gep en Gerrie dat huren. Zij werden hoofdbewoner van nummer 25 met verplichte inwoning van een dame van middelbare leeftijd. In maart 1951 is Erica daar geboren. In 1952 werd Gep blokhoofd van de Bescherming Bevolking (BB), zoals een plaatje aan de gevel laat zien.

Zij woonden daar met plezier. De kinderen hebben goede herinneringen aan de kinderkerk waar Gep voorlas en verhalen vertelde. Zij gingen naar de Gevers Deutz kleuterschool en Ria mocht op 17 december 1954 als jongste leerling bij de opening van de Hofdijckschool de sleutel in ontvangst nemen.

Aannemersbedrijf Gebr. den Ouden

Gep werkte evenals zijn neef Arie den Ouden junior uit Alphen in het aannemersbedrijf van zijn vader en diens broer Arie senior. (hoofdstuk 7) Toen zij de directie zouden overnemen had neef Arie geëist: 'Als Gep in de zaak wil komen moet hij in Alphen komen wonen'. Zo verhuisden Gep en Gerrie in 1955 naar de Stationsstraat in Alphen aan de Rijn. Hier is tot ieders verrassing en vreugde in 1964 Jan Remco geboren.

Met neef Arie en zijn vrouw Alie hadden Gep en Gerrie een vriendschappelijke omgang. Zakelijk zaten zij niet altijd op één lijn.

Met neef Arie en zijn vrouw Alie hadden Gep en Gerrie een vriendschappelijke omgang. Zakelijk zaten zij niet altijd op één lijn. Op een gegeven moment hebben ze besloten ieder hun eigen weg te gaan in het bedrijf. Dat ging goed, ze deden hun eigen inschrijvingen en stuurden hun eigen team aan. Geps team heeft veel kerken gebouwd.

Het bedrijf floreerde tot begin jaren zeventig. Toen overleed neef Arie onverwacht in juni 1971, terwijl Gep in 1973 na een brand op zijn boot maandenlang in het ziekenhuis was opgenomen (meer hierna). De uitvoerder die de zaak draaiend had moeten houden, was net bezig een huis voor zich zelf te bouwen en heeft dingen laten versloffen. Dat was slecht voor het bedrijf. Na zijn herstel is Gep geleidelijk weer naar het werk gegaan. Hij heeft het bedrijf alleen voortgezet tot hij 1982 besloot te stoppen.

Links: Gep en Gerrie met dochter Ria, 1949. Midden: Zusjes Ria en Erica in het ouderlijk huis, bij het aquarium, ca. 1954. Rechts: Opening Hofdijckschool. Ds. B.C. Visser overhandigt de sleutels aan de jongste leerling van de school, Ria den Ouden, 17 december 1954.⁴

Linksboven: Gep, Gerrie, Ria en Erica, ca. 1955. Rechtsboven: Gep en Jan Remco, zomer 1967.

Linksonder: Gep en Gerrie met hun drie kinderen tijdens de bruiloft van Ria, v.l.n.r. Erica, Gep, Jan Remco, Ria en Gerrie, 1972.

Rechtsonder: samen op de boot, 2005.

Uitstapjes en vakanties

Gep en Piet hadden verwante beroepen en zagen elkaar vaak. Zij waren net als de Gerrie's in december of januari jarig. Zij vierden hun verjaardagen vaak samen. Aanvankelijk bij een van beiden thuis, later ook wel in hotel Toor in Alphen, waarbij ze de hele familie en kennissenkring uitnodigden. Ook trokken hun gezinnen jarenlang samen met de caravan erop uit, waarbij andere familieleden en vrienden zich vaak aansloten. Neef Arie en zijn vrouw Alie zijn bijvoorbeeld een paar keer mee geweest.

In de jaren zestig hadden de gezinnen van Gep, Piet en neef Arie een caravan aan de wijde Aa in Woubrugge dat door Alie Woodbridge werd genoemd. Daar werd alle weekenden gezeild, waarbij Alie er op stond dat ze op zondag eerst naar de kerk gingen.

Toen de oudste kinderen het huis uit waren, trokken Gep en Piet er graag op uit met de boot en de twee Gerries – 'witte' Gerrie en 'zwarte' Gerrie. In 1973 is tijdens zo'n vakantie een explosie ontstaan en is de boot van Gep en Gerrie in brand gevlogen. Hierbij heeft Gep zeer ernstige brandwonden over zijn hele lichaam opgelopen. Hij werd opgenomen in het ziekenhuis in Culemborg waar ze veel ervaring hadden met brandwondenpatiënten. Hij heeft het ongeluk wonderbaarlijk genoeg overleefd.

Familieportret, v.l.n.r. Ria, Erica, Shanika Hofland, Melle Leeflang, Gepke Wille, Hannah Hofland, Stijn Revis, Gep, Gerrie, Marion Brusselers, Jan Wille, Jan Remco, Lodie Hofland, Frits Wille; Wieneke Hofland maakte de foto, november 2002.

De verhuizing naar Sint Michielsgestel

Inmiddels ging het met Gerrie niet goed, zij werd opgenomen in een verpleeghuis, waar ze alleen maar verder achteruit ging. Erica heeft toen geregeld dat zij samen konden verhuizen naar een verzorgingshuis in Sint-Michielsgestel waar het met Gerrie veel beter ging. Zij hebben daar nog een paar jaar samen kunnen wonen tot Gerrie op de psychogeriatrische verpleegafdeling werd opgenomen. Daar is zij op 31 december 2009 overleden.

Op 16 december 2019 vierde Gep zijn honderdste verjaardag.

In december 2019 vierde Gep zijn honderdste verjaardag. De drukke verjaardagen met familiebezoek behoorden tot het verleden, maar zijn zus Tineke kwam op bezoek en de locoburgemeester bracht samen met de kinderburgemeester bloemen.

Begin 2020 brak de Corona-pandemie uit. Er kwamen steeds meer maatregelen en op 19 maart werden de verpleeghuizen en woonvormen in de ouderenzorg gesloten voor bezoekers. Zelf zei hij daarover: 'ik word hier opgehokt!'. Pas in zijn laatste levensdagen mochten zijn kinderen weer bij hem. Gep is op 24 april 2020, 100 jaar oud, in Sint-Michielsgestel overleden.

Links: Piet en Gep tijdens de 90ste verjaardag van Gep, december 2009. Rechts: Tineke bezoekt Gep op zijn 100e verjaardag, december 2019.

5.5. ADRIAAN JOHAN (Hans) DEN OUDEN (18 september 1921 – 7 april 1997)

V.l.n.r. Nel, Adri, Arie, Hans, Piet, Jaan, 1926.

Hans werd geboren op 18 september 1921, enkele weken na de verhuizing vanuit Leiden. Hij was het vijfde kind in het gezin en de eerste die werd geboren in het huis aan de Prins Hendriklaan in Oegstgeest dat zijn vader had ontworpen en gebouwd. Hij is vernoemd naar twee oudere broers van zijn vader, Adrianus (Janus) en Johan, maar kreeg een eigen roepnaam.

Links: Eerste klas christelijke lagere school in Oegstgeest, Hans 3e rij, 3e van links met matrozenkraag, 1928. Rechts: Rolschaatswedstrijd op de Herensingel in Leiden. Hans links in de startblokken, 3 oktober 1935.

Opleiding

In juli 1935 werd Hans toegelaten tot de eerste klas van de ULO-kopschool aan de Hooglandse Kerkgracht in Leiden. Hij was toen bijna veertien, dus een relatief late leerling. Mogelijk sloot de aprilschool in Oegstgeest niet goed aan op het septemberprogramma van de ULO.

Hij bleef zitten in de tweede klas. Misschien had hij meer belangstelling voor andere zaken, zoals sporten. Zo haalde hij als veertienjarige een vierde plaats bij de rolschaatswedstrijden van de '3 October vereniging'.⁵

Na zijn eindexamen in 1940 ging hij naar de Rijkstuinbouwschool in Boskoop, waar hij koos voor de tweejarige Indische afdeling. Volgens zijn zoon Marco, die een weblog⁶ over zijn familie heeft gemaakt, had hij een gouden tijd in Boskoop. Hij woonde er met een paar vrienden in een studentenhuis. Hij schreef in zijn fotoalbum onder een foto van de school 'Oh tuinbouwschool, oh tuinbouwschool! Ik zal je nooit vergeten'. En onder zijn eigen foto 'Meneer zelf'.

Volgens zijn zoon Marco, die een weblog over zijn familie heeft gemaakt, had hij een gouden tijd in Boskoop.

Deze opleiding doorliep hij voorspoedig. Op 4 juli 1941 werd hij bevorderd naar de tweede klas en op 10 juli 1942 haalde hij zijn eindexamen met als extra vak Engelse handelscorrespondentie.

Deze opleiding doorliep hij voorspoedig. Op 4 juli 1941 werd hij bevorderd naar de tweede klas en op 10 juli 1942 haalde hij zijn eindexamen met als extra vak Engelse handelscorrespondentie.

* marcodenouden.com

Een verloving tijdens de onderduik

Bij een feestelijk avondje in het studentenhuis waren ook zijn vriendin Letty Ploos van Amstel en zijn broer Gep met zijn vriendin aanwezig.

Wat hij in de jaren daarna gedaan heeft is niet bekend. Waarschijnlijk *fulltime* uit handen van de Duitsers blijven. Helemaal onder de radar blijven was dat niet. Nadat Letty in juli 1944 aan de christelijke Kweekschool in Leiden was geslaagd voor de hoofdkate, kondigden zij hun verloving gewoon in De standaard aan, compleet met een 'ontvangdag' op 22 juli.

Hans meldde zich direct na de bevrijding samen met zijn broer Gep voor de burgerwacht. Zij moesten bij het Groene Kerkje graven delven. Maar zodra hij de kans kreeg meldde hij zich aan voor werkzaamheden in Nederlands Indië (tegenwoordige Indonesië).

Letty was in Indië opgegroeid tot zij als negenjarige met haar oudere broer en zus naar Nederland was gestuurd om daar een opleiding te volgen. Haar ouders en haar jongere broer en zus waren in Indië gebleven waar haar vader in 1943 door de Japanners is onthoofd. Letty wilde dolgraag terug naar Indië.

De Nederlands-Indische Civiele Administratie (NICA)

De regering in ballingschap had in januari 1945 de Nederlandse Minister van Koloniën Van Mook naar het bevrijde zuiden van Nederland gestuurd om de recrutering van vrijwilligers voor het Nederlands-Indische leger te organiseren. Die droeg Luitenant Generaal Bongers van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) op ook vrijwilligers te werven voor een dienstverband van drie jaar voor de NICA. Dit was een semi-militaire organisatie die in 1944 in Australië was opgericht en als schakel zou fungeren tussen de Neder-

Na een oproep van generaal Bongers in de Trouw van 18 mei heeft Hans zich vermoedelijk direct aangemeld voor de expeditie troepenmacht.

lands-Indische regering en het geallieerde opperbevel in de heroverde gebieden van Nederlands-Indië. Bongers hield een radiorede die ook in de bezette gebieden via illegale krantjes werd verspreid. Het ging om vrijwilligers die na de bevrijding van Indonesië konden meewerken aan de wederopbouw van dat land. Die oproepen waren in Leiden en Den Haag vast al bekend, maar pas na 5 mei was het voor Zuid-Hollandse jongens mogelijk hierop te reageren. Na een oproep van generaal Bongers in de Trouw van 18 mei heeft Hans zich vermoedelijk direct aangemeld voor de *expeditie troepenmacht*. Dat was een legeronderdeel dat eerst naar Engeland ging, waar het kader gevormd zou worden voordat het naar Australië vertrok.⁶ Met zijn opleiding Indische tuinbouw was hij waarschijnlijk een goede kandidaat. Hij werd aangenomen, terwijl veel sollicitanten via de krant te horen kregen dat het nog wel tot februari 1946 kon duren voordat zij te horen kregen of ze geplaatst zouden worden.⁷ Half augustus vertrok Hans naar Engeland en vandaar ging hij met een troepenschip naar Australië. Hier trainde hij voor verschillende militaire en civiele functies. In maart 1946 kreeg hij de order zich in Brisbane te melden voor overplaatsing naar Indië waar hij manager van een plantage werd.

Boven: Studentenhuis. Links: staand Letty en Hans en zittend Gep met zijn toenmalige vriendin Maurien, 1940-1941. Onder: Hans en Letty met een onbekende bruidsgast van Arie en Greet, Prins Hendriklaan 21, 1943.

In de woorden van zijn zoon Marco: 'He served with the 1st Nica Company of the Netherlands Army. Late in the war, the company was shipped to Australia.' Prior to leaving, General Bongers addressed the troops in Den Haag on August 17, 1945.⁸

Trouwen met de handschoen

Hoewel bij de inschrijving van de NICA duidelijk was dat familie niet zou kunnen nareizen, werd dat anders zodra Hans in Indië op een plantage werkte. Letty kon nu wel naar Indië, al moesten ze wel eerst trouwen. Dat werd een huwelijk met de handschoen. Dat wil zeggen dat op 18 september 1946 bij het huwelijk voor de burgerlijke stand in Baarn Hans niet in Nederland was en oom Maarten den Ouden als *stand-in* voor de bruidegom optrad.

Links: Hans soldaat, 1945. Rechts: Soldaat Hans in Sydney, 1946.

Linksboven: Burgerlijk huwelijk Baarn, Letty zonder bruidegom, 16 juli 1946. Rechtsboven: Letty en Oom Maarten, 16 juli 1946. Rechtsonder: kerkelijk huwelijk in Indië, Hans en Letty met de trouwbijbel, 18 januari 1947.

* In de weblog van Marco stond 'late in the war'. In Canada houden ze 15 augustus aan voor het einde van de oorlog.

In januari 1947 bij de kerkelijke bevestiging in Batavia (tegenwoordig Jakarta) waren ze wel samen. Zij belandden midden in de onahankelijkheidsoorlog. Na afloop van de driejarige contractperiode in 1948, tussen de eerste en tweede politionele actie in, kwamen Hans en Letty terug naar Nederland. Zij vestigden zich in Amstelveen, waar hij volgens een genealogisch onderzoek in De Nederlandse Leeuw employé bij de KLM was.⁹ Vermoedelijk werkte hij als landschapsontwikkelaar aan het herstel en de uitbreiding van het landingsgebied van Schiphol dat in WOII volledig was vernietigd. In 1949 werd hun oudste zoon Marco geboren.

Emigratie

In Nederland was mogelijk geen emplooi voor iemand met tropische tuinbouwwerfing, of het voelde hier toch te klein. In ieder geval emigreerden zij een jaar later naar Canada. De eerste jaren woonden ze in de omgeving van Hamilton. Later woonden ze in Smithville vlak bij Hamilton. Zij hadden daar een heerlijk huis met een grote tuin. Dat was wel wat anders dan de broers Gep en Piet die met hun jonge gezinnen in Oegstgeest eerst op een bovenhuis moesten bivakkeren. In Smithville zijn Michael (1951) en Carolyn (1954) geboren.

In het begin van de jaren vijftig betekende emigreren dat het onwaarschijnlijk was dat je je familie ooit nog zou terugzien. Maar in 1955 maakten Hans' ouders al een grote reis om hen in Canada te bezoeken (hoofdstuk 6). Ze zijn toen met zijn vieren en de twee oudste kinderen naar Montreal gereisd waar Hans een nieuwe baan zou beginnen. Kort na de verhuizing is Linda (1956) geboren. Hans' jongste zus Joke heeft in die periode een paar maanden bij hen gelogerd en op de kinderen gepast.

Er volgde nog twee keer gezinsuitbreiding. In 1958 werd John geboren en in 1964 Maretta. Rond 1980 zijn ze naar British Columbia verhuisd, waar ze in Abbotsford woonden.

Hans en Letty met Marco en Michael, 1951/1952.

Linksonder: Kerst, v.l.n.r. Hans met Carolyn en Linda, Letty met John, Marco en Michael, 1959. Rechts: Doop van Maretta, achteraan Hans en Letty met Maretta op school, v.l.n.r.: Michael, John, Carolyn, Linda en Marco, 1964.

Hans en Letty op
middelbare leeftijd,
ca. 1985.

Familiebezoek

In de loop der jaren werd het intercontinentale reizen steeds makkelijker. Hans en Letty zijn meerdere keren, soms samen, soms alleen, terug in Nederland geweest. Soms zo maar, soms voor een begrafenis of een huwelijk. Hans begeleidde zijn moeder bij het huwelijk van zijn jongste zus Joke. De meeste broers en zussen zijn ook wel eens in Canada op bezoek geweest. Zo woonden Nel en Ben in Vancouver het huwelijk van Linda bij.

Hans en Letty zagen dat de economie in Europa goed herstelde en dat de welvaart in Nederland sterk was toegenomen. Dan kwam ook wel eens ter sprake dat ze de familie en het

leven in Nederland misten en soms overwogen terug te keren. Inmiddels waren hun kinderen echter geworteld in Canada en die wilden zo'n verhuizing niet. Alle kinderen zijn een keer in Nederland geweest om te zien waar hun ouders vandaan kwamen. Zij kwamen dan gewapend met een enorme stamboom om ze te helpen al die familieleden uit elkaar te houden.

**Alle kinderen
zijn een keer in
Nederland geweest
om te zien waar hun
ouders vandaan
kwamen.**

Portret met alle
kinderen Den Ouden,
staand v.l.n.r. Arie, Nel,
Tineke, Adri, Joke, Gep
en Hans, gehurkt Jan
en Piet, 1992.

Wanneer Hans en Letty in Nederland waren, was dat meestal een reden voor een familie-reünie bij een van de broers of zussen.

Hans is op 7 april 1997, 75 jaar oud, overleden. Letty overleed drie jaar later op 9 mei 2000, 76 jaar oud. Hun as is uitgestrooid over de botanische tuinen Minter Gardens, British Columbia, Canada.

5.6. PIETER CORNELIS (Piet) DEN OUDEN (21 januari 1924 – 20 april 2018)

Piet werd geboren in januari 1924. Hij was het zesde kind, de jongste van 'de jongens'. Hij is volgens eigen zeggen vernoemd naar zijn tante Pie, Petronella Cornelia van Leeuwen-Dorrepaal.

Opleiding

Na de lagere school ging hij, anders dan zijn broers en zussen, direct naar de christelijke HBS in de Kagerstraat in Leiden. Dat bleek geen succes. Hij bleef zowel in de eerste als de tweede klas zitten, waarop zijn vader wel kon uitrekenen hoelang dat zou gaan duren. Hij zei hem dat hij maar eens moest gaan praten met mijnheer Aldershoff, het hoofd van de ULO. Zo kwam ook hij op de ULO-kopschool aan de Hooglandse Kerkgracht in de derde klas terecht. Daar deed hij twee jaar later eindexamen ULO-A. Dat was niet voldoende om toegelaten te worden tot de bouwkundeopleiding die zijn vader en broer hadden gevolgd. Daarom volgde hij wiskundelessen en 's avonds bouwkundelessen op het MSG, terwijl hij werkte op een bouwwerk van zijn vader in Wassenaar. Hierna kon hij in 1942 naar de MTS van de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag waar Gep net eindexamen had gedaan.* Vanaf dat moment ging zijn opleiding voorspoedig omdat de vakken nu zijn interesse hadden. Toen hij in 1944 zou beginnen aan zijn praktisch jaar lagen de meeste bouwprojecten stil of er zat een luchtje aan. Via een collega van zijn vader kon hij terecht in de Noordoostpolder bij de bouw van zes woningen en de opbouw van een volgend barakkenkamp bij de plaats Ens. Dat heeft echter niet lang geduurd want na de slag om Arnhem in september 1944 werd alle werk in de polder stilgelegd. Dat laatste oorlogsjaar kwam er van praktisch niet veel terecht. Na de bevrijding werkte hij nog kort bij Padox BV Houtbouw en Timmerwerken in Warmond tot hij in september 1945 in de vierde en laatste klas van de MTS kwam.

Na zijn eindexamen vond hij een baantje bij architect Jonkman in Oegstgeest waar hij, zoals hij zelf zei, tegelijkertijd jongste bediende, chef de bureau en babyoppas was. Intussen ging hij vier avonden in de week naar de avond-MTS in Rotterdam voor weg- en waterbouwkunde. Daar ging hij in 1947 ook wonen en werken bij architectenbureau Lockhorst en Overijnder.

* Zie voor de MSG-opleiding en de MTS bij de opleiding van Gep in paragraaf 5.4.

Links: Piet met
twee vrienden, 1938.
Rechts: Portret Piet
den Ouden, 1939.

Academie van Beel-
dende Kunsten in
Den Haag, afdeling
bouwkunde. Piet 2e
rij van onder rechts,
sjekkie aflikkend,
1946.

Een partner en een gezin

Hij werd verliefd op Gerrie de Mooij. Zij was als vijftienjarige met haar ouders, broers en zusjes in de Nassaulaan in Oegstgeest komen wonen nadat hun huis in mei 1940 bij het bombardement op Rotterdam was vernietigd. In 1946 verhuisde de familie De Mooij terug naar Rotterdam en verloofden Piet en Gerrie zich. Het vinden van een huis was niet eenvoudig in de eerste jaren na de oorlog. In 1948 betrokken zij een bovenhuis in de Duivenvoordenstraat 42 in Oegstgeest. Ze trouwden in Rotterdam waar hun huwelijk werd bevestigd door de Oegstgeester predikant ds. Jac. Eringa, bij wie ze allebei op catechisatie hadden gezeten. De vrienden noemden hun huis 'Het hijgend hert' naar psalm 42,

Boven: Bruidspaar Piet en Gerrie. Rechts: Het bruidsgezelschap voor het stadhuis van Rotterdam, 27 juli 1948.

Links: Piet en Gerrie met Lya en Cees, 1951. Midden: V.l.n.r.: Annelies, Gerrie, Cees, Piet en Lya, 1953. Rechts: Opa en kleinzoon Jan den Ouden, 1958.

maar het was geen gelukkige plek. Pesterijtjes van de kinderloze hospita toen ze hoorde dat Gerrie in verwachting was hielden pas op toen het kind doodgeboren werd. Ze vonden een ander bovenhuis in de Emmalaan waar Lya (1950) en Cees (1951) werden geboren. In 1952 kochten zij met financiële steun van hun beider vaders voor f 17.000,- een heel huis aan de Warmonderweg dat zij ruim een week voor de geboorte van Annelies betrokken. In 1957 werd het jongste kind geboren. Hij werd gedoopt als Jan den Ouden, zonder tweede naam, net als zijn grootvader.

Links: V.l.n.r.: Lya, Jan, Annelies, Cees, 1958. Rechts: Vakantie in Luxemburg Annelies, Gerrie, Lya en Cees, 1960. Onder: Familieportret. Piet en Gerrie met hun kinderen: Cees aan de telefoon, Jan, Annelies en Lya met een spelletje op de grond, ca. 1963.

Architect

Na een jaar Rotterdam ging Piet terug naar Oegstgeest, waar hij *free lance* bij architect Ton Gathier werkte. Daar begon het bijklussen, samen met zijn jaargenoot van de MTS, Guus Prinsen. Zij deden tekenwerk voor architecten, aannemers en particulieren; geen opdracht was te min. Zij schreven zich in bij de Kamer van Koophandel als 'Bouw- en Waterbouwkundig Bureau' en later, toen de aard van de opdrachten daar aanleiding toe gaf, als 'Architectenbureau Prinsen en Den Ouden'.

Op de Warmonderweg kwam een moderne voordeur, met in het glas een tekentafel en een passer geëst, en op zolder een tekenkamer voor meerdere tekenaars. Hier hadden Piet en Guus hun kantoor aan huis. Ze bouwden woningen in de regio en ver daarbuiten, maar ook bedrijfsgebouwen, een raadhuis in Warmond en schoolgebouwen in Leiden en Oegstgeest. Met zijn katholieke compagnon Guus Prinsen kreeg hij de opdracht om het seminarium in Warmond te verbouwen tot rust- en verpleeghuis en met de hervormde architect Van Weije om de protestantse Hofdijkschool in Oegstgeest te bouwen.

In 1963 betrok het architectenbureau een pand in de Geverstraat. Het huis op de Warmonderweg werd opnieuw ingrijpend verbouwd en elk kind kreeg een eigen kamer.

Warmonderweg 64.
Links: Piet, Ria Siljee,
Sjoukje Rullmann, Lya
en Cees, 1952. Midden:
hetzelfde huis na de
eerste verbouwing:
Annelies met step bij de
nieuwe voordeur, 1955.
Rechts: met voordeur
aan de zijkant en Piet
met grasmaaier, 1965.

In 1970 verhuisden Piet en Gerrie met als enig nog thuis wonend kind Jan naar de Oranje Nassaulaan 2 in Warmond. In 1984 stapte Piet uit het architectenbureau.

In 1987 overleed Cees (36), die al jarenlang psychische problemen had en ernstig alcoholverslaafd was. De afscheidsdienst was in beperkte kring, thuis in Warmond en werd geleid door hun vriend dominee Bovenberg. Gerrie is nooit echt over dit verlies heen gekomen.

Kerk en maatschappij

Kerkelijk bleven zij ook na de verhuizing naar Warmond tot de gereformeerde kerk van Oegstgeest behoren. Zij waren zeer betrokken bij de kerk, Piet als diaken, Gerrie in de commissie van beheer. Gerrie bezocht als 'Zuster van Bijstand' bejaarde kerkgenoten. Piet verbouwde het huis Julianalaan 1, naast de kerk, tot Taberna, een kerkelijk centrum ten behoeve van vergader- en verenigingsruimten voor de kerk en een sociëteit. Maar hun wens om alcohol bij het Avondmaal te vervangen door druivensap, wat zij wilden om alcoholisten te kunnen laten deelnemen, werd niet gehoord. Daarop lieten zij zich uitschrijven en werden zij lid van de hervormde kerk in Warmond.

Zij waren grote voorvechters van het samengaan van ARP met de andere confessionele partijen wat leidde tot de oprichting van het Christen-Democratisch Appèl (CDA) in 1980. Politieke discussies met de kinderen en hun schoolvrienden waren in hun gezin scherping en inslag. Eind jaren zestig hingen er vier verkiezingsposters voor de ramen: Behalve van de ARP, ook van de PvdA (Lya), de VVD (Cees) en D66 (Annelies).^{*} In Warmond werd Piet voorzitter van de lokale afdeling van het CDA en bouwde hij een uitbouw aan

Links: Piet op het ijs,
1992. Rechts: 50-jarig
huwelijk van Piet en
Gerrie 1998.

* PvdA Partij van de Arbeid, VVD volkspartij voor Vrijheid en Democratie, D66 Democraten 66.

de hervormde kerk, eveneens als vergaderruimte. Daarnaast was hij jarenlang bestuurslid van de christelijke Lagere Technische School (LTS, tegenwoordig vmbo) in Leiden en van de lagere school op het woonwagencamp. Gerrie werd raadslid en fractievoorzitter voor het CDA. Ook zat zij jarenlang als vertegenwoordiger van Zuid-Holland in het landelijke Vrouwenberaad van het CDA.

De laatste jaren

Piet en Gerrie nodigden regelmatig hun kinderen en kleinkinderen uit voor een familie-weekend. De kleinkinderen waren dol op oma Gerrie. Zij konden zich wel ergeren aan opa Piet, die van die foute grapjes maakte en hen niet altijd serieus nam. Omgekeerd nodigden de kleinkinderen in 2004 Piet en Gerrie uit voor een uitje, wat ze 'kleinkinderendag' noemden.

Piet en Gerrie bij de
kleinkinderendag
v.l.n.r.: Govert, Abe,
Ijsbrand, Hanna, Piet,
Maarten, Pieter, Gerrie
en Sjoerd. Jochen was
er die dag niet bij,
2004.

Kort na die dag overleed Gerrie, op 7 oktober 2004. De uitvaartdienst in de hervormde kerk van Warmond werd geleid door dominee Bovenberg en zij werd begraven bij het Groene kerkje in hetzelfde graf als Cees. Piet had na het overlijden van Gerrie grote moeite om alleen te zijn. Hij had nog twee keer een gelukkige latrelatie, eerst met Trudy van Liempd, die na een hartoperatie overleed, en daarna met Priska Overstegen-Overbeek.

Zijn 90e verjaardag 'vierde' hij op de *Intensive Care* waar hij na een geslaagde operatie voor een acuut aneurysma was opgenomen. Hierna ging het lichamelijk allemaal minder makkelijk en in de zomer van 2015 verhuisde hij, zeer tegen zijn zin, terug naar Oegstgeest, naar een appartement aan de Ommevoort op de verdieping waar zijn zwager Dick van der Bend ook woonde.

Begin 2018 werd Piet bedlegerig en had 24 uur per dag zorg nodig. Tegen zijn levenslange principe in vroeg hij uiteindelijk om euthanasie. Daar is het niet meer van gekomen. Hij overleed spontaan op 16 april 2018. De uitvaartdienst in het Groene Kerkje werd geleid door zijn favoriete Warmondse dominee mw. H.G.T. (Riegonda) van Welie-Kaai. Hij is daar bij Gerrie en Cees begraven.

5.7. MARTINA GEERTRUIDA (Tineke) DEN OUDEN (4 maart 1928)

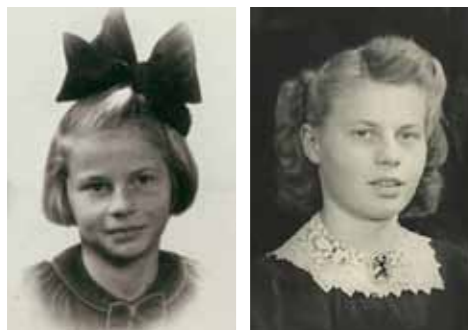
Tineke was het zevende kind en het eerste meisje na drie jongens. Ze is vernoemd naar haar vaders jongste broer Maarten en naar Geertje den Ouden-Bakker, de vrouw van zijn oudste broer Adrianus.

Zij was meer dan tien jaar jonger dan haar twee oudere zussen. Zelf zei ze dat ze drie moeders had. Haar oudste broer was al student toen zij naar de kleuterschool ging. Hij voelde voor haar als een oom aan. Pas toen zij volwassen was en ze hem zag huilen bij het overlijden van hun vader werd hij echt een broer. Zij was de grote zus van broertje Jan met wie ze veel optrok. Ze speelden ook samen met haar vriendinnetje en buurmeisje Helga Kokijl.

Zij logeerde vaak bij familie. In Leiderdorp bij tante Pie en oom Lof, daar kon je komen met de stadstram die vanaf Oegstgeest tot het eindpunt aan de Hoge Rijndijk reed. Daarna was het in haar beleving nog een heel eind lopen.* Het was er altijd gezellig, zij trok veel op met haar nichtje Gerda. Vlakbij was een ouderwets winkeltje, Pieters, waar ze boodschappen deden.

Tineke was een heimweekind: overdag was het leuk, 's avonds moest ze huilen. Een keer toen ze ongeveer tien jaar was, is ze teruggebracht naar de tram en weer naar huis gegaan. Er was al naar huis gebeld dat ze er aan kwam. Thuisgekomen stak ze haar hoofd om de hoek, zei 'ik ben er weer, ik ga naar bed' en ging direct door naar boven. Daar is ze nog jaren mee gepest.

Ze logeerde ook wel bij haar oudere zussen. Zo stuurde haar moeder haar naar Nel toen het eerste kind levenloos was geboren. Haar moeder vond dat Nel een beetje opgevrolijkt moest worden. Hoe je zo iets doet wist Tineke ook niet.

Boven: Tineke en Jan houden theevisite op het balkon van de Prins Hendriklaan, ca. 1935. Midden: Tineke en Jan met buurmeisje Helga Kokijl in de tuin, ca. 1935. Linksonder: Portret Tineke, 1939. Rechtsonder: Portret Tineke, ca. 1947.

Opleiding en werk voor haar huwelijk

Tineke ging als kleuter naar de Gevers Deutz school. Ze zal in de klas hebben gezeten bij juffrouw Annie (mej. J.C. Kenbeek) die in 1927 door de hervormde kerkenraad was benoemd als hoofd van de bewaarschool.

Toen ze zes was ging ze net als haar broers en zussen naar de christelijke lagere school in Oegstgeest. Het eerste jaar zat ze nog samen met Piet op school en kreeg ze haar zus Adri als kwekeling voor de klas. In de tweede en derde klas was zij de enige Den Ouden op school, maar vanaf de vierde ging haar broertje Jan er ook heen.

Zij bezocht de ULO-kopschool aan de Hooglandse Kerkgracht in Leiden en kreeg in het laatste jaar thuisonderwijs bij een onderwijzer omdat eind 1944 scholen gesloten of niet meer bereikbaar waren. De laatste dag op school had ze nog strafwerk gekregen. Ze weet niet meer waarvoor, waarschijnlijk giechelen. Thuis vertelde ze dat aan Kees van der Horst die bij hen ondergedoken was en die zei 'dat ga je toch niet maken voor de laatste dag'.

* De afstand tussen de eindhalte van de tram en de boerderij van Pie en Lof was 700 meter.

Toen die leraar de volgende dag bij het afscheid nemen vroeg om het strafwerk, moest ze bekennen dat zij dat niet had gemaakt. Hij gaf haar toen geen hand, want 'Zo'n meid geef ik geen hand'. Dat voelt ze nog, nu ze de negentig is gepasseerd.

Na de ULO wilde Tineke kleuterleidster worden, maar haar ouders vonden dat geen goed idee en wilden dat ze de verpleging inging. Zo heeft ze één jaar als leerling in het Eudokia Ziekenhuis in Rotterdam gewerkt. Toen ze daarmee wilde stoppen heeft haar moeder haar ingeschreven voor de opleiding voor apothekersassistente. Dat vond ze helemaal verschrikkelijk. Ze zei 'Ik ga toch geen mensen vergifigen' en zette vervolgens haar eerste plan door. Ze ging naar de Kweekschool voor voorbereidend onderwijs in Leiden. Na haar eindexamen kreeg ze een baan op een kleuterschool in Zeist. Daarnaast ging ze vier avonden in de week naar Utrecht waar ze haar hoofdakte haalde aan de christelijke Kweekschool voor kleuterleidsters aan de Springweg.

Na de ULO wilde Tineke kleuterleidster worden, maar haar ouders wilden dat ze de verpleging inging.

Tineke en Jan Bernard bij het Raadhuis van Oegstgeest, bij het huwelijk van Gep, 1947. Rechts: Tineke aan het werk, 1954.

Met die hoofdakte werd ze aangenomen als hoofd van de kleuterschool Kennemervreugd in Santpoort. Dat had nog wel wat voeten in de aarde want het was een hervormde school en zij was gereformeerd. Het schoolbestuur was bezorgd dat zij de kinderen allerlei orthodoxe dingen zou leren. Op haar vraag wat dat dan zou zijn bij vierjarige kinderen wisten zij het antwoord ook niet. 'Toen hebben ze haar toch maar aangenomen.' Toen ze er net werkte kwam een van de moeders naar haar toe en vroeg of ze de kinderen zo'n psalm leerde zingen omdat ze gereformeerd was. Toen ze antwoordde dat dat op verzoek van de vorige juf was omdat dat bij haar huwelijk in de kerk gezongen zou worden, was het toch goed.

De pas opgerichte kleuterschool had in de beginjaren nog geen eigen schoolgebouw en had onderdak gevonden in 'De Toorts', het verenigingsgebouw van de PvdA. Dat had als voordeel dat ze vrij was op 1 mei. Er waren ook nadelen. Zo waren er 51 tafeltjes en stoeltjes voor 53 leerlingen, ze kon er niet meer bij krijgen. Ze had in het begin ook veel

oud en kapot speelgoed. Later kreeg ze wel wat geld om zelf dingen aan te schaffen. Samen met twee kwekelingen boekte ze toch goede resultaten. En er was altijd een leuk zomerfeest waar de kinderen van alles opvoerden.

Een partner en een gezin

Tineke woonde in die tijd op kamers in Santpoort-Zuid. Een van haar leerlingen, wiens verweduwd moeder kamers verhuurde aan een onderwijzer, zei op een dag 'Juf, mijn meneer wil graag uw schilderijtjes komen ophangen'. Nou daar ging ze natuurlijk niet op in, dat kon ze zelf wel. Toen ze een poosje later bij dat gezin op huisbezoek was – dat deed je toen nog jaarlijks bij al je leerlingen – maakte ze kennis met de huurder, Mans Kuipers. Het bleek het een hele leuke huurder. Ze zagen elkaar vaker en in januari 1956 is ze met hem getrouwd.

Links: Ds. Eringa leidt het kerkelijk huwelijk. Voorin de familie, achterin de leerlingen. Middenboven: Tineke en Mans worden met confetti bestrooid door hun leerlingen. Onder: Tineke en Mans toosten met vader en moeder Den Ouden. Rechts: Huwelijksportret, januari 1956.

Tineke is, als enige van de dochters, niet vanuit het ouderlijk huis getrouwd, maar in het gemeentehuis en de kerk van Bloemendaal. Zo konden de leerlingen het huwelijk van hun juf en meester bijwonen. Na het voorlezen van het huwelijksformulier en hun antwoorden hierop bevestigde de Oegstgeester predikant ds. Jac. Eringa hun huwelijk.

Ze gingen wonen in Bloemendaal, eerst op de Rustenburgherweg waar hun eerste kind werd geboren, Mans, vernoemd naar zijn vader en grootvader Harmannus Kuipers (1956). Na de verhuizing naar de dr. J. van Deventerlaan volgden Renate (1958) en Jan (1961). Dorien (1966) werd geboren op het Bos en Duinplein.

In 1958 hebben de oudste twee kinderen, Mans en Renate, tien dagen bij Tineke's ouders gelogeed, terwijl Tineke en Mans op vakantie naar Bouleris in Frankrijk gingen. Tineke heeft zich later lang schuldig gevoeld dat ze haar moeder met twee zo kleine en dus bewerkelijke kinderen 'opzadelde'. Maar de vakantie was wel een groot succes!

Links: Mans jr. met oma Den Ouden op de Prins Hendriklaan, 1958. Midden: Tineke met Mans en Renate, mei 1956. Rechtsboven: Mans en Tineke met Mans jr. en Renate, 1958. Middenonder: Renate en oma Den Ouden, zomer 1962. Rechtsonder: Renate, Mans en Jan Maarten met baby Dorien, 1966.

Werk en maatschappij

Na haar trouwen moest Tineke stoppen met haar werk, omdat getrouwde vrouwen in die tijd niet voor de klas mochten staan. Maar anders was ze ook gestopt want Mans vond het niet goed als zij zou werken, die was daar heel ouderwets in. In het begin heeft Tineke het lesgeven wel gemist, later is ze nog wel eens ingevallen, toen het wel mocht. Met een gezin met vier kinderen kwam dat ook niet altijd goed uit.

Mans werkte op de christelijke school voor lager onderwijs in Bloemendaal. Na een aantal jaren werd hij leraar op de christelijke ULO in Haarlem. Met zijn 'oude hoofdakte' mocht hij bijna alle vakken geven, maar hij gaf het liefst geschiedenis en aardrijkskunde.

Mans en Tineke waren allebei actief betrokken bij de gereformeerde kerk in Bloemendaal. Ze zijn allebei zowel ouderling als diaken geweest en Mans was jarenlang scriba (secretaris) van hun kerk.¹⁰

Familiebetrekkingen

Tineke deed altijd leuke dingen met de kinderen van haar oudste zussen. Ze organiseerde verkleedpartijtjes en opvoeringen voor huwelijksjubilea van hun ouders en grootouders. Haar nichtjes logeerden bij haar toen ze nog op kamers woonde en later toen ze al getrouwd was. Dat was een feest. Van Mans mochten ze weliswaar niet aan de net gewassen babykleertjes komen, maar van Tineke kregen ze een beker vol hagelslag.

Eerste skivakantie familie Kuipers.

Links: Tineke daalt af, daarachter v.l.n.r.: Dorien, nn, Mans.

Rechts: Vooraan Mans, achterin v.l.n.r.: Dorien, nn, Renate, 1976.

Tineke en Mans met hun kleinkinderen op de trap met van boven naar beneden en v.l.n.r.: Anne, Victor, Rick, Mans jr., Stephanie, Lisette, Tineke jr. met Tijmen en Tamara, 1998.

Na de begrafenis van Joke. Links: Tineke met broers Gep en Piet. Midden: Tineke en Mans, 2012.

De kus, familieweekend, 29 januari 2011.

Familieweekend in Epe. In het midden Tineke met op schoot jongste achterkleinzoon Viktor, links van haar kleindochter Stephanie en Kasia met Joshua, rechts Mans junior met Zayn en schoondochter Jelka Risseeuw. Staand v.l.n.r.: Vincent, Victor, Hilbert Moll en Dorien, Jan en Monique de Goeijen, Mans, Sjaak Passchier en Renate, Sarah, Rick, Tamara en Tijmen; vooraan: Tineke, Anne en Dani; alleen Lisette was dat weekend niet mee, 2018.

Op Tineke's 31ste verjaardag kreeg haar vader een hartinfarct en werd hij met spoed opgenomen in het ziekenhuis in Haarlem. Daar is hij overleden. Tineke voelde zich schuldig dat haar vader juist bij haar thuis onwel werd. Toen hij naar het ziekenhuis werd gebracht heeft hij zelf tegen haar gezegd dat zij zich niet schuldig moest voelen. Arie zei dat ook, maar toch bleef het knagen.

Toen de kinderen klein waren was er altijd wat te vieren, Sinterklaas, Kerst, verjaardagen. Tineke speelde piano en de kinderen zongen. Voor de kampeervakantie naaide Tineke een nieuw stuk aan de tent toen het gezin groter werd. En de eerste skivakantie was, ondanks een gebroken neus voor Mans, de start van jaren samen op wintersport. Later werden dat familieweekenden met alle kinderen en kleinkinderen.

Tineke en Mans bleven in Bloemendaal wonen tot ze in 2006 verhuisden naar een riante serviceflat aan de Provinciënlaan nummer 3 in Heemstede, waar Mans in 2014 is overleden.

Tineke is begin 2022 verhuisd naar het verzorgingshuis 'Spaar en Hout' aan de Kleine Houtweg in Haarlem, waar haar kinderen haar regelmatig bezoeken.

5.8. JAN BERNARD (Jan) DEN OUDEN (18 december 1931 – 1 juli 2007)

Jan werd in december 1931 geboren in het Academisch Ziekenhuis in Leiden. Hij was de middelste van 'de kleintjes'. Zijn zus Tineke was al bijna vier toen hij geboren werd, zijn zus Joke volgde pas zes jaar later. Hij is waarschijnlijk vernoemd naar zijn vader. Zijn tweede naam Bernard is voor zover bekend niet uit de familie afkomstig.

School

Jan was een 'vroegleerling'. Hij ging in 1937, vijf jaar oud, naar de christelijke lagere school in Oegstgeest die het jaar ervoor een septemberschool was geworden. Toen hij elf was werd hij toegelaten tot de eerste klas van de ULO-kopschool aan de Hooglandse Kerkgracht in Leiden.

Dat viel misschien toch niet mee. Althans zijn broers en zussen zongen op zijn bruiloft 'Jij moet leren te studeren, dat zegt Pa wel honderd keren'. Het lied vertelt verder dat hij naar de huiswerk cursus van Schuitemaker in de Julianalaan werd gestuurd. Dat had blijkbaar succes, want twee jaar later, in juli 1946, deed hij toelatingsexamen voor de tweede klas van de christelijke HBS in de Kagerstraat. In 1949 haalde hij daar het eindexamen HBS-B.

Studeren in Delft

Hij overwoog medicijnen te studeren net als zijn broer Arie, maar koos uiteindelijk voor Civiele Techniek in Delft. Dat leverde het voordeel op dat hij uit huis kon. Wel moest hij ieder weekend naar huis om zijn studietoelage te incasseren. Die gaf zijn vader wekelijks contant en was nauwelijks toereikend om een week mee toe te komen.

In zijn studententijd woonde hij in Delft in een studentenhuis aan de Vlamingstraat 24B en werd hij lid van de gereformeerde studentenvereniging SSR. Enkele foto's in Jans fotoalbum laten zien dat hij in het jaar 1952-1953 bestuurslid was van SSR. Op een ongedateerde foto staat hij met een bestuurslint om en met medebestuurders aan de bar in de kelder van de Koornbeurs, waar SSR-Delft zijn sociëteit had (hoofdstuk 4, paragraaf 4.4). Op 16 oktober 1952 maakte het bestuur een rijtoer langs een Delftse gracht ter viering van de 41ste dies natalis van SSR Delft.*

* Dies natalis, latijn voor geboortedag, de verjaardag van de vereniging.

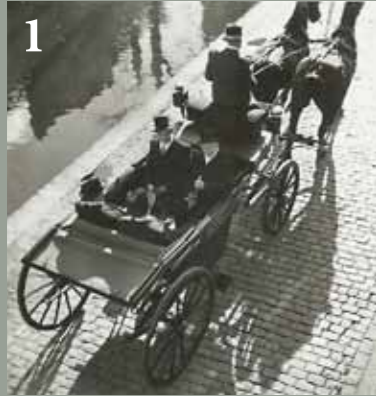
Hij overwoog medicijnen te studeren net als zijn broer Arie, maar koos uiteindelijk voor Civiele Techniek in Delft.

Linksboven: Jan met zijn moeder, ca. 1934.

Rechtsboven: Jan in de tuin van de Prins Hendriklaan, 1934.

Linksonder: Portret Jan, 1939. Rechtsonder:

Jan naast de kindervan van Joke bij de boerderij van oom Jan Dorrepaal in Zoeterwoude-Rijndijk, 1938.

dit is mijn eerste kamer in Delft (1949) rechts mijn bureau van links stond beide van thuis

De pagina aan de linker zijde getuigt van een intensief studentenleven. Volgens de bruiloftsliederen die de familie in 1957 schreef, voelde hij zich een echte 'student'. Daar werd in de familie de draak mee gestoken zoals blijkt uit het couplet hiernaast. Maar gestudeerd werd er ook en in juli 1956 slaagde hij als civiel ingenieur.

Militaire dienst

Jan moest na zijn afstuderen in 1956 in militaire dienst. Hij was niet erg sportief en volgens de overlevering waren de fysieke taken van het leger niet echt aan hem besteed. Bij de mijnen-cursus was hij echter de beste van de klas. Hij werd 2e luitenant bij de genie en bewaarde menig foto van patrouilles, schietoefeningen en noodbruggen die ze hadden aangelegd.

Een partner en een gezin

Jan en Mieke Peerenboom hebben elkaar in 1953 in Leiden ontmoet tijdens een 3-Oktoberfeest via Miekies zus Ineke, die een relatie had met Jans beste vriend Leen van Nieuwkoop. Ze gingen gezamenlijk naar de kermis. Het verhaal gaat dat Jans ouders aanvankelijk bezwaar hadden tegen deze schoondochter. Zijn kinderen hebben uit overlevering begrepen dat dat vanwege de familieband was. Miekies moeder, Maria de Graaf, was een zus van Jacobus de Graaf die getrouwd was met Jacoba Dorrepaal, een zus van Jans moeder.

**'Die Jan dat is een flinke vent
Hij is al eerstejaers
Gewone mensen kent hij niet
't hoort bij 't intellectuelen corps
ik ban, ik ban, een steunpilaer
veur heel de maetschappē'**

Het verhaal gaat dat Jans ouders aanvankelijk bezwaar hadden tegen deze schoondochter.

Linksboven: Ir. J.B. den Ouden op oefening, 1956. Rechtsboven: Getuigschrift mijnencursus, 1957. Midden: Jan en Mieke in Leiden, 3 oktober 1953. Links: Verlovingsfoto bij de familie Peerenboom. V.l.n.r. Jaan den Ouden-Dorrepaal, Jan den Ouden, Mieke, Jan, mevrouw Peerenboom-de Graaf, mijnheer Peerenboom, 1956.

Trouwfoto Jan en Mieke. Lopend langs de pastorie bij de kerk aan de Hoofdstraat in Leiderdorp, waar ook Jan en Jaan den Ouden-Dorrepaal in 1914 getrouwd zijn, 23 september 1957.

In september 1957 zijn Jan en Mieke getrouwd in Mieke's woonplaats Leiderdorp, in de gereformeerde kerk aan de Hoofdstraat, waar ook Jans ouders getrouwd zijn (hoofdstuk 3, paragraaf 3.6). De vader van Jan, die zijn laatste levensjaren al ziek was, was bij het huwelijk niet aanwezig. Ze trouwden een week later dan gepland

Het huwelijk van
Ir J. B. DEN OUDEN
en
Mej. M. PEERENBOOM
IS WEGENS ZIEKTE
UITGESTELD
Leiderdorp, september 1957

omdat ze A-griep hadden. Een deel van de gasten kreeg dit pas op de stoep van het raadhuis in Leiderdorp te horen, omdat het bericht hierover in de krant nog niet iedereen had bereikt. Het huwelijk werd bevestigd door ds. De Bruyne, een oom van Mieke.

Bij het knielen voor de zegen bleek Jan, tot ontsteltenis van zijn moeder, voor iedereen zichtbaar oude schoenen met gaten in de zolen aan te hebben. Want die zaten veel lekkerder dan de nieuwe die hij voor de trouwerij had gekregen.

Toen ze trouwden was Jan nog in militaire dienst. Ze gingen voorlopig wonen in een huisje op vakantiepark 'De Leemküle' in Hattem.

Mieke was sportief en een actieve korfbalster. Zij was na de ULO graag naar de sportacademie gegaan, maar dat werd thuis niet nodig gevonden voor een meisje. Zij werd secretaresse bij de Grofsmederij in Leiden. Na haar trouwen gaf zij haar baan op en werd zij *fulltime* huisvrouw.

Jan kreeg na zijn militaire dienst, in mei 1958, een baan bij de Haagse Tramweg Maatschappij (HTM) in Den Haag, waar ze ook gingen wonen. Zijn eerste opdracht was het afwikkelen van de opheffing van de 'gele tram', de buitenlijn naar Wassenaar en Leiden.

In Den Haag werden hun drie kinderen, Marijke (1959), Irene (1961) en Jan Hugo (Hugo, 1964) geboren. In 1967 werd Jan directeur vervoer bij de HTM en in 1971 verhuisden zij naar Rijswijk. Jan was weinig thuis, maar als hij er was, was hij een leuke vader met speciale grapjes en zelfbedachte spelletjes.

Links: Jan en Mieke met Irene (links) en Marijke (midden), 1961. Rechts: Marijke met Hugo op schoot en Irene (rechts), 1964.

Er waren al snel spanningen in hun huwelijk. Jan en Mieke hebben jarenlang geprobeerd daar samen uit te komen. Jan woonde soms tijdelijk in een hotel, wat het niet gemakkelijk maakte om er voor de kinderen te zijn. In de weekenden nam hij zijn kinderen mee en verzorgde hij leuke dingen om te doen. Ze logeerden bij familie of verbleven in Oegstgeest in het huis van zijn moeder, toen die opgenomen was in een reumakliniek. Een echtscheiding was niet makkelijk bespreekbaar met zijn moeder; dat paste niet in gereformeerde kringen. Dat zij er wel van wist, blijkt uit een brief uit die periode waarin ze aan Nel schreef 'Ook bij Jan en Mieke nog geen oplossing. Ook geen verbetering.'

Een echtscheiding was niet makkelijk bespreekbaar met zijn moeder; dat paste niet in gereformeerde kringen.

Als de kinderen bij Jan waren ging hij vaak naar de waterleidingduinen bij Wassenaar. Links: Irene op de rug en Hugo erachter. Midden: met Hugo en Marijke, februari 1974. Rechts: Jan en Hugo tijdens paasvakantie in de Ardennen, 1974.

Echtscheiding en tweede huwelijk

Uiteindelijk zijn Jan en Mieke in 1973 gescheiden. De familie reageerde verdeeld op de scheiding. Met Joke bleef er een goede band en Tineke was ook steunend. Piet had veel steilere gereformeerde opvattingen en vond dat je, als je eenmaal getrouwd was, niet meer uit elkaar kon gaan. Daardoor was de relatie tussen de broers tijdelijk bekoeld. Na de scheiding bleven de kinderen zoals toen gebruikelijk was bij Mieke in Rijswijk wonen. Jan ging weer in Den Haag wonen.

In november 1974 is hij getrouwd met Sylvia Huijgen. Ze gingen in de Haviklaan wonen, in een gezellig huis met leuke tuin waar de kinderen graag kwamen.

Sylvia was een actieve vrouw, meester in de rechten met een *fulltime* baan met maatschappelijk aanzien. Zij was directielid van de ANWB en had talrijke nevenfuncties als bestuurslid of commissaris. Jan vervulde diverse bestuursfuncties in de verkeers- en vervoerswereld en werd in 1979 algemeen directeur van de HTM, tot hij in december 1992 op 60-jarige leeftijd met pensioen ging. Na zijn vertrek bij de HTM bleef hij erevoorzitter van Koninklijk Nederlands Vervoer (KNV), de werkgeversorganisatie voor beroepspersoonsvervoer. Hij werd benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Links: Jan en Sylvia op hun trouwdag in Rockanje, 1974. Boven: Portret ter gelegenheid van afscheid HTM, 1992.

*Familieweekend
Holtweijde, v.l.n.r.
Alstje Kloosterboer
en Hugo met Wessel,
Marijke en Edward
Tonino, Sylvia, Marcel
van Lieshout, Jan,
Irene, Rolf, Derk, Lucia
en Hidda (Menno was
nog niet geboren),
2001.*

Ze hadden een druk leven met formele verplichtingen, vrienden en familie en de beide Border Terriërs, Dimple en Mazzel. De kinderen en kleinkinderen waren altijd welkom en jaarlijks was er een familieweekend ergens op een prettige locatie in de natuur.

De laatste jaren

*V.l.n.r.: Sylvia, Edward
Tonino en Jan met
de honden Mazzel en
Dimple in de tuin in
Den Haag, april 2007.*

Jan had zijn laatste levensjaren ernstige gezondheidsproblemen. Hij had de ziekte van Waldenström, een langzaam progressieve aandoening met een gestoorde aanmaak van witte bloedcellen, waarvoor zijn milt was verwijderd. Hij is op 1 juli 2007 overleden. Anders dan bij zijn broers en zussen was er geen gereformeerde uitvaartdienst, Jan was al zo'n 40 jaar niet kerkelijk meer. Er was een druk bezochte afscheidsbijeenkomst met veel sprekers uit Jans werkzame leven die waardering uitten voor zijn inzet, humor en wijsheid. Daarna een condoleance in Pulchri Studio, de sociëteit waar ook zijn Rotary club samenkwam. Hij is begraven bij het Groene Kerkje in Oegstgeest, in het graf waar ook zijn ouders liggen.

Sylvia heeft nog ruim tien jaar alleen in hun huis op de Brugsestraat gewoond. Van haar plan om naar een nieuw appartement te verhuizen is het niet meer gekomen. Zij is in 2018 overleden en bij Jan (en zijn vader en moeder) begraven.

5.9. JOHANNA CORNELIA JACOBA (Joke) DEN OUDEN (28 november 1937 - 30 augustus 2012)

Joke werd net als haar broer Jan geboren in het Academisch Ziekenhuis te Leiden. Ze is vermoedelijk vernoemd naar jongere zussen van haar moeder Johanna (Jo) en Jacoba (Co). Haar eigen verhaal is dat ze de naam Beatrijs zou gaan krijgen, maar dat haar vader dat niet meer wist toen hij aangifte deed. Bij de burens hadden ze een leuk meisje met de naam Johanna en die naam heeft hij toen opgegeven. In ieder geval was ze blij dat het geen Beatrijs was geworden, omdat na januari 1938 veel meisjes Beatrix werden genoemd.

Toen haar oudste zussen trouwden was zij nog te klein om erbij te zijn, maar bij het huwelijk van broer Arie was zij een prachtig aangekleed bloemenmeisje.

Opleiding en werk voor haar huwelijk

Joke was de enige van de Den Ouden kinderen die naar de gereformeerde Leidse Houtschool ging. Zij kwam direct in de tweede klas, want Jan en Tineke hadden haar al leren lezen en schrijven. Na de lagere school mocht zij, net als haar broer Piet, naar de christelijke HBS in de Kagerstraat in Leiden. Nadat ze in de vierde klas was blijven zitten deed ze in juni 1955 eindexamen. Dat was in hetzelfde jaar waarin haar ouders een reis naar Canada en Amerika maakten (hoofdstuk 6).

Na haar eindexamen wilde Joke graag bouwkunde studeren in Delft, maar dat mocht niet van haar vader. Hij was chronisch ziek en vond het belangrijk dat ze een opleiding deed waarmee ze snel op eigen benen kon staan. Volgens haar toespraak bij de begrafenis van haar broer Jan lag de toekomst voor de meisjes Den Ouden ook redelijk vast: 'Zij worden moeder. Tot het zover is, doen ze iets met enig maatschappelijk nut.' Joke, die alle 'Goud-Elsje' boeken van haar zakgeld had gekocht, begreep ook wel dat werken voor een vrouw iets tijdelijks was.'

* Goud-Elsje, is een serie meisjesromans van Max de Lange-Praamsma, een protestants christelijke schrijfster, uitgegeven bij uitgeverij Callenbach. Een kenmerk in haar verhalen was, dat het hebben van een relatie en een gezin voor vrouwen het allerbelangrijkste was. Wie ongetrouwd of kinderloos bleef, onderging het als een lot, waar men zich – met hulp van god – in moest zien te schikken.

Linksboven: Joke op schoot bij moeder Adriana, broer Jan er achter, tuin Prins Hendriklaan, zomer 1938. Rechtsboven: Joke bij het huwelijk van Arie en Greet, 17 december 1943.

Joke op de Terweeweg, ca. 1949.

Joke, die alle 'Goud-Elsje' boeken van haar zakgeld had gekocht, begreep ook wel dat werken voor een vrouw iets tijdelijks was.

Links: Joke tijdens een uitstapje met haar ouders en broer Jan, 1952-1953.

Rechts: Joke als vervanger van haar vader naast haar moeder, ca. 1960.

Dus volgde zij na haar eindexamen een secretaresseopleiding bij Schoevers. Vlak voor het overlijden van haar vader heeft ze hem gevraagd, waarom ze niet naar Delft mocht. Zijn reactie was: 'Als je het echt had gewild, had je het wel doorgedrukt.'

In 1956, voor ze ging werken, woonde Joke een aantal maanden bij Hans en Letty in Montreal, Canada. Daar ging ze heen om bij te springen in het gezin omdat Letty overspannen was na de verhuizing en de geboorte van hun vierde kind. Terug in Nederland werkte ze als administratief medewerker bij 'Radio Bloemendaal'. Daar is ze begonnen met roken, omdat haar baas niet-roken ongezellig vond. Later heeft ze een opleiding tot chemisch analist gedaan en ging ze bij Shell werken. Toen daar de Sjah van Perzië op bezoek kwam, vroegen de oudste nichtjes haar plagerig of hij niet wat voor haar was.

Zij was een steun voor haar moeder en 'verving' haar vader bij officiële gelegenheden waar haar moeder heen ging.

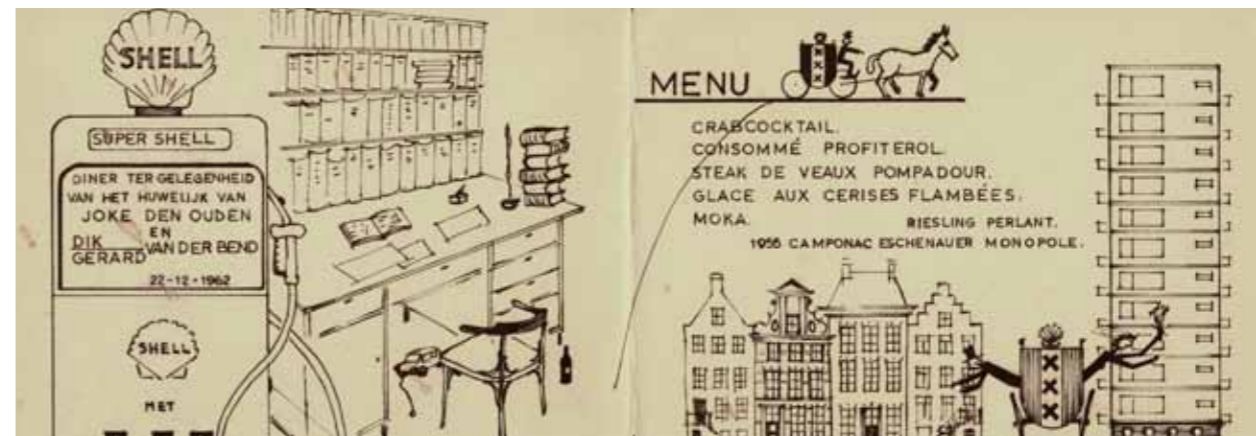
Een partner en een gezin

Dick van der Bend, die officieel Gerhardus Willem heette, ontmoette zij bij een etentje met vrienden, misschien waren er meisjes geronseld voor een dispuutsetentje. Ze hebben elkaar daar niet gesproken, maar achteraf bleek zij wel indruk op hem te hebben gemaakt. Hij zou tegen een vriend gezegd hebben 'met dat meisje ga ik trouwen'. Toen Joke dat van een vriendin hoorde zei zij 'dat dat nooit zou gebeuren'.

Op 22 december 1962 trouwden zij vanuit het ouderlijk huis waar inmiddels haar zus Adri woonde. Dick studeerde rechten en had nog twee jaar voor de boeg. Dat de

Links: Het bruidspaar Joke en Dick.

Rechts: Kerkelijk huwelijk in de Mauritskerk: Joke en Dick met links vader Van der Bend en rechts moeder Den Ouden, Hans, Arie en Greet, 22 december 1962.

Dat de broers en zussen van Joke niet veel op hadden met zo'n studentenhuwelijk waar Joke de kost moest verdienen, terwijl Dick 'niets' deed, maakte broer Piet duidelijk in de tekening van de menukaart.

broers en zussen van Joke niet veel op hadden met zo'n studentenhuwelijk waar Joke de kost moest verdienen, terwijl Dick 'niets' deed, maakte broer Piet duidelijk in de tekening van de menukaart. Maar haar neef Jan Adriaan, oudste zoon van broer Arie, zei in de speech bij het bruiloftsdiner in onvervalst Amsterdams 'Mijn ouders zijn tegen het studentenhuwelijk, maar ik seg maar so de wetenschap sal segeviere.'

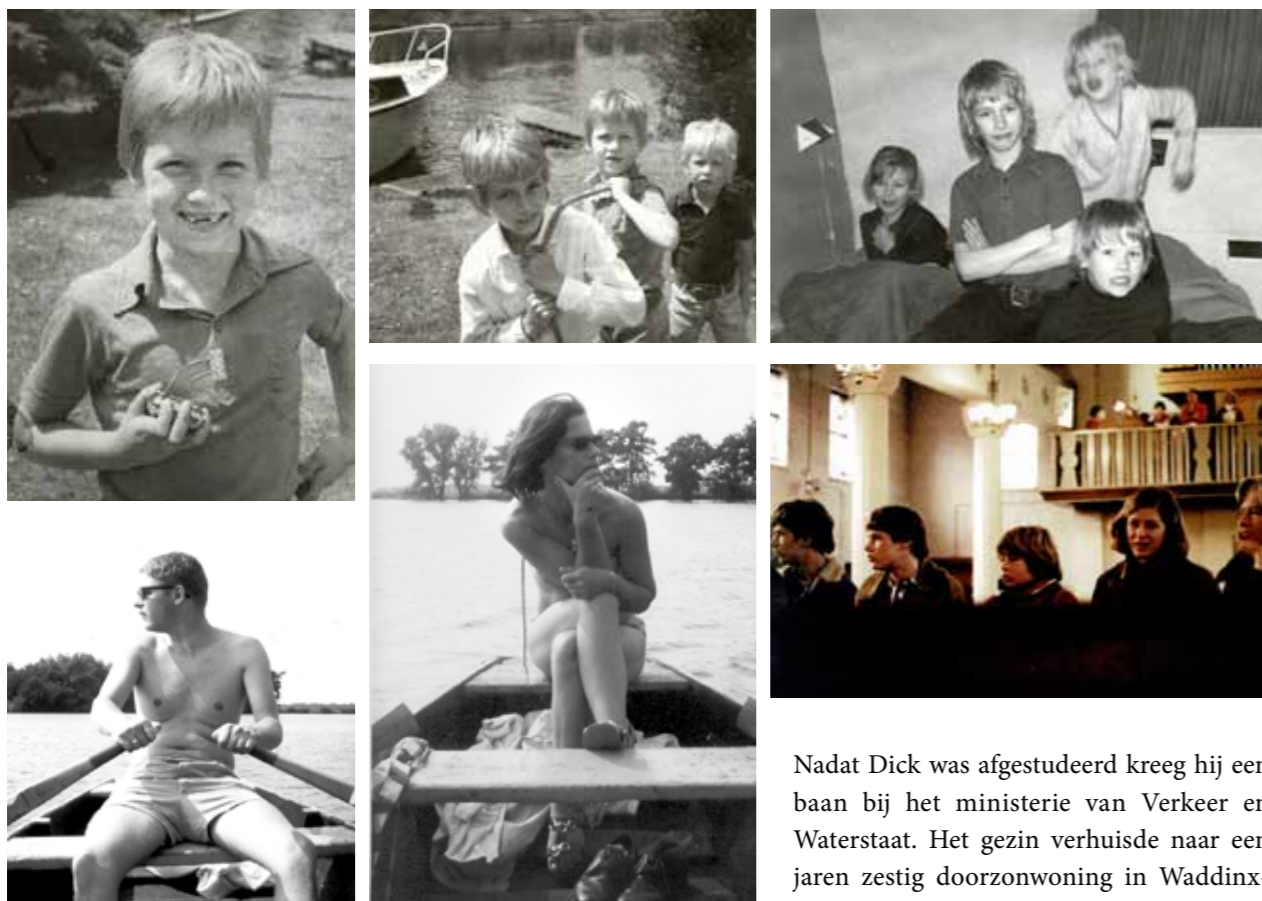
Menu huwelijksdiner Joke en Dick getekend door broer Piet, 1962.

Na hun trouwen gingen zij in een gloednieuw appartementengebouw wonen, Dierenriem 74 in Amsterdam Noord. Haar moeder kwam naar Amsterdam om een linnenkast voor hen te kopen. Joke meldde op haar eigen wijze, gevat maar ook scherp, dat ze meer behoefte had aan linnengoed, omdat ze niets had om in een linnenkast te leggen. Het gevolg was dat er niets werd gekocht en het geld weer met haar moeder mee naar huis ging.

Joke bleef bij SHELL werken tot in april 1964 hun eerste kind werd geboren. Femmigje Adriana (Fem) werd vernoemd naar haar beide grootmoeders. Jan, die in juni 1965 in Amsterdam is geboren, werd vernoemd naar de vader van Joke. In maart 1967 werd Bommel geboren en in maart 1969 Aernout. Bommel heet officieel Gerhardus Willem net als zijn vader en grootvader.

Links: Dick met Fem en Joke met Jan, 2 juni 1965. Midden: Joke en Jan met baby Aernout, 14 maart 1969. Rechts: Joke, Jan en Aernout, juli 1969.

Linksboven: Bommel, ca. 1972; Midden: Jan, Bommel en Aernout in de tuin van oom Piet in Warmond, ca. 1972. Rechtsboven: v.l.n.r. Fem, Jan, Aernout en Bommel bij Lya en Evert in Utrecht, ca. 1973. Linksonder: Dick, ca. 1971. Midden: Joke, ca. 1971; Rechtsonder: v.l.n.r.: Jan, Bommel, Aernout, Fem en Joke tijdens de bruiloft van Cees en Trudy, 1981.

pleintje in een kinderrijke buurt waar de kinderen veilig buiten konden spelen. Niettemin bleef Joke er naar verlangen om weer naar Oegstgeest te verhuizen.

Weer in Oegstgeest

In 1974 deed zich die mogelijkheid voor toen het huis in de Frederik Hendriklaan 29, dat Joke uit de nalatenschap van haar vader had geërfd vrij kwam. Dat was een tussenhuis en Joke en Dick wilden liever het hoekhuis van het blok. Daarom hadden ze na het overlijden van haar moeder al nummer 33 gekocht uit de nog onverdeelde boedel. Hoe ze het deden weet niemand, maar ze wisten mevrouw Heijl, een weduwe die al sinds de jaren dertig op nummer 33 woonde, te bewegen om naar nummer 29 te verhuizen. Zo kwam voor hen het hoekhuis vrij en verhuisden ze naar Oegstgeest.

Oegstgeest was voor Joke een soort thuis komen. Zij was, zoals dat thuis gewoon was, *fulltime* moeder en legde zich toe op tuinieren. In de achtertuin legde zij een verhoogd perk aan, waar de kinderen met hun step en fietsjes rondjes konden rijden, net als op het plein in Waddinxveen. De kinderen gingen naar de Hofdijckschool, de opvolger van de school waar Joke's broers en zussen hun lagere schooltijd hadden doorgebracht. Bij de boodschappen in de De Kempnaerstraat werd Dick, volgens eigen zeggen, weleens mijnheer Den Ouden genoemd. Na kerktijd waren er altijd kennissen en familieleden die kwamen koffiedrinken, wat uitliep op een borrel en discussies over de preek en de politiek.

Werk en maatschappij

Joke was maatschappelijk actief in de kerk, zij zat in het bestuur van de Hofdijckschool en werd gemeenteraadslid voor het CDA. Daarnaast volgde ze samen met haar schoonzus zwarte Gerrie colleges economie. Toen ze 44 was besloot ze dat ze lang genoeg had gezegd dat ze niet had gestudeerd, omdat het niet van haar vader mocht en is ze alsnog rechten gaan studeren.

Toen ze 44 was besloot ze dat ze lang genoeg had gezegd dat ze niet had gestudeerd, omdat het niet van haar vader mocht en is ze alsnog rechten gaan studeren.

Dick, die bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat inmiddels directeur generaal was, werd eerst benoemd tot bestuursrechter bij de rechtbank Oost-Brabant, later tot raadsheer bij het gerechtshof 's-Hertogenbosch. Hij ging daar door de week in een appartement wonen. Toen Aernout, de jongste, het huis uit was verhuisden Joke en Dick naar Vught. Joke

ging als jurist bij de gemeente Beuningen werken als accountmanager grondzaken. Maar zodra Dick afscheid nam als raadsheer, keerden ze terug naar Oegstgeest, naar een appartement aan de Ommevoort met een groot balkon vol planten. Voor de tuinwensen was er hun huis in Zeeland, in Kamperland, waar ze vele zomerse weekenden doorbrachten, samen of met de kinderen. Dick werd lid van de klachtencommissie van het Diaconesenhuis in Leiden.

Toen tante Ger overleed erfden alle Den Ouden kinderen een klein bedrag.* Joke en Dick gebruikten dat geld voor gezamenlijke weekenden met Jan en Sylvia en hun kinderen en kleinkinderen.

Een familieweekend van de gezinnen van Jan en Joke: v.l.n.r. achterste rij: Karin Melzer en Aernout, Joke, Luc Vijgen en Fem, Jan Bernard, Rian Kalden, Rolf, Dick, Sylvia, Marcel van Lieshout, Lydia Brewster met Reinier, Jan, Jan Hugo met Menno, Irene, Alstje Kloosterboer en Bommel. Voorste rij: Hannelot, Carlijn, Derk, Wessel, Lucia, Marit, Bastiaan, Berend, Diederik, Marius, Hidda; Marijke en Edward ontbreken, zij woonden in Hong Kong, december 2006.

* Gerritje Dorrepaal was de jongste, ongetrouwde zus van Joke's moeder.

Links: Kleinkinderen v.l.n.r.: Marius, Diederik, Berend, Hammelot en Bastiaan, zomer 2005. Midden: Joke met Marit en Dick met Diederik 2007. Rechts: Joke bereidt het kerstdiner, 2005.

De laatste jaren

In 2010 werd bij Joke darmkanker geconstateerd. Ondanks een uitgebreide behandeling ging het steeds slechter. In die periode was zij het liefst buiten bij haar huis in Zeeland. Joke is op 30 augustus 2012 overleden. De uitvaartdienst in het Groene Kerkje in Oegstgeest werd geleid door ds. Evert Jan de Jong, een studievriend van Dick. Zij is bij het Groene Kerkje begraven, naast het graf van haar ouders en haar broer Jan.

Dick heeft nog een aantal jaren alleen op de Ommevoort gewoond. Hij is in juni 2018 overleden en eveneens bij het Groene Kerkje begraven.

Boven: Joke en Dick in Epe, december 2006. Linksonder: Joke in de tuin van het vakantiehuis in Kamperland, Zeeland, met Berend. Rechtsonder: Joke in haar tuin, zomer 2012.

EINDNOTEN HOOFDSTUK 5

- ¹ Toespraak Joke van der Bend-den Ouden bij de uitvaart van Jan Bernard den Ouden, 2007.
- ² SSR Leiden, dispuut Mocca, ledenlijst, website van het dispuut M.O.C.C.A.
- ³ Nieuwe Leidsche Courant 16 juli 1931.
- ⁴ Nieuwe Leidsche Courant 18 december 1954; foto ook opgenomen in het digitaal fotoarchief gemeente Oegstgeest, nr. GO2925).
- ⁵ Nieuwe Leidsche Courant 4 oktober 1935.
- ⁶ Trouw 18 mei 1945.
- ⁷ Trouw 6 augustus 1945.
- ⁸ Weblog Marco den Ouden: marcodenouden.com.
- ⁹ Jhr. Mr. Dr. J.R. Cifford Kocq van Breugel, 'Het geslacht Dorrepaal en aanverwante geslachten', *De Nederlandsche Leeuw*, 70 (1953) 396.
- ¹⁰ Pas na het synodebesluit van de generale Synode van gereformeerde kerken 1967/1968 werden vrouwen toegelaten tot het ambt van ouderling en diaken. Zie T. de Jong en ds. E.G. van Egmond, 'Hoe vrouwen in de Gereformeerde Kerken zichtbaar werden', website Database over de landelijke en regionale geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN).

Jan en Jaan schreven een levendig verslag van hun reis.

Verslag van de reis naar de Verenigde Staten en Canada

Van april tot juli 1955 brachten Jan en Adriana (Jaan) een bezoek aan hun zoon Hans en zijn vrouw Letty en kinderen die naar Canada waren geëmigreerd. Het werd een grote reis waarin ze ook vrienden in Washington bezochten en naar Californië vlogen om een geëmigreerde zus van Jaan en haar gezin te bezoeken. Zij bezichtigden vele bezienswaardigheden en verwonderden zich over de 'Nieuwe Wereld'.

Toen Jan en Jaan de reis ondernamen waren ze 66 en 63 jaar oud. Jan rentenierde al, evenals zijn broer Arie. Zij hadden als stille vennoten nog wel een financieel belang in het aannemersbedrijf, maar Jans zoon Gep en Arie's zoon Arie junior voerden als actieve vennoten het werk uit. Jan was nog wel politiek en maatschappelijk actief. Zijn functie als wethouder werd tijdelijk door een ander waargenomen. Thuis was het stil geworden. Alleen Joke woonde nog bij haar ouders, zij was toen 17 jaar.

In hun reisverslag lieten Jan en Jaan de grote reis beginnen in februari 1955. Niet alleen de formele voorbereidingen namen indertijd veel tijd in beslag, maar ook probeerden zij een beetje Engels te leren. Kleindochter Cobi Siljee herinnert zich nog hoe zij zin voor zin oefenden met behulp van een grammfoonplaat. Zij hoort ze nog nazeggen: 'The lamp is hanging over the table'.

Samenvatting

Op woensdag 20 april gingen ze aan boord van de Rijndam en voeren van Rotterdam via Le Havre, Southampton, Ierland en Halifax naar New York. Ze werden zeeziek, maar niet zo erg. Ze hadden prettige contacten met reisgenoten en genoten van de mooie kerkdiensten aan boord. Na tien dagen kwamen ze aan in New York. Hier waren zij onder de indruk van de drukte en de wolkenkrabbers. Nadat ze het juiste station hadden gevonden reisden zij per trein naar Washington waar zij bij Tom en Coby logeerden. Hun achternamen zijn onbekend, evenals hun relatie tot Jan en Jaan. In Washington verbaasden zij zich over de enorme 'stoors'. Supermarkten waar klanten zelf hun boodschappen konden pakken en deuren die vanzelf opengingen. Ook in Washington genoten ze van de kerkdiensten. Zij verstonden de preek in het Engels weliswaar niet echt, maar konden hem toch volgen.

Op woensdag 20 april 1955 gingen ze aan boord van de Rijndam en voeren van Rotterdam via Le Havre, Southampton, Ierland en Halifax naar New York.

SS Rijndam II, 1958 (Stadsarchief Rotterdam).

Zondag vorigen gaan wij met 2 auto's in 2 auto's naar de kerk in Freetown. Afstand 160 KM. Smithville en ongeveer liggen op een brugplaatje. Feest in het land. Freetown ligt in de laagte dan moeten wij de brug af. Heel mooie tocht, met uitzicht op op Stony Creek, dat is het meek nabije grote dorp, een voortzetting van Hamilton, dat aan het meer van Ontario ligt. Het gezicht op het buurvoort gezonde vanaf de brug is prachtig.

Morgen hadden wij een Eng dienst in een mooie kerkgebouw kleine kinderen worden in de kerk naar plaats gebracht. Het kerkplein staat vol auto's, iedereen komt met de car naar de kerk.

Na de dienst terug van Hamilton dat hoog en laag is gebouwd veld en uitlopende vagerichte zijn. Daar bereikten wij een mooi uitzicht op

's Avonds gingen wij met een auto naar de Hollandse kerkdienst in Freetown. Babian Letty kwam bij de kinderen.

Hierna hadden wij met elkander nog een langdurige praatavond.

Maandag vorigen afscheid van Tom en Coby, die weer terug gingen naar Washington.

Tijdens ons verblijf bij Hans en Letty gingen wij veel met de auto mee, waarmee er gewin- keld moet worden in Stony Creek op Smithville.

11 Mei Met Hans naar Hamilton e.a. inlichtingen ingewonnen voor een vliegticket naar Californië.

Met Letty en de kinderen gingen wij ook naar Dundas en waren daar in het W. park. Een zeer mooi gelegen park met grote water- en recreatie zijn gelegenheid.

Na een logeerpartij van enkele dagen gingen ze samen met Tom en Coby per auto richting Canada. Zij logeerden onderweg in een motel, ook al zo'n Amerikaanse nieuwigheid. Ook

bezochten ze de familie Pim Hoekstra en bekeken de Niagara Falls. Op zaterdag 8 mei arriveerden ze in Smithville.

Carolyn was al naar bed maar Marco en Mike zaten op hun grootouders te wachten. Tijdens hun verblijf in Canada gaven Jan en Jaan gehoor aan het dringende verzoek van Jaans zuster Petronella van Leeuwen-Dorrepaal (Pie), die het jaar ervoor weduwe was geworden, om toch 'even' in Californië langs te komen. Zo stapten zij voor het eerst van hun leven in een vliegtuig, waar ze meteen

heftige gebeurtenissen aan boord meemaakten. Ze waren lyrisch. In Californië bezochten ze grote boerderijen van neven en nichten en werden ze mee uitgenomen op uitstapjes naar zee en de bergen en gingen zij Los Angeles bekijken. In Hollywood bezochten ze het Cinema Theater waar een nieuw soort 3D-film met beeld en geluid rondom werd vertoond. Zij werden uitgenodigd voor de bruiloft van een achternicht Van Leeuwen en zagen hoe

de bruiloft anders en toch hetzelfde er aan toe ging als in Nederland. Zij bewonderden er de grote rijkdom en zagen met eigen ogen de American Dream waar een restaurant voor 1700 gasten was begonnen als een fruittent op straat. Zij zagen ook opvallende tegenstellingen, bijvoorbeeld enerzijds een volledig alcoholverbod, terwijl anderzijds een groot aantal ongelukken door dronken chauffeurs veroorzaakt werd. Verder viel hen op dat een zeer groot

deel van de bevolking zich van kerk en godsdienst had afgewend, terwijl toch overal grote en mooie kerken stonden en overal spreuken en zelfs lichtreclames met teksten als 'Christus stierf voor uw zonden' of 'alleen bij Jezus is het veilig'.

Toen zij na twee weken terug waren in Canada, maakten ze met Hans en Letty en de twee oudste kinderen een toer naar Montreal. Hier zagen ze waar het gezin zich kort daarna zou vestigen in verband met de nieuwe baan van Hans. Van hier brachten Hans en Letty, Marco en Michael hen op zaterdag 25 juni naar de boot voor de terugreis.

De reis steeg boven een familiebezoek uit. Het was een reis naar de Verenigde Staten en Canada zoals reizigers tegenwoordig ook nog graag zouden maken. Zij bezochten gedenkwaardige plaatsen, monumenten, indrukwekkende natuurverschijnselen en parken en maakten bijzondere gebeurtenissen mee. Zij hielden in een schrift een dagboek bij waarvan de tekst hier volledig is weergegeven. De tekst roept in de eerste plaats een tijdsbeeld op van de Verenigde Staten en Canada in de jaren 50 van de vorige eeuw met een aantal nieuwigheden die toen nog geheel onbekend waren in Nederland. In de tweede plaats maakt de

lezer kennis met de verwondering waarmee Jan en Jaan de 'Nieuwe Wereld' waarnamen. Tenslotte proeft de lezer iets van hun belevingswereld waarin hun gereformeerde achtergrond uiteraard ook een rol speelt. Een mooi voorbeeld van het laatste is de bijbelse Psalm van David met een lofdicht op de rijzende zon dat hen onmiddellijk te binnen schoot toen zij met het vliegtuig boven de wolken kwamen.

Zo stapten zij voor het eerst van hun leven in een vliegtuig, waar ze meteen heftige gebeurtenissen aan boord meemaakten. Ze waren lyrisch.

Ze zagen met eigen ogen de American Dream waar een restaurant voor 1700 gasten was begonnen als een fruittent op straat.

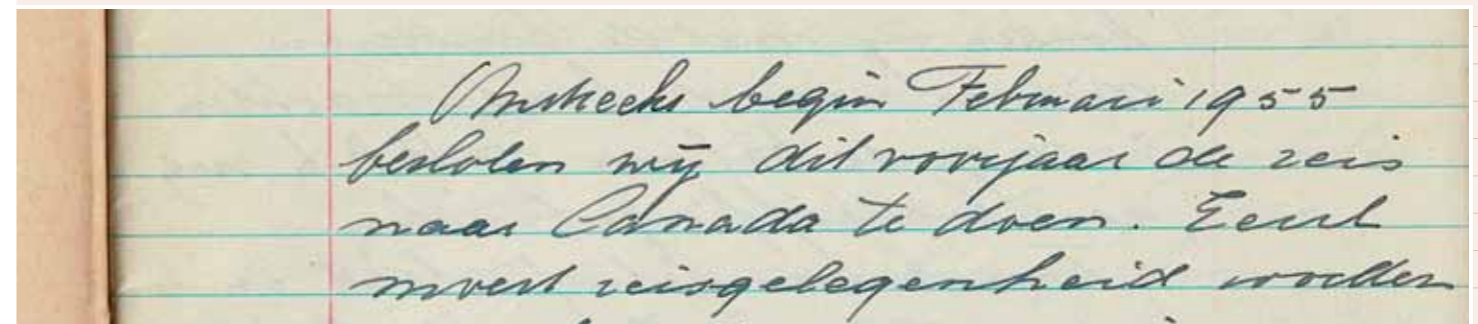
Tenslotte proeft de lezer iets van hun belevingswereld waarin hun gereformeerde achtergrond uiteraard ook een rol speelt.

Leeswijzer tekst reisverslag

Hierna is de tekst van het verslag integraal opgenomen, inclusief de ouderwetse spelling. Het is soms niet duidelijk wie wat heeft geschreven. Sommige delen bevatten meer oud-hollandse spelling dan andere. Het handschrift kan van ieder van hen zijn en ze vullen elkaar soms ook aan. Die aanvullingen, soms in de marge geschreven, zijn in onderstaande tekst opgenomen in de kleur bruin. Ontbrekende interpuncties en lidwoorden zijn aangevuld. Soms is een duidelijk ontbrekend woord ingevoegd, gemarkeerd door rechte haken. Om de leesbaarheid te verhogen zijn een paar extra data en dagen van de week tussen rechte haken ingevoegd en zijn er bovendien een aantal tussenkopjes geplaatst. Voor het proeven van de *couleur locale* is het verslag voorzien van foto's en andere afbeeldingen. Ter verduidelijking van een en ander zijn enkele voetnoten ingevoegd.

HET REISVERSLAG VAN JAN EN JAAN

Op de Rijndam

Omstreeks begin februari 1955 hebben wij dit voorjaar de reis naar Canada te Reisverslag pagina 1. doen.

Eerst moet reisgelegenheid worden gezocht, de nodige reisvergunningen aangevraagd en de passen van de nodige visums worden voorzien. Vooral de toelating in Amerika vereischte nogal wat. O.a. een vragenlijst met meer dan 30 vragen, nader op het consulaat werden van elk onzer 20 vingers afdrukken genomen. Binnen één maand hadden we ons visum en voor Canada was dit toen ook voldoende. De bootreis zou zijn met de Holland Amerika Lijn (H.A.L.). Zo kwam een en ander in orde en konden wij woensdag 20 mei [april] naar Rotterdam gaan om met de 'Rijndam' de reis aan te vangen.

Onze koffers gaven weinig oponthoud de douanen waren vlug gereed. Zo konden wij met de kinderen die ons naar de boot brachten in de grote hal van de H.A.L. nog een kop koffie gebruiken.

Toen kwam het afscheid en passeerden wij de controle voor de passagebiljetten, passen en geldcontrole. Al zeer spoedig waren wij op het schip. De koffers waren onmiddellijk al in de hut gebracht en konden wij ons installeren plm. 12 uur.

Nauwelijks aan boord moesten wij komen bij de hofmeester voor de tafelindeling. Hierna gingen wij al gauw aan tafel voor een heerlijke lunch welke nog voor het vertrek werd verstrekt.

Toen weer naar buiten en al spoedig hadden wij onze familie aan de wal ontdekt. Voor het vertrek was er over en weer een algemeen gewuif en waaraan wij ook flink meededen.

Eindelijk, het ging tegen 2 uur, ging de stoomfluit. De loopbruggen werden weggenomen en de verschansingen afgesloten. De inmiddels langs de zijde van het schip gekomen sleepboten zetten aan en het schip werd van de wal getrokken.

Toen begon de 'Rijndam' te varen, langzaam verdwijnt de loods en neemt het gewuif een einde.

De reis is begonnen

Zwaaien op de Rijndam. Wij varen langs de Rotterdamse havens met de vele schepen, langs de scheepswerven, de constructiewerkplaatsen, Pernis met z'n olie-installaties en tanks BPM en Calder.

Wij komen langs Schiedam, Vlaardingen en Maassluis. Een machtig gezicht de grote kranen en losinstallaties enz. Ook zien we nog de nieuwe Willem Barends[z] die WB I moet vervangen.*

Hier langs de Maas wordt gewerkt en is de industrie en de werkgelegenheid aanwezig in zeer sterke mate.**

Inmiddels wordt in de conversatiezaal kennis gemaakt met andere reizigers. De 'Palm Court' is prachtig ingericht en er heerst een prettige en gezellige stemming. Elkeen tracht met anderen te spreken. Inmiddels varen wij de Nieuwe Waterweg uit en de Noordzee in.

Om 4 uur werden wij opgeroepen voor noodoefening. Elke passagier moest met zijn of haar zwemvest aan naar het sloependeck en plaatsnemen bij de aangewezen reddingsboot. De oefening dient om de aangegeven plaats te weten en hoe het zwemvest moet worden vastgemaakt. Zo blijkt dat terdege met ongevallen wordt gerekend.

* De Willem Barendsz I was een walvisfabriekschip dat vanaf 1955 de eerste Willem Barendsz verving. De tewaterlating in november 1954 was een nationale gebeurtenis met veel media-aandacht en werd gezien als een belangrijke exponent van de naoorlogse wederopbouw.

** Bruine tekst is in het origineel met potlood in de kantlijn bijgeschreven.

De zee is bijna vlak en wij voelen weinig van de beweging van het schip. Om 6 uur worden wij weer opgeroepen om te eten. **Zonsondergang**

Daarna nog wat praten in de conversatiezaal en de 1^e dag is voorbij.

Na deze emotionele dag gaan wij vroeg naar bed en proberen te slapen in onze twee hoge bedden. 't Ongewone in aanmerking genomen hebben wij een goede nachtrust.

Bij 't ontwaken op donderdag bemerken wij dat de boot stilligt in [de] haven van Le Havre. Wij hebben een prachtig groots gezicht op de haven. Hier komen weer een aantal passagiers aan boord. Bij het afvaren zien we de stad Le Havre gebouwd tegen de hoogte, met op de voorgrond reusachtige forten.

Wat verder wordt het land woester en zien we kale rotsen, tot ook dit uit het gezicht verdwijnt en wij weer in volle zee komen. Het is mooi weer, de ligstoelen worden uitgezet en de passagiers genieten van zon en zee. 's Middags zitten wij op het sportdek in de zon. Vooral daar is het goed te ervaren hoe klein wij zijn op de grote zee.

In de namiddag komt Engeland in zicht aan de rechterzijde van het schip. Heel langzaam nadert de kust. Aan de linkerzijde passeren wij het eiland Wright. Wij zien een langgerekt breed strand en hogerop huizen. **Kuyvenhoven hebben wij niet gezien.**

Dan komen de contouren van Southampton opdagen. Eerst wat kerktorens, dan grote flats en fabrieken, vervolgens woningen en bomen tot wij in de haven van Southampton komen. Hier gaan weer ongeveer 150 passagiers aan boord. Ook hier evenals in Rotterdam staan familieleden en bekenden in een grote Hal, alleen het aantal is belangrijk minder dan in Rotterdam.

Er wordt ook weer vrachtlading ingenomen. Om 10 uur gaat de scheepsfluit en vertrekken wij weer. Hoewel het geheel donker is blijven veel passagiers buiten om het afvaren te zien.

Intussen 's avonds nog even naar de filmvoorstelling geweest en ook de tweede dag is verstreken.

Vrijdag 22 April Vanmorgen was de zee zeer kalm, 't lijkt wel een groot meer. Wij genieten weer van zon en frisse lucht. In de middag komen wij dicht bij Ierland. Door het kalme weer is de boot 6 uur vroeger dan normaal, daarom wordt het laatste stuk naar de Iersche haven zo langzaam gevaren, dat het lijkt of de boot stilligt. De Iersche kust komt tevoorschijn. Het land ziet er zo lieflijk uit, dat het een schilderij schijnt, met z'n vele witte huizen en groene bossen.

Zelfs de wegen tegen de hoogten op zijn goed te onderscheiden. Het landschap is heuvelachtig.

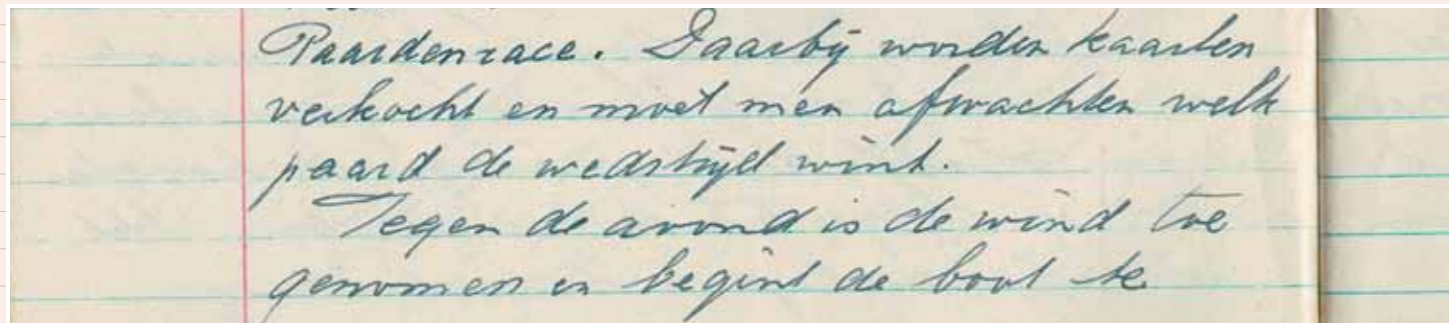
Er wordt niet doorgevaren naar de haven Cobh. Met een kleinere stoomboot worden de passagiers (ongeveer 40) naar de Rijndam gebracht. De boot komt langs zij en over de loopplank komen de reizigers over.

Dan keert de stoomboot terug en de Rijndam richt zich weer zeewaarts.

Onderhand was weer het etensuur aangebroken. Enkele van onze tafelenoten waren blijven kijken tot de Iersche boot afvoer en kwamen daardoor te laat aan tafel en lopen zo het eerste deel van de maaltijd mis, wat een algemeen gelach veroorzaakt. Gewacht wordt er op niemand.

's Avonds is er in de 'Palm Court' paardenrace. Daarbij worden kaarten verkocht en moet men afwachten welk paard de wedstrijd wint.

Ruig weer

Tegen de avond is de wind toegenomen en begint de boot te schommelen, wat een vreemde gewaarwording is. In onze hut is het een voortdurend gekraak, zodat van het slapen niet heel veel terecht komt. Toch is de zee 's morgens, [zaterdag] 23 april, weer veel kalmer.

Nu zien wij rondom niets dan water en zal dat voortduren tot wij in Halifax aankomen. Intussen wordt op de boot gedaan wat mogelijk is het ons passagiers zo aangenaam mogelijk te maken.

Er is een schrijfkamer, daar is ook een bibliotheek met vele boeken die ieder kan lenen, ook liggen er vele tijdschriften.

Dan is er een kinderkamer waar velerlei speelgoed aanwezig is en ook een juffrouw om de kinderen bezig te houden. Het lijkt veel op een kleuterschool. Voorts is er een zaaltje waar gelegenheid is voor gezelschapsspelen, waar bridge-, schaak- en damwedstrijden worden georganiseerd.

In de lounge wordt op geregelde tijden nu en dan 's middags en een of tweemaal 's avonds een film gedraaid. In deze zaal worden ook kerkdiensten gehouden.

Zaterdag tegen de avond wordt de wind steeds sterker en de boot gaat meer schommelen. Wij gaan naar bed maar van slapen komt niet veel. Het kraken is ook veel erger geworden.

Zolang we in bed blijven liggen gaat het nogal, maar bij het opstaan zijn velen zeeziek.

Op de gangen en bij de reling staan overal mensen die het te kwaad hebben.

Lopen op of in het schip is erg moeilijk. Op de trappen zijn leuning, ook in de gangen. Verder worden overal touwen gespannen waaraan men zich kan vastgrijpen. Aan het ontbijt blijven velen plaatsen leeg.

[zondag 24 april] Om 10.45 wordt er een protestantse kerkdienst gehouden. Er is geen predikant, maar een passagier leest een preek voor over de gelijkenis van de Koopman en de schone parels die alles verkoopt om die ene te verkrijgen.* Het zoeken van het Koninkrijk Gods, daartoe worden wij opgewekt. Gezamenlijk worden psalmen en gezangen gezongen. Wij waren allen dankbaar dat dit mogelijk was op het schip. Het was een opbouwend en leerzaam uur waarvoor de scheepsdirectie alle medewerking verleent. Orgel en psalm- en zangboeken waren aanwezig. Er waren ongeveer 70 mensen bij deze kerkdienst, wat in verband met de vele zieken nog niet zo gering was.

's Middags aan tafel blijft zowat 75% afwezig.

En de boot schommelt door. De regen is opgehouden, de zon komt door, maar de wind

* Mattheüs 13:45

houdt aan. Volgens de steward is deze wind op dit gedeelte van de reis niks bijzonders, slechts een flinke bries. De vorige dagen waren abnormaal mooi. Toch hopen wij dat het zo niet zal voortduren.

Vanmorgen was ook de R.K.-pastoor niet in staat zijn kerkdienst te houden.

's Avonds hadden wij nog een avondsluiting geleid door de heer Alinck, een van onze tafelgenoten.

Deze dag zijn velen in de hut gebleven. Van tijd tot tijd komt een van de bemanning vragen of er iets voor de patiënten te doen is. De verzorging laat niets te wensen over.

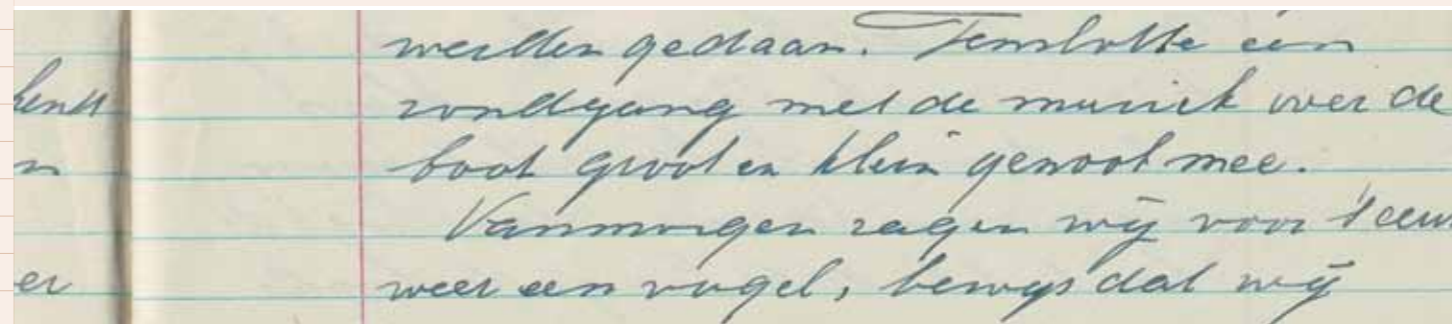
Ook wordt op het schip door bulletins het wereldnieuws bekend gemaakt en komt dagelijks een in het Engels gedrukt blad 'de oceaantpost' uit, gratis verkrijgbaar en waaruit wij met enige moeite het nieuws kunnen lezen.

[Maandag] 25 April. Vandaag het weer aanmerkelijk beter. De boot hobbelt minder en er komen weer meer mensen aan het ontbijt.

Wij zijn er nog aardig goed doorgekomen wanneer wij de ziekte van zo velen hebben opgemerkt. Behalve een beetje wind hebben wij geen last meer van de golven.

Woensdagmiddag 4 uur was er kinderfeest in de grote conversatiezaal. Feestelijk uitgedost kwamen 50 ongeveer kinderen in de zaal. Er waren feestmutsen, luchtballons, een goochelaar die zijn kunt vertoonde, allerlei kinderspelen werden gedaan. Tenslotte een rondgang met muziek over de boot groot en klein genoot mee.

Land in zicht

Vanmorgen zagen wij voor het eerst weer een vogel. Bewijs dat wij dicht bij land komen. Ook merken wij dat de golfstroom anders is, de golven maken dat het schip nu anders, d.w.z. in de breedte schommelt.

Er wordt bekend gemaakt dat de boot donderdag om 9 uur in Halifax zal aankomen. Alle passagiers moeten papieren invullen voor de douane. Opgegeven moet worden wat en welke waarde de geschenken hebben die voor derden in Canada of Amerika worden ingevoerd.

Donderdag is er al vroeg geloop in de gangen. De koffers voor Halifax moeten om 7 uur op de gang staan. Juist 9 uur naderen wij de haven. Jammer dat het regent, toch een mooi gezicht. Al gauw varen wij de baai in. Aan beide kanten land. Wij komen ook langs een klein eiland met slechts enkele huizen en een vuurtoren. Dan ligt de boot stil, dicht langs de loods. Aan het ontbijt wordt hartelijk afscheid genomen van de vertrekkenden waarbij van onze tafel 13 personen. Hartelijk is het afscheid, want na 8 dagen gezamenlijk aan een tafel te hebben gezeten, is er toch een soort vriendschapsband gekomen. Vorige avond

hadden wij nog een dagsluiting, waarbij een stichtelijk woord werd gesproken. Daarna ging de leider voor in gebed en dankte voor de bewaring in gevaren en hetgeen wij op deze reis hebben genoten.

Lang worden de vertrekkenden nog nagewuifd. Om 2 uur gaat onze boot weer varen en gauw was Halifax weer uit 't gezicht. Er was gelegenheid gegeven voor de doorvarende passagiers om aan de wal te gaan, maar door de regen blijven velen liever aan boord. Toch nog even aan de wal geweest en een deel van Halifax gezien.

's Avonds wordt er 'Farewell dinner' gegeven. Voor de passagiers zijn feestmutsen en toeters en scheepsmuziek wordt in de eetzaal gehouden. Een jarige aan onze tafel werd vereerd met een grote taart. Veel vrolijkheid en rumoer in de eetzaal en een gezellige avond. De potsierlijke feestmutsen worden opgehouden.

29 April.

Vandaag moeten de koffers worden gepakt en om 4 uur klaargezet op de gangen. 's Middags is er nog een schaakwedstrijd waarbij de heer Cnossen alleen tegen 8 anderen speelt en toch het spel wint.

's Avonds hield de heer Cnossen een avondsluiting. Hij sprak over noodzaak, betekenis en mogelijkheden van emigratie. We gaan deze avond allen vroeg naar bed om de volgende morgen de aankomst van de boot te zien.

New York

Vrijdag 30 april

Toen we 's morgens om 5 uur aan dek kwamen en dachten de eerste te zijn, stond het aan de reling al vol mensen die de aankomst wilden mee te maken. Heel vaag was in de verte land te zien maar al gauw werd alles duidelijker en zagen we de contouren van New York uit de duisternis opdoemen. De lucht achter New York werd lichter, we onderscheiden de grote en bekende wolkenkrabbers met ontelbare lichten. Op enige afstand hiervan was het eenzame licht van het vrijheidsbeeld dat ver over zee en op grote afstand te zien is. Dit vrijheidsbeeld is een geschenk van Frankrijk ter gelegenheid van [...].

Een machtig groot beeld in een zeer imponerende omgeving.

Steeds lichter wordt de lucht en dan zien we de zon, die we al enige dagen niet gezien hadden, van achter de stad oprijzen en alles als met gouden stralen overgieten. Half zeven was het ontbijt en toen lag de boot al in de haven. Na 't ontbijt de ontscheping. Dat nam wel enige uren in beslag. Toen kwamen we in een grote loods waar ieder z'n koffers krijgen kon. Eén koffer werd vluchtig en oppervlakkig onderzocht, en toen stonden we in het grote en geweldig drukke New York op straat. Met een bus werden we naar de binnenstad gebracht, vandaar met een taxi naar een groot busstation. Ondertussen hadden we al wat van de stad gezien. Toen zijn we op eigen gelegenheid de stad in gegaan. Overweldigd werden we door het zien van de geweldig hoge wolkenkrabbers en de enorme drukte op straat. We zagen ook een groot warenhuis en een cafetaria zoo groot als we ons hier in Holland niet kunnen indenken. Toen moesten we zoeken naar het station vanwaar de trein naar Washington vertrekt. Na wat zoeken en vragen, waarbij we gewaar werden dat onze kennis van de Engelse taal niet veel waard is, vonden we een bus die ons naar dat station bracht. Wat waren we blij toen we de goede trein gevonden hadden en New York achter ons laten

Het Vrijheidsbeeld dat op 28 oktober 1886 werd ingehuldigd was geschonken door Frankrijk aan het volk van de Verenigde Staten. In haar hand houdt Vrijheid de Onafhankelijkheidsverklaring van 1776. (thehistoryhub.com)

konden. Onderweg in de trein viel ons op de vele vele auto's die overal in steden in dorpen in alle straten en bij alle huizen geparkeerd stonden. Duizenden en nog eens duizenden. Het land waardoor de trein rijdt te [is] tamelijk vlak, maar wordt als we Wassington naderen steeds heuvelachtiger en mooier.

Washington

Gedenknaald George Washington. (tumag.nl/2019/05/stedentrippen-naar-washington)

In het grote station in Washington wachtte Tom ons op en gingen we met zijn auto naar hun huis dat buiten de stad ligt. Wat is het hier mooi. Prachtig heuvelachtig land met mooie huizen met mooie en goed onderhouden tuinen. Als een paradijs gelijk. Een uitgezocht plekje om te wonen. De ontmoeting met Tom en Coby en hun kinderen was echt hartelijk en we hadden een gezellige avond met elkaar. Zondag hebben we tweemaal een Engelsche kerkdienst bijgewoond. Onze kennis van de Engelsche taal is niet zoo groot dat we de preek helemaal volgen konden. Toch hebben we de zin ervan wel begrepen. 's Morgens over hetgeen we ook in de natuur over God kunnen leren kennen, 's avonds over het kruis van Christus, Joden een aanstoot, Grieken een dwaasheid, maar voor hen die geloven een kracht Gods tot zaligheid. De liturgie is ongeveer gelijk aan hetgeen wij in Holland gewend zijn. Wel viel ons op de eerbiedige stilte en de wijding die van de hele dienst uit gaat. Opvallend is ook dat zoo als goed als geen oudere mensen in de kerk zijn. Allemaal jonge mensen met opgroeiende kinderen. De baby's worden in een lokaal achter de kerk gebracht en opgepast.

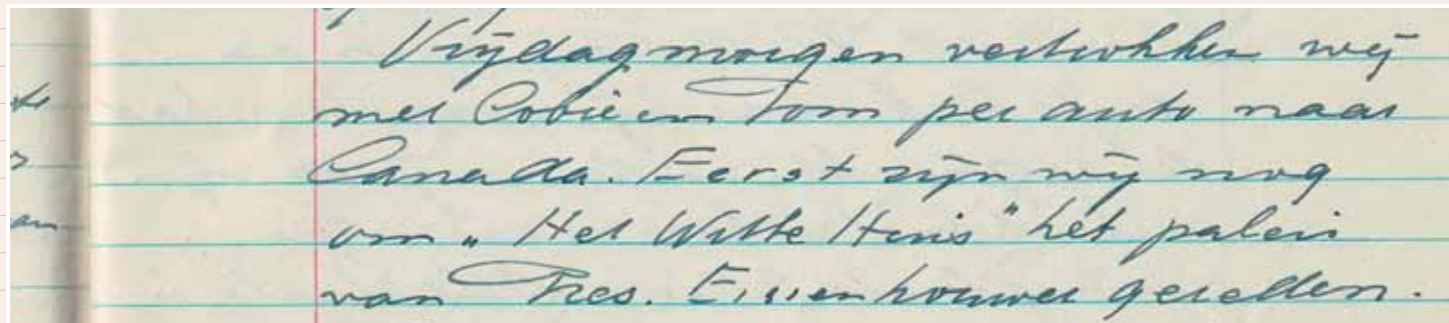
Maandag zien we een deel van de stad Wassington [Washington], Monumenten enz. Dinsdag een grote gedenknaald [voor George Washington] en mooie autotocht naar Azaliapark. Gedeeltelijk geschenk van Nederland voor hulp na de oorlog. Verder zien we deze week nog heel veel van de stad en omgeving en staan telkens verbaasd over de grote werken van techniek van de Amerikanen. A wordt niet voor niets het wonderland genoemd.

We komen ook in enorm grote levensmiddelen stoores. Hier ligt alles verpakt en geprijsd klaar. Ieder haalt weg wat van z'n gading is. Op [het] eind is een cassa waar opgeteld en betaald wordt. Wanneer men de stoor verlaat en op de mat bij de deur trapt gaat de deur voor u open en sluit zich weer nadat u erdoor is. Ook maakten wij een tocht naar Mount-Vernon. Daar bezochten wij het eerste verblijf van George Washington, een oud winterverblijf met bijgebouwen in een groot park, fraai gelegen aan de rivier.

Het eerste huis van George Washington, de eerste president van de Verenigde Staten (Geschiedenis.Beleven.nl)

Naar Canada

Vrijdag morgen vertrokken wij met Cobie en Tom per auto naar Canada. Eerst zijn wij nog om "Het Witte Huis" het paleis van Pres. Eisenhower gereden.

*Het White Deer Motel
waar zij overnachtten.
(www.whitedeermotel.com)*

Vrijdagmorgen [6 mei] vertrokken wij met Cobie en Tom per auto naar Canada. Eerst zijn we nog om 'Het Witte Huis' het paleis van Pres. Eisenhower gereden. Er was al veel bezoek zodat we geen tijd meer hadden daar te wachten voor bezoek in het gebouw. Daarna begon onze tocht. We reden voortdurend door heuvel- en bergachtige streken, een zeer mooie tocht o.a. over Harrisburg, Williamsport en bereikten wij 's avonds Cohocton waar wij in White Deer Motel overnachtten.

Een motel is een bijzonder soort nachtverblijf zeer mooi ingericht, alles gelijkgronds, waar men van de andere gasten niets merkt. Elke afdeling is afzonderlijk. De auto staat geparkeerd voor de cabine.

[Zaterdag 7 mei] Zaterdagmorgen na het ontbijt in een eetgelegenheid trokken wij verder in de richting van Niagara Falls. In Lancaster belden wij Pim Hoekstra op die daar in de buurt zijn kantoor had. Nadat wij hem aan de fabriek waar hij manager is hadden opgezocht reden wij op zijn verzoek naar zijn woonplaats Eden. Deze plaats is een villadorp bij Buffalo. Na de lunch reden wij met de familie Hoekstra naar de Niagara Falls. Daar zagen wij de machtig grote en wereldbekende watervallen. Hier namen we afscheid van de familie en gingen de grens over naar Canada. Ook hier zagen wij opnieuw de watervallen en togen vandaar naar Smithville waar wij omstreeks 8.30 ['s avonds] aankwamen.

*Van Washington
naar Smithville.*

Bij Hans en Letty

Wat een blijdschap onze kinderen en kleinkinderen te ontmoeten. De jongens zaten al vol verwachting uit te kijken naar de komst van de grootouders. Hans en Letty weinig veranderd, de jongens flinke gezonde knapen, Caroline zagen we die avond slapende. Nadat de jongens naar bed waren hebben wij nog lang zitten praten. Er was zoveel te vertellen en te vragen, dat 't laat werd al eer we naar bed gingen.

Hun huis staat op een mooi plekje. 't Ziet er van buiten aardig uit, is omgeven door een grote tuin met grote hoge bomen. Van binnen is het huis ouderwets ingericht.

Ingang aan de achterzijde door portaal en grote woonkeuken komen we in de grote gezellige huiskamer. Verder is er beneden nog een badkamer en een grote 'laundry-room' wat gelijk speelkamer voor de kinderen is. Boven 3 slaapkamers. Aan alle kanten is het uitzicht mooi.

*Jan den Ouden met
Carolyn in de tuin in
Smithville, Canada.*

Zondagmorgen gaan we met z'n allen in 2 auto's naar de kerk in [Vineland].* Afstand plm. 16 km Smithville en omgeving liggen op een hoogvlakte. Eerst is het landschap ongeveer als in Zuid-Holland. Vineland ligt in de laagte dus moeten wij de berg af. Heel mooie tocht met uitzicht op de Stoney Creek, dat is het meest nabije grote dorp, een voorstad van Hamilton, dat aan het meer van Ontario ligt. 't Gezicht op het hiervoor genoemde vanaf de hoogvlakte is prachtig.

's Morgens hadden wij een Eng[else] dienst in een nieuw kerkgebouw. Kleine kinderen worden in de kinderbewaarplaats gebracht. Het kerkplein staat vol auto's. Iedereen komt met de 'car' naar de kerk. Na de dienst terug over Hamilton dat hoog en laag is gebouwd zodat er schitterende vergezichten zijn. Daar bezochten wij ook een mooi rots park. 's Avonds gingen wij met 1 auto naar de Hollandse kerkdienst in Vineland. Cobi en Letty bleven bij de kinderen. Hierna hadden wij met elkander nog een langdurige praatavond.

Maandagmorgen afscheid van Tom en Cobie die weer teruggingen naar Washington.

Tijdens ons verblijf bij Hans en Letty gingen wij veel met de auto mee wanneer er gewinkeld moest worden in Stoney Creek en Smithville.

11 Mei met Hans naar Hamilton. Onder andere inlichtingen ingewonnen voor een vliegtocht naar Californië. Met Letty en de kinderen gingen wij ook naar Dundas en waren daar in het W[ebster Falls] park. Een zeer mooi gelegen park met hoge watervalbruggen enz. Voor recreatie zijn daar tafels en kookgelegenheid. Ook bezochten wij kennissen van Hans en Letty, zomede de familie Van Egmond te St. Catharines.

Toen we opnieuw in Niagara Falls waren zagen wij daar ook een boot over een draaikolk in de rivier, waarbij men voor 0,75 een retourtocht kon maken. Daar was ook een elektriciteitscentrale welke vergoot werd tot een cap. Van 1,370.000 kW is plm.

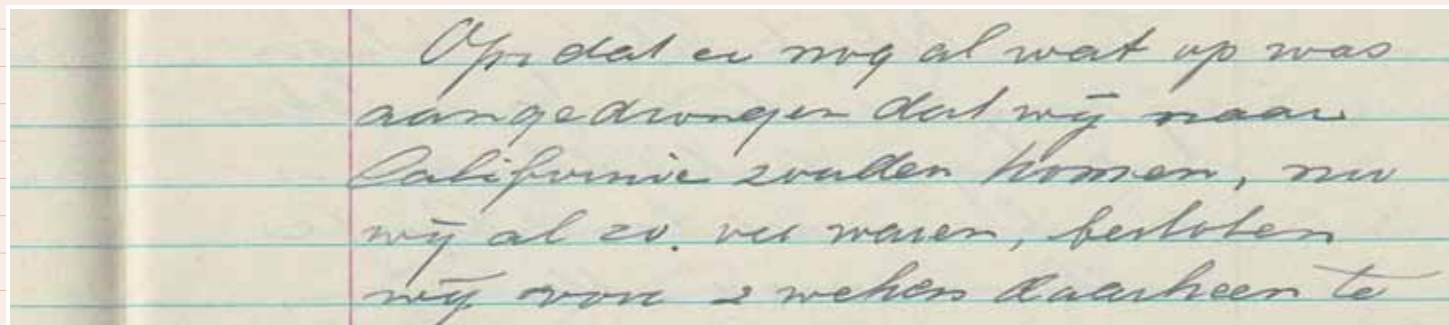
En dan te weten dat dit door het water wordt verkregen.

Van de heer Allaart te Brantfort hoorden wij dat hij in het ziekenhuis lag. Wij bezochten eerst zijn vrouw en zijn ook in het ziekenhuis geweest. Gelukkig was hij alweer herstellende en 't deed de familie goed dat wij de groeten van hun familie uit Holland overbrachten.

* Waarschijnlijk is bedoeld de Free Reformed Church of Vineland, een gereformeerde kerk, want gaat uit van The Belgic Confession, The Heidelberg Catechism, The Canons of Dordt.

Na veel zoeken, omdat hij na ons vertrek was verhuisd, vonden wij Joop van Til in Brantfort. Het adres haalden wij aan het postkantoor. Van z'n vroegere woonplaats. Joop vertelde ons dat hij nu plannen heeft om voor predikant te gaan studeren. Dat zal wel jaren duren, omdat hij ook de lessen van de Middelbare school nog moet volgen. Tijdens de vacaties wil hij dan werken. Te Oakville waren wij inde grootste overdekte fabriek van Ford. Daar worden per dag gemiddeld 650 personenwagens en 140 truckauto's gemaakt, uit aangevoerde onderdelen. Het was een machtig gezicht. Hoe hier alles in elkander grijpt om op de juiste tijd op de lopende band elk onderdeel gereed gemonteerd of geschilderd te hebben. In een grote fabriek werken hier circa 4500 arbeiders en van 450 tot 700 man kantoorpersoneel.

Een vliegreis met hindernissen

Omdat er nogal wat op was aangedrongen dat wij naar Californië zouden komen, nu we al zo ver waren besloten wij voor 2 weken daarheen te gaan.* Kaarten voor de vliegtocht kochten wij in Hamilton. Donderdag 24 mei bracht Letty ons met de auto naar het vliegveld te Buffalo (Amk). Wij passeerden de grens bij Fort Erie. In de hal bij het vliegveld gaven wij onze koffer. Die werd gewogen en zagen wij niet meer voor bij de uitgang van het vliegveld te Los Angeles.

[Om] 12.40 [uur] stegen wij op met een vliegtuig DC.6 voor + 70 passagiers.* Eerst een vreemde gewaarwording, vooral bij het opstijgen. Spoedig lijkt het of men in een autobus zit. Het uitzicht is fantastisch mooi. Wij vlogen over land, bossen, dorpen, steden, grote meren, bergen enz.

Tussen Detroit en Chicago vlogen wij hoog, ver boven de wolken wat nog indrukwekkender is dan boven land. Grote wolkenmassa's zitten wij in, waarin af en toe een stuk licht en zonneschijn. 't Lijkt of wij tussen grote witte en grijze bergen zitten. Het vliegtuig gaat echter rustig verder, plotseling is er meer zicht en zien wij de aarde weer die schijnt te zijn verdeeld in vakken met allerlei kleuren.

Wij voelden ons klein in deze schepping Gods. Toen wij Chicago naderden kwamen wij in een onweersbui. Donkere wolken waaruit de bliksem schoot. Boven Chicago stortregende het. Wij landden op het vliegveld, waar intussen grote diepe plassen water stonden. Verscheidene passagiers stapten uit waarna weer andere binnenkwamen. Na een half uurtje oponthoud begon de tocht verder naar Los Angeles. Na de opstijging waren wij weer spoedig buiten de regen en kregen weer helder zicht. Het ging als in het eerste deel van de

** De DC-6 is een viermotorig verkeersvliegtuig dat werd ontwikkeld en gebouwd door de Douglas Aircraft Company. Het werd geproduceerd van 1946 tot 1959.

vliegtocht tot wij boven de sneeuwbergen kwamen.

Intussen was een passagier ongesteld en bewusteloos geworden, wat een grote ontsteltenis gaf. Direct werd met zuurstofapparaten gewerkt om het bewustzijn weer te verkrijgen. 't Gaf geen gunstig resultaat. Omstreeks 5.30 pl[aaatselijke] tijd maakten wij een tussenlanding op het vliegveld te Denver. Eerste hulp en de dokter kwamen bij de patiënt. Niets mocht baten, hij was inmiddels overleden.

Omdat nogal wat te regelen viel mochten wij hier het vliegtuig enige tijd verlaten. Omstreeks 7.15 vertrokken wij weer en kwamen 11.00 uur op het vliegveld International Airport te Los Angeles aan. Het laatste deel van de vliegtocht was over de verlichte stad. Los Angeles. In een woord het leek een schitterende illuminatie.

Door het ongeval was onze aankomst bijna 3 ½ uur te laat. Na telefonisch onderhoud hoorden wij dat onze familie lang had gewacht en + 10 uur weer was vertrokken. Zij kwamen ons opnieuw ophalen, afstand ruim 3 kwartier met de auto, zodat wij eerst kwart voor twee in Norwalk arriveerden.

Californië bij zus Pie en haar kinderen

Wij werden zeer hartelijk ontvangen en er was grote blijdschap dat wij toch nog waren overgekomen.

Woensdagmorgen kwamen alle neven en nichten om ons te ontmoeten en werden wij bij ieder tot bezoek genodigd. 's Middags kwam er bezoek van een vroegere kennis uit Alphen.

Norwalk is een mooi groots aangelegd dorp, voorstad van Los Angeles waardoor en waarlangs ook de grote wegen van en naar de stad lopen. In het centrum zijn als in elke stad grote winkels of warenhuizen 'stores'. Woonhuizen allen bungalows één hoog aan brede lanen en grasstroken voor voortuinen waarin een betonstrook voor trottoir. De grasstroken en voortuinen worden door de bewoners 'kort geknipt' onderhouden. De huizen hebben allen verschillende kleuren over de gepleisterd buitenwand. Slechts enkele grote gebouwen zijn aan de buitenzijde voorzien van metselwerk. Ook de dakbedekkingen van ruberoid zijn allen van verschillende kleur. Een en ander geeft een schilderachtig gezicht.

Voor de Hout-Ave[nue] over de grote weg stond een grote gele school. Het schoolplein vol auto's van de leraren en onderwijzers. Voorts een grote garage en parkeerterrein voor plm 10 schoolbussen. Alle leerlingen worden met bussen gehaald. In de school staan hoog opgaande palmbomen wat een Oosters gezicht geeft.

De eerste dairy waar we kwamen van Gep van Leeuwen worden dagelijks 110 koeien elektrisch gemolken. Bij 30 tegelijk komen zij in de stal en worden daar gewassen en verzorgd. Een dergelijk bedrijf is anders dan in Holland. De koeien lopen op een kleine ruimte in kralen en worden daar met hooi en krachtvoer gevoerd. Het hooi wordt uit Midden-Amerika met grote autovrachten aangevoerd. In dit bedrijf werd gemiddeld 2700 liter melk per dag gewonnen. In de tuin bij de woning stonden sinaasappel, citroen, grapefruit, noten, mandarijn, perziken en abrikozenbomen.

Jan en Jaan
in Californië.

[Vrijdag 27 Mei] maakten we een tocht met Gep en Janny naar de bergen. Onderweg stopte we nog even bij de boerderij van C. v Dam (Hollander).^{*}Op deze boerderij, waar verschillende wegen naar toelopen wordt de melk in flesschen gedaan en uit huis verkocht. Dit is een groot en zeer [...] bedrijf. Grote vrachtauto's komen daar de melk halen voor levering aan ziekenhuizen, winkels enz. Dit schijnt een zeer lonend bedrijf te zijn. In weinig jaren heeft deze boer, die met weinig middelen begon, zich opgewerkt en heeft nu een bedrijf dat in de omtrek zeer bekend is.

Wij vervolgen onze tocht. Al gauw komen de bergen in 't zicht. Steeds hoger stijgt de weg, die breed en heel goed berijdbaar is. We gaan langs grote boomgaarden waarin sinaasappel en granaatappelbomen staan. Het merkwaardige van sinaasappelbomen is dat het hele jaar door rijpe vruchten worden geplukt. Gelijk zijn aan de bomen bloemen, groene en rijpe vruchten. Steeds hoger voert onze weg met af en toe prachtige vergezichten. Als we heel hoog gekomen zijn, bijna 6000 voet, en daar op een uitkijplaats uitstappen is het alsof er niets dan bergen op de wereld zijn.

Zoover we zien kunnen, en dat is vanaf deze plek heel ver, zien we almaar hogere en minder hoge bergen. Tenslotte komen we heel hoog in de bergen aan in een mooi meer, het meer Arrowhead

Het lijkt hier wel een sprookje. Blauw water omgeven van palmbomen. Dit is een bekende en drukbezochte toeristenplaats. Hier kan gevaren en gezwommen worden. Hier zijn ook grote restaurants en vooral souvenirs winkels, en alles wat het moderne toerisme verlangt. Ook staan hier in de bergen overal leuke kleine huisjes die 's zomers verhuurd worden. We brengen hier enige uren door en gaan dan weer afdalen. Op de terugweg gaan we nog even op bezoek op een nieuwe en zeer modern ingerichte boerderij van kennissen van hen.

Zaterdag maken we met Gerda naar de grote oceaan.^{**} Ook deze tocht is prachtig en vol afwisseling. Bergen heuvels golvend en vlak land en overal de prachtige palmen en voor ons vreemde vruchtbomen. We komen[in] Long Beach. Dit is een badplaats en gelet op het toerisme ingericht. Dan komen we in San Pedro, dit is een havenplaats waar de grote zeeschepen aankomen. Druk en vol handelsverkeer. We maken nog een autotocht langs de kust. De zee is heel kalm en de tocht weer vol afwisseling. Dan weer voert de weg ons naar de hoogte. Hier rijzen de rotsen stijf recht uit zee op. Als we naar beneden kijken, is het alsof we boven de zee rijden. En dan gaat de weg weer naar beneden en wijkt wat van de zee af, en is er weer een gedeelte strand, waar net als bij ons veel mensen zich vermaken. En dan bedenken we dat we aan de andere kant van die grote oceaan zitten. Alles in deze badplaatsen ziet er hier even rijk en goed verzorgd uit. 't Geheel is zeer groots en indrukwekkend. Het klimaat is hier subtropisch, zeer warm op de dag, maar altijd komt er in de namiddag een heerlijk koele wind en 's avonds is het frisch. De nachten zijn soms zoo koel, dat we heerlijk onder twee wollen dekens slapen. Van mei tot september valt hier nooit regen. Wel is iedere morgen alles flink nat bedauwd. Als dat niet zoo was zou alles hier in de zon verschroeien. Nu is het in die tijd van het jaar ook zoo dat alles waar niet voortdurend wordt besproeid verdroogt. Maar op alle kwekerijen en ook in alle tuinen bij de huizen zien we installaties die voortdurend sproeien, en daar ziet dan ook alles prachtig groen.

Zondagmorgen gaan we naar de Engelsche kerkdienst. Mooie kerk. Dit is de kerk,

^{*} Gep is de oudste zoon van Geerlof van Leeuwen en Petronella Dorrepaal.

^{**} Gerda is de jongste dochter van Geerlof van Leeuwen en Petronella Dorrepaal.

waar de koningin bij haar bezoek aan Amerika geweest is en vele Nederlanders ontmoet, gesproken en de hand gedrukt heeft. Deze kerk ziet er ook van binnen zeer smaakvol en verfijnd uit. Van de preek kunnen we niet heel veel volgen. Er wordt veel gezongen en door de gemeente wordt hardop het Onze Vader gebeden en de geloofsartikelen gezegd. Er is geen collecte voor de armen, want die zijn er in deze gemeente niet. Eén keer wordt gecollecteerd voor de kerk en hierin doet ieder wat hij aan de kerk bijdraagt. Andere kerkelijke bijdragen worden niet gevraagd.

De collectanten (dit zijn heel jonge mannen) komen na hun rondgang met hun open schaal voor de preekstoel staan. Dan wordt de zegen gevraagd over de gaven.

Na de kerk gebruiken we bij Annie en Henk de lunch.^{*}Annie en Henk hebben sinds kort een eigen boerderij. Hier hebben het elektrisch (...). Ook hier worden 30 koeien gelijk gemolken. De melk gaat met pijpleiding naar groot reservoir wordt elektrisch gekoeld zodat er niets aan gedaan hoeft te worden. Dit is het allernieuwste op dit gebied.

Maandag is het hier memorialdag.^{**} D[i]e dag ligt alle werk stil winkels gesloten scholen vrij enz. De bedoeling is dat ieder zijn overleden familieleden herdenkt en bloemen op de graven brengt. Ook wij zijn 's middags naar het kerkhof geweest. Deze begraafplaats ligt tegen de heuvels op en was die dag één grote bloementuin. Daarna met Tom een mooie tocht door de bergen in de omtrek gemaakt. Deze bergen zijn geheel begroeid met bloemen schitterend mooi.

Volgende dag kwam Gep ons weer halen voor een trip naar Los Angeles. Daar zagen we de City Hall. Met de lift kwamen we tot de 26e verdieping vanwaar we de hele stad konden overzien. Een groots en machtig gezicht over de grote bouwwerken. De hoge gebouwen van 13 of 14 verdiepingen leken maar klein vanaf de plaats waar wij stonden. We hadden nog prachtig uitzicht op de grote verkeerswegen en de daarin voorkomende viaducten. Een van deze viaducten had o.a. 3 kruisingen boven de laagst gelegen weg zodat het soms voorkomt dat ter plaatse 4 hoog auto's zijn. Het verkeer is daar buitengewoon druk, wegen van 2 x 3 en 2 x 4 banen.

Ook waren wij een avond in Hollywood, daar bezochten wij Cinerama. Dat is een bijzonder soort bioscoop waar een driebeeldig beeld wordt gegeven op hol gebogen doek. Het geluid wordt zo weergegeven dat de toeschouwers alles hoort, maar ook ziet zoals de projectie wordt gegeven.

Uit verschillende landen werden beelden gegeven en het was alsof men het vertoonde persoonlijk meemaakte.

^{*} Annie is een dochter van Geerlof van Leeuwen en Petronella Dorrepaal.

^{**} Memorial Day is in de Verenigde Staten de gedenkdag waarop alle overleden Amerikaanse militairen worden herdacht. Deze gedenkdag wordt gehouden op de laatste maandag van de maand mei. In 1955 was dat 30 mei.

*City Hall
(stadhuis) van
Los Angeles, indertijd
een architectonisch
hoogstandje met 32
verdiepingen, gebouwd
in 1926-1928
(C.F. Scott, 1931).*

Warner Bros. Theater aan de Hollywood Boulevard in Hollywood. Nadat 'This is Cinerama' in New York was gedebuteerd in 1952, kwam deze 3D-film in 1953 naar Hollywood (Pinterest).

Na afloop reden wij enige tijd door de sprookjesachtige licht-reclame in de straten van Hollywood.

Dan hebben we nog een wandeling gemaakt naar Norwalkpark in Norwalk. Dit park is er geheel op ingericht dat gezinnen met kinderen daar een mooie vacantiedag kunnen doorbrengen. Gelegenheid tot picknicken aan tafel en banken, er staan gaskachels waarop gekookt kan worden en gelegenheid de vaat te wassen. Alles in de buitenlucht. Verder zijn er sportvelden, zwembad schommels, wippen enz.

Ook hebben we in Norwalk nog een bruiloft meegemaakt van Madeline van Leeuwen, dochter van een neef. Zo'n huwelijksbevestiging in de kerk is wel anders dan wij gewend zijn.*

Wanneer men de kerk inkomt staan in het portaal de bruidsmisjes met het receptieboek, door ieder die de dienst meemaakt. Dan gaat men naar binnen. 't Bruidspaar is er nog niet. Als ieder is gezeten en het zeer stil is in de kerk komen van achteruit de kerk door de zijgangen twee bruidsjonkers, ieder met een brandende kaars. Daarmee worden aan beide zijden van de plaats waar straks het bruidspaar zal staan, zeven kaarsen aangestoken. Dan begint heel zacht het orgel te spelen en een mannenstem zingt. Dan komen heel langzaam en plechtig de bruidsmisjes binnen en stellen zich ter op naast de brandende kaarsen. Dan komen door een andere deur voor in de kerk 2 jongen mannen binnen met de bruidegom. Ook zij stellen zich terzijde op. Dan komt de bruid langzaam en statig begeleid door haar vader achter in de kerk binnen. Als ze zoo enige tijd gestaan hebben onder zacht orgelspel en gezang van de mannenstem, laat de bruid de arm van haar vader los en treedt de vader achteruit. Dan komt de bruidegom naar voren en voegt zich bij de bruid.

Dan stelt de dominee die inmiddels de preekstoel beklom de bruidegom de vraag of hij deze, dan volgt naam van de bruid als zijn vrouw begeert. Daarna omgekeerd.

Na het bevestigend antwoord worden de ringen die op een kussen door een bruidsjonker aangeboden worden door de dominee gewisseld en aan de vinger gestoken. Dan leest de hr het trouwformulier, waarna het bruidspaar neerknielt en een zegen over hen wordt uitgesproken. Hierop volgt nog een korte toespraak. Dan wordt nog door de mannenstem het Onze Vader gezongen en verlaten bruidspaar, bruidsmisjes en bruidsjonkers de kerk in vlug tempo. De belangstellende blijven rustig zitten. Het bruidspaar stelt zich op in het voorportaal van de kerk. Dan verlaten de familieleden hun plaats en gaan feliciteren. Daarna krijgen belangstellende bank voor bank gelegenheid te gaan feliciteren.

Daarna gaan het naar een zaal waar ongeveer 200 gasten genodigd zijn. Lange tafels staan klaar en tot half 12 zijn we hier zeer gezellig bijeen.

Als het feest ten einde loopt gaat de bruid de cadeaux die allen keurig verpakt op tafel uitgesteld zijn, uitpakken dit is een soort ceremonie. Ieder kijkt hierbij toe.

Deze avond was voor ons zoo gezellig omdat we hier de hele van Leeuwens familie die daar flink is uitgebreid ontmoeten. Onder andere waren hier ook de grootouders van de bruid beiden in 90 jaar nog gezond en fris en opgewekt aanwezig.

Vermeldenswaardig is zeker ook nog de grote rijkdommen die hier van en uit de bodem gehaald. Uitgestrekte olievelden met ontelbare torens zien we hier, die aan vele menschen werk en miljoenen aan geld opleveren.

Gebruik en verkoop van sterke drank en bier is in heel Amerika en Canada verboden.

* In Amerika is het huwelijk in de kerk zowel de burgerlijke huwelijksluiting als de kerkelijke huwelijksbevestiging. Aan het kerkelijk huwelijk ging geen burgerlijk huwelijk vooraf zoals in Nederland vereist is.

Maar nergens worden zoo veel ongelukken veroorzaakt door dronken chauffeurs. Dit is één van de tegenstellingen die we hier opmerken. Een andere tegenstelling is dat voor een zeer groot deel de bevolking zich van kerk en godsdienst heeft afgewend en dat toch overal grote en mooie kerken staan en dat we lang niet zeldzaam spreuken op straten en rots-wanden tegenkomen als 'Christus stierf voor uw zonden'. Op kerktoren[s] lezen [we] dikwijls 'alleen bij Jezus is het veilig'. Dit is dan 's avonds verlicht en op grote afstand te lezen.

Met Tom en Hilda* dineerde we ook een keer in de Knotsch Berry Farm.** Dit is een zeer groot restaurant, waar 750 menschen bedienen. In dit restaurant kunnen 1700 menschen tegelijk bediend worden. Er is een parkeergelegenheid voor auto's. De eigenaar van dit restaurant is begonnen met een kleine fruittent langs de weg. Op het terrein verschillende bezienswaardigheden.

Zondagmorgen weer een Engelsche kerkdienst. In deze dienst worden 5 kinderen gedoopt. Een koor van allen in zwarte toga's met lange witte beffen geklede meisjes zingt.

Na de dienst maken we kennis met ds vd Linden en worden de hele kerk met alle bijgebouwen ons getoond.

En dan is het maandag de laatste dag van ons bezoek aan Californië. 's Morgens gaan we nog naar een neef die een grote kippenfarm heeft. 6000 kippen in hokken. Dan gaan we nog naar een carwash waar de auto in 5 minuten gewasschen en gepoetst wordt, 9 mensen komen hieraan te pas. En dan is het tijd om ons te gaan klaarmaken voor de terugreis. We hebben reuze gezellige dagen hier gehad en ieder heeft zich beijverd ons zooveel mogelijk te laten zien en te vertellen van dit wondermooie land. 's Avonds komen nog weer alle neven en nichten om afscheid te nemen en goede reis te wensen en dan worden we per auto weggebracht naar het vliegveld van Los Angeles. Voor het laatst genoten we nog eens van die mooie tocht en de vele lichtreclames.

Terug naar Canada

Om 11 uur vertrek het vliegtuig, 't was prachtig weer, lichte maan en heldere sterrenhemel. Nog even wuiven, maar doordat we al dadelijk heel stegen, boven de wolken was de stad met alle lichten al gauw uit ons gezicht verdwenen. Maar na een poosje weken de wolken en hadden we weer vrij zicht. Alles beneden is zoo duidelijk te zien, bijna alsof het dag was. Bergen en dalen en vooral de sneeuwbergen geven ook in de maneschijn een majestueus gezicht. Wat is er een massa sneeuw op die bergen. In het vliegveld (tuig) werd alles

* Hilda is de oudste dochter van Geerlof van Leeuwen en Petronella Dorrepaal.

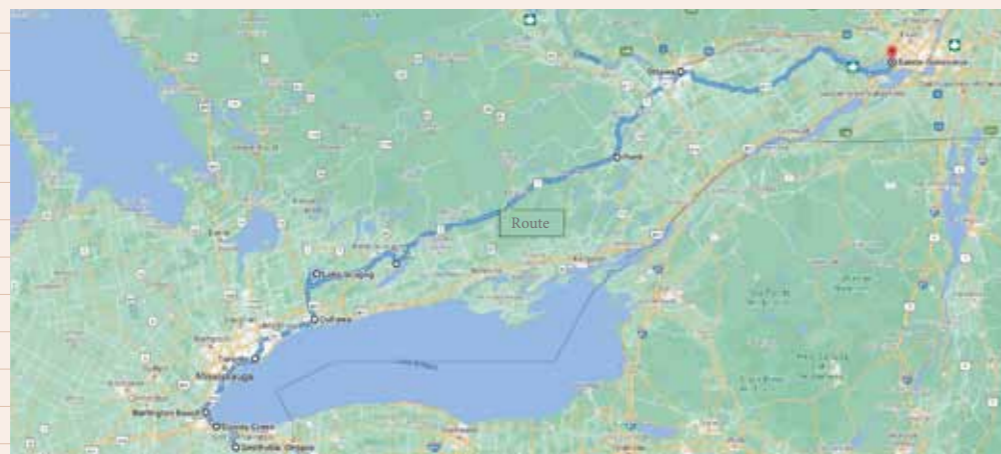
** Knott's Berry Farm was Amerika's eerste themapark.

donker gemaakt maar het uitzicht was zoo mooi en fascinerend dat we aan slapen gaan niet dachten. Eerst heel teer roze en lila, al gauw worden de kleuren sterker tot plots de zon boven de kim uitkomt en alles als met gouden stralen overgiet. Als vanzelf komt ons in gedachte dat psalmwoord waar van de zon gezegd wordt 'Ze is als een bruidegom uitgaande uit zijn slaapkamer, ze is vrolijk als een held om het pad te lopen.'*

Ondertussen waren we het gebied van de sneeuwbergen weer voorbij en zagen we nu weer dat mooie landschap van bossen en rivieren en akkers in verschillende kleuren. Dan komen we weer boven de wolken. Ook dat is prachtig. Net allemaal pakken witte wol op een blauwe grond. En opeens zitten we er weer middenin en stapelen de grijze wolken zich torenhoog rond om ons op. Om ongeveer half 11 landen we veilig en wel in Buffalo. Al gauw, terwijl we nog in het vliegtuig zijn, zien we Hans en Letty met de kinderen die ons ophalen, na een kort verblijf bij Buffalo rijden wij weer naar hun huis.

Van Smithville naar Sainte-Genève

Van Smithville naar
Sainte-Genève
(Montreal).

Woensdagmiddag 22 juni gingen we 's middags op reis richting Montreal, afstand + 650 Km. Hans en Letty met Marco en Mike gingen met ons per auto. Zij wilden gelijktijdig naar een nieuwe woning uitzien en ons laten zien waar zij in de toekomst zich zullen vestigen in verband met zijn verplaatsing.

Wij reden over Stoney Creek, Burlington Beach, de badplaats van Hamilton een smalle landstrook tussen de haven van Hamilton en het Ontario meer, waarop aan beide zijden villa's winkels enz., Toronto, een grote stad van ongeveer 1.000.000 inwoners en Oshawa tot Keene een klein dorp bij het Lake Scugog.

Daar sliepen wij in een zomerhuisjes met uitzicht op het meer. Het huisje had o.m [onder meer] 3 slaapkamers en kookgelegenheid waar de huurders hun eigen maaltijd kunnen verzorgen er was ook een koelkast. Hier konden wij zelf het ontbijt verzorgen.

Van hier gingen wij verder, eerst over Perth naar Ottawa, de hoofdstad van Canada. In het bijzonder zagen wij in Ottawa het Nat. Oorlogsmonument, het Gerechtshof, de Parle-

* De tekst uit de bijbel van Psalmen 19 vers 5 luidt: 'En die [zon] is als een bruidegom, uitgaande uit zijn slaapkamer; zij is vrolijk als een held, om het pad te lopen.'

mentsgebouwen, de Amk Ambassade enz, en het buitenverblijf waar Kon. Juliana met haar kinderen tijdens de oorlog woonde. Ook zagen wij de beroemde Kon[inklijke] Can[adese] Bereden politie met hun scharlaken tunieks en grote hoed.

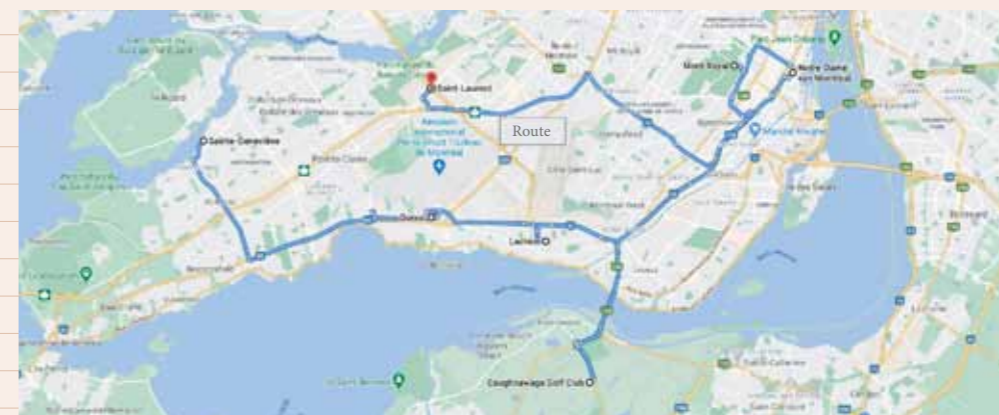
De tocht werd verder voortgezet tot M Genevieve. Al spoedig vonden we de plaats, waar Hans in de toekomst zal wonen en werken.

De hele tocht van Smithville naar Montreal ging in hoofdzaak door begroeide heuvels, soms woest rotsachtig, en dikwijls langs rivieren en meren met veel bomen.

Enkele benzinstations op deze tocht hadden naast hun bedrijf enige zwarte beren in hokken langs de weg voor aantrekkelijkheid. De beren waren daar in de bossen gevangen.

Intussen was het weer avond geworden en zochten wij een goed ingericht Motel te st Martin waar wij overnachten.

Montreal en terugreis

In en om Montreal.

's Morgens gingen wij over Dorval en Lachine naar Caughnawaga een indianendorp buiten Montreal. 't Blijkt wel dat ook hier getracht wordt 't folkloristische uit te buiten. Er zijn veel souvenirs te koop.

Toen gingen we terug naar Montreal weer over de brug naar de stad. Wij reden tot het centrum waar wij een touringbus namen voor een rondrit van ongeveer 3 uur door de stad. Tijdens deze rit bezochten wij de Notre Dame Kerk, een met veel beeldhouwwerk uitgevoerd bouwwerk, een nabootsing van de Notre Dame te Parijs. Van de Mount Royal Mountain, waar we het laatste gedeelte met de Jan Plezier aflegden, hadden wij een schoon uitzicht over de stad.

Voorts kregen wij gelegenheid het wassenbeelden museum te bezichtigen. Hier kwamen o.a veel Bijbelse taferelen voor en was het of wij in de catacomben van Rome liepen.

Verder werden ons tijdens de rit alle belangrijke gebouwen pleinen en tuinen gewezen.

Na deze rit zochten wij weer een motel buiten de stad voor de overtocht over de [...] Laurent gingen wij over een brug lang ruim 6 K.M.

Na onze nachtrust Zaterdagmorgen [25 juni] brachten onze kinderen en kleinkinderen ons naar de haven waar zij met ons op de Rijndam gingen.

Einde

Aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden

Jan en zijn broers vormden de derde generatie Den Ouden met het beroep timmerman. Hij startte in 1910 samen met zijn oudere broer Arie den Ouden een succesvol aannemersbedrijf, een vennootschap onder firma met de handelsnaam Gebr. A. en J. den Ouden. Zij werkten hoofdzakelijk in de utiliteitsbouw en de weg- en waterbouw, maar bouwden ook woonhuizen.

Adrianus, Arie en Jan den Ouden hadden in het timmermansbedrijf van hun vader van jongs af aan ruime ervaring opgedaan met het brede scala aan timmermanswerk dat in een droogmakerij als Moerkapelle met grote herenboerderijen nodig was: molens, dijken, kaden en grote gebouwen. Adrianus bleef na het overlijden van hun vader in 1907 in het bedrijf in Moerkapelle werken. Arie kocht in dat jaar een timmermanszaak in Oudshoorn dat later opging in de gemeente Alphen aan de Rijn. Jan deed na zijn bouwkunde opleiding een jaar praktijkervaring op als bouwkundig opzichter in Waddinxveen. In 1910 ging hij met broer Arie samenwerken in een vennootschap en trok hij in bij Arie en zijn gezin.

De eerste paragraaf beschrijft de samenwerking van Jan en Arie en de ontwikkeling van het aannemersbedrijf en de aannemersbond waarin zij bestuurlijk actief waren. De volgende paragrafen beschrijven een selectie van de bouwwerken die op grond van foto's uit het familiearchief en krantenberichten over aanbestedingen aan de broers toegeschreven konden worden. De paragrafen zijn chronologisch ingedeeld.* Elke periode bood eigen kansen en moeilijkheden, afhankelijk van de economische en politieke omstandigheden. Veel bouwwerken die zij hebben uitgevoerd zijn ook weer verdwenen omdat hun functie achterhaald was door economische, politieke en technologische ontwikkelingen; andere hebben een nieuwe functie gekregen of zijn als monument in stand gebleven.

De foto's in dit hoofdstuk zijn, tenzij anders vermeld, afkomstig uit het archief van Gep den Ouden.

Uitsnede van foto
linker pagina, Jan en
Arie den Ouden, 1921.

Eerstesteenlegging Vakschool voor Schoenmakers, Den Haag.

Jan en Arie 4e en 6e van links aan het hek, 15 juli 1921.

Boven: Scheepbouwsloots aan het IJ, Amsterdam, 1954.

Onder: Bestek met aantekeningen in de kantlijn.

§ 49. *Bereiding der metselspeciën.*
De mortels te bereiden in een waterdicht afgesloten gedeelte, de plaats daarvoor zal door de Directie worden aangewezen.

§ 50. *Timmerwerken.* Het is den aannemer vergund de verschillende timmerwerken elders te doen vervaardigen; de Directie behoudt zich echter het recht voor te bepalen dat het in elkander

Directie tot een degelijke en spoedige uitvoering van zoodanig werk rekent in staat te zijn.

§ 52. *Weging.* De ijzer-, zink- en loodwerken enz. worden in tegenwoordigheid van de Directie gewogen; de aannemer levert daartoe een solide bascule met de noodige gewichten, zoomede de noodige arbeiders, die voor weging enz. zullen

* De term bouwwerken wordt in dit hoofdstuk gebruikt voor gebouwen en weg- en waterbouwkundige werken. Bij gebouwen wordt onderscheid gemaakt tussen gebouwen die bestemd zijn voor wonen en utiliteitsgebouwen.

7.1. SAMENWERKING JAN EN ARIE DEN OUDEN

Arie den Ouden (1884-1960) trouwde in 1908 met zijn nicht Dirkje van der Spek (1886-1959). Zij waren beiden uit de Gereformeerde Gemeente van Moerkapelle gestapt en lid geworden van de gereformeerde kerk (hoofdstuk 2, paragraaf 2.3, kader en 2.4). Door hun dubbele familiebanden onderhielden zij meer contact met de familie in Moerkapelle dan Jan en Adriana. Hun kleindochter Sjoukje Rullmann vertelde dat (schoon)zusters uit Moerkapelle misprijzend naar Dirkjes bloemetjesjurk keken als zij op verjaarsvisite kwamen.

Arie en Dirkje kregen tussen 1909 en 1922 zes kinderen. Eind oktober 1925 kocht Arie huize Eben Haezer, Prins Hendrikstraat 20 in Alphen aan de Rijn, in 1959 vernummerd naar 54. In dit huis met grote tuin bleven Arie en Dirkje de rest van hun leven wonen. Hier was ook het kantoor van de firma Gebr. A. en J. den Ouden en verderop in de straat was hun werkplaats.

Links: De kinderen van Arie en Dirkje den Ouden-van der Spek. V.l.n.r.: Adriana Plonia (Ina, 1909), Plonia Adriana (Ploon, 1911), Jannetje Jacoba (Janny, 1918), Anna Maria (Annie, 1922), Arie junior (1913) en Daniel (Daan, 1916), ca. 1925.

Rechts: huize Eben Haezer, Prins Hendrikstraat 20, Alphen aan de Rijn.

Hun oudste dochter Ina, die was geboren met een misvormde linkerarm – volgens de familie in Moerkapelle de straf van god omdat Arie en Dirkje neef en nicht waren, ging naar de HBS. Ze kreeg werk bij uitgeverij Samsom in Alphen en bleef ongehuwd. Voor de andere dochters vonden Arie en Dirkje een vervolgopleiding niet nodig ter voorbereiding op hun toekomstige taak als huisvrouw. De twee zoons volgden na de lagere school de MTS voor bouwkunde, net als hun neef Gep (hoofdstuk 5, paragraaf 5.4). Dit was indertijd de hoogste opleiding voor aannemers. De broers Jan en Arie hadden met elkaar afgesproken dat er maar één zoon van elk in het aannemersbedrijf mocht. Daarom kwam Arie's tweede zoon Daan hiervoor niet in aanmerking hoewel hij dat wel graag gewild had. Bij Jan was al snel duidelijk dat zijn zoon Gep de aangewezen persoon was, tot spijt van Piet, die dat ook graag had gewild. Overigens zijn zowel Daan als Piet uitstekend in de bouwwereld terecht gekomen.

Toen Jan in 1910 met Arie een aannemersbedrijf begon, schafte hij gelijk een motor aan. Hij maakte voor zijn vervoer bovendien gebruik van de trein en de tram, totdat hij zich in 1927 een auto kon permitteren. In Alphen werd hij lid van de gereformeerde kerk, net als Arie en Dirkje.

In menig opzicht leefden Arie en Jan parallelle levens. Arie zat net als Jan in de kerkenraad van de gereformeerde kerk in zijn woonplaats. En voor de oorlog was hij 23 jaar lid van de gemeenteraad,

HET BEROEP AANNEMER EN HET SYSTEEM VAN AANBESTEDING¹

Een aannemer is een persoon die, of bedrijf dat, een bouwwerk of gedeelten ervan aanneemt van een opdrachtgever tegen een bepaalde prijs en op afgesproken voorwaarden. De voorwaarden worden vaak nauwkeurig beschreven in een zogeheten 'bestek' waarin de te gebruiken materialen en constructies staan als een pakket van eisen.

Bij een aanbesteding maakt een opdrachtgever, of zijn architect, aan aannemers bekend dat hij een bouwwerk wil laten uitvoeren. Aannemers kunnen een bestek aanschaffen of lenen en aangeven voor welke prijs zij het werk willen uitvoeren (inschrijven). De aanbesteder maakt vervolgens een keuze uit de inschrijvers.

Er zijn drie vormen van aanbesteding:

1. aanbesteding op uitnodiging waarbij de aanbesteder een paar vooraf geselecteerde aannemers uitnodigt om in te schrijven;
 2. onderhandse aanbesteding waarbij de aanbesteder zijn eigen begroting vergelijkt met die van één uitgenodigde aannemer;
 3. openbare aanbesteding waarop in principe iedere aannemer kan inschrijven.
- De aanbesteder gunt het werk vaak aan de inschrijver die het werk voor het laagste bedrag wil uitvoeren, maar ook kwaliteit kan voor de aanbesteder doorslaggevend zijn.

Het aanbestedingssysteem ontstond na de afschaffing van het gildesysteem in de Franse Revolutie en werd in Nederland gebruikelijk in de Franse tijd (1806-1813). Timmerlieden of metselaars die regelmatig op aanbestedingen inschreven waren aannemers geworden. Hieruit ontstond langzaam maar zeker het beroep van aannemer die bouwprojecten ging coördineren en realiseren. Dit werd in vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw in de hand gewerkt door infrastructurele, economische en technologische ontwikkelingen. Er kwamen nieuwe typen bouwwerken waarin vaak grote overspanningen moesten worden gerealiseerd; grootschalige bouwwerken zoals spoorwegen en -bruggen, stations en stationsgebouwen, rechtbanken, post- en telegraafkantoren en de vele fabrieken die sinds de industrialisering opkwamen. Naast of in de plaats van traditionele bouwmaterialen werden nieuwe materialen geïntroduceerd, eerst staal – dit is ijzer met koolstof – en later beton. Met staal- en betonconstructies konden grote afstanden eenvoudig worden overbrugd. Met deze ontwikkeling kwamen er specialisaties in de kennis en de vaardigheden die in de bouwpraktijk nodig waren en die op hun beurt professionalisering van de beroepen van architect, ingenieur en aannemer in de hand werkten. Aanvankelijk waren die beroepen niet strikt gescheiden. Veel aannemers ontwierpen zelf gebouwen en constructies. Pas in de twintigste eeuw kan gesproken worden van zelfstandige beroepen met eigen expertise en opleidingen.

Aannemersoverleg. Geheel rechts Jan den Ouden, locatie en datum onbekend, na de oorlog.

waarvan vijf jaar als wethouder en locoburgemeester. Hij was bestuurslid van de Boerenleenbank, van het schoolbestuur van de christelijke ULO en van Concordia.*

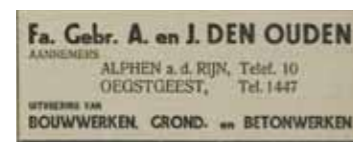
De meeste opdrachten waarover informatie was te vinden kregen de broers door in te schrijven op openbare aanbestedingen.

De meeste opdrachten waarover informatie was te vinden kregen de broers door in te schrijven op openbare aanbestedingen; een enkele keer was er een krantenbericht over werk dat zij via onderhandse aanbesteding hadden verkregen. In tegenstelling tot de open aanbestedingen deden de kranten over deze aanbestedingen weinig mededelingen. Overheidsinstellingen waren sinds het midden van de negentiende eeuw in principe verplicht tot openbare aanbestedingen, dat moest corruptie voorkomen en garandeerde lage kosten. Zij mochten hiervan alleen afwijken als daar een goede reden voor was. Het openbare aanbestedingssysteem en de praktijk dat het werk aan de laagste inschrijver werd gegund, betekende voor aannemers dat hun winstmarges klein waren. Daardoor ontstond de praktijk dat een aantal aannemers hun inschrijvingen vooraf op elkaar afstemden, zodat nu eens de ene aannemer de laagste inschrijver was, dan weer een andere. Volgens de overlevering volgden de broers deze praktijk ook.

Ondernemingsvorm en werkzaamheden van het aannemersbedrijf

De juridische ondernemingsvorm die de broers Jan en Arie kozen was een vennootschap onder firma (VOF). Een VOF is een samenwerkingsvorm van twee of meer personen onder een gemeenschappelijke handelsnaam. Elke vennoot is mede-eigenaar en kan zelfstandig handelen namens het bedrijf. Hij verbindt daarmee het bedrijf, ook als hij handelt buiten medeweten van de ander. Hij kan los van de ander opdrachten aannemen en schulden maken die het bedrijf moet betalen. Als het bedrijf dat niet kan, is elke firmant afzonderlijk voor het geheel aansprakelijk. Deze ondernemingsvorm vraagt vertrouwen van de partners over en weer. Bedrijven moeten ingeschreven staan in het Handelsregister van de Kamer van Koophandel, waarin zijn vastgelegd de handelsnaam, het vestigingsadres en de werkzaamheden van het bedrijf.

De handelsnaam van de firma was 'Gebr. A. en J. den Ouden.' Volgens vloeibladen waarmee de firma reclame maakte vond de oprichting plaats in 1910. We gaan ervan uit dat de

oprichting direct na 16 april 1910 is gebeurd, toen Jan de (destijds geldende) meerderjarige leeftijd van 21 jaar bereikte en niet langer onder de voogdij van zijn oudste broer Adrianus viel. Volgens Arie's kleindochter Nell Greven-den Ouden was het in de beginjaren afzien. Haar

grootvader nam alles aan, en maakte ook veel doodkisten. Hij kreeg kleinere opdrachten dan hij in het bedrijf van zijn vader in Moerkapelle gewend was. Uit krantenberichten valt op te maken dat hij wel inschreef op aanbestedingen van grotere bouwwerken maar vaak achter het net viste. Overheidsinstellingen gingen bij openbare aanbestedingen vaker kijken naar de opleiding van de aannemer. Het diploma van bouwkundig opzichter dat Jan in 1908 had behaald was steeds meer een aanbeveling, zowel bij openbare aanbestedingen van overheidsinstellingen als bij grotere particuliere opdrachtgevers en architecten.

* De vereniging Concordia was in 1900 opgericht met het doel de oprichting en instandhouding van een gebouw voor Christelijke Belangen. Hier hield ook de Gereformeerde Gemeente kerkdiensten.

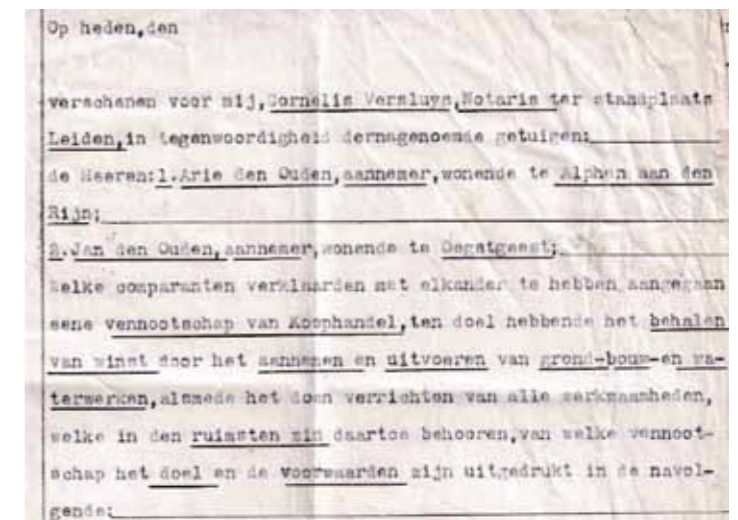
De samenwerking van de broers was een goede keus. Arie had al een paar jaar een timmermansbedrijf en Jan had de juiste opleiding. En zij kenden elkaar goed omdat zij van kleinsaf hadden samengewerkt in het familiebedrijf.

Het eerst bekende document over de ondernemingsvorm in het archief van Gep den Ouden is een concept van een notariële akte voor een samenwerkingscontract in een VOF van eind 1925. Het ging waarschijnlijk om een verlenging van het contract met een verandering van het vestigingsadres. Arie was net verhuisd naar Prins Hendrikstraat 20 (in 1959 vernummerd naar 54) in Alphen, dat het vestigingsadres werd. Dit contract bepaalde dat de firma elke twee jaar stilzwijgend werd verlengd als er geen uitdrukkelijke verandering plaats vond. De bedrijfs-werkzaamheden staan hierin omschreven als 'Het aannemen en uitvoeren van grond-, bouw- en waterwerken; alsmede het doen verrichten van alle werkzaamheden, welke in den ruimsten zin daartoe behooren.' Waarschijnlijk dezelfde beschrijving als daarvoor. Voor zover bekend is de beschrijving ook daarna niet veranderd. De hoofdvesting van het bedrijf bleef het woonadres van Arie in Alphen aan de Rijn, Prins Hendrikstraat 20.

Er kwam pas verandering in de samenwerking toen de oudste zoon van Arie, Arie den Ouden junior, in 1942 medevenoot werd.² Arie (1913-1971) werkte al in het bedrijf sinds het afronden zijn opleiding aan de Middelbare Technische School voor de Bouwkunde. Volgens Arie's zoon Wim den Ouden was het eerste grote werk waarop zijn vader toezicht mocht houden de bouw van het bioscooptheater Metropole Palace in 1936. Jans zoon Gep voltooide zijn opleiding in 1942 en ging na de oorlog in het bedrijf werken. Wanneer hij toetrad tot de VOF is niet bekend.

Met ingang van 1 januari 1955 kwam er een grote verandering, Arie en Jan waren toen respectievelijk 70 en 65 jaar en trokken zich terug uit de bedrijfsleiding. Het aannemersbedrijf werd omgezet van een VOF naar een commanditaire vennootschap (CV) en de naam veranderde in 'Gebr. Den Ouden C.V.'. Arie jr. en Gep werden beherende vennoten en kregen de dagelijkse leiding in het bedrijf; Arie sr. en Jan werden stille vennoten die zich niet actief bemoeiden met het bedrijf en alleen een financieel aandeel hielden van f70.000. De omschrijving van de werkzaamheden in het handelsregister bleef dezelfde: het uitvoeren van grond-, bouw- en waterwerken. Na het overlijden van Arie jr. in 1971 zette

Samenwerking van de broers was een goede keus. Arie had al een paar jaar een timmermansbedrijf en Jan had de juiste opleiding.

Concept van de notariële akte waarin de ondernemingsvorm van de Gebr. A. en J. den Ouden was geregeld, 1925.

De vennoten van Gebr. A. en J. den Ouden: v.l.n.r. Arie sr., 1950, Jan, 1946, Arie jr., 1951, Gep, 1946.

Gep het aannemersbedrijf als eenmanszaak voort, nog steeds onder de handelsnaam 'Gebr. den Ouden'. Tijdens de economische crisis in de jaren 80 ging Gep met pensioen. Hij had geen opvolger, zodat het familiebedrijf ophield te bestaan.

Vloeiblad met uitgevoerde werken. Links: uitbreiding Stichting Vogelenzang, Bennebroek (1927). Rechts: rioolgemaal op slachthuisterrein, Den Haag (1925).

Uit het overzicht van hun bouwwerken (paragraaf 7.5) blijkt dat de broers vooral werkten in de utiliteitsbouw, gebouwen die geen woonbestemming hebben. Zij bouwden incidenteel woonhuizen (paragraaf 7.3 en 7.4). Daarnaast waren zij actief op het gebied van de infrastructuur: weg- en waterbouw. Zij realiseerden wegen, bruggen, kades en sluisen. De breedte van hun werk sloot aan op het werk in het vroegere familiebedrijf in de droogmakerij Moerkapelle.

De broers maakten reclame in advertenties maar ook met vloeibladen met foto's van uitgevoerd werk dat zij als voorbeeld van hun expertise beschouwden. De vloeibladen werden bij zakelijke relaties

achtergelaten als reclame voor hun werk. Op die vloeibladen wezen zij op hun specialisatie in het werken met gewapend beton. Het reclamewerk op een vloeiblad werd niet snel weggegooid want het was nuttig gereedschap om het schrijfwerk van de nog veel gebruikte kroontjespen of een lekkende vulpen droog te vloeien.

Jan den Ouden (links) trekt met drie werknemers aan een touw, een gebruik in de bouw bij het heien van de eerste paal, ca. 1945-1950.

Het is de vraag of Jan in zijn opleiding al kennis had opgedaan over beton als bouw materiaal en betonconstructies (paragraaf 7.2, kader Beton en gewapend beton). De bewaard gebleven bouwtekening die hij tijdens zijn studie maakte van de Polonceau kap laat zien dat Jan in elk geval bekend was met de bouwmaterialen ijzer en staal en de toepassing ervan bij grote overspanningen (hoofdstuk 2, paragraaf 2.4). Staal, ijzer met koolstof, was sinds het midden van de negentiende eeuw in de bouw geïntroduceerd. Met dit materiaal konden grotere afstanden worden overbrugd dan met de traditionele bouwmaterialen hout en baksteen en het was bij uitstek geschikt voor spoorbruggen, stationsgebouwen en markthallen. Waarschijnlijk had hij ook kennis opgedaan over betoncement en zijn toepassingen, maar nog niet van gewapend beton en betonskeletconstructies. In hun eerste grote opdrachten werden de betonwerken door de opdrachtgever aan een gespecialiseerd bedrijf gegund. De broers zullen in de praktijk kennis en ervaring hebben opgedaan en ontwikkeld.

De Nederlandsche Aannemers- en Patroonsbond

In 1895 verenigden ongeveer honderd aannemers zich in de Nederlandsche Aannemersbond (NAB) uit onvrede met hun rechtspositie waarbij opdrachtgevers alle lasten en risico's op hen konden afwentelen.* De ministeries van Defensie en Waterstaat ontwikkelden sinds 1876 eigen Algemene Voorschriften in bestekken voor het bouwbedrijf op grond waarvan de opdrachtgever in alles besliste. Ook andere departementen, gemeente- en provinciale besturen en particulieren gingen voor de uitvoering en het onderhoud van werken verwijzen naar deze voorschriften. Als er een geschil ontstond tussen opdrachtgever en aannemer over de uitleg van bestekbepalingen, de uitvoering of gebruikte materialen, dan was de stem van de opdrachtgever doorslaggevend. De opdrachtgever trad dus op als rechter in eigen geschillen. De Voorschriften waren vooral bedoeld om malafide praktijken tegen te gaan, maar ook bonafide aannemers leden er onder. De NAB bevocht met succes de ongelijke positie tussen aannemers en opdrachtgevers, of de architect of ingenieur die namens een opdrachtgever optrad. Het lukte de NAB om een vaste arbitragecommissie in te stellen in samenwerking met de Maatschappij voor Bouwkunst en de Vereniging van Delftse Ingenieurs. Op deze manier kregen aannemers een meer gelijkwaardige positie tegenover opdrachtgevers. En door inspanningen van de NAB om malafide aannemerij terug te dringen, kregen aannemers meer aanzien bij opdrachtgevers. Architecten, ingenieurs en aannemers gingen hun eigen *knowhow* en netwerk ontwikkelen en kregen in de loop van de twintigste eeuw in de uitvoering van bouwwerken een zelfstandige functie, vooral als het om grote projecten ging.

Overall in Nederland werden plaatselijke afdelingen van de NAB opgericht. De bond hield jaarvergaderingen in wisselende plaatsen door heel Nederland. Hier kwamen het hoofdbestuur en bestuursleden van de afdelingen van de NAB bij elkaar voor een congres over actuele thema's. Soms betrof het een thema over de verhouding tussen opdrachtgever, architecten en ingenieurs enerzijds en aannemers anderzijds; andere keren was het onderwerp de relatie tussen aannemers en arbeiders, al dan niet in loondienst. Het Gedenboek van 1920 ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de NAB besteedde bijvoorbeeld aandacht aan het onderwerp aanbestedingen in massa versus gesplitste aanbestedingen.³ Aannemers van grote bouwprojecten die voorheen gewend waren aan inschrijving op aanbestedingen in massa, werden tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) vaak geconfronteerd met gesplitste aanbestedingen.** In plaats van één hoofdaannemer voor het hele bouwproject, kozen opdrachtgevers er vaker voor bouwwerken te gunnen aan twee of meer aannemers voor delen van het project. Voor aannemers werd het daardoor lastiger vooraf een vast bedrag te bepalen, zeker als de opdrachtgever allerlei voorwaarden bedong om het risico zoveel mogelijk bij de aannemer te leggen. Er was bij tegenslag nauwelijks manoeuvreerruimte in de begroting.

Een voorbeeld van de inspanning van de NAB om een bond van solide aannemers te

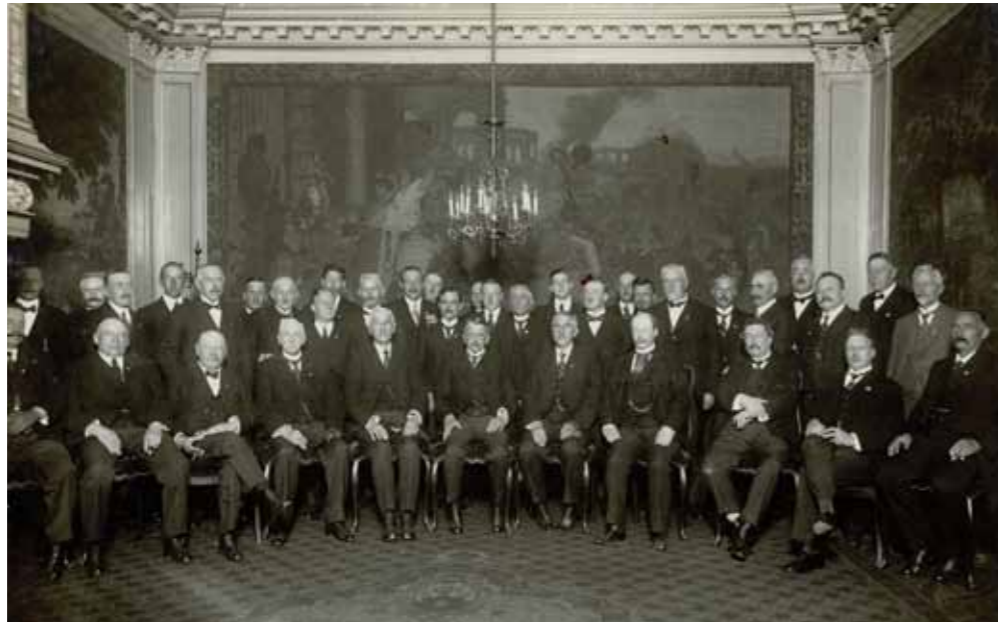
* De Nederlandse Aannemersbond is na veel fusies in 2004 opgegaan in Bouwend Nederland, waarvan oud-politicus Elco Brinkman de eerste voorzitter was. Deze organisatie is een brancheorganisatie voor bedrijven in de bouw- en infrastructuursector.

** Bij aanbesteding 'in massa' is alles van het bouwproject inbegrepen in de aannemingsprijs: levering van materialen, transporten, gereedschappen, arbeidslonen enzovoort en alle onvoorziene kosten, niets uitgezonderd. De eindverantwoordelijkheid voor het bouwproject en het financiële risico liggen bij de aannemer.

kweken was de afkeuring in 1935 van de praktijk van zogeheten ‘opzetcontracten’; dat zijn afspraken tussen inschrijvende aannemers, om op een aanbesteding hun kostenbegroting met een bepaald percentage te verhogen. De aannemer aan wie het werk werd gegund moest dat percentage doorgeven aan de aannemers aan wie het werk niet was gegund.⁴ Uit de overlevering is bekend dat de firma ‘Gebr. A. en J. den Ouden’ ook aan deze praktijk meedeed. Niet bekend is of de broers doorgingen met deze praktijk.

In het begin ging het de NAB vooral om het verdedigen van de belangen van aannemers tegen opdrachtgevers maar ook tegen arbeiders die zich in vakbonden hadden georganiseerd en staking gebruikten als drukmiddel voor hoger loon.⁵ Na enkele jaren ontwikkelde de NAB zich tot een werkgeversorganisatie met een maatschappelijke taak ten aanzien van arbeiders. Op de Jaarvergadering van 1912 onderschreef de NAB bijvoorbeeld de strekking van het wetsontwerp van de Invaliditeits- en Ouderdomsverzekering, een vroege sociale zekerheidswet. De NAB werd een jaar later betrokken bij de uitvoering hiervan: het innen van verplichte premies van loonarbeiders en zelfstandige arbeiders in de bouw en het verstrekken van uitkeringen. Ook stimuleerde de NAB collectieve arbeidsovereenkomsten tussen plaatselijke afdelingen en vakvereniging. In 1919 richtte de NAB een landelijke Bond van Patroonsverenigingen op en in 1935 fuseerden de NAB en de Patroonsbond onder de naam Nederlandse Aannemers- en Patroonsbond (NAPB).⁶

Ontvangst van het hoofdbestuur en de afgevaardigden van de afdelingsbesturen van de Nederlandse Aannemersbond in de kamer van Burgemeester en Wethouders op het stadhuis van Leiden. Midden voor locoburgemeester J.C. Lips en rechts van hem F. de Herder, voorzitter NAB, met bondsspeldje. Links achter Lips staat Jan den Ouden en zeven plaatsen rechts van hem Arie den Ouden, met snor en puntbaardje, 27 juni 1922.

Zowel Arie als Jan den Ouden zetten zich in voor de NAPB. Arie was 45 jaar lid van de landelijke Aannemersbond en van de afdeling Rijnstreek: de gemeente Alphen aan de Rijn en omliggende gemeenten. Van de laatste was hij 8 jaar secretaris en 22 jaar voorzitter. Daarnaast was hij vele jaren bestuurslid en later voorzitter van de landelijke bond. In 1937 introduceerde hij het vakantie- en feestdagenfonds. Omdat arbeiders in de bouw vaak van werkgever wisselden, betaalden bouwbedrijven wekelijks met het loon ook vakantiebonnen. Arbeiders konden deze bonnen verzilveren bij hun werkgever als zij vakantie- of

feestdagen opnamen. Het was zaak dat bedrijven voldoende vakantiebonnen inkochten. Daar kwam de administratie van de uitvoering van andere sociale zekerheidswetgeving bij. Er ging veel geld in om.⁷ Toen Arie zich in 1955 als actieve vennoot uit het aannemersbedrijf had teruggetrokken volgde zijn zoon Arie den Ouden junior hem op als voorzitter van NAPB afdeling Rijnstreek. De firma Gebr. Den Ouden bleef de administratie doen voor de afdeling Rijnstreek tot het overlijden van Arie den Ouden junior in 1971.

Jan was net als zijn broer actief in de NAB, later de NAPB. Bij het 25-jarig bestaan van de afdeling Leiden in 1929, nam hij als bestuurslid gelukwensen in ontvangst.⁸ En uit een foto van de jaarvergadering van de Aannemersbond van 1922 blijkt dat hij al in het afdelingsbestuur zat toen de NAB dat jaar in Leiden bijeen kwam voor hun jaarvergadering. De drukke agenda werd toen afgewisseld met uitstapjes die de afdelingen Leiden en Rijnstreek aanboden: per tram naar Noordwijk aan Zee en een rondvaart over de Kager- en Braassemermeren.⁹

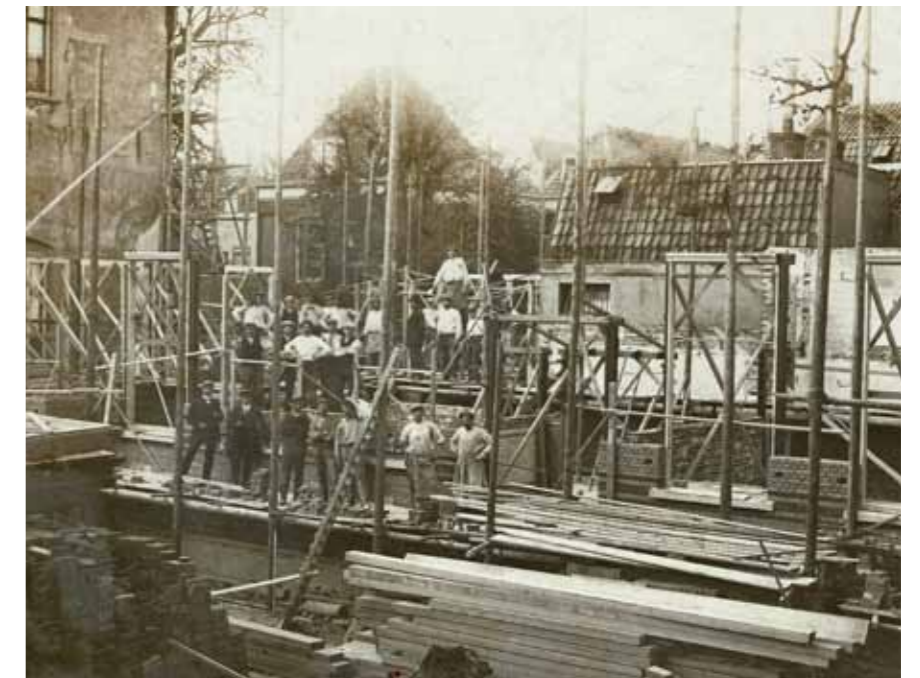
Jan was net als zijn broer actief in de NAB, later de NAPB. Bij het 25-jarig bestaan van de afdeling Leiden in 1929, nam hij als bestuurslid gelukwensen in ontvangst.

7.2. BOUWWERKEN 1910-1920

Zoals beschreven in hoofdstuk 2 was de eerste grote opdracht die de gebroeders samen kregen eind 1910 de bouw van het kantongerecht in Utrecht, waarvoor Jan naar Utrecht verhuisde. Ze waren trots op de bouw en lieten zich bij het werk in aanbouw fotograferen.

In juni 1911 vond op deze bouwplaats een ongeluk plaats. Door een grondverschuiving viel de zware stenen rand van de beerput in de put terwijl de aannemer en een van de arbeiders zich op de bodem bevonden om afmetingen te controleren. De aannemer (Jan) bleef ongedeerd maar de arbeider moest het met een verbrijzelde arm bekopen.

Toen het werk in Utrecht ten einde liep, bleek dat de kansen op grote bouwwerken in Leiden gunstig waren. Daar waren een paar grote fabrieken die voortdurend uitbreidden. Ook de gemeente was actief met uitbreidingen van de gas- en elektriciteitsfabriek en plannen voor het oprichten van een gemeentelijke vuilverbranding. De mobilisatie van 1914 bracht nieuwe kansen in de garnizoensstad Leiden. Het ging om grote gebouwen met meerdere verdiepingen waarop zware machines werden geplaatst. Dit werd mogelijk door de ontwikkeling van beton en gewapend beton in de bouw.

Kantongerecht in aanbouw, Hamburgerstraat, Utrecht. Op de voorste rij, 1e en 2e van links: Arie en Jan den Ouden, 1911.

BETON EN GEWAPEND BETON IN DE BOUW¹¹

De Romeinen gebruikten al beton als bouw materiaal voor bruggen en viaducten. Na de val van het Romeinse Rijk ging de kennis van de samenstelling verloren. In de loop van de negentiende eeuw kwam betonbouw opnieuw in gebruik naast bouw in natuur- of baksteen. Eerst werd alleen trasbeton gebruikt, later vooral het rond 1850 uitgevonden langzaam bindende portlandcement waarmee in de praktijk steeds betrouwbaarder producten werden gemaakt.* Vanaf 1875 was de laatste soort cementbeton algemeen in gebruik. Beton kon machinaal worden geproduceerd met goedkope materialen en was dus sneller en goedkoper dan het oude metselwerk in steen; reden waarom vooral in grootschalige bouwconstructies steeds vaker beton werd gebruikt. Minstens zo belangrijk was dat betonbouw nieuwe technologische toepassingen mogelijk maakte, in de waterbouw bijvoorbeeld het storten van betonnen buizen diep onder water en het bouwen van betonnen sluis- en kademuren.

Een volgende stap was het toepassen van gewapend beton, een combinatie van stalen staven die de trekkrachten opnemen en het daaraan gehechte beton dat de drukkrachten opneemt. Het werd uitgevonden rond 1850 maar pas later in de bouw toegepast, waar het gebruik eerst beperkt was tot platen en gewelven.

Gewapend beton had grote voordelen in vergelijking met traditionele bouwmaterialen. Het was veel sterker en kon nog grotere afstanden overbruggen dan staal.

Gewapend beton had grote voordelen in vergelijking met traditionele bouwmaterialen. Het was veel sterker dan portlandcement zonder wapening en kon nog grotere afstanden overbruggen dan staal. Het kon worden toegepast van fundering tot kap in de civiele bouw en van lange brugdekken tot kademuren van brede kanalen in de weg- en waterbouw. In de jaren 90 van de negentiende eeuw werd een aantal constructies

met gewapend beton geïntroduceerd en gepatenteerd. De Fransman François Hennebique (1842-1921) kreeg in 1892 een patent op een constructie. Voor de Parijse Wereldtentoonstelling van 1900 had hij spectaculaire gebouwen in gewapend beton ontworpen waarbij de vloeren, plafondbalken en kolommen werden gegoten in één monolithisch geheel. Hennebique gaf daarmee aan de bouw een nieuwe richting. Hieruit ontstond namelijk de betonskeletconstructie die na het verlopen van het patent in 1907 algemeen gangbaar werd in de betonbouw, eerst in fabrieken en later in grote woongebouwen. De vroegste gewapend betonconstructie in Nederland is de Rijkspostspaarbank in Amsterdam van 1899.

Een belangrijk aandachtspunt in de eerste jaren van de toepassing van gewapend betonconstructies was de betrouwbaarheid en veiligheid ervan. Het eerste Besluit 'Gewapend Beton Voorschriften' (GVB) maakte in 1912 een eind aan de onzekerheid. Nog steeds bepaalt de aangepaste GVB hoe betonconstructies berekend moeten worden.

* Beton is samengekitte verpulverde steen. Bij tras is dat tufsteen, bij (portland)cement verpulverde kalksteen.

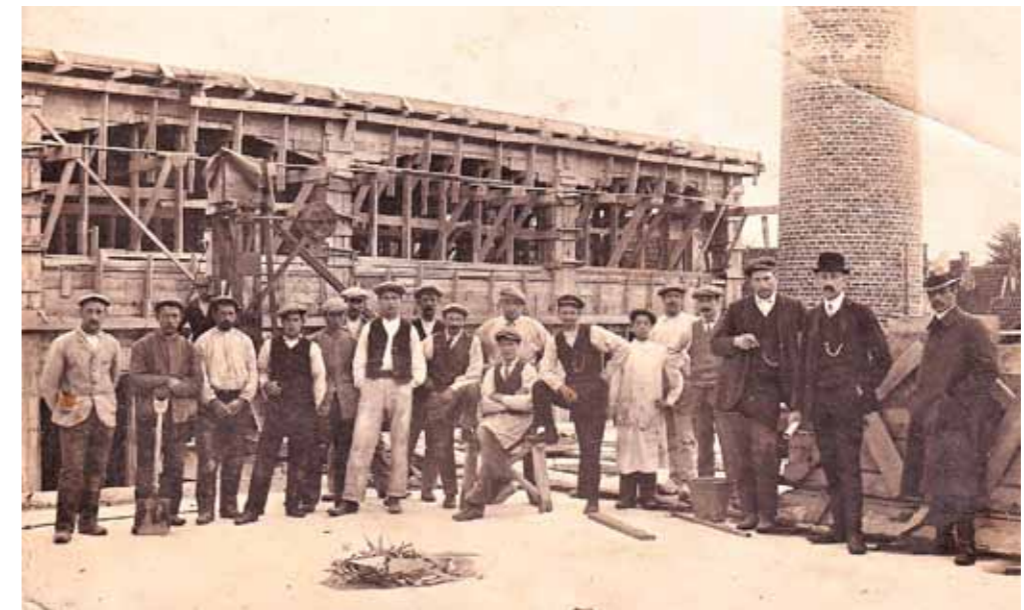
De aanbesteding voor grote projecten stond niet alleen in lokale maar ook in landelijke kranten en daar kwamen veel inschrijvingen op binnen. Dat wil zeggen dat de concurrentie groot was. Maar na een aantal mislukte inschrijvingen, kwamen er voor de Gebr. Den Ouden een aantal grote opdrachten binnen voornamelijk in Leiden zowel van fabrieks-directies als van de rijksoverheid. Soms was er een spin-off, zoals de opdracht voor het aanleggen van het Bos van Bosman voor de president-commissaris van zo'n fabriek.

Leidse fabrieken (1912-1913)

De gemeente Leiden had in de zomer van 1910 aan de firma Gebr. Van Wijk & Co. vergunning verleend voor het uitbreiden van hun fabriek van wollen dekens en garens op het terrein tussen het Levendaal en de Hogewoerd. De eigenaren gaven hiervoor een opdracht aan de architect W.C. Mulder en in maart 1912 werden de huizen tussen de bestaande fabriek en de Bolwerkstraat, zowel aan de Hogewoerd als aan het Levendaal afgebroken.*

Plattegrond van Leiden met de bestaande fabriek van de firma Van Wijk aan het Levendaal en de Hogewoerd en omcirkeld het uitbreidingsgebied aan de kant van de Bolwerkstraat.

De fabriek van Van Wijk & Co. Jan den Ouden (rechts) poseert met de opzichter en timmerlieden op het dak van het gebouw aan de Hogewoerd. Op de achtergrond de bekisting voor het betonskelet van het gebouw aan het Levendaal, 1912.

* Willem Cornelis Mulder (1850-1920) was een bekende Leidse architect. Hij was ook de architect bij ander werk van de gebroeders den Ouden (Tieleman en Dros, School voor de Zeevaart).

Links: De Hogewoerd met links de nieuwe fabriek met de watertoren. Rechts: De betonskeletbouw, Levendaal 150, 1913.¹³

Bij de aanbesteding op 9 april 1912 was de firma Gebr. Den Ouden de laagste inschrijver, zonder het werk in beton. De bouw van het fabrieksdeel in gewapend beton droeg de architect nog diezelfde week op aan de NV Werninks Betonfabriek. De Den Oudens gingen voortvarend aan de slag met het slopen van de bestaande bebouwing en boden direct na het verkrijgen van de opdracht grond en puin aan. Half mei vroegen ze aanbiedingen voor glas- en verfwerk en voor lood- en zinkwerk, eerst in het Leids Dagblad, maar omdat dit niet snel genoeg resultaat had, een week later in de Haagse Courant.

In juli eisten 20 timmerlieden op dit werk een loonsverhoging van 24 naar 27 1/2 cent per uur. De patroons vroegen een uitstel van acht dagen voor antwoord, maar daar gingen de timmerlieden niet op in.

In juli eisten 20 timmerlieden op dit werk een loonsverhoging van 24 naar 27 1/2 cent per uur. De patroons vroegen een uitstel van acht dagen voor antwoord, maar daar gingen de timmerlieden niet op in: 'Zij legden het werk neder'.¹² Hoe ze het hebben opgelost is niet bekend, maar het gebouw is met succes voltooid. Er kwam op de hoek van de Hogewoerd en de Bolwerkstraat een vierkante toren met bovenin een waterbassin. Gelijktijdig verrees aan het Levendaal de gewapend betonconstructie van de firma Wernink. In december 1915 bracht koningin Wilhelmina er een bezoek, ook omdat de fabriek breigaren voor het gemobiliseerde leger vervaardigde. Het gebouw aan de Hogewoerd is grotendeels afgebroken, alleen de voorgevel en de toren met waterbassin zijn behouden als rijksmonument. Het markante gebouw aan het Levendaal is verbouwd en bevat nu woonappartementen.

Een tweede fabriek in Leiden waar de broers een uitbreiding bouwden was de conservenfabriek van Tieleman en Dros. De fabriek was begonnen als zeepziederij en intussen uitgebreid tot vleeszouterij en groente conservenfabriek. De belangrijkste vestigingen waren geconcentreerd op de Middelstegracht en de Uiterstegracht, waar zij regelmatig panden opkochten om hun fabriek uit te breiden. In 1909 bouwden ze twee overgangen over de Middelstegracht om hun fabrieken aan weerszijden met elkaar te verbinden. Ook hier was W.C. Mulder de vaste architect. Bij een aanbesteding in augustus 1913 voor een magazijngebouw op paalfundering met bijbehorende werken waren de gebroeders Den Ouden niet de laagste inschrijver. De architect hield inschrijving aan omdat 'de inschrijvers hunnen aanbiedingen te veel hadden opgezet'. Drie weken later gunde hij de opdracht aan de gebroeders Den Ouden maar voor een bedrag dat ver onder hun oorspronkelijke bod lag.

Gemeentereiniging (1913)

Toen in het begin van de jaren tien de vuilnisbelt moest wijken voor een geplande verbetering van de verbinding tussen de Rijn en de Schie, wilde de gemeente Leiden de gemeentereiniging moderniseren. Tot die tijd werd het huisvuil van Leiden nog door pachters gestort in zogenoemde vuilnisstalen in de Waard, waarna zij het als meststof door verkochten. Na veel vijven en zessen ging de gemeenteraad akkoord met de verbranding van huisvuil, waarbij de verbrandingswarmte gebruikt kon worden voor het produceren van elektrische stroom. De aanbesteding van het werk ging stapsgewijs. Eerst werd in het voorjaar van 1912 de bestaande bebouwing gesloopt door het Leidse bedrijf van W. van der Hoogt die daar geld voor toe kreeg. Vervolgens ging het maken van de betonfunderingen eveneens naar W. van der Hoogt. Bij de aanbestedingen voor het gebouw van de verbrandingsovens op de bestaande fundering in november 1912, was A. den Ouden de hoogste van 11 inschrijvers en ging de opdracht naar J. Dietz uit Leiden. In januari 1913 besteedde de gemeente een nieuw onderdeel van de stadsreiniging aan: het uitvoeren van grondwerken en maken van gebouwen ten dienste van de gemeentereiniging op het terrein aan de Houtmarkt tegenover de Noorderstraat. Hier moest de 'remise' komen voor de paarden en wagens van de vuilophalers en de opslag van de nieuwe metalen vuilnisemmers. Er kwam een toegangshek tussen twee poortgebouwen, waarvan één met een kleine watertoren om verzekerd te zijn van voldoende water om de karren te kunnen schoonspuiten. Deze ging wel naar de broers.

Kweekschool voor Zeevaart (1915)

De Kweekschool voor Zeevaart te Leiden leidde voor de eerste wereldoorlog jongens kosteloos op tot matroos. Daaraan kwam een abrupt einde bij de mobilisatie: op 1 augustus 1914 werd het personeel van de kweekschool naar de vloot gedirigeerd, werden de net opgekomen jongens naar huis gestuurd en richtte het Rode Kruis de school in als veldhospitaal.¹⁵ Later dat jaar besloot de regering de school te bestemmen voor de opleiding van leerling-onderofficieren bij de Koninklijke Marine. Hiervoor was een grote verbouwing nodig met 'het bouwen van een exercitiegebouw met cantine en een leerschool met gymnastieklokaal'. Het ontwerp en de begeleiding werden in handen gegeven van de architect W.C. Mulder met wie de broers de jaren ervoor al hadden samengewerkt. Bij de aanbesteding op 3 december 1914 waren zij de laagste van zeven inschrijvingen. Om niet nader genoemde redenen werden zij ontslagen van hun bod en vond op 11 december een tweede aanbesteding plaats. Nu boden zij het werk aan voor een prijs die f10.000 hoger lag dan een week eerder, maar waren nog steeds de laagste en kregen het werk gegund. De bouw ging vlot in die dagen en in oktober 1915 werd het nieuwe gebouw geopend door de minister van de marine J.J. Rambonnet. Het Leidsch Dagblad beschreef uitgebreid hoe degelijk en solide het gebouw was geworden en roemde de centrale verwarming en elektrische verlichting.

Gemeentereiniging met de voertuigenopslag aan de Houtmarkt gezien vanaf de Maresingel. Op de achtergrond de watertoren, 1913.¹⁴

1916 Goudsche Machinale Garenspinnerij

In januari 1916 waren de broers de laagste inschrijvers voor het maken van een uitbreiding van de N.V. Goudsche Machinale Garenspinnerij onder leiding van de Amsterdamse architect J.W.F. Hartkamp. Hun broer Adrianus ving achter het net met een net iets hoger inschrijfsbedrag. Het betrof een gebouw bestemd voor de expeditie-, opslag- en werkzaal aan de Turfsingel, voorzien van een zware betonconstructie op de begane grond om de zware machines op de werkvloer te kunnen dragen. De gevels werden opgetrokken in metselwerk, de kapconstructie uit stalen spanten op regelmatige afstanden.

Een half jaar later kregen zij onderhands de opdracht van dezelfde architect voor het maken van een bovenverdieping eveneens met stalen spanten boven het turbogeneratorgebouw aan de Prins Hendrikstraat in Gouda.¹⁶

NV Machinale Garenspinnerij, Gouda. Boven: Stalen dakconstructie, 1916.

Onder: Het huidige gebouw als cultuurcentrum en gemeentelijk monument, 2015.

uur en 's avonds na 10 uur en op zondag. Hiertegen ging de NV met succes in beroep. De uitvoering van het werk ging niet over rozen. Er brak een staking uit onder de metselaars die een aantal weken duurde en er werden 50 ruiten uit een kist gestolen en ook nog eens 50 ruiten vernield. Beide tegenslagen waren voor risico van de broers.

In het verlengde van deze opdracht kregen zij van de president commissaris van de Touwfabrieken, A.G. Bosman, opdracht voor de aanleg van het 'Bos van Bosman', een landschapspark naar ontwerp van de landschapsarchitect Leonard Springer. De broers werkten misschien ook aan het landhuis 'Nieuweroord' in dit park, Rijnsburgerweg 124,

Fabriekscomplex aan de Zijl te Leiderdorp van NV Nico Hoos' Machinale Spinnerij en Touwfabriek uit Rotterdam, 1919.

waar Bosman tot zijn overlijden in 1958 woonde. Tijdens dit werk verhuisde het gezin van Jan den Ouden naar Rijnsburgerweg 151, schuin aan de overkant van Nieuweroord. Het Bos van Bosman bestaat nog steeds maar is gereduceerd van de oorspronkelijke 20 tot 3 hectare, gelegen tussen de Rijnsburgerweg en de Wassenaarseweg.

Waterbouwkundige werken (1910-1920)

De vroegste foto in het familiearchief heeft als bijschrift 'duikerswerk te Gouwsluis'. Deze laat samen met een paar andere foto's zien dat de broers al vroeg waterbouwkundige werken aanpakten, in dit geval de bouw van een brug. Gouwsluis is een buurtschap in Alphen aan de Rijn en genoemd naar de schut- en keersluis die vanouds het scheepvaartverkeer door de rivier de Gouwe naar Gouda mogelijk maakte. In de jaren 30 werd de Gouwe aanzienlijk verbreed ten behoeve van het scheepvaartverkeer tussen Amsterdam en Rotterdam. Oude bruggen in Alphen verdwenen of werden vervangen en er kwamen nieuwe, zoals de bekende Hefbrug van 1938 (paragraaf 7.4 onder boezemgemaal Gouda). Om de brug die de broers in 1911 aanlegden te lokaliseren is nader onderzoek vereist.

In 1914 werden de broers met f 5.842,- de laagste inschrijver voor een gedeeltelijke vernieuwing van de Driegatenbrug in de Zijldijk. Dat werk kregen zij waarschijnlijk gegund. En in 1917 kregen ze van het ministerie van waterstaat de opdracht tot het verbreden van de rijksweg vanaf de Haagse Schouw tot station De Vink.

7.3. BOUWWERKEN 1920-1930

In de jaren twintig waren de meeste opdrachten van de broers in Den Haag en Voorburg. Zij bouwden daar zes scholen en enkele andere utiliteitsgebouwen waaronder werk waar gespecialiseerd grondwerk aan te pas kwam. Het werk in deze periode laat zien dat zij het bouwen met gewapend beton beheersten. En ze gaven met de verbreding van de Loosduinse Vaart en de bouw van een nieuwe brug over deze vaart blijk van hun expertise in de weg- en waterbouwkunde.

Aanleg van een ophaalbrug in het buurtschap Gouwsluis (Alphen). Links: duikerswerk. Rechts: aanleg van de brug. Op beide foto's kijken Jan den Ouden, met gleufshoed, en een opzichter toe op de uitvoering van het werk

Scholen

Hun eerste grote opdracht in Den Haag was de Vakschool voor Schoenmakers, Crispijnstraat 50.¹⁷ In 1921 had het bestuur van de Haagsche schoenmakers-patroonsvereniging daar een terrein aangekocht. Hoewel Arie en Jan niet de laagste inschrijvers waren gaven de architecten Versteegh en de Vries de voorkeur aan de Gebr. A. en J. den Ouden. Bij de plechtige eerstesteenlegging op 15 juli 1921 werd een oorkonde ingemetseld met handtekeningen van het bestuur, de directeur, de architecten, aannemers, opzichter en andere autoriteiten (zie foto op pagina 205 van dit hoofdstuk). Op 23 mei 1922 werd de school officieel geopend door de minister van onderwijs, dr. Th. J. de Visser. Het was een prestigieus gebouw met een strenge en sobere buitenkant en een rijk interieur met decoraties in art deco stijl. De school is in 2018 afgebroken.

Vakschool voor Schoenmakers, Crispijnstraat 50 in Den Haag. Links de voorgevel, rechts het trappenhuis, 1922.

Na de opening van de schoenmakersvakschool bouwden de broers drie lagere scholen in Den Haag: de openbare school in de Busken Huetstraat in het Laakkwartier (1925), de openbare school met badhuis aan de Luxemburgstraat in het stadsdeel Loosduinen (1927) en de katholieke meisjesschool van de Zusters van het Allerheiligste Hart van Jezus in de Vogelwijk (1929). In Voorburg bouwden ze twee scholen; eerst de katholieke Sint Maarten ULO-school direct achter de Sint Maartenskerk (1924), vervolgens de openbare school voor lager onderwijs en ULO in de Van Deventerlaan, op de hoek van de Plaats van Middendorp (1926).

Hier kochten zij ook een stuk grond van de gemeente waar zij in eigen beheer herenhuizen bouwden aan de Laan van Swaensteyn en op de Plaats van Middendorp. Een deel

Plaats van Middendorp, Voorburg. Links de school, rechts de woonhuizen in aanbouw, 1926-1927.

van deze huizen zat nog in de nalatenschap na het overlijden van Jan den Ouden. In het huis dat zijn zoon Piet uit die nalatenschap kreeg, Laan van Swaensteyn 6, heeft diens zoon Jan van 1980 tot 2010 gewoond.

Andere utiliteitswerken in Den Haag

In 1922 gunde de gemeente Den Haag de broers de bouw van dienstgebouwen ten behoeve van 'controlewoningen'. De gemeenteraad van Den Haag had medio 1920 besloten tot de bouw van het wooncomplex Zomerhof voor toezicht vereisende gezinnen ten westen van de spoorlijn Den Haag-Rotterdam buiten de bebouwde kom. Deze 'woonschool' was bestemd voor 'asociale' gezinnen die een heropvoeding moesten krijgen. Een opzichteres zag erop toe dat de kinderen naar school gingen en dat het huis werd schoongehouden. Zomerhof was een ommuurd wooncomplex met gemeenschappelijke voorzieningen en een centrale controlepost. Dit volkshuisvestingsconcept had tot doel de arbeider te verheffen. Zomerhof sloot 's avonds om 9 uur. Al snel werd dit woonproject ervaren als te bevoogdend.¹⁸ In 1963 werd Zomerhof gesloopt.

Hoofdgebouw in de ommuring van de controlewoningen met de poort die om 9 uur 's-avonds dicht ging, 1923.

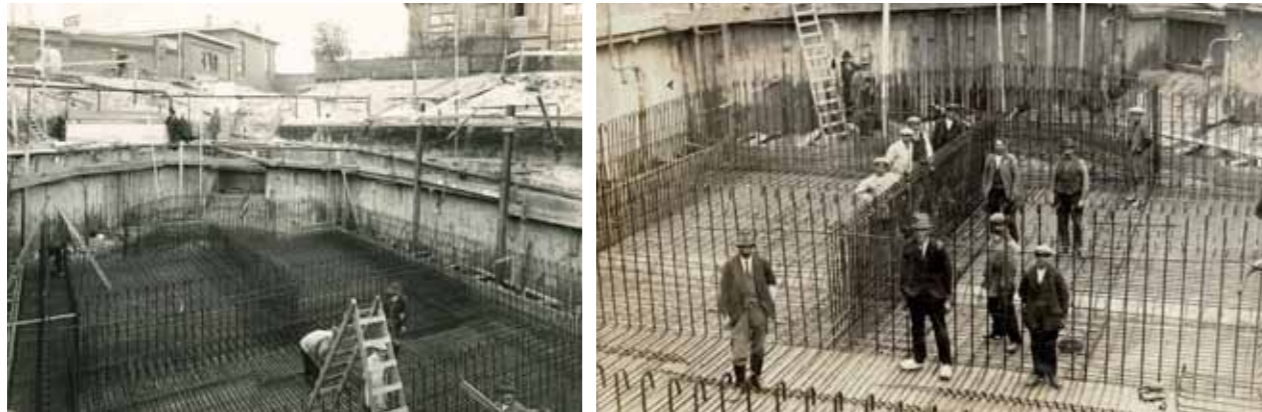
Een mooie opdracht kregen de broers van de Maatschappij tot Exploitatie van Tennisbanen Scheveningen (METS) met de aanleg van tennisbanen en een clubgebouw (1925-1926) aan de Berkenbosch Blokstraat. De tribunes, met plaats voor 5.000 toeschouwers, werden vanaf 1928 regelmatig gebruikt voor nationale en internationale kampioenschappen. De aanbesteding omvatte naast de bouw van het clubgebouw en de tribunes ook het grondwerk van de tennisbanen. Voor de bouw van het clubhuis gebruikten zij betonnen pilaren, balken en vloeren; hier tussenin maakten zij houtconstructies. De METS-banen functioneren nog steeds.

Het clubgebouw van de METS in aanbouw, 1925-1926.

Twee bouwwerken met gewapend beton constructies

Het eerste bouwwerk was het rioolgemaal op het slachthuissterrein in het Laakkwartier; Hiermee maakten de broers op vloeiblads reclame (foto's pagina 210). Het gemeentelijk slachthuis, gebouwd in het Laakkwartier buiten de bebouwde kom in de periode 1908-1911, bestond uit een complex van 7 hectare met meer dan 50 slachtruimtes en grote koelruimtes. Dit openbaar nutsbedrijf moest de thuislacht door slagers vervangen om redenen van volksgezondheid. Thuislagers hadden meestal geen geschikte koelruimte en voerden hun afval af op de dichtstbijzijnde grachten en sloten. Het rioolgemaal, dat het

Rioolgemaal slachthuis-terrein Den Haag in uitvoering. Zichtbaar zijn de gewapend-beton-constructies van de funderingen. Op de linker foto staat Jan den Ouden achterin, op de rechter Arie, bij de trap. Beiden met gleufoed, 1925.

aannemersbedrijf Den Ouden maakte, moest de grote hoeveelheid afvalwater in het rioolstelsel mechanisch naar een hoger peil brengen om het over een lange afstand af te voeren. Het slachthuis werd in de jaren tachtig gesloten toen slaggers zelf over koelruimtes gingen beschikken en er koelruimtes in vleetransportwagens kwamen.

Uit foto's in het familiearchief blijkt dat de broers het gewapend-betonwerk zelf uitvoerden. Hiervoor bedongen zij een hoger bedrag om de betonconstructies zelf te maken met geschoolde arbeiders.

Het tweede bouwwerk was de watertoren met het zogeheten 'economiegebouw' op het terrein van de psychiatrische instelling Vogelenzang in Bennebroek (1927). Ook met dit werk maakten de broers reclame op een vloeiblad.

In 1924 kocht de Vereniging tot Christelijke Verzorging van Krankzinnigen en Zenuwlijders in Nederland, opgericht in 1884, het voormalige landgoed Vogelenzang in Bennebroek met veertig hectare grond. In 1928 opende zij hier een psychiatrische instelling voor

Links: Skelet van de watertoren en de fundering van het zogeheten 'economiegebouw', 1928. Rechts: Centrale as van het gebouwencomplex van Vogelenzang met paviljoens aan weerszijden en aan het eind de watertoren met het economiegebouw, 1929.

geestes- en zenuwzieken op de grens tussen Noord- en Zuid-Holland. Tussen 1927-1939 maakte architect A.T. Kraan uit Oegstgeest ontwerpen voor zowel de inrichting van het terrein als de gebouwen. Het landschappelijke park paste bij de moderne humanitaire visie van de Vereniging en was gericht op het welzijn van de patiënten: een wandel- en sportpark en een moestuin.²⁰

Het was een royaal opgezet park met gebouwen in een landelijke villastijl. Op het administratiegebouw aan de Rijksstraatweg 113, stond in witte letters de naam Vogelenzang. Daarachter verrees langs een centrale as een symmetrisch gebouwencomplex met paviljoens voor patiënten in zakelijk-expressionistische stijl. Deze as werd doorsneden door dwarsverbindingen. Hierop kwam in 1932 een stichtingskerk voor gereformeerde patiënten, die sterk leek op de gereformeerde Mauritskerk in Oegstgeest (hoofdstuk 8). Verspreid over het terrein kwamen dienstwoningen. Vogelenzang was ingericht als een compleet dorp met hekken eromheen en eigen voorzieningen, zelfs een begraafplaats.

Aan het einde van de centrale as verrees de watertoren met een reservoir van zeventig kubieke meter boven het zogenoemde economiegebouw, dat werd gebruikt voor de technische en huishoudelijke diensten (1927-1929).²¹ Dit was eind 1927 in een onderhandse aanbesteding gegund aan de firma Gebr. A. en J. den Ouden. De foto met de watertoren in aanbouw en de fundering van het economiegebouw laat de gewapend-betonconstructie zien.

De naam van de instelling is veranderd in GGZ inGeest. Kleindochter Annelies Koningsveld-den Ouden, dochter van Piet, kwam er vaak omdat zij als burgemeester van Bennebroek tot taak had in te stemmen met gedwongen opnames in afwachting van een rechterlijke machtiging. Een deel van de gebouwen, waaronder de watertoren staat op de gemeentelijke monumentenlijst.

Verbreiding Loosduinse Vaart

In 1924 kregen de broers van de gemeente Den Haag de opdracht om de Loosduinse Vaart te verbreden en een brug te maken. De Loosduinse Vaart was eeuwenlang een belangrijke vaarweg tussen Loosduinen en het Westland. In het dorp Loosduinen kwam eind negentiende eeuw de tuinbouw op. In dezelfde tijd breidde de bebouwing van Den Haag zich uit richting Loosduinen en in 1923 annexeerde Den Haag dit dorp. In het jaar erop liet de gemeente het Laakkanaal graven dat de Loosduinse Vaart verbond met de Laakhaven zodat transport naar het centrum mogelijk werd. De gemeente besloot eveneens tot verbreding van de Loosduinse Vaart en de aanleg van een nieuwe brug ter hoogte van de Zuiderparklaan en de Valkenboskade. Vanaf 1932 werden delen van de Loosduinse Vaart alweer gedempt, in 1982 het deel vanuit het centrum tot de Valkenboslaan, dus precies tot aan de brug. In het familiearchief bevindt zich een hele serie foto's van de werkzaamheden.

Brug over de Loosduinse Vaart, Den Haag, 1927-1928.

DE VERBREIDING VAN DE LOOSDUINSE VAART, DEN HAAG (1926-1927)

Foto 1. Aanvoer van bouw materiaal, 2: baggeren, 3: werk aan de brug t.h.v. Loosduinse vaart, 4 en 5: verbreding van de vaart richting Loosduinen en richting Den Haag, 6: aanleg van zinkers dwars door de Loosduinse Vaart, met links vooraan Arie en Jan den Ouden, met gleufhoed. Aan het eind is de betonnen beschoeiing zichtbaar ter vervanging van de bakstenen kademuren om de grotere waterdruk beter op te vangen. Aan de overkant van de vaart kijken mensen op de kade toe, 1926-1927.*

* Zinkers zijn afgezonken leidingen of buizen die een waterloop doorkruisen zodat geen brug hoeft te worden doorkruist.

7.4. BOUWWERKEN IN DE CRISISJAREN 1930-1940

In de jaren 1930 was sprake van een wereldwijde economische crisis. Die crisis, ontstaan na de beurskrach op Wall Street in het najaar van 1929, raakte vanzelfsprekend ook de bouwwereld. Toch wisten de broers zich staande te houden. Zij kregen een paar grote weg- en waterbouwkundige opdrachten van de overheid in het kader van de verbreding van de scheepvaartroute Amsterdam-Rotterdam en ter uitvoering van de Rijkswegenplannen van 1927 en 1932. Ook kregen zij twee grote opdrachten van particulieren, die overigens niet in staat bleken de aannemers te betalen. Daarnaast bouwden zij enkele woonhuizen voor eigen rekening zoals zij eerder hadden gedaan aan de Plaats van Middendorp en de Laan van Swaensteyn in Voorburg (paragraaf 7.3).

De beurskrach op Wall Street in 1929, raakte vanzelfsprekend ook de bouwwereld. Toch wisten de broers zich staande te houden.

Luchtfoto Carnegieplein met in het midden het Vredespaleis. Links achter het paleis bioscooptheater Metropole Palace en tegenover het paleis de Carnegieflat, 1938.

In deze paragraaf zijn de bouwwerken beschreven waarop de broers in de jaren dertig op vloeiblads de aandacht van potentiële klanten vestigden. Zij vonden deze kennelijk exemplarisch voor het werk dat zij aankonden: 1. flatgebouw Carnegieplein (1931-1932) en 2. bioscooptheater Metropole Palace (1936), beide in Den Haag; daarna twee weg- en waterbouwkundige werken: 3. Boezemgemaal Gouda (1936) en 4. Gewapend-beton viaduct Jutphaas, over de rijksweg Utrecht-Vianen (1937), met daarbij de bouwwerken die zij in samenhang hiermee hebben uitgevoerd. Tot slot volgt nog een beschrijving van de bouw van enkele woonhuizen.

Voor zover het illustratiemateriaal niet is ontleend aan het familiearchief zijn de bronnen in eindnoten bij elkaar geplaatst aan het begin van elk onderdeel.

Boven: Vloeiblad met de Carnegieflat in Den Haag (1931-1932) en het viaduct bij Jutphaas (1937). Onder: Vloeiblad met het boezemgemaal van Gouda (1936) en het Metropole Palace in Den Haag (1936).

1. Flatgebouw Carnegieplein Den Haag (1931-1932)

Het flatgebouw aan het Carnegieplein in Den Haag, genoemd naar de stichter van het Vredespaleis waar de flat op uitkeek, was een zogeheten woonhotel. Het concept ontstond in de VS aan het begin van de twintigste eeuw en deed daar vooral opgang in New York. Kort na de eerste wereldoorlog kwamen woonhotels ook in Nederland in de belangstelling door de schaarste of de hoge kosten van huishoudelijk personeel. Woonhotels boden destijds aan welgestelden een alternatief voor gerieflijk wonen tegen relatief betaalbare prijzen. In totaal werden voor de oorlog in Nederland zo'n 40 woonhotels gebouwd, waarvan 35 in Den Haag. Den Haag was een aantrekkelijke stad voor oud-Indiëgangers, verlofgangers en welgestelde gepensioneerden uit het hele land.

De Carnegieflat kreeg twaalf royale woningen, verdeeld over de eerste, tweede en derde verdieping. De collectieve keuken op de begane grond en alle andere gemeenschappelijke voorzieningen waren erop gericht dat de bewoners geen eigen inwonend personeel nodig hadden. Naast de vaste voorzieningen was er de mogelijkheid van extra service tegen betaling. Er was op de begane grond een café-restaurant speciaal voor de bewoners met de modernste koelinstallatie, een mechanische

luchtverversing omdat verwacht werd dat er veel gerookt zou worden, en een winkeltje met de meest gangbare artikelen.

De ingang van het restaurant met portier was aan de Scheveningsweg. Er was ook een ingang aan het Carnegieplein naar het trappenhuis en de liften. Boven had elke bewoner een eigen voordeur. De woningen boden voor die tijd veel comfort: centrale verwarming, volledige sanitaire installatie, elektrische lichtleidingen, en huistelefoons. Elke woning had doorlaatkastjes voor boodschappen en vuilafvoer.

De Carnegieflat was ontworpen door het ingenieursbureau L.M. van den Berg en J.J. Groenema in de zakelijk expressionistische stijl van de Nieuwe Haagse School die moderniteit uitstraalde. Zij ontwierpen in dezelfde tijd woonhotel Duinwijck aan de Van Alkemadeaan, tegenwoordig een rijksmonument. Het bureau kocht een braakliggend terrein van 1000 m² op de hoek van de Anna Paulownastraat en de Scheveningsweg tegenover het

Links: De foto uit de brochure van het ingenieursbureau waarop de laatste hand wordt gelegd aan het flatgebouw; hierop beide ingangen, 1932. Rechts: Het flatgebouw Carnegie gefotografeerd vanuit de richting van het Vredespaleis, eind jaren dertig.

Vredespaleis. Het ontwerp bevatte veel constructieve elementen die niet alleen het wonen comfortabel maakten maar ook de vorm meebepaalden. De warmwaterboiler en de koudwatervoorziening op de 3e en 4e etage moesten bijvoorbeeld verbonden worden met hoog gelegen waterreservoirs, omdat de druk in het gemeentelijke waterleidingnet niet hoog genoeg was. De waterreservoirs werden ondergebracht in de toren. Ook besteedden de ontwerpers veel aandacht aan het voorkomen van geluidsoverlast. Om contactgeluiden uit te sluiten werden zwevende vloeren gelegd en tussenliggende muren los van elkaar geplaatst. De woningen waren op deze manier zowel horizontaal als verticaal van elkaar gescheiden.

De huur varieerde van f 3000 tot f 5000 per jaar. Daarbij moesten de huurders met vijf keer de jaarhuur in het kapitaal deelnemen in de NV flatgebouw 'Carnegieplein', waarvan het ingenieursbureau de directie vormde.

Omdat het hele gebouw uit een complexe betonskeletconstructie bestond en bijzondere technische voorzieningen kreeg, ging het ingenieursbureau van start met gesplitste aanbestedingen. Een artikel in de krant 'Het Vaderland' van 17 juli 1930 noemde de NV Werninks Beton Maatschappij uit Leiden en de firma Gebr. A. en J. den Ouden als uitvoerende aannemers. De oplevering was gepland op 31 september 1931, maar door de economische crisis lag de bouw vijf maanden stil. In februari 1932 noemde Van den Berg op de aandeelhoudersvergadering alleen de firma Gebr. A. en J. den Ouden als uitvoerder en de firma Ch. Velthuisen voor de aanleg van de elektrische installatie. Van den Berg verwachtte toen dat het gebouw op 1 mei geopend werd. Het flatgebouw bestaat nog steeds onder de naam Résidence Carnegie.

Waarschijnlijk door de crisis lukte het niet om de broers volledig uit te betalen. In het familiearchief zit een notariële akte van cessie van 1942 waaruit blijkt dat de NV flatgebouw

'Carnegieplein' niet in staat was de aannemers Werninks Beton en Gebr. A. en J. den Ouden uit te betalen. De uitstaande schuld van f 107.500 werd in 1934 omgezet in een schulderkenning door de NV en een geldlening met hypotheekstelling door beide aannemers. Bij de cessie onttrokken de broers hun aandeel in de geldlening uit de fa. Gebr. A. en J. den Ouden en hevelde het over naar hun beider privévermogen. Een reden hiervoor kan geweest zijn dat Arie den Ouden junior toen medevenoot werd.

2. Metropole Palace Den Haag (1936)

Aan de andere kant van het Vredespaleis verrees het Metropole Palace, een bioscooptheater op de hoek van de Carnegielaan en de Laan van Meerdervoort. De ingang was aan de Carnegielaan, daar kwam ook een buitenteras. Initiatiefnemer tot de bouw was

Metropole Palace was een première bioscoop en moest het gelijknamige theater van Brussel evenaren.

A.G. van Tol die al het Studio Theater in de Kettingstraat had. Metropole Palace was een première bioscoop en moest het gelijknamige theater van Brussel evenaren. De inrichting was bijzonder luxueus. In de schelpvormige zaal met overhangend balkon werden 1250 comfortabele stoelen neergezet. Met gewone stoelen zou de zaal ruimte bieden aan 1600 bezoekers. Tijdens de filmpremière werden de stoelen in restaurantopstelling gezet zodat de gasten tijdens de voorstelling iets konden eten en drinken. Sjoukje Rullmann heeft een prototype van de luxe bioscoopstoel geërfd van haar

moeder Ploon Rullmann-den Ouden. De stoel is 65 cm breed, inclusief armleningen, en 90 cm hoog. De bioscoopzaal kon worden omgetoverd in een nachtclub met een ingebouwde glazen dansvloer. Onder de grote trap was een fontein met echte vissen en er was een ruime foyer met buisstoelen of sledestoelen in Bauhaus stijl. De modernste technieken zorgden voor een goede luchtverversing en er was een uitstekende akoestiek.

Bij de opening op 15 oktober 1936 werd de film Top Hat vertoond met de dansers

Metropole Palace met buitenteras Carnegielaan; rechtsachter de Laan van Meerdervoort, 1940.

Fred Astaire en Ginger Rogers. Jan en Adriana den Ouden en Arie den Ouden waren hierbij aanwezig. Arie's vrouw Dirkje was er waarschijnlijk niet bij, haar kleindochter Sjoukje Rullmann kon zich in ieder geval niet voorstellen dat oma Dirkje bij deze opening aanwezig zou zijn geweest. Metropole Palace kreeg lovende kritieken. In zijn openings toespraak sprak Van Tol de woorden: 'Gij zult zitten in een paleis'. Tijdens de oorlog bleef Metropole Palace open. Omdat Van Tol geen Duitse films wilde draaien, werden voornamelijk variétévoorstellingen gegeven, onder andere door Conny Stuart. In 1949 verkocht Van Tol het bioscooptheater aan Tuschinsky. Het gebouw kreeg toen de naam Metropole Tuschinsky.

Genodigden bij de opening in de foyer van Metropole Palace. Midden achter Arie den Ouden, met snor, 15 oktober 1936.

De broers hadden de uitvoering van de bouw aangenomen voor f 125.000 en zich verbonden het werk uiterlijk 1 oktober 1936 op te leveren. Kennelijk werkte A.G. van Tol samen met NV Zevende Bouw Maatschappij 'Nieuw Rustenburg' om het project te realiseren. Want de broers sloten op 22 november 1935 een financieringscontract met deze NV en een kredietbank. 'Nieuw Rustenburg' trad hierbij op als opdrachtgever van de bouw van het bioscooptheater, terwijl de kredietbank haar een hypotheek van f 75.000 verstrekte. De kredietbank beloofde dit bedrag in vier tranches van f 18.750 aan de broers uit te betalen. De eerste keer wanneer de funderingen, beton- en metselwerken gereed waren; de tweede keer als alle metsel- en betonwerken tot de eerste en tweede verdieping klaar waren; de derde keer als de bouw waterdicht was en de vierde keer als het stukadoorswerk klaar was en het gebouw glasdicht. De broers waren niet verplicht met het werk te beginnen voordat Van Tol een tweede hypotheek van f 50.000 had gevestigd.

Zij hadden de klus tijdig geklaard, want het bioscooptheater opende op 15 oktober 1936. Hoe het met de uitbetaling zat is niet helemaal duidelijk. Het verhaal gaat dat Van Tol krap bij kas was en dat de broers daarom bleven hangen aan aandelen in het bioscooptheater. Als gereformeerde mannen zaten zij daar niet op te wachten. De bioscoop is in 2007 afgebroken.

Hoe het met de uitbetaling zat is niet helemaal duidelijk. Het verhaal gaat dat Van Tol krap bij kas was en dat de broers daarom bleven hangen aan aandelen in het bioscooptheater.

3. Boezemgemaal Gouda (1936)

Het eerste weg- en waterbouwkundige werk op de vloeibladen is het boezemgemaal van Gouda, waarvan de broers in 1935 de bovenbouw uitvoerden. Het gemaal ten westen van Gouda was het eerste dieselgemaal van het Hoogheemraadschap Rijnland. De andere drie boezemgemalen – bij Spaarndam, Halfweg en Katwijk – waren toen nog stoomgemalen. Het gemaal werd op 22 februari 1936 officieel in gebruik gesteld door de toenmalige dijkgraaf van Rijnland, Mr. P.A. Pijnacker Hordijk, naar wie het gemaal is vernoemd. Een boezem dient voor de uitwatering van overtollig boezemwater uit de polders en inlaat van water bij droogte. Het dieselgemaal ligt aan de Schielandse Hoge Zeedijk 71 in Gouda en pompt water naar de Hollandse IJssel die het vervolgens uitwatert op de Nieuwe Maas bij Rotterdam. De Gouwe-IJssel-route was vanouds de belangrijkste scheepvaartroute in de provincie Zuid-Holland en had de stad Gouda groot gemaakt. Het gemaal werd noodzakelijk toen de vaartroute zodanig verbreed moest worden dat deze geschikt werd voor schepen

tot 2000 ton ter verbetering van de scheepvaart tussen Amsterdam en Rotterdam.

Aan de opening van het boezemgemaal van Gouda ging een lange voorgeschiedenis vooraf. Rijnland koesterde al jaren de wens om het boezemgemaal van 1857 in het centrum van Gouda te vervangen. Toen de provincie Zuid-Holland in 1925 met plannen kwam om de scheepvaartverbinding Amsterdam-Gouda-Rotterdam te verbreden, ontstond een nauwe samenwerking met Rijnland. Om de verbreding van de vaarroute mogelijk te maken waren veel waterbouwkundige werken tussen Alphen aan de Rijn en Gouda nodig, waarvan het gemaal een belangrijk onderdeel vormde.

De rivier de Gouwe liep vanouds dwars door Gouda naar de Hollandse IJssel. In 1857 was in het centrum van de stad een boezemgemaal aangelegd bij de Fluwelensingel. Sinds de groei van het scheepvaartverkeer aan het begin van de twintigste eeuw ontstond veel oponthoud bij dit stoomgemaal. Omdat het onvoldoende capaciteit had als het water in de polders onder de Oude Rijn te hoog kwam, werden de sluisdeuren in de stad geregeld gesloten, vaak al uit voorzorg. Het plan ontstond om een kanaal om Gouda heen te graven dat de Gouwe en de Hollandse IJssel met elkaar verbond; het Gouwekanaal. In dit kanaal kwam het nieuwe boezemgemaal en de Julianasluis daar vlakbij. Ter afronding voorzag het plan in drie hefbruggen over de Gouwe. Toen het project in 1930 van start ging verwachtte ingenieur Hordijk dat de hefbruggen er drie jaar later zouden zijn, maar het werd acht jaar later. Een van de oorzaken was de slappe veenbodem. In het kader van de werkverschaffing hebben zo'n 300 man met schop en kruiwagen het Gouwekanaal gegraven.

Drie hefbruggen

*Hefbrug van 1938
over de Gouwe bij
Alphen aan de Rijn.*

Onderdeel van het hele verbredingsproject waren drie hefbruggen met keersluizen over de Gouwe die als laatste werden opgeleverd: in Waddinxveen aan de Brugweg (1936), in Boskoop op de Zijde (1936) en in Alphen aan de Rijn (1938). Het wegdek van een hefbrug kan opgehesen worden om schepen door te laten. In beide familietakken, die van Alphen en Oegstgeest, deed het verhaal de ronde dat de firma Gebr. A. en J. den Ouden bij de uitvoering van een of meer van de hefbruggen betrokken was. In werkelijkheid waren zij alleen betrokken bij de voorbereiding van de brug in Waddinxveen: de aanleg van het talud naar de hefbrug met een onderdoorgang in gewapend beton langs de rivier ten behoeve van het lokale verkeer. De broers waren in december 1932 de laagste inschrijvers bij de aanbesteding van de provincie Zuid-Holland en in mei 1933 was het eerste gedeelte van het betonnen viaduct al gestort.²⁶ Toen was niet voorzien dat de hefbrug nog zo lang op zich zou laten wachten.

Het aandeel van de Gebr. A. en J. den Ouden in het boezemgemaal

Bij de bouw van het dieselgemaal waren veel uitvoerders betrokken. Allereerst werden een ingenieur en een architect aangetrokken voor de ontwerpen. Voor de onderbouw selecteerde Rijnland zeventien geschikte ondernemers en nodigde hen uit om in te schrijven. Het werk werd gegund aan de NV Zuid-Hollandse Betonijzerbouw uit Den Bosch. De onderbouw met pompenkelder is uitgevoerd in gewapend beton.

Linksboven: Boezemgemaal Gouda, zuidzijde. Rechtsboven: locatie boezemgemaal Gouda. Linksonder: Boezemgemaal Gouda, noordzijde met twee bouwlagen, 1936. Rechtsonder: Boezemgemaal Gouda, interieur van het bovengebouw, 1966.

De uitvoering van de bovenbouw werd openbaar aanbesteed en gegund aan de laagste inschrijver, het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden. Het ontwerp in zakelijk expressionistische stijl was van de Leidse architect B. Buurman. Aan de zuidzijde bestaat het langgerekte, rechthoekige gebouw uit één bouwlaag en aan de noordzijde twee bouwlagen. De draagconstructie bestaat uit stalen portalen die op de gewapend betonnen onderbouw rusten. Langs de gevels staan machines opgesteld en er is een werkplaats. De gevels van gele baksteen zijn opgetrokken in Noords metselverband en voorzien van hoge stalen raamkozijnen.

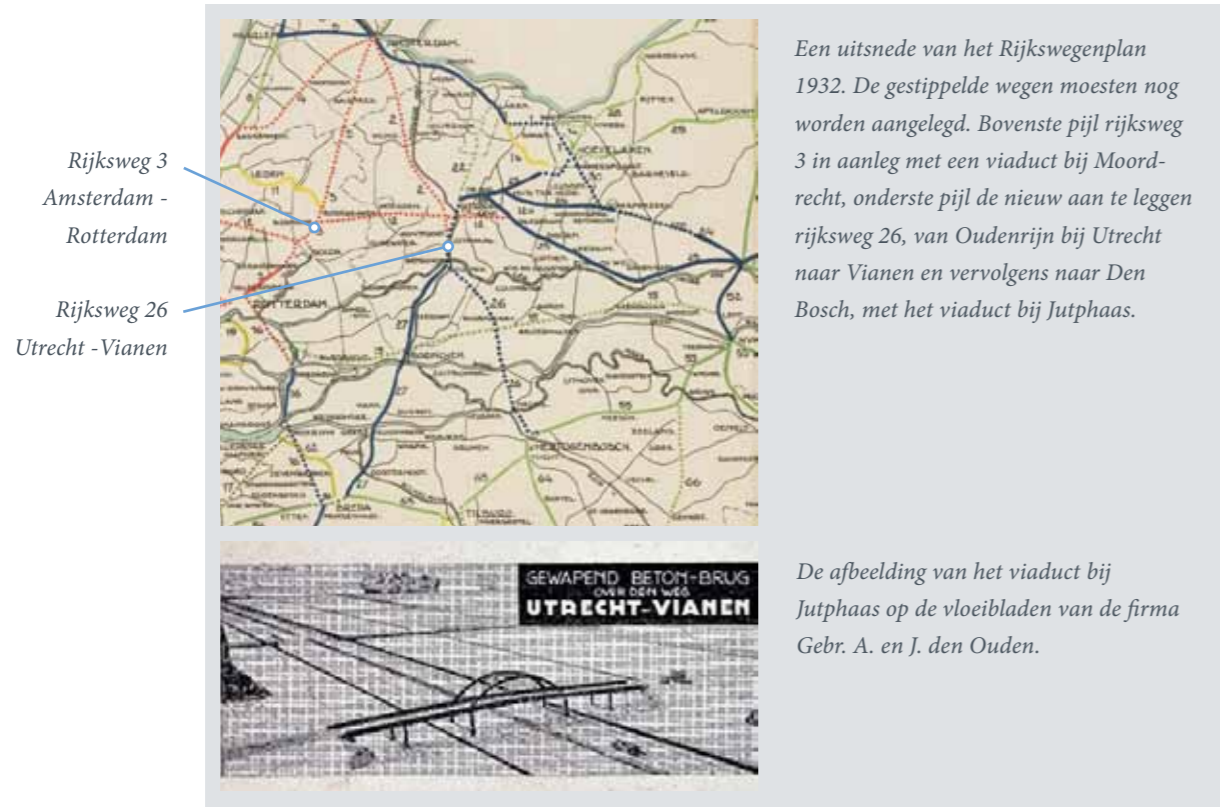
Boezemgemaal Gouda,
zuidzijde, 1996.

Het boezemgemaal bestaat nog steeds en is sinds 2001 een Rijksmonument, onder andere vanwege de 'architectuurhistorische waarde als representatief voorbeeld van de Zakelijk Expressionistische stijl en vanwege de karakteristieke detaillering en materiaalgebruik.'

4. Gewapend beton-brug bij Jutphaas (1937)

Het tweede weg- en waterbouwkundige werk op de vloeibladsen was de gewapend betonbrug bij Jutphaas. Door het toenemend gebruik van de fiets, de motorfiets en de auto ontstond behoefte aan een beter wegennet. In het Rijkswegenplan van 1927 werd het bestaande wegennet onder de loep genomen en een nationaal plan ontwikkeld voor verdere uitbreidingen. Er bestonden toen weinig verharde wegen. Het plan omvatte in totaal 2800

Een uitsnede van het Rijkswegenplan 1932. De gestippelde wegen moesten nog worden aangelegd. Bovenste pijl rijksweg 3 in aanleg met een viaduct bij Moordrecht, onderste pijl de nieuw aan te leggen rijksweg 26, van Oudenrijn bij Utrecht naar Vianen en vervolgens naar Den Bosch, met het viaduct bij Jutphaas.

De afbeelding van het viaduct bij Jutphaas op de vloeibladsen van de firma Gebr. A. en J. den Ouden.

kilometer en was bedoeld om de belangrijkste steden met elkaar te verbinden. Opmerkelijk was dat alle plannen in de beginjaren voorzagen in fietspaden. De overheid verzag nog niet dat de auto massaal zou oprukken. Zij ging van het standpunt uit dat het economisch nut van het wegvervoer bij afstanden langer dan 60 km verviel omdat het vervoer met de trein dan sneller was. Op dit standpunt kwam veel kritiek. De Rijkswegenplannen van 1932 en 1938 kwamen wel met autosnelwegen.

In deze plannen verwierven de broers in 1937 twee grote opdrachten: een onderdoorgang met betonnen keermuren in de geplande rijksweg 3 Amsterdam-Rotterdam ter hoogte van Moordrecht en de bouw van twee viaducten en twee duikers bij Jutphaas en Oudenrijn in rijksweg 26 van Utrecht naar Den Bosch. De toenmalige gemeente Jutphaas is opgegaan in de gemeente Nieuwegein en de gemeente Oudenrijn is tegenwoordig een stadswijk van Utrecht. Op de vloeibladsen is alleen het viaduct bij Jutphaas afgebeeld. Hierop is te zien dat de snelweg een dubbele rijweg kreeg. Er was dus een grote overspanning nodig. Beide viaducten zijn inmiddels vervangen door gelijkvloerse snelwegen.

Een ander onderdeel van het rijkswegenplan dat de broers in 1934 uitvoerden was de verbreding van de Hofbrug in Alphen aan de Rijn. Deze verbreding diende om het autoverkeer van Leiden naar Utrecht gemakkelijker te maken.

Huizenbouw

De meeste bouwwerken die de broers hebben uitgevoerd kunnen gerekend worden tot de utiliteitsbouw, dat zijn bouwwerken die geen woonbestemming hebben. De broers hebben ook woonhuizen gebouwd, maar dat was uitzondering. In oktober 1930 kochten zij bouwgrond aan de Frederik Hendriklaan in Oegstgeest, vier straten van het huis van Jan en Adriana aan de Prins Hendriklaan 21 verwijderd. Daarop hebben de broers in 1932-1933 twee huizenblokken neergezet, één blok van drie huizen (nummers 21-25) en een blok van vier huizen (nummers 27-33).

Volgens familie verhalen hebben zij de huizen gebouwd om hun arbeiders in crisistijd aan het werk te houden. Erik den Ouden, de jongste zoon van Arie den Ouden, weet uit overlevering dat Jan en Arie den Ouden vanwege materiaalschaarste moesten smokkelen: het linker blok is een paar centimeters lager dan het rechter en op de zolder van nummer 21 werden kleine stukjes hout gebruikt in plaats van planken. Jan den Ouden heeft de huizen waarschijnlijk zelf ontworpen, en ook de eerder gebouwde huizen aan de Plaats van Middendorp en de Laan van Swaensteyn in Voorburg. Nader onderzoek moet dat uitwijzen.

Direct na de oplevering in 1933 hebben de broers geprobeerd de huizen te verkopen maar slaagden daar niet in. Een half jaar later gingen zij over tot verhuur; in 1936 probeerden zij het nog een keer toen Frederik Hendriklaan 21 vrijkwam. Behalve deze huizen voor eigen rekening en in eigen beheer, kocht Jan den Ouden privé ook al vroeg huurhuizen als belegging. In Leiden kocht hij in 1926 Boerhavelaan 27, later Rijnsburgerweg 2 (afgebroken) en De Wetstraat 7. Het laatste huis is nog steeds in bezit van Erik den Ouden.

Frederik Hendriklaan
21-33 te Oegstgeest
(Street view 2020).

Na de oorlog kwamen in de Frederik Hendriklaan twee kinderen van Jan en Adriana den Ouden te wonen: Gep vanaf ca. 1950 tot 1955 op nummer 25 en Joke vanaf 1973 op nummer 33. Een dochter van Arie en Dirkje, Ploon Rullmann-Den Ouden, bewoonde nummer 21 vanaf 1946 tot haar overlijden in 1993. Adri en Koos gaven in 1947 de voorkeur aan een huis direct daarachter, Nassaulaan 38, vanwege de zonnige achtertuin. In dit buurtje woonden, behalve familie, veel vrienden en bekenden uit de gereformeerde kerk die kinderen hadden in dezelfde leeftijd. Na het overlijden van ds. J. Eringa kwam zijn weduwe 'tante Betty' wonen in de Frederik Hendriklaan nummer 23. De huizen bleven in beheer van de VOF Gebr. den Ouden. Bij het overlijden van Jan in 1959 hield de VOF automatisch op te bestaan en werden de huizen verdeeld. De huizen op de nummers 21-25 gingen naar Arie den Ouden en de huizen op de nummers 27-33 vielen in de nalatenschap van Jan den Ouden.

7.5. WERK NA DE OORLOG

Een paar dagen na de bevrijding plaatsten zij een advertentie.

In de oorlogsjaren lag de bouw nagenoeg stil. De broers wilden geen werk aannemen voor de Duitsers. Na de oorlog pakten de broers het werk weer op. Een paar dagen na de bevrijding plaatsten zij een advertentie.

De aard van het werk veranderde. Door de woningnood was er veel werk in de volkshuisvesting. In 1948 bouwden zij 48 woningen aan de Ruysdaelstraat in Alphen aan de Rijn in opdracht van de woningbouwvereniging Volksbelang. In het najaar van 1949 vroegen zij metselaars voor de bouw van een villa aan de Herenweg in Warmond. In dat jaar deden zij waarschijnlijk ook een verbouwing bij de distilleerderij van Hartevelt aan de Langegracht hoek Zandstraat in Leiden en een uitbreiding bij drukkerij Haasbeek aan de Hooftstraat in Alphen aan de Rijn. In september van dat jaar kwam er nog een opdracht die leek op vooroorlogse opdrachten: de nieuwbouw van het gemeentelijk slachthuis in Bodegraven.

Advertentie in de Nieuwe Leidsche Courant, 8 mei 1945.

Fa. GEBR. A. & J. DEN OUDEN ALFEN A/D RIJN
OEGSIGEEST
Uitvoering van Bouwkundige, Weg en Waterbouwkundige werken

De bouw van een spectaculaire scheepsbouwoords in Amsterdam. Dit was werk waar zij trots op waren.

Op de familiereünie in Artis in 1994, noemde Adri Siljee-den Ouden nog een mooie opdracht uit deze periode: de bouw van een spectaculaire scheepsbouwoords in Amsterdam. Dit was werk waar zij trots op waren en waarvan mooie foto's in het familiearchief bewaard zijn.

In september 1952 tekende de minister van Marine, Cornelis Staf, namens de regering de opdracht voor de bouw van 32 mijnenvegers, waarvan 18 voor rekening van de Amerikanen. De werf Wilton Feyenoord was de hoofdaannemer en besteedde een deel van de bouw uit bij 12 andere werven. Tot de gelukkige werven behoorde de NV Amsterdamsche Scheepswerf G. de Vries Lentsch jr. die in 1917 was opgericht en sinds 1937 een filiaal had in Alphen aan de Rijn. Om de twee bij hen bestelde mijnenvegers te kunnen bouwen, lieten zij in maart 1953 een terrein naast hun werf aan het IJ in Amsterdam bouwrijp maken voor een nieuwe bouwoords met een

helling van 70 meter. Dit zou geen traditioneel bouwwerk worden. De NV koos P. Groenhart uit Alphen als architect en de bouw werd in 1953 geheel uitgevoerd door de Gebr. A. en J. den Ouden.

Scheepsbouwoords geheel uitgevoerd in spanbeton, gebouwd voor de productie van twee mijnenvegers voor de Marine en andere zeer grote vaartuigen, 1954.³¹

De loods van 70 meter lang, 18 meter breed en 18 meter hoog werd geheel opgetrokken uit gewapend voorgespannen beton, een speciale toepassing van gewapend beton. Hij werd gefundeerd op 168 heipalen van voorgespannen beton van de NV Nederlandse Spanbetonmaatschappij te Alphen. Hij kreeg vijf enorme stalen deuren aan de waterkant met een gewicht van 1500 kg elk, die toch met één hand geopend konden worden. En ook de 27 dakbalken van voorgespannen beton, samen 210.000 kg, werden vervaardigd bij Spanbeton. De glazen lichtkap kwam eveneens uit Alphen. Naast daglicht door de 2700 ramen werd de verlichting verzorgd door moderne apparatuur van Philips. De loods werd voorzien van twee loopkranen met ieder twee 5-tons takels.

De werf met loods aan het IJ bestaat nog steeds maar heeft zijn oorspronkelijke functie verloren. Na een grondige verbouwing in 1995 is het tegenwoordig een bedrijfsverzamelgebouw.

De werf in gebruik, 1959.³²

OVERZICHT VAN BOUWERKEN DOOR DE FIRMA GEBR. A. EN J. DEN OUDEN

voor zover bekend uit familiearchief en krantenberichten

BOUWWERK	PLAATS	INSCHRIJVING	OPDRACHTGEVER	ARCHITECT
1910 Stoomgemaal Kalkovensche Polder	Alphen a/d Rijn	5.316		
1910 Ophaalbrug Gouwsluis	Alphen a/d Rijn			
1911 Filterinrichting zwembad de Rijn	Alphen a/d Rijn	1.234		
1911 Kantongerechtsgebouw	Utrecht	43.485	Rijk	W.C. Metzelaar
1912 Fabrieksvleugel deken en breigarenfabriek	Leiden	76.810	Fa. van Wijk & Co	W.C. Mulder
1913 Driegatenbrug	Leiden	5.842	Gemeente	
1913 Uitbreiding Conservenfabriek	Leiden	43.850	Fa. Tieleman en Dros	W.C. Mulder
1913 Gemeentereiniging Noorderstraat	Leiden	59.350	gemeente	W.C. Dudok
1915 Kweekschool voor Zeevaart	Leiden	71.500	rijk, min oorlog	W.C. Mulder
1916 Expeditie/opslag/werkzaam	Gouda	69.474	NV De Goudsche Machinale Garensponnerij	J.W.F. Hartkamp
1916 Bovenbouw turbogeneratorgebouw	Gouda	onderhands		
1917 Verbreding rijksweg Haagsche Schouw	Leiden	71.300	Rijk	
1919 Stoomspinnerij en Touwfabriek	Leiderdorp	167.800	NV Nico Hoos	B. Hooijkaas jr.
1920 Bos van Bosman	Leiden	onderhands		Leonard Springer
1920 Hal Plantenveiling, Van Cleeffkade	Aalsmeer	105.915	Aalsmeersche Veiling	J.F. Staal
1921 Vakschool voor Schoenmakers	Den Haag	165.900	Bestuur patroonsvereniging	Versteegh en de Vries
1922 Controlewoningen	Den Haag	87.950	Gemeente	
1923 Brug Hanenburg(er)laan	Den Haag	99.257	Gemeente	
1924 RK ULO Sint Maarten	Voorburg	52.850	Bestuur Sint Martinusschool	P.C. Elsevier en Co
1925 Openbare school Busken Huetstraat	Den Haag	126.900	Gemeente	
1925 Rioolgemaal Slachthuisterrein	Den Haag	69.000	Gemeente	A. Schadee
1925 METS-tennisbanen en clubhuis	Scheveningen	76.970	Bestuur METS	A. Broese van Groenau
1926 Openbare school Plaats van Middendorp	Voorburg	45.900	Gemeente	
1926 Uitbreiding slachthuis	Den Haag	65.800	Gemeente	
1926 Herenhuizen Laan v. Swaenesteijn, Plaats v. Middendorp	Voorburg		Voor eigen rekening	
1927 Verbreding Loosduinse Vaart	Den Haag		gemeente	
1927 Openbare school met badhuis Loosduinen	Den Haag	181.900	gemeente	
1927 Portiekwoningen Loosduinse weg	Den Haag		Best.Ver. Chr. Verz. Krankz. Zorg	
1927 Watertoren en economiegebouw Vogelenzang	Bennebroek	138.000		A.T. Kraan
1929 RK school Zusters Allerheiligste Hart	Den Haag	96.060		
1932 Flatgebouw Carnegieplein	Den Haag		NV Flatgebouw Carnegie	L.M. van den Berg en J.J. Groenema
1932 Herenhuizen Frederik Hendriklaan	Oegstgeest	48.940	Voor eigen rekening	
1933 Viaduct gewapend beton O-zijde Gouwe	Waddinxveen	96.060	Provincie	
1934 Hofbrug	Alphen a/d Rijn		Gemeente	
1935 Nouwens Electrotechnisch Bureau met woonhuis	Oegstgeest		J.L. Nouwens	A.J. Vester
1936 Boezemgemaal Rijnland, bovenbouw	Gouda			B. Buurman
1936 Metropole Palace	Den Haag	125.000	A.G. van Tol	J.L.J. van den Hoek
1937 Brug/viaduct gewapend beton rijksweg 26	Jutphaas	95.500	Rijk	
1937 Viaduct gewapend beton rijksweg 3	Moordrecht	101.700	Rijk	
1937 Openbaar slachthuis Pasteurstraat	Leiden	33.940	Gemeente	
1939 Genie Maaldrift	Wassenaar			
1948 48 woningen Ruysdaelstraat	Alphen a/d Rijn		Woningbouwvereniging	
1949 Drukkerij Haasbeek	Alphen a/d Rijn	onderhands	Fa. Haasbeek	
1949 Destilleerderij Harteveldt	Leiden		Fa. Harteveldt	
1949 Nieuwbouw slachthuis	Bodegraven	76.866		
1949 Villa Herenweg	Warmond			
1953 Scheepsbouwloods	Amsterdam		Fa. De Vries Lentsch	P. Groenhart
1955 Chr. Hoornborgschool	Alphen a/d Rijn			W. Brouwer

EINDNOTEN HOOFDSTUK 7

- ¹ Bouwkundige begrippen ontleend aan dr. E.J. Haslinghuis en dr. ing. H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden 2005. Waterbouwkundige termen aan Aquo-lex.
- ² Leidsch Dagblad 10 december 1942.
- ³ W. van Leeuwen jr., 'Partiële Aanbesteding', in *Gedenkboek van den Nederlandschen Aannemersbond*, uitgegeven ter herdenking van zijn vijf en twintig-jarig bestaan 1895 – november - 1920, Bussum 1920, 181-193.
- ⁴ Nieuwe Leidsche Courant 8 maart 1935.
- ⁵ O.a. Leidsch Dagblad 26 april 1910 en Rotterdamsch nieuwsblad 17 juni 1910.
- ⁶ Winschoter courant 23 juni 1934 en Nieuwe Leidsche Courant 8 maart 1935.
- ⁷ In memoriam, Leidsche Courant 12 oktober 1960.
- ⁸ Leidsch Dagblad 7 februari 1929.
- ⁹ Leidsche Courant 8 juni 1922 en Leidsch Dagblad 28 juni 1922.
- ¹⁰ Delftsche Courant 4 juni 1911.
- ¹¹ Prof. Ir. J.A. Bakker, 'Beton en gewapend beton', in *Gedenkboek*, 72-82.
- ¹² De Nieuwe Courant 12 juli 1912.
- ¹³ Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), nr. PV_PV31057.1-3.
- ¹⁴ ELO, nr. PV_PV20850.1.
- ¹⁵ Leidsche Courant 8 september 1915.
- ¹⁶ Leidsch Dagblad 6 januari 1916.
- ¹⁷ Haagsche Courant 17 februari 1921 en 24 mei 1922, Maasbode 19 mei 1921, Het Vaderland 15 juli 1921.
- ¹⁸ Website Tijs van den Boomen over Zomerhof.
- ¹⁹ Website Stichting Haags Industrieel erfgoed.
- ²⁰ Nieuwe Haarlemsche Courant 27 april 1927.
- ²¹ Website Historische Vereniging Heemstede-Bennebroek.
- ²² Haags Gemeentearchief, nr. HGA001901551, foto Barend van Steenberg.
- ²³ NV Ingenieursbureau L.M. van den Berg en J.J. Groenema, *Flatbouw*, brochure Den Haag 1932. Foto: Haags Gemeentearchief nr. 0.06609, De Standaard 12 februari 1932.
- ²⁴ De Tijd en Het Vaderland 19 oktober 1936. Foto's fotograaf Gompers, Haags Gemeentearchief nr. 0.14946 en nr. 0.14948.
- ²⁵ Janneke Groen, *Het houden van droge voeten: de bouw van het gemaal mr. P.A. Pijnacker-Hordijk te Gouda*, website Rijnland. Foto hefbrug: Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, nr. 504.174. Boezemgemaal kaartje: Verbetering IJsseldijk Gouda, uitsnede, website Rijnland, geraadpleegd op 28 januari 2023. Het kaartje is ontleend aan de registergegevens van Rijksmonument 517615. Interieur boezemgemaal, boezemgemaal zuidzijde: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 1996, nr. 900.606 resp. nr. 900.605.
- ²⁶ Nieuwe Leidsche Courant 13 december 1932, Leidsch Dagblad 12 mei 1933.
- ²⁷ A.A.A. de la Bruhèze, H.W. Lintsen, Arie Rip, J.W. Schot, *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw. Deel 5. Transport, communicatie*, Zutphen 2002, in het bijzonder pagina 60 en volgende. Uitsnede Rijkswegenkaart 1932: bijlage Memorie van Toelichting Rijksbegroting voor 1932.
- ²⁸ Nieuwe Leidsche Courant 17 mei 1926 – toen heette de Boerhavelaan nog Oegstgeesterlaan –, Leidsch Dagblad 22 juli 1933, Leidsch Dagblad 18 april en 2 mei.
- ²⁹ Nieuwe Leidsche Courant 7 mei 1948.
- ³⁰ Leidsche Courant 27 september 1949, Leidsch Dagblad 11 en 22 november 1949.
- ³¹ Nieuwe Leidsche Courant 18 juni 1953.
- ³² BWT-archieff Stadsdeel Noord dossiers B 67 (voorheen 18167), B 2312, B 2319 (voorheen 23694) en 29197.

Het maatschappelijk leven van Jan en Adriana den Ouden en hun kinderen (1920-1940)

In de eerste helft van de twintigste eeuw veranderde Oegstgeest van een agrarisch dorp in een villadorp. Toen het gezin Den Ouden er kwam wonen was dat in volle gang. In rap tempo kwamen er huizen bij en het aantal inwoners groeide snel. Er waren nog weinig voorzieningen, zeker voor gereformeerden. Van hen werd verwacht dat zij trouw bleven aan de eigen zuil. Waar voorzieningen ontbraken was het hun eerste taak om hierin te voorzien en daarna om de zuil in stand te houden.

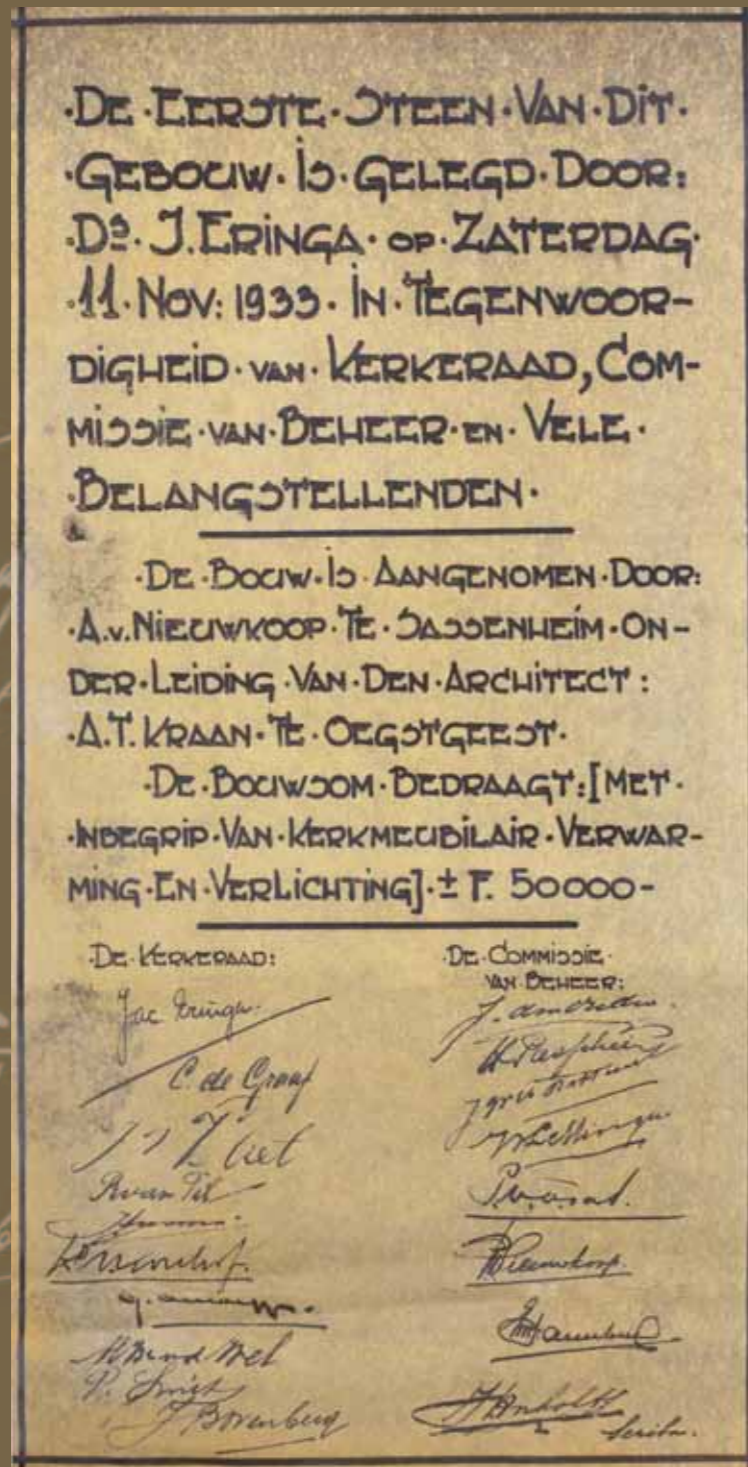
In de gereformeerde visie van toen was het huwelijk door God ingesteld. Hij had man en vrouw verschillend geschapen en elk een eigen taak gegeven. De vrouw moest haar man dienen; haar taken lagen voornamelijk binnenshuis in de verzorging van de huishouding en de kinderen. De man moest als gezinshoofd zijn gezag als echtgenoot en vader laten gelden en hij was kostwinner. Hieraan mocht de mensheid niets veranderen, omdat er duidelijke voorschriften in de bijbel stonden.

Bij kerkelijke, maatschappelijke en politieke instellingen buitenshuis had de mens meer vrije keus. Gereformeerden voelden het als hun plicht instellingen van de eigen gemeenschap, de gereformeerde zuil, te bevorderen. De opbouw en instandhouding van de zuil was vooral een mannenaangelegenheid. De rol van vrouwen beperkte zich meestal tot liefdadigheid, zoals armen- en ziekenzorg.

Het hoofdstuk is opgesplitst in twee delen. Deel I gaat over de activiteiten die Jan den Ouden direct na de verhuizing naar Oegstgeest op bestuurlijk gebied ondernam voor de eigen geloofsgemeenschap. Aan bod komen Jans aandeel in het oprichten van een zelfstandige gereformeerde gemeente van Oegstgeest en de bouw van een eigen kerk; ook gaat dit deel in op Jans inzet voor het bestuur van de school van zijn kinderen. Tot slot zat hij jarenlang in de gemeenteraad voor de Anti-Revolutionaire Partij (ARP).

Deel II gaat over het verenigingsleven in Oegstgeest voor gereformeerden, ook een belangrijke pijler van de gereformeerde zuil. Naast de kerkelijke verenigingen op gereformeerde grondslag komen enkele niet-kerkelijke verenigingen aan bod waarvan iedereen van het gezin Den Ouden die daarvoor de leeftijd had, lid was. Uit het onderzoek komt naar voren dat in Oegstgeest een kleine kern gereformeerde mannen bestuurlijk actief was bij de inrichting en instandhouding van de gereformeerde zuil op het gebied van kerk, onderwijs en politiek. Tot die kern hoorden onder meer de ondertekenaars van de oorkonde van de eerstesteenlegging van de Mauritskerk in 1933, hiernaast afgebeeld.

Hij had man en vrouw verschillend geschapen en elk een eigen taak gegeven.

Kopie van de oorkonde ter gelegenheid van de eerstesteenlegging van de gereformeerde kerk, Mauritslaan 12, Oegstgeest. Ondertekenaars, linker kolom, de kerkenraad: ds. Jac. Eringa (voorzitter), C. de Graaf, J. van Vliet, R. van Til, J. Ausma, G. Korthof, G. de Wolff, M. W. van der Wel, P. Smit en J. Bovenberg. Rechter kolom, de Commissie van Beheer: J. den Ouden (voorzitter), H. Passchier (secretaris), J. W. H. Rotteveel, W. Lettinga, P. van der Tas (penningmeester), P. van Nieuwkoop, E. van Starckenburg en W. Anholts (scriba), 11 november 1933.

Gereformeerde vrouwen mochten geen kerkelijke ambten bekleden. Ook verbood de ARP dat vrouwen werden gekozen in politieke functies zoals volksvertegenwoordiger namens de ARP. Wel werden zij bij kerkelijke activiteiten betrokken in ondersteunende comités of in verenigingsverband ingezet voor fondsvorming of armenzorg en zij zaten ook in verenigingsbesturen en de leiding van jeugdverenigingen. Onder hen waren vrouwen van de dameskrans Priscilla waarvan Adriana lid was (paragraaf 8.6). Veel Priscilla-leden waren getrouwd met iemand uit de bestuurlijk actieve kern.

Bij een aantal van de genoemden geeft een voetnoot enkele biografische gegevens. Sommige van hen behoorden tot de vrienden- en kennissenkring van het gezin Den Ouden. Hun kinderen raakten ook weer met elkaar bevriend via de school, kerk of vereniging. Zo krijgen we een beeld van de kerkelijke en sociale omgeving van het gezin van Jan en Adriana waar de slotparagraaf nog even bij stilstaat.

DE VERZUILING

De verzuiling was een typisch Nederlandse verschijnsel waarbij de maatschappij opgedeeld was in gescheiden zuilen of stromingen met eigen organisaties en instellingen op bijna alle terreinen van de samenleving, zoals onderwijs, politiek en verenigingsleven, met name voor de jeugd, sport en media. Het begon rond 1880 en duurde tot de jaren zestig. De periode van het interbellum (1918-1940) wordt algemeen beschouwd als het hoogtepunt.

De scheiding liep langs maatschappelijke en/of religieuze opvattingen. Er waren vier hoofdzuilen: de katholieke, de protestants-christelijke, de liberale en de socialistische zuil. De protestants-christelijke was nader onderverdeeld in een hervormde en gereformeerde zuil. Belangrijk onderdeel van de gereformeerde zuil was de kerk met kerkelijke organisaties op het gebied van de zending, armen- en ziekenzorg en de kerkelijke verenigingen. Van alle zuilen was de gereformeerde zuil het sterkst georganiseerd. Dat was vooral toe te schrijven aan Abraham Kuyper en zijn volgelingen. Kuyper wist hen als geen ander te inspireren en in te zetten bij de inrichting van zijn zuil, op het soldateske af.

Groen van Prinsterer had als vertegenwoordiger van de negentiende-eeuwse antirevolutionairen als slagzin bedacht 'In het isolement ligt onze kracht'. Met isolement bedoelde hij niet: teruggetrokken uit de wereld. Hij bedoelde dat antirevolutionairen wel in de wereld waren, maar niet v^{an} de wereld (naar de Bijbeltekst van Johannes 15:19). In alles wat zij deden moesten antirevolutionairen vasthouden aan de bijbel. Abraham Kuyper paste dit motto toe op de gereformeerde zuil, in een iets aangepaste betekenis. Het eigene, gereformeerde kwam tot uitdrukking in de toevoeging 'op Gereformeerde Grondslag' aan de naam van veel gereformeerde scholen en verenigingen. Op Gereformeerde Grondslag wil zeggen: gebaseerd op de gereformeerde uitleg van de bijbel en de belijdenisgeschriften en de toepassing hiervan op actuele maatschappelijke vraagstukken.

Verzuiling heeft nu vaak een negatieve bijklank, maar er zaten ook positieve kanten aan. De zuilen leefden vreedzaam naast elkaar en zorgden in de periode 1918-1940 voor rust en stabiliteit in de maatschappij en de politiek, en ook in de eerste periode na de tweede wereldoorlog.¹ Als na 1960 de ontzuiling inzet, verandert het maatschappelijke en politieke landschap langzaam maar zeker.

DEEL I – Kerkelijke en maatschappelijke voorzieningen voor gereformeerden in Oegstgeest.

8.1. OEGSTGEEST ALS AANTREKKELIJK VILLADORP IN WORDING

Oegstgeest heeft meer dan eens in de top tien gestaan van aantrekkelijkste woongemeenten in Nederland. Dat is niet altijd zo geweest. Vóór 1900 was het dun bevolkt met verspreide boerderijen en woonkernen. Tussen de Mors in het zuiden bij Leiden en de Kerkbuurt in het noorden bij het Groene Kerkje lag de Leidse Buurt.* Het was voorheen voor veel Leidenaars en buitenlandse studenten aantrekkelijk om te wandelen in het lommerrijke Oegstgeest met haar fraaie kastelen en buitenverblijven. De plaats was altijd heel bereikbaar. Dwars door de woonkernen liep de eeuwenoude Herenweg van Den Haag naar Haarlem (kader Herenweg hoofdstuk 3, paragraaf 3.3). Vanaf de Haagse Schouw in het zuiden – tot 1966 Oegstgeester grondgebied – liep deze weg via de Endegeesterstraatweg, de Rhijngeesterstraatweg en de Dorpsstraat langs het Groene Kerkje in het noorden. Vanaf Leiden sloot de Rijnsburgerweg ter hoogte van de katholieke kerk in de Leidse Buurt aan op deze weg. Daarbij kwam in 1881 een snelle tramverbinding van Leiden naar Katwijk en Noordwijk en later ook naar Haarlem. Jan den Ouden profiteerde voor zijn aannemersbedrijf van deze bereikbaarheid en voor hij in 1927 een auto kocht ook van de tram: 'Om van huis naar werk te gaan had Pa in de eerste jaren een motor en hij ging ook wel per tram en trein' (Toespraak dochter Adri op de familiereünie van 1994, bijlage 2).

Links: Het gemeentehuis aan Wilhelminapark nummer 17 in Oegstgeest, ontworpen door Hendrik Jesse. In gebruik genomen tegelijk met de installatie van burgemeester Van Griethuysen.

Wilhelminapark

De Leidse Buurt ontwikkelde zich met de komst van de openbare school (1879), de katholieke school (1893) en de katholieke kerk (1901) tot het nieuwe centrum van Oegstgeest. Dit kwam in een versnelling na de aankoop door de stad Leiden van kasteel Endegeest met bijbehorend landgoed (1896). Hier stichtte Leiden de psychiatrische inrichting Endegeest als onderdeel van het Academisch Ziekenhuis. Een paar jaar later volgde aankoop van het buiten Rhijngeest aan de overkant van de Endegeesterstraatweg en de Rhijngeesterstraatweg, waar zij in 1903 een kliniek voor zenuwlijders vestigden (Jelgersma kliniek,

* De Kerkbuurt was de oudste woonkern. Hier hadden eind achttiende eeuw Jan Dorrepaal en Willemijntje Turkenburg gewoond in herberg De Rode Leeuw. Adriana's overgrootvader Gerrit Dorrepaal werd er geboren (hoofdstuk 3, paragraaf 3.3). 'Groene Kerkje' is sinds het begin van de twintigste eeuw de gangbare naam voor de hervormde kerk, Haarlemmerstraatweg 6.

Rechts: Prentbriefkaart Het Witte Huis, Wilhelminapark 33, Oegstgeest, 1904.²

tegenwoordig in gebruik als gemeentehuis). Een gedeelte van die landgoederen verkocht de stad aan enkele aannemers die er het Wilhelminapark ontwikkelden. Daar werden villa's gebouwd met aansluiting op de (duin)waterleiding en een paar jaar later op het elektriciteitsnet. Bij de ingang van het Wilhelminapark aan de Geversstraat was een tramhalte. In advertenties voor dienstmeisjes werd meer dan eens verwezen naar deze faciliteit.

In 1900 verrees in dit park het nieuwe gemeentehuis dat was ontworpen door de bekende architect Hendrik Jesse. In 1901 volgde 'Het Witte Huis', een Bondshotel van de 'Algemeene Nederlandsche Wielrijders Bond' (ANWB), die in 1885 was opgericht toen het recreatief fietsen sterk in opkomst kwam. In Het Witte Huis vergaderden later veel plaatselijke verenigingen en clubs.

De hervormde kerk bouwde er in 1909 een lagere school aan de Endegeesterstraatweg en in 1914 het ernaast gelegen gebouw 'Irene'. Irene werd gebruikt voor kerkdiensten (in plaats van het inmiddels decentraal gelegen eeuwenoude Groene Kerkje) en voor bijeenkomsten van hervormde verenigingen. Zij verhuurden het ook aan derden voor uiteenlopende activiteiten. Zo hielden de gereformeerden daar 's winters soms spreekbeurten voor zij in 1923 een eigen kerk kregen.³

Endegeesterstraatweg 1, het gebouw 'Irene' dat geopend is in 1914.⁴

Prins Hendrikpark en Julianapark

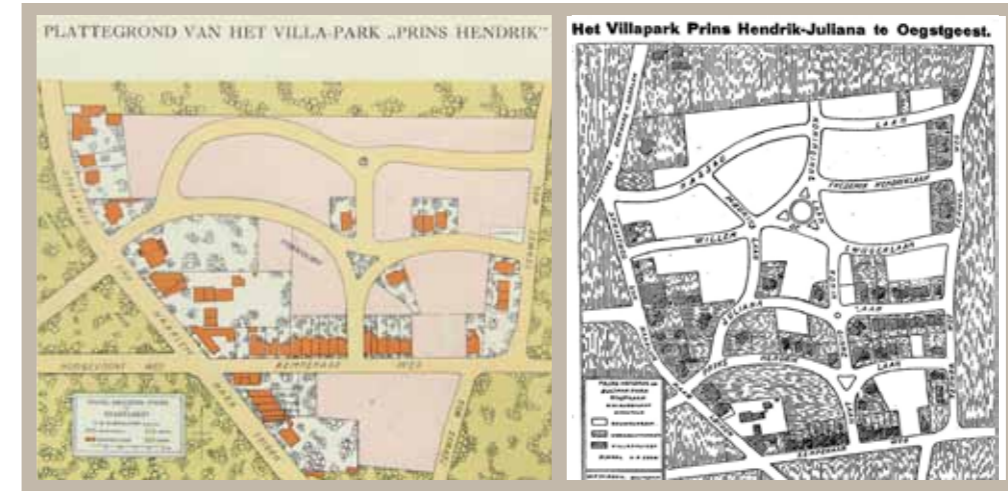
Toen het Wilhelminapark volgebouwd was, verzezen aan de oostkant in 1912 en 1913 twee villa's die later wel de poorten van het 'Prins Hendrikpark' werden genoemd.* In 1913 werd een begin gemaakt met de aanleg en het bouwrijp maken van de Prins Hendriklaan. Initiatiefnemers waren H.W. Rubenkamp en A.F. de Rooy. Samen met een paar anderen richtten zij twee jaar later de NV 'Bouwgrond Exploitatie Maatschappij Prins Hendrik' op. Deze vennootschap gaf architect Jesse opdracht een stratenplan te ontwerpen van de Prins Hendriklaan en Julianalaan, met de Koninginnelaan die beide straten verbond. Aansluitend richtten zij een tweede vennootschap op, de NV 'Bouwgrond Exploitatie Maatschappij Julianapark', met de Willem de Zwijgerlaan, Frederik Hendriklaan en Nassaulaan, verbonden door de Mauritslaan en de verlengde Koninginnelaan. In de Willem de Zwijgerlaan kwam in 1923 de eerste gereformeerde kerk van Oegstgeest. In de Frederik Hendriklaan bouwde het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden in 1932-1933 voor eigen rekening zeven woningen (nummer 21-33).

De Exploitatiemaatschappij bouwde zelf geen huizen, maar kocht grond op en maakte die bouwrijp. Zij legde straten aan, inclusief riolering en leidingen voor water, gas en elektriciteit. Na voltooiing droeg zij de straten over aan de gemeente. Vervolgens verkocht ze bouw kavels aan particulieren die deze zelf bebouwden, zij het onder strikte randvoorwaarden en na goedkeuring van de Exploitatiemaatschappij. De slingerende lanen en de villa's en herenhuizen maakten dat het Prins Hendrikpark niet onderdeel voor andere tuinsteden in Engelse landschapsstijl uit die tijd.

Op de plattegrond van het Prins Hendrikpark uit de verkoopbrochure van 1916-1917 zijn de roze gekleurde gedeelten nog niet verkocht of overgedragen. Er is een klein perceel te zien op de hoek van de Prins Hendriklaan en de Terweeweg dat al wel verkocht is maar

* Resp. Geversstraat 37 en Prins Hendriklaan 2.

nog niet bebouwd. Op de allerlaatste dag van 1920 kocht Jan den Ouden dit perceel van ongeveer 200 m² van de eerste eigenaar, samen met een belendend perceel aan de noordkant van ongeveer 460 m². In de eerste week van januari 1921 werden beide percelen gele-

verd en kreeg Jan vergunning om er de villa te bouwen die hij zelf had ontworpen (hoofdstuk 4, paragraaf 4.2). Op de plattegrond uit Het Vaderland van 2 juli 1921 is te zien dat het woonhuis Prins Hendriklaan 21 al gebouwd was. Toen het gezin Den Ouden daar kwam wonen, was in de verte nog de ingang van kasteel Oud-Poelgeest te zien, zo vertelde Jan in een interview toen hij ereburger van Oegstgeest werd.⁶ In het interbellum werd het gebied ertussen grotendeels volgebouwd.

In de periode dat Oegstgeest de overgang maakte van een agrarisch dorp naar een villadorp veranderden de gemeentegrenzen ingrijpend als gevolg van de annexaties van 1896 en 1920 door Leiden. Oegstgeest strekte zich eeuwenlang aan de zuidkant uit tot de stadssingels van Leiden en de Oude Rijn richting Valkenburg (kaart Oegstgeest in hoofdstuk 3, paragraaf 3.3).

Bij de annexatie van 1896 had Oegstgeest een deel rond het Centraal Station aan Leiden moeten afstaan. Er ontstond lintbebouwing langs de Rijnsburgerweg en ten noorden van het station had Leiden de nieuwbouw van het Academisch Ziekenhuis gepland. Bij de annexatie van 1920 werd de grens verder verlegd naar de Warmonderweg en de Nachtegaallaan. Het westelijke deel van het Morskwartier dat zich uitstrekte tot de Hoge Morsweg en de Oude Rijn bij de Haagse Schouw, kwam pas in 1966 bij Leiden.

Links: Plattegrond in de verkoopbrochure 'Het Villa-park "Prins Hendrik" te Oegstgeest', uitgave N.V. Bouwgrond Exploitatiemaatschappij 'Prins Hendrik', 1916-1917.⁵ Rechts: Plattegrond van het Prins Hendrikpark en Julianapark. De straten in het Julianapark waren al aangelegd maar nog niet bebouwd, Het Vaderland, 2 juli 1921.

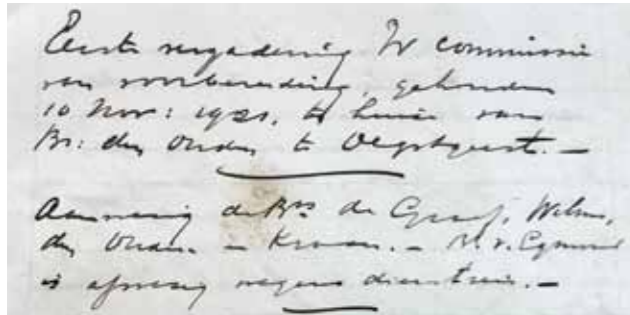
Luchtfoto Prins Hendrikpark en Julianapark (uitsnede), het noorden is rechts, het zuiden links. Links de De Kempenaerstraat en rechts de Nassaulaan. Vooraan, achter de bollenvelden, de Terweeweg, achteraan de Geversstraat met rechts de katholieke kerk. De kronkelige Prins Hendriklaan en Julianalaan links zijn al bebouwd, de Willem de Zwijgerlaan, Frederik Hendriklaan en Nassaulaan nauwelijks. Het huis van Jan en Adriana ligt op de hoek van de Prins Hendriklaan en de Terweeweg (omcirkeld); 1923-1924.⁷

8.2. EEN EIGEN GEREFORMEERDE KERK IN OEGSTGEEST

Toen de Den Oudens in Oegstgeest kwamen wonen was er nog geen gereformeerde kerk en bleven zij noodgedwongen lid van de gereformeerde kerk van Leiden. Inmiddels was het inwoneraantal van Oegstgeest sterk toegenomen, vooral in de nieuwe villaparken in de Leidse buurt. Het groeiende aantal gereformeerden kreeg daar behoefte aan eigen voorzieningen.

Oprichting Vereniging voor Christelijke belangen te Oegstgeest

Het eerste dat er moest komen was een zelfstandige gereformeerde gemeente met een eigen kerkgebouw. De Leidse wijkpredikant ds. Bouwman en een aantal gereformeerde inwoners van Oegstgeest sloegen de handen ineen. Eind 1921 kwam een commissie van voorbereiding hiervoor bijeen in het nieuwe huis van Jan en Adriana aan de Prins Hendriklaan. De commissieleden verdeelden de bestuurstaken: H. Wilms werd voorzitter, A.T. Kraan secretaris en J. den Ouden penningmeester.* De overige leden waren C. de Graaf (ouderling gereformeerde kerk Leiden) en T. van Egmond (gemeenteraadslid Oegstgeest voor de ARP).**

Eerste vergadering van de commissie van voorbereiding ten huize van Br[oader] den Ouden te Oegstgeest, 10 november 1921.⁸

De commissie nodigde alle in Oegstgeest wonende kerkleden uit voor een oprichtingsbijeenkomst op 23 december 1921, zowel mannen als vrouwen. Op dat moment telde Oegstgeest ongeveer 53 gereformeerde gezinnen en 40 alleenstaande leden. Hier werd de 'Vereniging voor Christelijke Belangen te Oegstgeest' opgericht en werden de statuten vastgesteld. Anders dan in omliggende gemeenten, waar zulke verenigingen waren voor zowel hervormden als gerefor-

meerden, was het doel van de vereniging hier het opbouwen van een gereformeerde zuil in Oegstgeest. Naast het stichten van een kerk had de vereniging tot taak activiteiten te ontplooiën op het gebied van 'onderwijs, jeugdorganisaties, filantropie, enz.' De Vereniging voor Christelijke Belangen was het volgende decennium leidend in het optuigen van de gereformeerde zuil in Oegstgeest. De Leidse kerkenraad steunde dat initiatief en benoemde de initiatiefnemers in oktober 1922 in een subcommissie voor de bouw van een kerk in Oegstgeest met J.C. Wirtz als voorzitter.*** Hij was de eerste paar jaar actief

* **Hendrikus Wilms** (1883-1954), architect, was getrouwd met Elisabeth de Nooij (1883-1951). Hij was vanaf 1919 actief in de ARP van Oegstgeest en ontwierp de eerste gereformeerde kerk. In 1926 vertrok het gezin naar Barneveld.

Arnoldus Teunis Kraan (1877-1939), architect, was getrouwd met Maria Johanna Breebaart (1886-1980). Hij ontwierp de tweede gereformeerde kerk van Oegstgeest. Vanaf het eerste uur was hij actief bij de opbouw van de gereformeerde zuil in Oegstgeest (kerkenraad, schoolbestuur en ARP).

** **Cornelis de Graaf** (1863-1947), veehandelaar en stalhouder, was getrouwd met Cornelia Hillegonda van Leeuwen (1865-1945). In Leiden was hij jarenlang actief geweest in de gereformeerde kerk en de ARP. Vanaf 1919 stond hij kandidaat voor de gemeenteraad van Oegstgeest.

Teunis van Egmond (1872-1959), bollenkweker, was getrouwd met Margaretha Hubertha van Leeuwen. Hij was de nestor van de antirevolutionairen in Oegstgeest en had een grote staat van dienst. Hij was van 1896-1922 voorzitter van de AR-Kiesvereniging van Oegstgeest en in de jaren dertig opnieuw.

Hij zorgde met name voor voorzieningen in het Morskwartier waar hij woonde. Vanaf 1919 was hij vele jaren gemeenteraadslid voor de ARP en wethouder.

*** **Johannes Cornelis Wirtz** (1856-1933) was begin 1922 in Oegstgeest komen wonen na zijn pensioering als inspecteur voor het onderwijs in het Noorden. Hij had naam gemaakt in de landelijke ARP.

bij het opbouwen van de gereformeerde zuil in Oegstgeest, een rol die ds. J.W. Gunst na 1926 van hem overnam.* Deze zorgde ervoor dat de vereniging werd opgeheven toen in 1932 alle doelen waren bereikt (paragraaf 8.3).

DE KERKORDE VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN IN NEDERLAND

Op de synode (vergadering) van 1892 besloot een aantal kerken van de Afscheiding van 1834 en de Doleantie van 1886 samen te gaan en één kerkgenootschap te vormen: de 'Gereformeerde Kerken in Nederland', ook wel genoemd de gereformeerde synodalen. Plaatselijke gereformeerde kerken hadden in vergelijking met de katholieke en de hervormde kerkgenootschappen een grote mate van zelfstandigheid met eigen reglementen. Kerkleden kozen de ouderlingen en diakenen, die als kerkenraad het hoogste bestuursorgaan van een plaatselijke kerk vormden. Aanvankelijk hadden alleen mannelijke kerkleden stemrecht, na 1920 en de invoering van het kiesrecht voor vrouwen gingen plaatselijke kerken er geleidelijk toe over vrouwen mee te laten stemmen. Voorzitter van de kerkenraad was de dominee. Als een predikantsplaats vacant was nam een ouderling het voorzitterschap tijdelijk waar.

Een aantal naburige kerkgemeenten was verenigd in een classis waarin elke gemeente vertegenwoordigd was door haar predikant en een ouderling. Als een kerklid bezwaar had tegen een kerkenraadsbesluit kon hij de kwestie voorleggen aan de classis, en daarna nog hoger aan de provinciale en de generale synode. Tot de bevoegdheid van de classis behoorde het institueren (stichten) van nieuwe kerken, het vaststellen van hun kerkelijk gebied en het beslechten van grensgeschillen. Ook besliste de classis in conflicten tussen kerkenraad en kerkleden.

De kerkenraad besliste over uiteenlopende zaken zoals het beroepen van een predikant, het houden van kerkdiensten, het uitoefenen van 'herderlijk' toezicht, inclusief het uitoefenen van kerkelijke tucht, de armenzorg en alle overige zaken van organisatorische en financiële aard, zoals het in gebruik geven of verhuren van kerkruimte.

Een gereformeerde kerk kende drie kerkelijke ambten: predikant, ouderling en diaken.

Een gereformeerde kerk kende drie kerkelijke ambten: predikant, ouderling en diaken. Ouderlingen hielden zich bezig met de pastorale zorg, zoals 'herderlijk' toezicht, kerkelijk onderwijs en het nemen van tuchtmaatregelen. Diakenen namen de diaconale zorg op zich, zoals de organisatie en

de inkomsten en uitgaven van de zending en de armen- en ziekenzorg. Tot 1968 werden vrouwen niet toegelaten tot kerkelijke ambten.

De kerkenraden richtten geregeld comités of commissies op om ondersteunende taken uit te voeren, bijvoorbeeld een bouwcommissie, beroepingscommissie, armbestuur of een fonds. Omdat bestuursleden hiervan niet werden gerekend tot de kerkelijke ambten, konden hierin ook vrouwen worden benoemd. Dat gebeurde regelmatig bij fondswerving.

* **Jan Willem Gunst** (1859-1941), gereformeerde predikant uit Woerden, verhuisde na zijn emeritaat in 1926 naar Oegstgeest. Hij werd in hetzelfde jaar voorzitter van de Vereniging voor Christelijke Belangen en voorzitter van de AR-Kiesvereniging.

Instituering gereformeerde kerk van Oegstgeest en inwijding Rehobothkapel⁹

De Vereniging voor Christelijke Belangen ging voortvarend te werk. Begin 1923 kocht zij een perceel aan de nog onbebouwde Willem de Zwijgerlaan in het Julianapark en kon de bouw beginnen. Wilms maakte een ontwerp voor een rietgedekt zaalkerkje met een kleine klokkentoren. Bij de aanbesteding onder belijdende leden was W. Anholts de laagste inschrijver. Op 20 april was de bouw al een eind gevorderd en vond de feestelijke eerste-steenlegging plaats. Ds. Bouwman plaatste een gevelsteen en er wapperden vlaggen vanuit de half voltooide muren. Het kerkje had inmiddels de naam 'Rehobothkapel' gekregen. Na de toespraak van ds. Bouwman spraken de Oegstgeester hervormde predikant Ruys en de gereformeerde predikant Kouwenhoven van Leiden hun gelukwensen uit.

Voordat de nieuwe kerk officieel in gebruik werd genomen moesten een paar kerkrechtelijke zaken afgehandeld worden door de classis Leiden en Omstreken. Dat gebeurde op de bijeenkomst van 18 juli 1923 in het gebouw 'Irene'. Allereerst las ds. Bouwman de namen op van de kerkleden die bij Leiden en Rijnsburg wilden blijven en vervolgens de namen van alle toekomstige leden van de kerk van Oegstgeest. Daarna kozen de aanwezige kerkleden van Oegstgeest hun toekomstige kerkenraad. Als ouderlingen wezen zij aan de heren T. van Egmond, C. de Graaf, A.T. Kraan en J.C. Wirtz, en als diakenen A.B. Breebaart, J. den Ouden en P. Smit."

Op vrijdag 10 augustus 1923 was het zo ver. Er was een dubbele plechtigheid. Eerst werd de goed bezette en met palmen versierde Rehobothkapel als kerk ingewijd, daarna institu-eerde ds. Bouwman Oegstgeest als zelfstandige kerkgemeente namens de classis Leiden. Bij de instituering bevestigde hij de gekozen kerkenraadsleden offici-

cieel in hun ambt en droeg hij de eigendom van het perceel met het kerkgebouw over aan de nieuwe kerkenraad. Tijdens de plechtigheid sprak ook ds. E.H. Broekstra van Rijnsburg. Hij was als predikant van deze aangrenzende gemeente nauw betrokken geweest bij het voortraject. Twee dagen later was de eerste kerkdienst. Voortaan kon het gezin Den Ouden lopend naar de kerk, nog geen vijf minuten van hun huis.

De annexatie van Leiden in 1920 ten koste van de gemeente Oegstgeest betekende niet automatisch wijziging van de kerkelijke gemeentegrenzen. Daar ging het kerkelijk gezag over, in dit geval de classis van Leiden en Omstreken. Het kerkelijk gebied omvatte ook het geannexeerde deel van Leiden aan weerszijden van de Rijnsburgerweg tot aan de Poel-

* **Willem Anholts** (1896-1969), timmerman en aannemer, kwam in 1920 in Oegstgeest wonen. Hij was actief in de ARP van Oegstgeest en medeondertekenaar (scriba) van de oorkonde op de eerste pagina van hoofdstuk 8.

** **Abraham Benjamin Breebaart** (1889-1965), manufacturer, was getrouwd met Geertje de Lange (1878-1953). Hij was actief in de ARP van Oegstgeest, diaken en voorzitter van de zendingscommissie van de kerk.

Pieter Smit (1874-1955), bloemist bij Endegeest en Rhijngeest, was getrouwd met Berendina Wilhelmina Tesebeld (1878-1957). Hij was actief in de ARP van Oegstgeest en lid van de kerkenraad.

brug, ter hoogte van nummer 33. In 1923 was daar alleen de lintbebouwing langs de Rijnsburgerweg en de Leidse kant van de Warmonderweg. Ook Rijnsburgerweg 151, de woning van de Den Oudens tot augustus 1921, viel hier binnen. Vanaf circa 1924 kwam de Raadsherenbuurt tot ontwikkeling en twee jaar later de Vogelwijk.

Gebruik Rehobothkapel¹²

De Rehobothkapel had twee vertrekken die beide elektrisch verlicht konden worden. De kerkzaal was 15 bij 8 meter en de consistorie 5.80 bij 3.50 meter. In de kerkzaal werden elke zondag om 10.00 en 17.30 uur kerkdiensten gehouden. Op de gaanderij boven de preekstoel was een orgel. In de consistorie kwam de kerkenraad bijeen en gaf de dominee catechisatie. Deze ruimte werd ook gebruikt voor vergaderingen van kerkelijke commissies, zoals de bouwcommissie waarvan Jan den Ouden voorzitter werd, en de zendingscommissie die A.B. Breebaart voorzat.

Naast het gebruik van het kerkgebouw voor eigenlijke kerkelijke activiteiten stelde de kerkenraad de ruimtes open voor andere activiteiten. De consistorie was geschikt voor vergaderingen van diverse ad hoc comités. Ook kwamen er kerkelijke verenigingen bijeen, in het begin direct al de dameskrans. Daar kwamen de later opgerichte jeugdverenigingen bij. Voor hun jaarvergaderingen ('jaarfeesten'), waar ook vertegenwoordigers van zusterverenigingen kwamen, gebruikten zij de kerkzaal.

In de kerkzaal werden geregeld bazaars gehouden ten bate van uiteenlopende doeleinden. De opbrengst van de eerste bazaar van 27-29 november 1923 ging naar het bouwfonds waarvan Jan den Ouden penningmeester was. De bazaar waar alles uit de kast was gehaald om zoveel mogelijk bezoekers te lokken, vond plaats op een uitgelezen tijdstip vlak voor Sinterklaas. Allerlei producten werden aangeboden, onder andere ondergoed, handwerken, tabak, sigaren en sigaretten, groenten en allerlei artikelen voor dagelijks gebruik. Betrokken middenstanders en dames, al dan niet georganiseerd in een dameskrans, hadden hun steentje bijgedragen om de bazaar succesvol te laten zijn. Er was verder een sjoelbak waar gespeeld werd om 'levende have' en andere nuttige dingen. Achter in de kerk was een doorlopende Chinese theeschenkerij. De bezoe-

* De consistorie is de kerkenraadkamer. Catechisatie wil zeggen onderwijs in de gereformeerde geloofsbelijdenis en was bedoeld om toekomstige lidmaten voor te bereiden op het afleggen van de openbare geloofsbelijdenis in tegenwoordigheid van de gemeente.

Gereformeerde Kerk van LEIDEN									
GEZINSHOOFD		WOONPLAATS			WOONPLAATS		WOONPLAATS		
J. den Ouden		Jan den Ouden Laan 1 e. Oegstgeest							
Gezinshoofd behoort tot de Gereformeerde Kerk									
Het gezin is ingekomen met uittred van									
Datum									
Tot de Gereformeerde Kerk behorende leden van het gezin		Betrokking tot het gezinshoofd		Gedoopt		H. Doopt		H. Avonds	
Families		Verrekenen		Acties		Doopten		Doopten	
den Ouden		Jan		18-12-1923		ja			
Breebaart		Adriana		27-11-1923		ja			
Smit		Pieter		10-08-1923		ja			
Kraan		A.T.		10-08-1923		ja			
Wirtz		J.C.		10-08-1923		ja			
Breebaart		A.B.		10-08-1923		ja			
Smit		P.		10-08-1923		ja			

Gezinskaart familie Den Ouden (Gezinskaarten van naar Oegstgeest vertrokken leden, 1923).¹¹

Uitnodiging om de Bazaar ten bate van het bouwfonds in de Rehobothkapel te bezoeken, 27-29 november 1923.

Links: Rehobothkapel, Willem de Zwijgerlaan 1, vlak na de bouw, gezien vanaf de Geversstraat bij de openbare lagere school, 1923. Rechts: Afbeelding van de kapel op het eerste briefpapier, 1923-1925.¹⁰

Klap op de vuurpijl was dat iedere bazaaravond en op woensdagmiddag radioberichten beluisterd konden worden, een toppunt van moderniteit.

kers werden vergast op muziek en zang van mej. Van Esch en de heren Kraan en Colpa (piano, fluit en viool) en het muziekgezelschap 'Bobette'. Bijzonder was het bezoek van twee 'Tirolerinnen' en een zekere Li Hun Chang. Klap op de vuurpijl was dat iedere bazaaravond en op de woensdagmiddag radioberichten beluisterd konden worden, een toppunt van moderniteit.'

Bij de organisatie van dergelijke evenementen was de inbreng van vrouwen van cruciaal belang. In het eerste bazaarcomité had mevrouw C.H. de Graaf-van Leeuwen de leiding."

De Rehobothkapel stond open voor de antirevolutionaire Kiesvereniging 'Nederland en Oranje' van Oegstgeest, die nu niet langer aangewezen was op cafés of het gebouw Irene. De kiesvereniging organiseerde hier vanaf 1923 Winterlezingen waar Wirtz als één van de antirevolutionaire kopstukken in Nederland over het politieke programma van de ARP sprak.

Ook de Vereniging voor Christelijke Belangen organiseerde er Winterlezingen. Zij startte met een cyclus van vier in oktober 1923, te beginnen met een verhaal van ds. Sebestijn uit Boedapest over het sociale en kerkelijke leven daar. De Vereniging mikte op een breed protestants publiek, de toegang was vrij. De volgende jaren volgden meer Winterlezingen over uiteenlopende actuele of stichtelijke onderwerpen. In februari 1926 hield J.A. Herwaarden bijvoorbeeld een lezing over 'Hoe staan wij tegenover de gelijkstelling van man en vrouw?' Ook de zendingscommissie organiseerde geregeld lezingen.

Hieruit blijkt het belang van de eigen kerk voor de ontwikkeling van een lokale gereformeerde gemeenschap met eigen instellingen en organisaties, niet alleen in het kerkelijk leven maar ook op maatschappelijk en politiek gebied. De kerk functioneerde als gemeentecentrum voor de eigen zuil.

*De eerste predikant, ds. K. Schilder. De 'Kerkbouwkwestie'*¹³

Nadat de leiding van de kerk van Oegstgeest was overgedragen aan de kerkenraad, bleef ds. Bouwman aan als consulent totdat een eigen predikant zijn intrede had gedaan. Zijn taak was leiding en advies te geven aan de kerkenraad. De kerkdiensten werden geleid door wisselende predikanten.

Het bleek niet gemakkelijk om een geschikte predikant te vinden voor de kleine gereformeerde gemeente van Oegstgeest. Pas op 11 oktober 1925 deed de eerste zijn intrede, ds. K. Schilder uit Delft. Hij hoopte naar een kleine en rustige gemeente te gaan maar dat viel tegen. Hij raakte verstrikt in de zogeheten 'Kerkbouwkwestie' over de financiering van de nieuwbouw van de gereformeerde kerk. Toen Schilder werd bevestigd was de uitbouw van de kapel met een verruiming van het aantal zitplaatsen tot 450 net gereed. Deze uitbouw werd gezien als een voorlopige oplossing gezien het groeiende aantal leden. De kerkenraad maakte ook plannen voor de bouw van een nieuwe kerk. In augustus 1925 had Jan den Ouden namens de kerkenraad een geldlening van f 20.000 uitgeschreven. Daarop had een 'Comité van Zes' toegezegd een bedrag van f 4.000 in het bouwfonds te storten om de verbouw en nieuwbouw te bespoedigen. De eerste helft werd overgemaakt maar het

* De radio was een recente nieuwigheid. Nederland stond aan de vooravond van de radio als massamedium. Het omroepbestel, met omroepverenigingen die uitzendingen gingen verzorgen in Hilversum, bestond nog niet.

** **Cornelia Hillegonda de Graaf-van Leeuwen** (1865-1945) was getrouwd met Cornelis de Graaf (eerdere voetnoot). Zij zat met Adriana den Ouden in dameskrans Priscilla.

resterende bedrag bleef uit. In december 1925 – Schilder was nog geen twee maanden predikant – ontstond een ernstig meningsverschil over de verschuldigdheid hiervan. De vraag rees of die f 4000 een schenking was of een lening. Daarmee werd de 'Kerkbouwkwestie' geboren, een onverkwikkelijke ruzie tussen de kerkenraad en (enkele leden van) het Comité van Zes die steeds verder escaleerde. Enkele leden van het Comité gingen er zelfs toe over bij de classis hun beklag te doen over de kerkenraad. Het vroege vertrek in juni 1928 van ds. Schilder, die aan de kant stond van de kerkenraad, heeft hiermee waarschijnlijk te maken. Na zijn vertrek luwde de kwestie zonder ooit opgelost te zijn.

*De komst van ds. Jac. Eringa**

De opvolger van ds. Schilder, was ds. Jac. Eringa. Op 18 november 1928 deed hij zijn intrede en bleef bijna 30 jaar als predikant, tot zijn emeritaat op 31 december 1957. Hij was een aimabele, erudiete man en heeft zich bij velen geliefd gemaakt, niet alleen bij zijn eigen gemeenteleden.

In de tijd van ds. Eringa kwam het kerkelijk verenigingsleven tot bloei. Hij zat al snel in de regelingscommissie van de eerste openluchtmeeting voor jongelings- en meisjesverenigingen op gereformeerde grondslag van de classis Leiden waaraan 35 verenigingen deelnamen. De eerste bijeenkomst op 7 september 1929 op het kasteelterrein van Oud-Poelgeest was een groot succes en werd tot de tweede wereldoorlog ieder jaar gehouden.

Ds. Eringa was een aanwezige verschijning in het dorp. Hij vertegenwoordigde zijn gemeente bij vele publieke, kerkelijke en maatschappelijke gelegenheden door *acte de présence* te geven en soms een toespraak te houden of een vergadering te besluiten met gebed.

*Een nieuwe gereformeerde kerk aan de Mauritslaan (1934)*¹⁵

Al in 1925 dacht de kerkenraad volop na over een nieuw kerkgebouw voor de groeiende gereformeerde gemeente. In april 1930 kocht zij bouwgrond aan de Mauritslaan. De bouw moest worden uitgesteld omdat na jaren van hoogconjunctuur in 1929 de aandelenbeurs op Wall Street was ingestort en er wereldwijd een economische crisis uitbrak. Maar toen in 1932 's zondags drie keer een kerkdienst moest worden gehouden, werd besloten architect Kraan opdracht te geven voor een ontwerp. Hij ontwierp een kruiskerk met hoge dakruiter. Jan den Ouden was voorzitter van de Commissie van Beheer en trad op als opdrachtgever namens de kerkenraad. In september 1933 werd de bouw van de kerk met kosterwoning en vergaderlokalen aanbesteed onder protestants-christelijke aannemers. De nieuwe kerk kreeg ongeveer 650 zitplaatsen.

* **Ds. Jacob (Jaap) Eringa** (1894-1958) uit Nieuwe Pekela, was van 1928-1957 predikant van de gereformeerde kerk van Oegstgeest. Hij stamde uit een predikantenfamilie van het Friese Réveil. Hij trouwde in 1927 met Elisabeth Eland (Betty) Andriessen (1905-1975). Zij woonden in de pastorie, Wilhelminapark 23, Oegstgeest, waar vier kinderen werden geboren.

Daarmee werd de 'Kerkbouwkwestie' geboren, een onverkwikkelijke ruzie tussen de kerkenraad en (enkele leden van) het Comité van Zes die steeds verder escaleerde.

*Advertentie openluchtmeeting 7 september 1929.*¹⁴

Op 11 november 1933 legde ds. Eringa de eerste steen op de plaats waar de ingang van de kerk zou komen. Ter gelegenheid van deze gebeurtenis is een oorkonde opgemaakt, ondertekend door de toenmalige leden van de kerkenraad en de Commissie van Beheer en later ingemetseld achter een herdenkingssteen (zie voor de namen het bijschrift bij de afbeelding op de eerste pagina van dit hoofdstuk).

Ds. Eringa legt de eerste steen van de gereformeerde kerk, Mauritslaan 12, Oegstgeest, onder toezien van architect Kraan. Links achter Kraan, en profiel, Jan den Ouden, 11 november 1933.

van Beheer het kerkgebouw plechtig over aan de kerkenraad. Maar eerst bedankte hij vele personen, commissies en verenigingen, die een bijdrage hadden geleverd.

Orgelfonds en damescomité¹⁶

De eerste paar jaar moest de kerkgemeente zich behelpen met een hulporgel dat te klein was voor de grote kerkzaal. Het geld voor een definitief orgel ontbrak. De kerkenraad riep een orgelfonds in het leven waarvan Jan den Ouden voorzitter werd. Deze commissie stelde een damescomité in om geld in te zamelen. Hierin namen zitting de dames Ausma (presidente), Woudstra (vice-presidente), Van Egmond (secretaresse) en Van den Bos (penningmeesteres).*

Na maandenlange voorbereiding organiseerde dit comité in de Rehobothkapel een grote, driedaagse bazaar ten bate van het orgelfonds, van 6 tot 8 november 1934. De offervaardigheid was groot, de opbrengst was maar liefst f 1000. In de jaren daarna bleef het comité ernaar streven met culturele avonden 'op aangename wijze de mensen het geld uit den zak te kloppen'. Op deze avonden traden zangers en muziekverenigingen van elders op,

* De comitéleden waren allen lid van de dameskrans Priscilla.

Wilhelmina Jacobina Ausma-Swarts (1888-1944) was getrouwd met Jan Ausma, medeondertekenaar van de oorkonde op de eerste pagina van hoofdstuk 8.

Adriana Woudstra-van Leeuwen (1872-1959) was getrouwd met ds. Titte Woudstra (1864-1931), emeritus predikant van de gereformeerde kerk van Leiderdorp. Zij was een tante van Adriana den Ouden, de jongste zus van haar moeder (hoofdstuk 3, paragraaf 3.5). In 1927 waren zij met vier nog thuiswonende kinderen verhuisd van de pastorie in Leiderdorp naar Oegstgeest.

Margaretha Hubertha van Egmond-van Leeuwen (1872-1956) was getrouwd met T. van Egmond (eerdere voetnoot).

Marijtje van den Bos-Buurman (1902-1997) was getrouwd met Albertus van den Bos (1899-1975), boekhouder bij veiling Flora en kerkenraadslid. Zij zat in de zendingscommissie van de kerk.

Op donderdagavond 6 september 1934 werd de kerk aan de Mauritslaan (Mauritskerk) in gebruik genomen. Het was een modern en comfortabel gebouw. Het was licht en ruim en had centrale verwarming en elektrische verlichting. Het was een feestelijke gebeurtenis en de kerk was overvol. Behalve lokale hoogwaardigheidsbekleders en predikanten van zusterkerken, de eigen kerkenraad en leden van talrijke commissies en comités gaven ook een aantal kerkelijke verenigingen *acte de présence*. Jan den Ouden sprak als voorzitter van de Commissie van Beheer de kerkgemeente toe – 'Broeders en Zusters! ...'. Hij haalde de geschiedenis van de Rehobothkapel en de voorgeschiedenis van de Mauritskerk op en droeg namens de Commissie

werden gedichten gedeclameerd of las Jan Hendrik de Groot, een bekende protestants-christelijke schrijver en dichter, voor uit eigen werk. En er waren kerkconcerten.

Kosten noch moeite werden gespaard en eind 1939 werd een nieuw orgel van het gerenommeerde bedrijf Pels & Zoon uit Alkmaar in de orgelnis geplaatst. Op woensdagavond 29 november 1939 werd het plechtig in gebruik genomen door de organiste van de kerk, mejuffrouw H.W.M. Gunst. Jan den Ouden sprak over de geschiedenis van het orgelfonds en bedankte allen die een bijdrage hadden geleverd, in het bijzonder het orgel-damescomité. Daarna droeg hij het orgel namens de orgelcommissie over aan de kerkenraad.

Gebruik Mauritskerk¹⁸

Achter de kerk waren drie ruime vergaderlokalen op de begane grond, waaronder de consistorie en het catechisatielokaal. Ook kwamen daar kerkelijke verenigingen bijeen en was er een bibliotheek met stichtelijke literatuur.

Op de eerste verdieping was een grote zaal die voor uiteenlopende doeleinden kon worden gebruikt ('bovenzaal'). Daar organiseerde bijvoorbeeld de AR-Propagandaclub 'Voor God, Koningin en Vaderland' onder leiding van H. Veenstra in september 1935 zijn wintercampagne met een lezingencyclus. C.J. Woudstra hield een lezing over 'sovereiniteit in eigen kring', een kernbegrip van de staatsleer van de antirevolutionairen (zie kader ARP). De AR-Kiesvereniging kwam ook geregeld in de bovenzaal bijeen voor haar bestuurs- en ledenvergaderingen. Op 7 januari 1936 hield dr. P.G. Knibbe bijvoorbeeld een lezing over 'De overheid en het terrein der gemeene gratie', ofwel over de houding die gereformeerden kunnen en moeten innemen in de politiek.' Verder organiseerde de zendingscommissie van de kerk lezingen, zoals eerder in de Rehobothkapel. Ook werd de bovenzaal gebruikt voor kleinere culturele avonden.

De kerkzaal werd buiten de kerkdiensten om alleen gebruikt voor grote bijeenkomsten, zoals de culturele avonden die het dames-orgelcomité organiseerde. Eind 1936 werd daar de propaganda-film 'De Vrije Universiteit' vertoond, terwijl ds. Eringa een inleiding hield over de wetenschappelijke vooruitgang en de betekenis van de VU voor het calvinistische leven. Ook werd de kerkzaal opengesteld als de hele kerkgemeente opgeroepen werd voor een bijeenkomst. Maar de jaarvergaderingen van de jeugdverenigingen werden daar niet meer gehouden. In november 1934 kwamen zij voor het laatst in de Rehobothkapel bijeen, daarna hielden zij hun jaarfeesten in gebouw Irene.

* De term gemene gratie was afkomstig van Abraham Kuyper om het terrein aan te geven waar God de mens meer vrije keus liet en waarover de bijbel zich niet uitliet.

Pieter Gerardus Knibbe (1894-1969), secretaris van de Kamer van Koophandel voor Rijnland te Leiden, was getrouwd met Hendrika Kuyper (1901-1998). Zij woonden in de Raadsherenbuurt. Hij was ouderling en zat in het schoolbestuur van de Leidse Houtschool en was actief voor de ARP van Leiden.

** Toen de gereformeerde kerk in 1996 een Samen-op-weg-kerk werd met de hervormde kerk, kreeg hij de naam Regenboogkerk. Sinds 2004 is hij een PKN-kerk samen met het Groene Kerkje.

Het nieuwe orgel, geplaatst in de orgelnis van de Mauritskerk, 1939.¹⁷

*Gereformeerde kerk Mauritslaan 12 Oegstgeest (tegenwoordig Regenboogkerk), eigen foto 2022.***

In september of oktober 1935 verkocht de kerkenraad de Rehobothkapel aan de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden, afdeling Leiden-Oegstgeest die er om de twee weken een dienst hield. Zij gaven de Rehobothkapel een nieuwe naam: Willem de Zwijgerkerk.¹⁹

Na de verkoop maakten de kerkelijke verenigingen en clubs van de gereformeerden voor hun grotere vergaderingen vooral gebruik van het gebouw 'Irene' dat na de komst van de hervormde Pauluskerk (1932) aan de Warmonderweg niet langer gebruikt werd als kerk.

Ds. Eringa benadrukte dat koningin Wilhelmina steeds de autonome positie van de kerk had gerespecteerd, typisch uitvloeisel van de gereformeerde leer van de soevereiniteit in eigen kring.

Een enkele keer deden de gereformeerden en hervormden iets samen, bijvoorbeeld de gecombineerde herdenkingsdienst in de Mauritskerk op 5 september 1938 ter gelegenheid van het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. De hervormde predikant T.J. Jansen Schoonhoven blikte met dankbaarheid terug op de afgelopen 40 jaar waarin de vorstin en het Nederlandse volk samen veel moeilijkheden hadden overwonnen met Gods hulp. Ds. Eringa benadrukte dat koningin Wilhelmina steeds de autonome positie van de kerk had gerespecteerd, typisch uitvloeisel van de gereformeerde leer van de soevereiniteit in eigen kring (zie kader ARP).²⁰

Uit het voorgaande is gebleken dat Jan den Ouden aan de wieg heeft gestaan van de stichting van de gereformeerde kerk van Oegstgeest en zijn bestuurlijke talenten heeft ingezet voor de bouw van de Rehobothkapel en de Mauritskerk. Daarnaast was hij jarenlang lid van de kerkenraad als diaken of ouderling en bovendien lid van de commissie van beheer, ook na de bouw van de Mauritskerk.

8.3. ONDERWIJS VOOR GEREFORMEERDEN IN OEGSTGEEST*

In 1920 waren in Oegstgeest twee protestants-christelijke lagere scholen: een gereformeerde school aan de Hoge Morsweg uit 1907 (Morsschool) en een hervormde school aan de Endegeesterstraatweg uit 1909. Beide scholen stonden open voor kinderen van een ander protestants geloof en presenteerden zich als 'christelijke school'. De Morsschool zou voor de kinderen Den Ouden een goede keus zijn, maar lag veel te ver weg. Daarom kozen zij voor de christelijke school aan de Endegeesterstraatweg (hoofdstuk 4, paragraaf 4.2).

De hervormde school aan de Endegeesterstraatweg²²

Op 26 oktober 1920, de dag dat de Wet op het Lager Onderwijs in het Staatsblad verscheen, hing de hervormde school de vlag uit. Deze wet gaf uitvoering aan de financiële gelijkstelling van het bijzonder onderwijs met het openbaar onderwijs in de Grondwet van 1917 en markeert het einde van de jarenlange schoolstrijd (zie kader Schoolstrijd).

Het bestuur van de school aan de Endegeesterstraatweg bestond uit de hervormde kerkenraad plus twee kerkleden. De vereniging voor Christelijke Belangen te Oegstgeest wist in april 1923 gedaan te krijgen dat aan het schoolbestuur twee gereformeerden werden toegevoegd: A.T. Kraan en J. den Ouden.

De groei van Oegstgeest en de bloei van het bijzonder onderwijs maakten uitbreiding en

* In deze paragraaf zijn alleen scholen voor het basisonderwijs in Oegstgeest beschreven.

DE SCHOOLSTRIJD (1840-1920)²¹

De inzet van de schoolstrijd was de erkenning en de financiële gelijkstelling van bijzonder onderwijs. Vóór de Grondwet van 1848 bestonden er alleen publieke scholen en was het oprichten van een school op christelijke grondslag niet toegestaan.

De Grondwet van 1848 legde de vrijheid van onderwijs als grondrecht vast, ook particulieren mochten nu bijzondere scholen oprichten. De overheid moest wel in elke gemeente een openbare school oprichten, maar daarnaast bijzondere scholen respecteren die voldeden aan de kwaliteitseisen van de onderwijswet van 1857.

Probleem bleef dat de overheid bijzondere scholen niet financieel ondersteunde. Uit onvrede daarmee richtte de antirevolutionaire voorman Groen van Prinsterer in 1860 de VERENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS (CNS) op om protestants-christelijke scholen te ondersteunen. Bij deze vereniging sloten zich veel 'gemengde' scholen aan waarvan de stichters tot meer dan één geloofsrichting hoorden. Een groep Afscheidenen richtte in 1868 een eigen VERENIGING VOOR GEREFORMEERD SCHOOLONDERWIJS (VGS) op. Na Groen van Prinsterers dood (1876) namen A.F. de Savornin Lohman en Abraham Kuiper de antirevolutionaire leiding over.

De onderwijswet van 1878 stelde veel hogere kwaliteitseisen, ook aan bijzondere scholen, maar nog steeds zonder financiële tegemoetkoming. Zowel katholieken als de orthodox-protestanten verzamelden een ongekend aantal handtekeningen die zij de koning aanboden met de smeekbede de wet niet te ondertekenen. Voor de antirevolutionairen was dit 'Volkspetitionnement van 1878' een groot succes, ook al hield het de wet niet tegen. Tijd voor de volgende twee stappen. Ten eerste de oprichting van de 'UNIE: SCHOOL MET DEN BIJBEL' (1879), onder voorzitterschap van De Savornin Lohman. De Unie organiseerde jaarlijkse 'Unie-collectes' in hervormde en gereformeerde kerken en collecteerde huis aan huis, bedoeld als extra ondersteuning voor 'scholen met de Bijbel'. Ten tweede de oprichting van de ARP (1879) onder leiding van Abraham Kuiper (zie kader ARP).

Als reactie op de toenemende invloed van de orthodoxe-gereformeerde verenigingen na de tweede kerkscheuring van 1886 binnen de hervormde kerk (Doleantie), richtte een groep hervormden de VERENIGING VOOR CHRISTELIJK VOLKSONDERWIJS (1891) op, een belangenvereniging voor specifiek hervormde scholen.

Pas toen de liberalen stemmen verloren aan de christelijke partijen, waren zij bereid tot gematigde subsidies. De eindoverwinning kwam met de Grondwet van 1917 die volledige financiële gelijkstelling garandeerde. De christelijke partijen moesten in ruil instemmen met het algemeen en vrouwenkiesrecht, de wens van de liberalen en socialisten. Dit historische compromis tussen christelijke en niet-christelijke partijen staat bekend als de 'PACIFICATIE VAN 1917'. De onderwijswet van 1920 vormde het sluitstuk. De rijksoverheid bekostigde voortaan het personeel van bijzondere scholen en de gemeenten financierden de schoolgebouwen, leermiddelen en dergelijke. De christelijke scholen gingen gouden tijden tegemoet. In de jaren dertig waren de bijzondere scholen veruit in de meerderheid. Van de basisscholen was nog maar een derde openbaar en twee derde bijzonder. Dat is nog steeds zo.

* Bijzondere scholen geven les vanuit een godsdienst of levensovertuiging.

De rijksoverheid bekostigde voortaan het personeel van bijzondere scholen en de gemeenten financierden de schoolgebouwen en leermiddelen.

Heropening van de lagere school aan de Endegeesterstraatweg na de uitbreiding van 1924, 13 januari 1925.

Het schoolbestuur en schoolpersoneel met hun partners, ter gelegenheid van de heropening van de christelijk-hervormde lagere school aan de Endegeesterstraatweg, na de uitbreiding en verbouwing van 1924. Zittend, 2e van links: Adriana den Ouden, 1e staande rij, 3e van links Arnold Kraan en 5e van links: Jan den Ouden, 13 januari 1925.

grootscheepse restauratie of vernieuwbouw nodig. Dat werd gerealiseerd in 1924, naar ontwerp en onder leiding van architect Kraan. Hij had al een naam opgebouwd op het gebied van ver- en uitbouw van scholen in Leiden en omgeving. De school kreeg een heel andere gedaante, met een andere hoofdingang, zes lichte lokalen en een vergaderruimte voor onder andere ouderavonden. Op 13 januari 1925 was de officiële heropening. Op de voorgevel stond boven de ingang een gevelsteen met de tekst: 'School der Ned. Herv. Gemeente'. Een verzoek van gereformeerde zijde om de tekst te veranderen in 'Christelijke School' wees het schoolbestuur af.

Toen in april 1927 een comité van gereformeerde ouders opnieuw bij de voorzitter van het schoolbestuur, ds. Jansen Schoonhoven, aandrang op wijziging van de bestuursamenstelling, wilde de predikant alleen overleggen met de Vereniging voor Christelijke Belangen te Oegstgeest. Een bespreking met de voorzitter van deze vereniging, ds. Gunst, leidde niet tot een doorbraak, het verzoek moest schriftelijk worden voorgelegd aan de hervormde kerkenraad.

Het hete hangijzer was dat hervormde school was aangesloten bij de hervormde Vereniging voor Christelijk Volksonderwijs en daardoor met handen en voeten gebonden aan de hervormde kerk. Dat stond volgens Gunst nauwere samenwerking met de gereformeerden in de weg. Om uit de impasse te raken achtte hij het nodig de school uit de Vereniging voor Christelijk Volksonderwijs los te maken en aan te sluiten bij de Vereniging voor Christelijk Nationaal Onderwijs die openstond voor alle confessionele scholen. In de tweede plaats was het zaak om het schoolbestuur onder

te brengen in een vereniging. De hervormde kerkenraad gaf niet toe en liet alles bij het oude. Dit was aanleiding voor de Vereniging voor Christelijke Belangen om een christelijke school op te richten waar gereformeerden meer zeggenschap kregen. Dat werd de Leidse Houtschool (hierna).

Pas rond het 25-jarig jubileum van de hervormde school (1934) besloot de kerkenraad de inrichting en samenstelling van het schoolbestuur aan te passen. Hij richtte een vereniging van 'begunstigers' van de hervormde school op die het schoolbestuur overnam. Voortaan kwamen alleen de voorzitter en in elk geval één bestuurslid uit de kerkenraad.

* **Teunis Johannes Jansen Schoonhoven** (1872-1951) was predikant van de hervormde kerk van Oegstgeest van 1924 tot zijn emeritaat in 1942. Als hervormd predikant was hij bestuursvoorzitter van de hervormde school.

De vijf overige leden werden gekozen door 'begunstigers' van de school: ouders van (oud) leerlingen. Hiervan moesten in elk geval twee belijdend lid zijn van de hervormde kerk. De school bleef aangesloten bij de hervormde Vereniging voor Christelijk Volksonderwijs. A.T. Kraan en J. den Ouden, die al in 1923 in het schoolbestuur van de hervormde school waren gekomen, bleven in het bestuur tot respectievelijk 1937 en 1938.

De Leidse Houtschool (1932)²³

De houding van het hervormde schoolbestuur was voor de Vereniging voor Christelijke Belangen aanleiding een nieuwe school op te richten. Zij gaf op een bijeenkomst in de Rehobothkapel in oktober 1928 een voorlopig comité de opdracht een christelijke schoolvereniging in het leven te roepen. Dit comité richtte de 'Vereniging tot Stichting en Instandhouding van Scholen met den Bijbel te Oegstgeest' op om te komen tot een school 'op gereformeerde grondslag'. Ds. Gunst trok de kar.

Eind 1929 wendde de vereniging zich tot de gemeente Leiden met het verzoek medewerking te verlenen aan de stichting van een school voor gewoon lager onderwijs in de omgeving van de Rijnsburgerweg. Na een positief preadvies van Burgemeester en Wethouders in maart 1930 wees de gemeenteraad het voorstel af na een heftig onderwijsdebat. Uiteindelijk moest zij toch berusten in de komst van een school omdat aan alle eisen van de Onderwijswet van 1920 was voldaan. De gemeente wees vervolgens een stuk bouwgrond aan in de Raadsherenbuurt, aan de Adriaan Pauwstraat. Architect Kraan kreeg de opdracht een ontwerp te maken. De feestelijke opening van de Leidse Houtschool vond plaats op 30 augustus 1932. Zij ging van start met 81 leerlingen, deels gereformeerde kinderen die overstapten van de hervormde school. In zes jaar tijd verdubbelde het aantal leerlingen. De kinderen Kraan en Den Ouden bleven op de hervormde school.

De Leidse Houtschool was bedoeld voor leerlingen uit Oegstgeest en de aangrenzende wijken van Leiden, de Raadsherenbuurt en de Vogelwijk. Leerlingen uit die wijken hoefden dan niet de 'gevaarlijke' spoorwegovergang aan het begin van de Rijnsburgerweg over te steken om naar een school in het centrum van Leiden te gaan. Daarnaast was de school niet alleen bestemd voor gereformeerde maar ook voor hervormde leerlingen.

Zo kregen de inwoners van Oegstgeest er een derde protestants-christelijke school bij. Deze stond weliswaar niet op Oegstgeester grondgebied maar werd toch beschouwd als een school van Oegstgeest. Hij was opgericht om te voorzien in de behoefte aan onderwijs voor kinderen uit het gebied tussen Oegstgeest en de Poelbrug in Leiden, ter hoogte van Rijnsburgerweg 33. Dit gebied behoorde tot het kerkelijk gebied van de gereformeerde kerk van Oegstgeest. Regionale kranten plaatsten berichten over de school altijd onder 'Oegstgeest'. Ook deden het personeel en de leerlingen van de school mee aan evenementen in Oegstgeest, zoals de aubade op Koninginnedag en de kinderoptochten. De jaarvergadering van de school

* In dit comité hadden verder zitting J.H. Belgraver, A.B. Breebaart, J.W. Bonda en P.G. Knibbe.

De pas geopende Leidse Houtschool, Adriaan Pauwstraat 1 in Leiden, 1932-1933.²⁴

stemde in 1939 unaniem in met het verzoek van 55 ouders, die tevens lid waren van de Oranjevereniging, om de Leidse Houtschool de Oranjefeesten met de andere Oegstgeester scholen mee te laten vieren. Tot slot besloten de drie 'Oegstgeester' scholen – Morsschool, hervormde school en Leidse Houtschool – in 1934 nauw met elkaar samen te werken. Zij stelden een contactcommissie in met twee vertegenwoordigers uit elk schoolbestuur.

Opheffing Vereniging voor Christelijke Belangen te Oegstgeest (1932)²⁵

In juni 1932 kwam de Vereniging voor Christelijke Belangen te Oegstgeest voor de laatste keer bijeen. Zij was in 1921 opgericht om voor de gereformeerden in Oegstgeest pionierswerk te verrichten ten behoeve van het opbouwen en inrichten van een gereformeerde zuil (paragraaf 8.2.). De inspanningen van de vereniging hadden de beoogde vruchten afgeworpen. Daarmee oordeelde voorzitter Gunst dat de vereniging haar taak feitelijk had beëindigd. De vergadering nam daarop het besluit de vereniging op te heffen.

Wat bleef was het gebouw voor Christelijke Belangen te Oegstgeest dat in 1927-1928 aan de Hoge Morsweg werd gebouwd, direct naast en verbonden met de Morsschool. Aan dit gebouw bestond behoefte in de decentraal gelegen Morswijk. Een legaat van oud-wethouder G. Boon en fondsenwerving maakten de bouw mogelijk. Het ontwerp was van architect Kraan. Het heeft tot ver na de oorlog dienstgedaan als gemeenschapscentrum voor het Morskwartier.

Groepsfoto met elf heren uit het familiearchief, zonder nadere aanwijzing van datum, locatie of gelegenheid. Te herkennen zijn vier gereformeerde mannen die actief waren in de Vereniging voor Christelijke Belangen en de ARP. Zittend: C. de Graaf, n.n., T. van Egmond en Jan den Ouden, staand in het midden A.T. Kraan, 1922-1927.

8.4. JAN DEN OUDEN EN DE ANTIREVOLUTIONAIRE GEMEENTEPOLITIEK

Vanuit zijn gereformeerde achtergrond was Jan den Ouden lid van de ARP. Hij zat van 1927 tot zijn overlijden in 1959 onafgebroken voor deze partij in de gemeenteraad.

De AR-Kiesvereniging van Oegstgeest²⁷

De AR-Kiesvereniging 'Nederland en Oranje' van Oegstgeest die kandidatenlijsten samenstelde voor de gemeenteraadsverkiezingen, was volgens overlevering direct bij het ontstaan van de ARP in 1879 opgericht met 25 leden. Het is niet bekend door wie, documenten ontbreken. In maart 1929 vierde de vereniging haar 50-jarig jubileum in een afgeladen Rehobothkapel, onder leiding van voorzitter J.W. Bonda.* Het ledental was toen opgeklimmen tot 90.

* Eerdere voorzitters waren T. van Egmond (1896-1922), J.C. Wirtz (1922-1926) en Ds. J.W. Gunst (1926-1928), in 1930 werd T. van Egmond opnieuw (waarnemend) voorzitter.

Jan Willem Bonda (1892-1966), handelaar in veevoeder, was getrouwd met Jozina van den Heuvel (1893-1968). Hij zat, behalve in de AR-Kiesvereniging, in het comité dat de Leidse Houtschool oprichtte.

Portret Jan den Ouden, ca. 1930.

DE ANTI-REVOLUTIONAIRE PARTIJ (ARP) EN HET BEGINSSELPROGRAMMA

Abraham Kuiper (1837-1920) richtte in 1879 de ARP op met een eigen beginselprogramma, de eerste politieke partij in Nederland. Er werd toen op personen gestemd niet op partijen. Er bestonden wel politieke stromingen en plaatselijke kiesverenigingen, maar geen landelijke partijorganisaties. De naam antirevolutionair was ontleend aan de politieke stromingen die vanaf 1830 in Nederland en omliggende landen het gedachtegoed van de Franse Revolutie gingen bestrijden. In Nederland, waar Groen van Prinsterer (1801-1876) de belangrijkste woordvoerder was, kreeg deze richting aanhang in de orthodoxe vleugel van de hervormde kerk en onder de gereformeerden van de kerkscheuring van 1834 (zie kader Ledeboeriaanse Gemeente hoofdstuk 2, paragraaf 2.3).

Vanaf 1851 werden lokale kiesverenigingen opgericht met de naam 'Nederland en Oranje'. De naam moest de antirevolutionaire gedachte oproepen van een historisch gegroeid verbond tussen het huis van Oranje, de Nederlandse staat en de gereformeerde natie. Kuiper probeerde tevergeefs Groen van Prinsterer te bewegen deze kiesverenigingen te bundelen. Hij kreeg steun van De Savornin Lohman (1837-1924) die samen met hem de leiding van de antirevolutionaire overnam van Groen van Prinsterer. Zo ontstond de ARP als een federaal verband, aangestuurd door een Centraal Comité. Lokale kiesverenigingen gingen hiervan deel uitmaken door het verkiezingsprogramma te aanvaarden. De Savornin Lohman werd in 1879 AR-woordvoerder in de Tweede Kamer. In 1893-1894 kwam het tot een breuk tussen de twee leiders. De Savornin Lohman richtte een eigen partij op waaruit de Christelijk-Historische Unie (CHU) ontstond. De CHU kreeg veel aanhang onder hervormden, de ARP onder gereformeerden. De Savornin Lohman wees de scherpe scheiding af die Kuiper maakte tussen 'gelovigen' en 'ongelovigen'. Voor Kuiper vormden de 'ongelovigen' – liberalen en socialisten – de vijand die fel bestreden moest worden.

Kuiper en zijn volgelingen baseerden hun politieke programma op hun theorie van 'sovereiniteit in eigen kring'. Staat en samenleving zijn opgebouwd uit 'levenskringen', zoals gezin, kerk, staat en school, elk met een eigen taak en doel. Elke kring moest op zijn eigen terrein autonoom kunnen beslissen, 'soverein' zijn. Vanuit dit idee bestreed de ARP de liberalen en socialisten. Liberalen legden te grote nadruk op individuele beschikkingsmacht. Dat deed geen recht aan de taken die God in de bijbel voorschreef aan de gehuwde man en vrouw. Socialisten wilden staatsmacht ten koste van de autonomie van gezin, kerk en school.

De CHU en de ARP stonden anders tegenover het vrouwenkiesrecht. Na jarenlang verzet gingen zij overstap bij de Grondwetsherziening van 1917, in ruil voor gelijkstelling van het bijzonder onderwijs (zie kader Schoolstrijd). De CHU gaf uitvoering aan zowel het actief als het passief vrouwenkiesrecht, maar de ARP ging niet verder dan strikt nodig. Vrouwen moesten stemmen, omdat er een wettelijke opkomstplicht bestond. Maar de partij verbood AR-kiesverenigingen vrouwen verkiesbaar te stellen. In 1953 hief de partij dit verbod op en het duurde tot 1959 voordat de eerste vrouw voor de ARP in de gemeenteraad kwam.²⁶

Kuiper en zijn volgelingen baseerden hun politieke programma op hun theorie van 'sovereiniteit in eigen kring'.

Staat en samenleving zijn opgebouwd uit 'levenskringen', zoals gezin, kerk, staat en school, elk met een eigen taak en doel.

Eerst stelden de drie kiesverenigingen van Oegstgeest, de liberale, de katholieke en de protestantse, samen een kandidatenlijst op; vervolgens werd op personen gestemd. In 1897 kwam de AR-Kiesvereniging als eerste met een eigen kandidaat. De andere partijen lieten zich hierover honend uit, in Oegstgeest was men niet van 'partijpolitiek' gediend. Het eerste gemeenteraadslid voor de ARP werd een feit toen Gerrit Boon uit de Morswijk in 1908 werd geïnstalleerd. Hij bleef aan tot zijn dood in januari 1921 en maakte samen met Van Egmond de ARP in Oegstgeest tot een serieuze gesprekspartner.

Mede dankzij de schoolstrijd kreeg de ARP bij de gemeenteraadsverkiezing van 1919 drie van de elf raadszetels. Naast Boon kwamen Van Egmond en De Graaf in de raad. Boon en Rubenkamp (RK) werden wethouder. Toen Boon in 1921 overleed, volgde Van Egmond hem op als wethouder.

In 1923, niet lang na de verhuizing naar de Prins Hendriklaan, kwam Jan den Ouden voor de ARP op de kandidatenlijst, maar nog op een onverkiesbare plaats. Voor hem stonden acht mannen, vier oudgedienden uit 1919 en vier nieuwkomers net als hij. Zeven van de negen kandidaten waren actief bij de instituering van de gereformeerde kerk en de bouw van de Rehobothkapel. En zoals te verwachten bij de overgang van een agrarische gemeente naar een villadorp kwam de helft uit de agrarische sector (T. van Egmond, C. de Graaf, A. van Delft en C. Vianen) en de andere helft uit de bouwwereld (H. Wilms, A.T. Kraan, W. Anholts en Jan den Ouden). Alleen J.C. Wirtz kwam uit de onderwijswereld. Dat jaar verloor de ARP haar derde zetel weer. Van Egmond en De Graaf kwamen in de raad.

Jan den Ouden in de gemeenteraad

In 1927 plaatste de AR-Kiesvereniging Jan den Ouden op de vierde plaats van de kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezing. Vóór hem stonden T. van Egmond, L. van Esch en C. de Graaf. Een aantal leden plaatste een advertentie met een oproep om op de Graaf te stemmen. Uit deze aanbeveling blijkt dat N. Bink, een goede vriend van de familie Den Ouden nog uit Leiden, en zijn aangetrouwde oom D.J. Rotteveel actief waren in de AR-kiesvereniging.* De ARP kreeg bij de verkiezingen twee zetels. Omdat Van Egmond en Van Esch van hun zetel afzagen, kwam Jan den Ouden met De Graaf in de raad.

Nieuwe Leidsche Courant. Aanbeveling om op De Graaf te stemmen, 24 mei 1927.

De belangrijkste onderwerpen waar de gemeenteraad zich in die periode over boog waren: 'uitbreidingsplannen', verbreding en aanleg van nieuwe wegen, straatverlichting, nutsvoorzieningen zoals gas, water en elektriciteit en subsidies aan particuliere verenigingen en bijzondere scholen voor het bekostigen van leermiddelen en de (ver)bouw van schoolgebouwen. De in 1925 opgerichte woningbouwvereniging Buitenlust begon met de bouw van

* Nicolaas Bink (1889-1957), groenteteler, was getrouwd met Cornelia Rotteveel (1891-1943).

Jan en Adriana waren vanaf het begin van hun huwelijk in Leiden met dit echtpaar bevriend. Hij was actief in de AR-kiesvereniging van Oegstgeest. Zij was een dochter van J.W.H. Rotteveel, winkelier in ruste, overbuurman van Jan en Adriana en medeondertekenaar oorkonde 1933 (Commissie van Beheer), eerste pagina hoofdstuk 8.

D.J. Rotteveel, biersteker in ruste, was een broer van J.W.H. Rotteveel en een oom van Cornelia Bink-Rotteveel. Hij had jarenlang in de gemeenteraad van zijn vorige woonplaatsen gezeten.

sociale woningen voor arbeiders in de Indische buurt aan de westkant van Oegstgeest. En in 1930 kwam het derde en laatste villapark gereed, het Oranjepark, met de Oranjelaan, het Van Griethuijsenplein, de Waldeck Pymontlaan en de lanen ten noorden ervan tot aan het Bos van Wijckerslooth.²⁸

De verslagen van de raadsvergaderingen geven een goed beeld van de publiek-private samenwerking die van Oegstgeest een mooie en comfortabele woonplaats maakte met goede scholen. De gemeente stimuleerde en faciliteerde particuliere initiatieven en stuurde aan op een bepaald einddoel. En als een project was afgerond markeerden zij dat feestelijk, zoals de officiële opening van het Oranjepark in 1930.

Opening Oranjepark. Bij de ingang van de Oranjelaan knipt burgemeester Van Griethuijsen (met baard) het lint door, terwijl Rubenkamp, directeur van de Exploitiemaatschappij naast hem, het lint ophoudt. Rechts van de burgemeester, links achter de dame met bontjas, staat Jan den Ouden (met snor en gleufhoed), 9 januari 1930.

Jan den Ouden in de gemeenteraad bij de laatste vergadering met burgemeester Van Griethuijsen. Zittend v.l.n.r. C. de Graaf (ARP, wethouder), H.W. Rubenkamp (RK), J.G.M. van Griethuijsen, N. Zandbergen (CHU, wethouder), J.J. Nijssen (RK). Staand v.l.n.r. M.C. van der Burg (CHU), H. Varekamp (Gemeentebelang), C. Bakker (Gemeentebelang), C.P.J. Paardekooper (RK), J. Uittenboogaard (CHU), A. van Breda (CHU) en J. den Ouden (ARP), 17 december 1929.

Bij de verkiezingen van 1931 was het aantal inwoners gegroeid tot meer dan 6.000. Daarom werd de gemeenteraad uitgebreid tot dertien plaatsen. De Graaf stelde zich niet meer verkiesbaar. Jan den Ouden stond op nummer één en kwam met Van Egmond en Kraan in de raad. Rubenkamp (RK) en Zandbergen (CHU) werden wethouder.

Nieuw was in 1931 de radiodistributie waarvoor de gemeente een concessie moest verlenen. Ook hield de raad zich bezig met grootscheepse uitbreidingsplannen, in 1932 voor de bebouwde kom en in 1933 voor de onbebouwde kom. De plannen waren bedoeld voor een verre toekomst waarin Oegstgeest 25.000 inwoners zou tellen. Zij voorzagen in volkshuisvesting en een wegennet dat moest aansluiten op de geplande Rijksweg Den Haag-Amsterdam en op Leiden en de badplaatsen. De plannen zijn niet uitgevoerd zoals zij er lagen. Waarschijnlijk gooide de economische crisis en later de oorlog roet in het eten.

Aanleg Leidse Hout en werkverschaffing. Op de achtergrond huizen aan de Warmonderweg in Oegstgeest, 1929-1932.³¹

Overal in het land verschenen crisiscomités, steunregelingen van overheidswege en werkverschaffingsprojecten. De gemeente Leiden zette al in 1928 werklozen in bij de aanleg van de Leidse Hout.²⁹ Oegstgeest had geen groot werkverschaffingsproject. Hooguit gaf de gemeente als crisismaatregel circa tien werklozen werk bij gemeentewerken. Eind 1931 stelde zij een steunregeling vast om bij vorst en andere bijzondere omstandigheden, kostwinners die niet bij een werkverschaffingsproject terecht konden financieel te steunen. De uitvoering droeg de gemeente op aan een commissie van advies inzake een werkloosheidsuitkering en aan het burgerlijk armbestuur in nauwe samenwerking met de diaconale armenzorg van de plaatselijke kerken. De adviescommissie werkte ook samen met het crisiscomité van Oegstgeest, een afdeling van het nationale crisiscomité.

Vanaf 1932 probeerden de antirevolutionairen in Oegstgeest hun gelederen te versterken door het oprichten van de AR-Propagandaclub 'Voor God, Koningin en Vaderland'. Op de eerste bijeenkomst schreven 40 dames en heren zich in als lid, vooral jongeren.³⁰ Voorzitter was H. Veenstra, mej. Smit was secretaresse. In mei hield Veenstra een lezing 'Van heidensche tot Calvinistische staat'. In juni sprak mej. A. Colijn over 'Vrouwenkiesrecht', in lijn met het partijstandpunt (zie kader ARP). Zij typeerde de rol die de bijbel de vrouw 'van scheppingswege' voorschrijft als 'een hulpe tegenover den man'. De ARP was daarom principieel tegen algemeen vrouwenkiesrecht. 'Toch mogen we ons niet verzetten tegen hetgeen ons door de wet wordt oplegd, omdat de bijbel het stemrecht voor vrouwen niet rechtstreeks verbiedt. In januari 1933 hield A. van den Bos een referaat over 'Fascisme' en in februari 1933 gaf secretaris P. Van Nieuwkoop een lezing over 'Ontwapening'. Hij hekelde de anti-militaristische vereniging 'Kerk en Vrede' en de 'uiterst linkse partijen' die algehele ontwapening voorstonden. Het onderwerp oorlog en bewapening lag gevoelig bij gereformeerden, er was binnen de classis Leiden al eens een kerklid van het heilig avondmaal geweerd omdat hij lid was van 'Kerk en Vrede'. Deze vijandige manier waarop de sprekers hun tegenstanders bejegenden wekt niet de indruk dat de club andersdenkenden

* **Berendina Smit** (1905-1962), dochter van ouderling Pieter Smit en Berendina Wilhelmina Tesebeld, was ook actief in de jeugdverenigingen (deel II).

wilde overhalen naar het antirevolutionaire standpunt. Zij waren eerder een zelfbevestiging en bedoeld om de eigen jongeren binnenboord te houden en rijp te maken voor deelname aan de plaatselijke politiek. De AR-Propagandaclub in Oegstgeest was overigens geen lang leven beschoren; na 1936 verschijnen er geen berichten meer in de media.

In 1935 waren er weer gemeenteraadsverkiezingen. Een poging van de ARP tot samenwerking met de CHU was in een vroeg stadium mislukt.³² De ARP kwam met een eigen lijst en verloor haar derde zetel aan de liberalen. Voor de ARP namen zitting: T. van Egmond en J. den Ouden. Kraan die op de derde plaats stond viel af. Tot wethouder werden gekozen N. Zandbergen (CHU) en T. van Egmond (ARP). De verkiezing van Van Egmond moet voor de antirevolutionairen een meevaller zijn geweest gezien de teleurstellende verkiezingsuitslag.

Inmiddels had Hitler met de NSDAP, in 1933 in Duitsland de macht overgenomen. Het nationaalsocialisme kreeg ook in Nederland aanhangers die waren verenigd in de Nationaal Socialistische Beweging (NSB). Dat stuitte in Oegstgeest op weerstand, bijvoorbeeld toen NSB leden en hun leider bij de plechtige onthulling van het Koningin Emma-monument in 1936 in het Rosarium aan de Louise de Colignylaan bij de kranslegging de NSB-groet brachten.³³

Na Hitlers machtsovername verhoogde Nederland de defensie-uitgaven. In april 1936 verscheen de Wet tot bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen in het Staatsblad. In elke gemeente moest een luchtbeschermingsdienst worden ingericht. Naast gemeentelijke ontstonden er particuliere luchtbeschermingsverenigingen. Ook in Oegstgeest was er een. Burgemeester Van Gerrevink was erevoorzitter zodat samenwerking verzekerd was.

Tijdens de zittingsperiode 1935-1939 werd van alle kanten gewaarschuwd tegen dictatoriale en totalitaire regimes van het fascisme of nationaalsocialisme. Het stuitte antirevolutionairen tegen de borst dat nationaalsocialisten controle wilden over alle aspecten van het leven van onderdanen, ook op maatschappelijk-cultureel en kerkelijk gebied. Zij werden ook afgewezen door de liberalen en sociaaldemocraten, door de eersten omdat zij het individu ondergeschikt maakten aan het algemeen belang en door de sociaaldemocraten omdat zij de klassenstrijd ontkenen.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1939 vonden plaats aan de vooravond van de tweede wereldoorlog. De zetelverdeling bleef nagenoeg gelijk. Voor de ARP bleven T. van Egmond en Jan den Ouden in de raad. Enkele dagen voor de installatie maakte de Nederlandse regering de algehele mobilisatie bekend. Oegstgeest, waar nooit eerder militairen ingekwartierd waren, herbergde er 2300, de meesten in Oud-Poelgeest.³⁴ De protestantse kerken werkten samen om hen op te vangen in zalen van de Pauluskerk, de Mauritskerk en de Willem de Zwijgerkerk. De ruimtes in de kerken werden 's avonds om 19.00 uur opengesteld en op zondag waren de soldaten ook na de ochtenddienst welkom. Voor gereformeerden was het een plicht om huiselijke warmte te bieden aan hen die huis en haar noodgedwongen moesten verlaten in het landsbelang.*

* Vergelijkbaar met de opvang door gereformeerden aan het begin van de eerste wereldoorlog (hoofdstuk 4, paragraaf 4.1).

Het stuitte antirevolutionairen tegen de borst dat nationaalsocialisten controle wilden over alle aspecten van het leven van onderdanen, ook op maatschappelijk-cultureel en kerkelijk gebied.

Voor gereformeerden was het een plicht om huiselijke warmte te bieden aan hen die huis en haar noodgedwongen moesten verlaten in het landsbelang.

Als wethouders werden opnieuw gekozen N. Zandbergen (CHU) en T. van Egmond (ARP). Hoewel de katholieken op basis van de verkiezingsuitslag aanspraak konden maken op een wethoudersplaats, hadden zij vanwege de omstandigheden geen bezwaar tegen herbenoeming van Van Egmond. Het college van Burgemeester en Wethouders liet weten dat Van Egmond als eerste locoburgemeester zou optreden en Zandbergen bij diens afwezigheid. Kenmerkend voor de grimmige sfeer in het dorp was de gebeurtenis waarop het gemeenteraadslid K. Simon Thomas de raad tijdens de installatiebijeenkomst opmerkelijk maakte. Hij vertelde dat er net een opstootje was geweest op de hoek van de De Kempenaerstraat en de Geversstraat. Enkele gemobiliseerde militairen hadden enige exemplaren verscheurd van 'Volk en Vaderland' (weekblad van de NSB) waarmee werd gecolporteerd.

Ondanks de oorlogsdreiging was het in de gemeenteraad business as usual. Veel onderwerpen hadden te maken met huisvesting, uitbreiding van het dorp en subsidies voor scholen en verenigingen.

Burgemeester Van Gerrevink had hier ook van gehoord en zou met de militairen overleggen of er aanleiding bestond het colporter te verbieden.

Ondanks de oorlogsdreiging was het in de gemeenteraad *business as usual*. Veel onderwerpen hadden te maken met huisvesting, uitbreiding van het dorp en subsidies voor scholen en verenigingen. Enkele werklozen konden in het kader van de werkverschaffing werken aan de nieuwe Rijksweg aan de westkant van Oegstgeest.*

DEEL II – Verenigingsleven voor gereformeerden in Oegstgeest.

8.5. KERKELIJKE EN NIET-KERKELIJKE VERENIGINGEN

In het eerste deel van dit hoofdstuk is de opbouw en inrichting van de gereformeerde zuil in Oegstgeest beschreven en de rol van Jan en Adriana den Ouden hierin. In dit tweede deel komen de verenigingen en clubs aan bod waarin de gezinsleden Den Ouden deelnamen. De kerkelijke verenigingen vormen de hoofdmoot. Zij worden hier kerkelijk genoemd als zij alleen leden toelieten die bij de gereformeerde kerk van Oegstgeest hoorden en in de jaarboekjes van de kerk als 'kerkelijke verenigingen' waren opgenomen. Omdat alle kerkelijke verenigingen, met uitzondering van dameskrans Priscilla, aangesloten waren bij een landelijke bond op gereformeerde grondslag, volgt eerst een kader over de landelijke bonden.

Na de kerkelijke verenigingen volgt een paragraaf over niet-kerkelijke verenigingen, zowel protestants-christelijke als neutrale verenigingen en clubs. Het hoofdstuk wordt afgerond met een paragraaf over familie, vrienden en kennissen waarmee het gezin Den Ouden omging.

8.6. KERKELIJKE VERENIGINGEN VOOR VOLWASSENEN

In navolging van landelijke ontwikkelingen kwamen in Oegstgeest kerkelijke verenigingen voor volwassenen. Rond 1923 ontstond een naaikrans voor vrouwen en in 1928 een mannenvereniging op gereformeerde grondslag.

* Een deel van de tegenwoordige Rijksweg A44, waarvan het andere deel pas na de oorlog is uitgevoerd.

LANDELIJKE BONDEN OP GEREFORMEERDE GRONDSLAG

In de periode 1888-1937 werden landelijke bonden 'op Gereformeerde Grondslag' opgericht waarbij kerkelijke verenigingen zich konden aansluiten. J.E. Vonkenberg, de voorman van de gereformeerde jeugdorganisaties, beschreef in 1888 de gereformeerde grondslag als volgt: de bijbel als 'Gods onfeilbaar Woord' en de gereformeerde belijdenisgeschriften als de 'zuiverste' uitleg van de bijbel.³⁵ Dezelfde grondslag hielden de andere jeugdorganisaties aan en de bonden voor volwassenen.

Nederlandse Bond van Jongelingsverenigingen (1888)

De oudste bond was de Nederlandse Bond van Jongelingsverenigingen die Vonkenberg samen met een andere theologiestudent in 1888 oprichtte. Aanleiding was dat het oudere Nederlandsch Jongelingsverbond (NJV) van 1853 weigerde verenigingen op te nemen die met de tweede kerkscheuring van 1886 (Doleantie) waren meegegaan en die uitsluitend jonge mannen van deze geloofsrichting toelieten. De initiatiefnemers van de gereformeerde bond spiegelden zich aan de zestiende-eeuwse geuzen ten tijde van de opstand tegen Spanje en de katholieke kerk. Veelzeggend is de afkorting V.L.G. in het officiële bondsinsigne: *Vive le Gueux*, 'Leve de Geus'.

Gereformeerde jonge mannen richtten uit vrije wil jongelingsverenigingen op voordat zij zich aansloten bij de bond. Ouders mochten geen druk uitoefenen. Tot de verenigingen werden toegelaten ongetrouwde jonge mannen vanaf 17 jaar tot ongeveer 30 jaar. De belangrijkste activiteit was bijbelstudie en het bestuderen van en debatteren over antirevolutionaire standpunten op het gebied van kerk en samenleving ('beginselstudie'). Deze verenigingen vormden een kweekvijver voor de gereformeerde kerkenraad en de ARP.

Bond van Meisjesverenigingen (1918)

Aanleiding voor de oprichting van de Bond van Meisjesverenigingen was het vrouwenkiesrecht in de Grondwet van 1917 (zie kader ARP) en de opkomst van liberale en socialistische voorvechters van vrouwenemancipatie. De initiatiefnemers bepleitten dat de jeugdorganisatie voor meisjes zich moest aanpassen aan de moderne tijd. De moderne vrouw moest mee kunnen praten over actuele maatschappelijke vraagstukken. In gereformeerde kringen had de bond een emancipatoire functie.

Henriëtte Kuyper, dochter van Abraham Kuyper, werd benoemd tot erevoorzitter. Zij hield op de eerste bondsdag in 1919 haar lezing 'Bouwen en Bewaren' over het doel van de meisjesverenigingen: 'door studie zich theoretisch voor te bereiden op de problemen van dezen tijd'.³⁶ Zij trok een parallel met het paradijs na de zondeval:

'Deze Hof nu moest bebouwd worden, en bewaard tegen de invallen van vijanden.'

De lezing was aanleiding om 'Bouwen en Bewaren' als motto te nemen en ook het bondsblad zo te noemen. Het motto is verder verwerkt in het eerste couplet van het bondslied:

Insigne van de Nederlandse Bond van Jongelingsverenigingen.

Herdenkingsbord met het devies 'Bouwen en Bewaren' in het midden en op de rand 'Bond van Meisjes Vereen. op Ger. Grondslag', ca. 1945-1950.

**‘Wij bouwen in den lentetijd / En willen, trots gevaren,
Ons ideaal in harden strijd / Met Godes hulp bewaren.’**

De meisjesverenigingen waren bedoeld voor de oudere meisjes in dezelfde leeftijdsgroep als de jongelingsverenigingen. Het doel was hen voor te bereiden op hun taak in gezin, kerk en maatschappij. Net als bij de jonge mannen lag het initiatief van de oprichting van meisjesverenigingen bij de jonge dames zelf, niet bij hun ouders.

Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisaties (1924)

De Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisaties (BGJO) behartigde niet alleen de belangen van knapenverenigingen maar ook die van jonge meisjesverenigingen. De knapenvereniging (KV) bereidde voor op de jongelingsvereniging, de jonge meisjesvereniging (jonge MV) op de grote meisjesvereniging. De verenigingen voor jongens en meisjes lieten kinderen van 12-17 jaar toe.

Leden van de bond waren de knapenleiders en meisjesleidsters, niet de jeugdverenigingen zelf zoals bij de vorige verenigingen. De achterliggende gedachte was dat kinderen in deze leeftijdsgroep de zelfstandigheid misten zelf verenigingen op te richten en in stand te houden. Plaatselijke ouderverenigingen deden dat. Dit sloot aan bij de gereformeerde gedachte van het huisgezin als belangrijkste levenskring voor opgroeiende kinderen. Ouders hadden primair de zorg voor hun kinderen. Het waren de ouderverenigingen die knapenleiders en meisjesleidsters aanwezen. Zij werden meestal gerekruteerd uit de jongelingsverenigingen en meisjesverenigingen en soms kreeg een ouder de leiding.

De drie landelijke jeugdbonden waren zelfstandig maar hadden eenzelfde doel. In 1927 werd een contactcommissie ingesteld om een en ander op elkaar af te stemmen. Zo kenden de jongelings- en meisjesbond een gezamenlijke commissie die lectuur voor de gereformeerde jeugd beoordeelde.

Bonden van kerkelijke verenigingen voor volwassenen

Behalve de drie landelijke jeugdbonden ontstonden ook bonden van kerkelijke verenigingen voor volwassenen. In 1922 werd de Bond van Gereformeerde Mannenverenigingen opgericht en in 1937 volgde de Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen (BGV). Deze bonden speelden een minder prominente rol in het kerkelijk verenigingsleven dan de jeugdbonden.

Gereformeerde dameskrans Priscilla

Ten tijde van de instituering van de gereformeerde kerk, werd in Oegstgeest dameskrans Priscilla opgericht.³⁷ De leden waren echtgenotes van actieve leden van de Vereniging voor Christelijke Belangen, waaronder Adriana (paragraaf 8.2 en 8.3). Het tweeledige doel van de krans was a) het vervaardigen van kledingstukken voor met name de diaconie van de gereformeerde kerk van Oegstgeest, en b) het samen vergroten van bijbelkennis en inzicht in de 'gereformeerde beginselen' (zie kader De gereformeerde zuil). Op hun 'breimiddag' hield één van de leden een inleiding over een gekozen onderwerp dat zij vervolgens samen

bespraken. Zij kwamen ook voor de gezelligheid bij elkaar. In de toespraak tijdens de familiereünie van 1994 (bijlage 2) beschreef dochter Adri wat Priscilla inhield en voor haar moeder Adriana betekende:

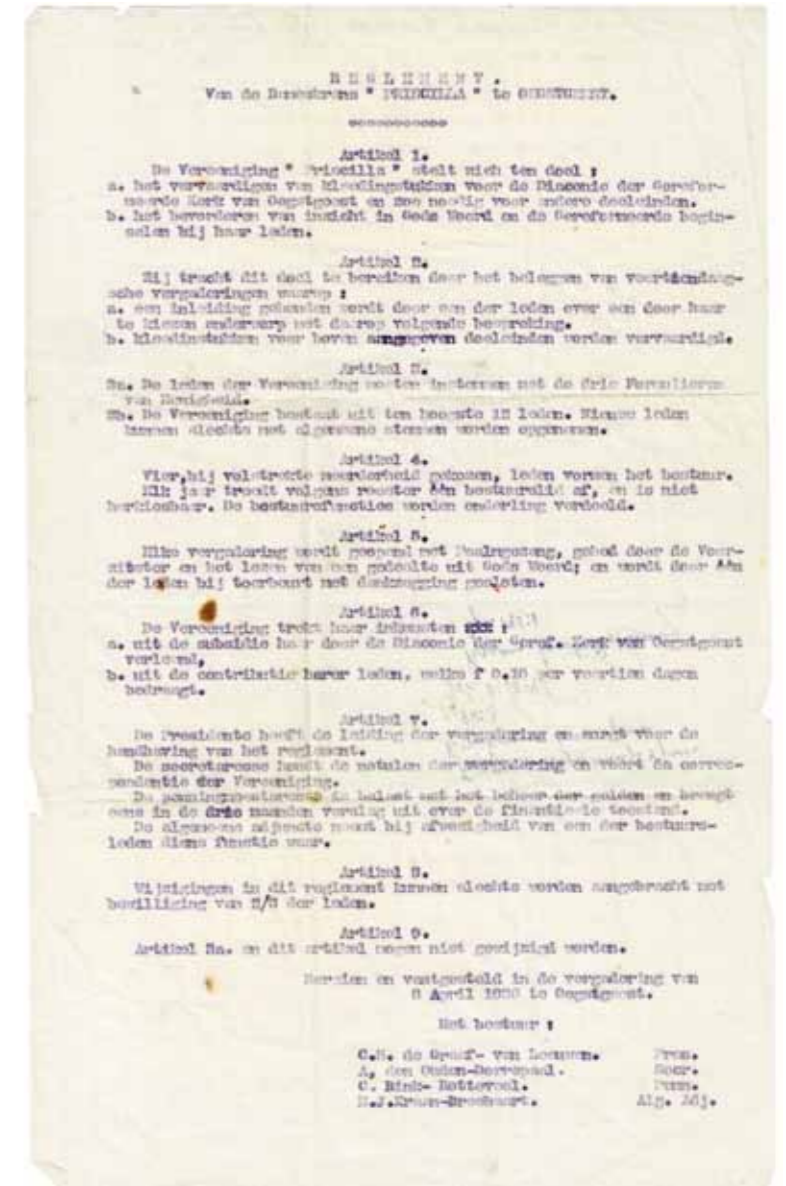
‘Buiten de deur had moeder haar vereniging Priscilla, die fungeerde als vrouwenver. van de kerk en ook als naaikrans. Er werd een Bijbels onderwerp bestudeerd en besproken en er werden lakens en slopen genaaid en sokken gebreid voor mensen in onze kerk, die dat nodig hadden. Jarenlang was dat moeders enige uitje, één keer per 14 dagen.’

De diaconie liet aan de krans weten wat er nodig was aan manshemden, jongens en meisjestruien, rokjes en sokken. De diaconie betaalde ook de benodigde materialen en zorgde dat de kledingstukken bij de juiste gezinnen terecht kwamen. Zo maakte Priscilla ondergoed en handwerken voor de eerste bazaar ten bate van het bouwfonds van de Rehobothkapel, waar Cornelia de Graaf-van Leeuwen de leiding van het organisatiecomité had (paragraaf 8.2).

De dames van de naaikrans waren vaak niet alleen 'vrouw van' maar ook zelf actief in kerkelijke commissies. We weten uit de jaarboekjes van de kerk dat Adriana's tante Adriana Woudstra-van Leeuwen, die in 1934 presidente was van Priscilla, actief was in het orgelcomité, net als andere Priscilla-dames: Marijtje (Rie) van den Bos-Buurman, Wilhelmina Ausma-Swarts en Margaretha van Egmond-van Leeuwen. Cornelia de Graaf-van Leeuwen was presidente van Priscilla toen het bestuur in 1930 een herzien reglement opstelde (zie afbeelding). Daarnaast bestond het bestuur dat jaar uit Adriana den Ouden en haar vriendinnen Cornelia Bink-Rotteveel en Maria Johanna Kraan-Breebaart (paragraaf 8.6). Ook Berendina Smit-Tesebeld en Hiekiena (Hiek) van Til-Bouman waren waarschijnlijk leden van het eerste uur.* Zij waren getrouwd met medeondertekenaars van de oorkonde van 1933 ter gelegenheid van de eerstesteenlegging van de Mauritskerk.

* **Hiekiena Geerdina (Hiek) van Til-Bouman** (1899-1978) was getrouwd met Roelf van Til (1893-1953), vanaf 1922 hoofd van de gereformeerde Morsschool. Hij was actief in de kerkenraad, de Oranjevereniging en de AR-kiesvereniging in de Mors.

Berendina Wilhelmina Smit-Tesebeld (1877-1957) was getrouwd met Pieter Smit (1874-1955), bloemist-tuinman van Endegeest en Rhijngest. Hij was actief in de kerkenraad en de AR-kiesvereniging.

Reglement van de gereformeerde dameskrans Priscilla te Oegstgeest, herzien en vastgesteld op 8 april 1930.

Het was gebruikelijk dat een van de leden de dameskrans vertegenwoordigde bij evenementen van de kerk en de jaarvergaderingen van de kerkelijke jeugdverenigingen. Zo was er in 1928 een afgevaardigde aanwezig bij de opening van het verenigingsgebouw voor Christelijke Belangen aan de Hoge Morsweg.³⁸ De Dameskrans liet zich ook vertegenwoordigen bij de ingebruikname van de Mauritskerk. Samen met de jeugdverenigingen deed de krans psalmborden en een elektrische klok cadeau (paragraaf 8.2). Bij de gezamenlijke jaarvergadering van de knapenvereniging Timotheus en de jonge meisjesvereniging Klimop van 1938 voerde mevrouw Smelik namens Priscilla het woord.*

Priscilla was een besloten vereniging van maximaal twaalf vrouwen.

Priscilla was een besloten vereniging van maximaal twaalf vrouwen. Voor andere gereformeerde vrouwen bestond er voor de tweede wereldoorlog geen kerkelijke vereniging in Oegstgeest. In 1937 werd de landelijke Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen in Nederland (BVG) opgericht, maar Oegstgeest kreeg pas in 1942 een vereniging die bij deze Bond was aangesloten. Wel was er in Oegstgeest sinds 1935 een afdeling van de Nederlandse Christen-Vrouwenbond (NCVB). Deze Bond, opgericht in 1919, was een samenwerkingsverband van hervormden en gereformeerden. Van de Oegstgeester Christen-Vrouwenbond was mevrouw Eringa, de vrouw van de gereformeerde predikant, actief lid.

*Gereformeerde mannenvereniging 'Onderzoekt de Schriften'*³⁹

In november 1928 werd in Leiden een mannenvereniging opgericht met als doel 'onderlinge bespreking van Gods woord om daardoor te geraken tot meerdere kennis daarvan, bespreking van meerdere onderwerpen, geen politiek'. Wanneer de Oegstgeester mannenvereniging met de naam 'Onderzoekt de Schriften' werd opgericht is niet bekend, maar in 1930 bestond zij al. En al wees voorzitter J. Veenstra, de latere schoonvader van Nel den Ouden, op het heerlijke en nuttige van bijbelonderzoek, werd hier de politiek niet geschuwd. Zo hield ds. S. de Graaf uit Amsterdam voor de mannenvereniging in 1933 een lezing gericht tegen de pacifistische vereniging 'Kerk en Vrede' die in 1924 was opgericht door vrijzinnig protestanten.** En in 1935 is er een lezing gegeven over 'Hakenkruis en Kruis'. Deze lezing ging over het 'monsterverbond' tussen kerk en staat in Duitsland. Daar was de kerk ondergeschikt gemaakt aan de staat. Dat was tegen het zere been van de anti-revolutionairen en regelrecht in strijd met de soevereiniteit van kerk en staat, elk binnen hun eigen levenskring.

In 1934 bracht J. Veenstra nog de gelukwensen van de mannenvereniging over bij het tienjarig jubileum van de meisjesvereniging Mirjam. De mannenvereniging leidde toen al een noodlijdend bestaan. De bijeenkomsten werden slecht bezocht en in de tweede helft van 1934 waren er geen bijeenkomsten meer geweest. De poging tot reanimatie op de jaarvergadering van 17 januari 1935 had blijkbaar weinig succes. In de latere jaren dertig kwam de mannenvereniging niet meer voor in de jaarboekjes van de kerk of in krantenberichten. Het is niet zeker of Jan den Ouden lid was. Aanwijzingen ontbreken domweg.

* Elisabeth Harette Smelik-Snijder (1896-1974) was getrouwd met Willem Frederik Elisa Smelik, sinds 1932 hoofd van de Leidse Houtschool.

** S.G. (Simon) de Graaf (1889-1955) was de tweede zoon van Cornelis en Cornelia de Graaf van Leeuwen (zie hoofdstuk 8 deel I).

8.7. KERKELIJKE JEUGDVERENIGINGEN

In 1924 kreeg gereformeerd Oegstgeest een jongelingsvereniging (JV) en een meisjesvereniging (MV) voor jongeren vanaf zeventien jaar. Voor jongeren vanaf twaalf jaar kwamen er in 1928 een knapenvereniging (KV) voor jongens en een jonge meisjesvereniging (jonge MV) voor meisjes. De KV was bedoeld als opstap naar de JV en, na huwelijk of een bepaalde leeftijd, naar de mannenvereniging. De jonge meisjesvereniging vormde de opstap naar de MV en later de vrouwenvereniging. De kinderen Den Ouden werden lid van gereformeerde jeugdverenigingen die bij hun leeftijd en sekse pasten.

Jongelingsvereniging 'De Heere is onze Banier' (1924)

De JV 'De Heere is onze Banier' was een afsplitsing van de Leidse jongelingsvereniging 'Obadja'.⁴⁰ Willem Anholts, penningmeester van 'Obadja', werd na de splitsing voorzitter van de Oegstgeester JV. Toen hij twee jaar later, in 1927, trouwde en de JV verliet, gaf hij de voorzittershamer over aan G. de Wolff.** In de notulen van de eerste jaarvergadering in de Rehobothkapel is vermeld dat er in een jaar maar liefst 50 boeken waren aangeschaft. De JV bouwde op deze manier een eigen bibliotheek op die in de kerk werd bewaard.*** Arie den Ouden was in de jaren 1931 tot 1934 bibliothecaris van deze vereniging.

*Meisjesvereniging Mirjam (1924)*⁴¹

Van de MV Mirjam was mejuffrouw M. Parmentier de eerste presidente.**** Toen zij in het landelijke bondsbestuur kwam, volgde Berendina (Dina) Smit haar in Oegstgeest op als presidente van de MV. Zij leidde de jaarvergadering van 1933 met een mooi programma. Nel den Ouden bracht daar de gelukwensen over namens meisjesvereniging Klimop, waar zij van 1931-1933 penningmeesteresse was. Een paar maanden later, na haar zeventiende verjaardag, werd zij zelf lid van de MV Mirjam.

Op 22 februari 1935 vierde Mirjam haar 10-jarig bestaan in de Rehobothkapel. De bijeenkomst werd voorgezeten door mej. Parmentier. Er waren veel afgevaardigden van andere verenigingen en een vertegenwoordiger van het bondsbestuur. T. van Egmond, die nauw bij de oprichting van Mirjam betrokken was geweest, sprak de jubilerende vereniging toe met een bezielend woord. Aan het eind werd een aantal 'lantaarnplaatjes' geprojecteerd met herinneringen.

Op de jaarvergadering van 1939 gaf Adri den Ouden voor de pauze een lezing over de geschiedenis van 'De Lijdensweek', de week voor Pasen waarin Jezus vervolgd en gekruisigd werd. Na de pauze sprak de schrijfster Gera Kraan-van den Burg. Zij trok een parallel tussen de karaktertrekken van het Nederlandse volk 'vroomheid en zindelijkheid' en de bijbelse figuren Maria en Martha. De strekking van haar verhaal was dat

Op de jaarvergadering van 1939 gaf Adri den Ouden een lezing over de geschiedenis van 'De Lijdensweek'.

* Willem Anholts was niet alleen actief in het gereformeerde jeugdwerk, maar ook in de kerk en de AR-politiek (hoofdstuk 8 deel I). Hij verliet de JV eind november 1927, vlak voor zijn huwelijk met Kaatje van Esch.

** G. de Wolff zat in de kerkenraad en was medeondertekenaar van de oorkonde van de eerstesteelegging van de Mauritskerk in 1933.

*** Ook de andere jeugdorganisaties legden een bibliotheek aan.

**** Meinsje Parmentier (1895-1970) was een dochter van de Leidse sajefabrikant J.H.C. Parmentier die in 1923 met zijn gezin in Oegstgeest kwam wonen.

beide eigenschappen met elkaar in evenwicht moeten zijn. Ans Boer, lagere schoolvriendin en klasgenoot van Adri den Ouden en Agaath Kraan, zat het jaarfeest als presidente voor.' Voor Nel den Ouden was dit het laatste jaarfeest omdat zij in oktober van dat jaar ging trouwen met Ben Veenstra.

*Knapenvereniging Timotheus en jonge meisjesvereniging Klimop (1928)*⁴²

In Oegstgeest had een oudervereniging de leiding over de KV Timotheus en de jonge MV Klimop en benoemde de leiders. De oudervereniging was aangesloten bij de landelijke Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisaties (zie kader Landelijke bonden).

De KV en jonge MV kwamen wekelijks bijeen in een van de vergaderruimtes in de kerk. Om beurten hielden de jongeren een spreekbeurt of bespraken zij een bijbeltekst of een gedeelte van de geloofsbelijdenis. Zij leerden er ook teksten voordragen en gedichten declameren. De meisjesvereniging breide en naaide en de jongensvereniging zaagde en sneed houten voorwerpen uit. Zij verkochten die producten, bijvoorbeeld om boeken voor hun bibliotheek aan te schaffen. Behalve activiteiten binnenskamers trokken de jongeren er

op uit om te wandelen, te fietsen of om uitstapjes te maken met de trein.

Timotheus en Klimop hielden in november gezamenlijke jaarvergaderingen. De knapenleiders en meisjesleidsters zaten deze jaarfeesten beurtelings voor. De jaarvergadering van 1932 werd voorgezeten door knapenleider J. Veenstra, die niet alleen actief was in de mannen-

vereniging maar ook in het jeugdwerk. Vóór de pauze sprak Rie Wagenmaker over 'Kruisiging en Opstanding' en na de pauze sprak Chretien van der Horst over 'De slag bij Nieuwpoort'.^{***} In de pauze werden goederen die de meisjes hadden gemaakt verkocht ten bate van de armen. Enkele meisjes gingen rond met limonade en een paar jongens collecteerden. Na de pauze was er een geestige samenspraak van meisjes over 'De slaaf der Eubiotiek'.^{****} Daarna volgde een voordrachtwedstrijd waar Abraham (Bram) Veenstra met 'De twee vijanden' de eerste prijs won en Jan Bonda met 'Het lammetje' tweede werd.^{****}

Het volgende jaar zaten de dames Kouwenhoven en Janse, de twee leidsters van Klimop, de jaarvergadering van 1933 voor.^{*****} W. Anholts volgde in 1934 J. Veenstra op als leider van

* **S.J. (Ans) Boer** (1917-2017), dochter van wagenmakersknecht Willem Boer die van 1925-1934 in de commissie v. administratie van de kerk zat en Lijntje de Leen (van 1931-1936 in de oudervereniging).

** **Chretien van der Horst** was een zoon van N. van der Horst die in 1924 was overleden, en J.C. van der Horst-Breebaart (1890-1976). Zijn jongste broer Kees (1924) was bevriend met Piet den Ouden.

*** Een slaaf der eubiotiek, de kunst om gezond en gelukkig te leven' was een populaire eenakter van David Orobio de Castro waarin hij de draak steekt met bestaande gezondheidsmanies, (1903).

**** **Jan Bonda** (1918) was de oudste zoon van Jan Willem Bonda en Jozien van den Heuvel. Hij was bevriend met Gep den Ouden.

***** **De dames Kouwenhoven** waren vijf ongehuwde dochters van de Leidse ds. H.J. Kouwenhoven, die na zijn emeritaat in maart 1930 in de Prins Hendriklaan was komen wonen. Hij werd ouderling in de Mauritskerk. Toen hij in oktober 1931 overleed, werd zijn begrafenisdienst geleid door ds. Eringa.

***** **Agaath Kraan** (1917) en **Adriana Annie (Sjaan) Breebaart** (1916) waren dochters van gereformeerde notabelen uit Oegstgeest en klasgenoten van Adri den Ouden op de lagere school en de ULO.

Jonge meisjesvereniging Klimop tijdens een buitenactiviteit. Herkenbaar zijn op de voorste rij, 2e van rechts Adri den Ouden (met vlechten en verscholen in de schaduw van het meisje met hoed op de voorgrond). Staand, 1e van rechts Mien Bink en 2e van rechts Sjaan Breebaart, 1931.^{*****}

Timotheus. Gep en Hans den Ouden waren toen lid van de KV. Gerrit Bonda won de eerste prijs in de reciteerwedstrijd.^{*}

Piet den Ouden zat vanaf januari 1936 op de KV Timotheus. Hij deed actief mee op de jaarfeesten net als zijn achterneef Hans Woudstra. In 1937 en 1938 won Hans bij de reciteerwedstrijd de 1e prijs en Piet achtereenvolgens de 2e en de 3e prijs.^{**} Op de jaarvergadering van 1938 gaf Piet, die toen 14 jaar oud was, voor de pauze een inleiding over Saulus, zoals de apostel Paulus voor zijn bekering tot het christendom heette, en won hij een wedstrijd wie het eerst een fles melk met speen kon leegzuigen.

*Resumé patroon jaarfeesten gereformeerde jeugdverenigingen*⁴³

Het patroon van de jaarvergaderingen van alle gereformeerde verenigingen in Oegstgeest was voor de tweede wereldoorlog in hoofdlijnen hetzelfde. De voorzitter begon met een openingswoord, gevolgd door de jaarverslagen van de secretaris, penningmeester en bibliothecaris. Voor de pauze werd een lezing gehouden over een bijbels onderwerp en na de pauze over een maatschappelijk of politiek onderwerp. Verspreid over de avond werden coupletten van het bondslied of het verenigingslied aangeheven en geregeld ook het Wilhelmus. In de pauze brachten meisjes verversingen rond. Er waren afgevaardigden van verschillende gereformeerde verenigingen, ook van de kerkenraad, die de beste wensen overbrachten, meestal mondeling maar ook schriftelijk. Tussen de onderdelen door waren er kleine opvoeringen. Er werd veel gedaan aan voordrachten, declameren en het vertonen van *tableaux vivants*. De jongeren probeerden ernst af te wisselen met humor, zang en dans. De avond werd steeds afgesloten met gebed. Als ds. Eringa echt niet kon, deed een ander dat.

Het was voor de jeugdverenigingen de kunst om elk jaar een originele draai aan dit patroon te geven. De jaarverslagen werden bijvoorbeeld uitgesproken in de vorm van een samenspraak, een interview of een ministerraad. Op de net genoemde jaarvergadering van 1934 van de KV Timotheus en de jonge MV Klimop gaf mejuffrouw T. de Troye in haar jaarverslag over de afgelopen zes jaar een mooi stukje proza weg.^{***} En op de jaarvergadering van 1937 droegen acht meisjes en drie jongens de verslagen voor in zang en spreekkoor.

Vast onderdeel op de jaarfeesten waren ook de begroetingen en gelukwensen van afgevaardigden van de mannenvereniging, de dameskrans, andere jeugdverenigingen, de oudervereniging en de kerkenraad. Zo voerden de meisjes van de MV Mirjam de linnenweversdans uit op een jaarvergadering van de KV Timotheus en de jonge MV Klimop. Hierin kwam het langzame heen-en-weer-ritme van het weven tot uitdrukking. De vertegenwoordigers van de kerkenraad waren er overigens niet alleen om belangstelling te tonen, maar ook om een oogje in het zeil te houden. Wanneer een vereniging op een of andere manier afweek van de 'rechte leer', kon via andere kanalen worden bijgestuurd; een vorm van passief toezicht en indirecte controle. De kerkenraad maakte roosters van af te leggen bezoeken aan de jeugdverenigingen. Het rooster van januari 1927 geeft een overzicht van de maandelijkse bezoeken aan de JV 'De Heer is onze banier' en de MV Mirjam.⁴⁴

* **Gerrit Bonda** was een jongere broer van Jan Bonda.

** **Hans Woudstra** (1925) was een zoon van Hans Harmen Woudstra en een kleinzoon van ds. Titte Woudstra en Adriana Woudstra-van Leeuwen.

*** **Antonia Maria (Tony) de Troye** (1916) was een dochter van gymnastiekleider Marinus de Troye (paragraaf 8.8). Zij werkte als kwekeling met acte op de hervormde school en was waarschijnlijk aanwezig als leidster van Klimop.

Jeugdherbergen en kamperen

Het verschijnsel jeugdherberg werd bedacht en voor het eerst in praktijk gebracht in Duitsland in 1912-1914. In Nederland werd in 1929 de Nederlandse Jeugdherbergcentrale (NJHC) gesticht met als doel het oprichten en beheren van jeugdherbergen. Er was een zeker toezicht van een 'vader' en 'moeder'.

**Veel gereformeerde
voormannen waar-
schuwden ernstig tegen
jeugdherbergen.**

Voor de jaarvergadering van de Bond van Meisjesverenigingen van 1933 was M. Grashoff uitgenodigd om over jeugdherbergen te spreken. Hij wees erop dat veel gereformeerde voormannen ernstig tegen jeugdherbergen waarschuwden. Maar zelf trok hij uit een enquête onder jongeren die trektochten maakten de voorzichtige conclusie dat jeugdherbergen geschikt konden zijn voor alleenstaanden boven de achttien.

In clubjes van drie of vier was nog beter. Hij had geen bezwaar tegen clubjes onder leiding van een volwassene of een ouder.⁴⁵ Hij was tegen 'trek- en zwerfkampen' waar alles 'samenhokt': ongezond en grote zedelijke gevaren. Vaste kampen hadden die bezwaren niet. Grashoff had waarschijnlijk de vaste kampeerterreinen op de Veluwe in gedachten waar jaarlijks zomerkampen werden gehouden voor de jongens van de knapenverenigingen.

**Voor Jan en Adriana
den Ouden was
rondtrekken langs
jeugdherbergen
en kamperen geen
probleem.**

Voor Jan en Adriana was rondtrekken langs jeugdherbergen en kamperen geen probleem. In het bewaarde fotoalbum van Adri den Ouden staat een serie foto's van haar 'trektocht' met Mien Bink en Agaath Kraan in augustus 1934. Adri was toen bijna 17 jaar, Agaath een paar maanden ouder en Mien was 18 jaar. Zij overnachtten in Ginneken, Aalst, Kleef, Doorn, Beek (bij Didam) en Utrecht. Zij poseerden op een paar foto's met hun gastheer en/of gastvrouw.

Adri den Ouden (met vlechten, gehurkt rechts) voor een jeugdherberg. In dezelfde bloemetjesjurken Mien Bink (links van haar) en Agaath Kraan (achter haar). Op de gevel het logo van de Nederlandse Jeugdherbergcentrale (NJHC), augustus 1934.

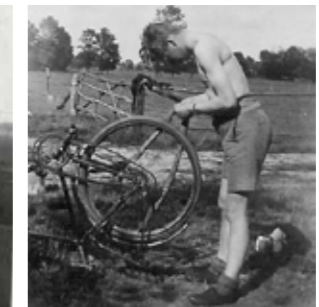
In bloemetjesjurk links Agaath Kraan, rechts Adri den Ouden en gehurkt Mien Bink, augustus 1934.

Rechts: Speldje met het logo van de (NJHC).

Nel en Adri tijdens een trektocht naar Aken. Links: in Valkenburg, Adri en Nel vooraan, rechts augustus 1936.

Twee jaar later maakten Nel en Adri met twee vriendinnen een trektocht op de fiets naar Aken, weer in bloemetjesjurken. Er bestaan ook foto's van de jongens Den Ouden tijdens of onderweg naar een kampeergelegenheid (hoofdstuk 4, paragraaf 4.3).

Links: Piet den Ouden met kampeerspullen op zijn bagagedrager. Rechts: Piet plakt zijn fietsband, 1942.

8.8. NIET-KERKELIJKE VERENIGINGEN EN CLUBS

Gereformeerden hadden niet voor álles een voorziening voor de eigen geloofsgemeenschap. Daarvoor was de gereformeerde bevolking van Oegstgeest en omgeving misschien te klein. Soms waren er voorzieningen waar ze zonder problemen konden aansluiten en soms konden ze probleemloos een vereniging of club realiseren in samenwerking met anderen. Hierna volgen er een paar, waarvan bekend is dat de kinderen Den Ouden lid waren.

Erop uit met de hervormde jongensclub Jong Oegstgeest

Binnen de hervormde zuil van Oegstgeest waren de jeugdverenigingen ondergebracht in een koepelorganisatie, het Centraal Jeugdcomité waarvan ds. Jansen Schoonhoven voorzitter was. Hieronder viel ook de club Jong Oegstgeest voor jongens van twaalf tot zeventien jaar. Bij Jong Oegstgeest hoorden ook een of meer sportclubs die geregeld een paar dagen op stap gingen en overnachtten in een jeugdherberg of op een kampeerplek. Hier namen ook kinderen Den Ouden aan deel. Tineke Kuipers-den Ouden herinnert zich dat Piet lid was. Toen Gep en Piet in de eerste oorlogsjaren kampeerden was dat hoogstwaarschijnlijk met deze organisatie (hoofdstuk 4, paragraaf 4.3). Omdat het ledental van Jong Oegstgeest alsmat uitbreidde had de hervormde Jeugdcentrale in 1936 ook een sportgroep voor 8 tot 12-jarigen opgericht.⁴⁶ Uit foto's in zijn fotoalbum blijkt dat Jan Bernard hiervan lid was.

Foto's Jan Bernard met bijschrift 'Jong Oegstgeest'. Links: Jan onderste rij rechts. Midden: Jan staand voor de groepsleider. Rechts: onderste rij, 2e van rechts, 1940-1941.

Jan en Adriana hadden kennelijk geen bezwaar tegen een hervormde club. Dat ligt ook voor de hand, omdat hun kinderen tenslotte op een christelijke school zaten die uitging van de hervormde kerk. In de sportclubs van Jong Oegstgeest zullen ook klasgenootjes gezeten hebben. Toch gingen Jan en Adriana niet zover dat hun kinderen aan alles mochten meedoen wat de hervormde kerk aanbood. Immers, toen Tineke naar een jeugddienst van de hervormde kerk voor kinderen vanaf 16 jaar wilde, was dat niet toegestaan (hoofdstuk 4, paragraaf 4.2). Bij sportclubs luisterde het geloof minder nauw.

Protestants-christelijke sportclubs: korfbalclub Fiks (1927) en voetbalclub Sportclub Oegstgeest (SCO, 1928)

Sportclubs speelden meestal op zondag en er waren op die dag veel competities met andere clubs. Omdat de zondag heilig was voor gereformeerden en als rustdag in acht genomen moest worden, zat er voor hen niets anders op dan zelf sportclubs op te richten of iets samen te doen met de hervormden die met hetzelfde probleem kampten. Daarom richtten gereformeerde jongeren in 1927 de christe-

Korfbalvereniging Fiks. Ben Veenstra (met bril) achterste rij, 7e van links, 17 april 1933.

lijke korfbalclub (Fiks) op die ook openstond voor andere jongens en meisjes en waar op zaterdag gespeeld werd. Op een foto uit het album van Gep is Ben Veenstra herkenbaar in Fiks-tenuue en staat bij het bijschrift dat Nel en Hans ook lid waren. Ook was Frouwien Kuypers lid, een vriendin en klasgenoot van Adri den Ouden op de ULO-kopschool en de Kweekschool, die sinds 1935 in Oegstgeest woonde. Tijdens een wedstrijd leerde zij haar toekomstige man Gerben de Jong kennen.

In 1928 werd een christelijke voetbalclub opgericht: Sportclub Oegstgeest (SCO). Deze club was aangesloten bij het Centraal Jeugd-Comité, het overkoepelend orgaan van de jeugdbewegingen van de hervormde Kerk. De eerste wedstrijd werd gespeeld op het terrein

van de Zendingsschool tegen de studenten van die school. In 1939 telde de SCO ongeveer 25 leden. Het is niet bekend of een of meer van de jongens Den Ouden lid waren. Uit een naoorlogse foto van Gep in een voetbalelftal van Leidse aannemers blijkt dat hij bekend was met de sport.

Neutrale verenigingen en clubs

Tot slot telde Oegstgeest een aantal neutrale verenigingen die niet gebonden waren aan een kerk. Deze vergaderden meestal in hotel Het Witte Huis. Als zij bij hun keuze van bestuursleden zochten naar een afspiegeling van de bevolking, werden T. van Egmond, A.T. Kraan en Jan den Ouden vaak benaderd als vertegenwoordiger van het gereformeerde volksdeel van Oegstgeest. In deze paragraaf zijn er vier uitgelicht waaraan jong en oud indertijd plezier beleefden: 1. IJclub Oegstgeest (1893), 2. Zwemvereniging Poelmeer (1925), 3. Oegstgeester Gymnastiek en Atletiek Vereniging (OGAV) (1930) en 4. Oranjevereniging (OV) (1909).

In 1893 werd de IJclub Oegstgeest opgericht met als belangrijkste doel: 'als middel van werkverschaffing, in de gemeente een ijsbaan te doen maken.'

1. IJclub Oegstgeest (1893)⁴⁷

In 1893 werd de IJclub Oegstgeest opgericht met als belangrijkste doel: 'als middel van werkverschaffing, in de gemeente een ijsbaan te doen maken.' IJswermaak en liefdadigheid werden samengevoegd. Jan den Ouden werd in 1932 bestuurslid van de IJclub. Hij werd gevraagd als voorzitter maar zag hiervan af. In 1934 stapte hij ook weer uit het bestuur. Kennelijk lag hier niet zijn prioriteit. Hij

maakte nog net het 40-jarig jubileum mee dat begin januari 1934 in Het Witte Huis werd gevierd. Jan en Adriana gingen er met hun dochter Adri naar toe. Van Adri en enkele andere kinderen is bekend dat zij graag schaatsten.

Foto IJclub Oegstgeest ter gelegenheid van zijn 40-jarig bestaan in een nagebouwde koek en zopie tent in Het Witte Huis. Zittend rechtsachter: Adriana en Jan den Ouden. Staand, 2e van links: Adri (met Oudhollands mutsje) die hielp bij het inschenken van de chocolade, 16 januari 1934.⁴⁸

2. Zwemvereniging Poelmeer (1925)⁴⁹

De zwemvereniging aan het Galgewater in Leiden kreeg in 1925 het medegebruik van het militaire zwembad 'De Poel' in Oegstgeest, aan de Haarlemmertrekvaart bij het Leidse tolhuis. Het zwembad was in de eerste wereldoorlog aangelegd voor gemobiliseerde militairen uit Leiden.⁵⁰ A. van Ingen Schenau, één van de initiatiefnemers, exploiteerde de zweminrichting voor eigen risico. Hij werd secretaris van de zwemvereniging Poelmeer. Zijn zoon en kleinzoon volgden hem in deze functie op. Het voorzitterschap werd steeds uitgeoefend door een arts, de eerste keer door dr. H.W. Borgerhoff Mulder. In mei 1927 werd Jan Leget benoemd tot badmeester, wat hij tot zijn pensioen in 1966 bleef.*

Het openluchtzwembad werd een groot succes. In het zwemseizoen was het open van zeven uur 's ochtends tot half tien 's avonds. Vooral vanaf 1930 werd zwemmen populair. In juli 1933 werd een nieuwe, moderne zweminrichting gebouwd in de Poel, nu tegenover de tol aan de Haarlemmertrekvaart. Architect Kraan maakte het ontwerp. Er kwamen loopbruggen en een hoge springtoren. Het zwembad had gescheiden ondiepe zwembaden voor mannen en vrouwen (jongens en meisjes). Het diepe zwembad was gemengd.

Het zwembad had douches, wasbakken en wc's en nog meer luxe voorzieningen. Om de kosten van f 25.000 rond te krijgen werd een beroep gedaan op de gemeente. De gemeente was bereid dat bedrag te lenen maar op voorwaarde dat elk jaar f 1000 werd afgelost. Ter verzekering stelde de gemeente de eis dat de vijf bestuursleden zich persoonlijk borg stelden. Deze borgstelling werd uiteindelijk een molensteen om de nek van de zwemvereniging. In 1939-1940 bleek overname door de gemeente de enige oplossing die voor alle partijen bevredigend was. Zo kon het zwembad blijven voortbestaan.

De kinderen Den Ouden hebben ongetwijfeld veel tijd doorgebracht in het zwembad, al was het alleen maar om hun zwemdiploma te halen of tijdens het schoolzwemmen. Zij zullen allemaal les hebben gehad van badmeester Leget, zoals later ook de kinderen van Adri Siljee-den Ouden en Piet den Ouden.

3. Oegstgeester Gymnastiek en Atletiek Vereniging (OGAV) (1930)⁵¹

In de gemeenteraad had huisarts dr. Varekamp al in de jaren twintig aangedrongen op gymnastiekonderwijs, zoals in Leiden. Het college van Burgemeester en Wethouders van Oegstgeest vond dat te duur. Maar aan de oprichting van een vereniging werkte de gemeente van harte mee. Op 16 april 1930 was er in Het Witte Huis een oprichtingsvergadering van de 'Oegstgeester Gymnastiek en Atletiek Vereniging'. A.T. Kraan werd voorzitter. 'Een gezonde geest in een gezond lichaam is het parool', aldus Kraan. In het zevenkoppige bestuur werden zowel mannen als vrouwen benoemd en er werd een medische commissie van drie artsen ingesteld. De pasbenoemde burgemeester A.J. van Gerrevink was aangezocht als beschermheer. Er kwamen een vrouwen- en mannenafdeling en er waren groepen

* **Jan Leget** (1886-1967), van huis uit timmerman, was van 1927 tot zijn pensioen in 1967 zwemmeester van Poelmeer. In 1935 werd hij gediplomeerd zwemmeester van de KNZB.

voor jongens en meisjes in de leeftijdsgroepen 7-10, 10-13 en 13-16 jaar. Als sportleiders werden aangetrokken H.P. de Bouwmeester voor de dames en M. de Troye voor de heren.*

Tijdens de oprichtingsvergadering schreven 46 personen zich in als lid. In mei was het ledenaantal gestegen naar 85, in juni 180 leden en augustus 206. De gemeente stelde een gymnastiekruimte beschikbaar in de Terweeschool, de nieuwe openbare school aan de Terweeweg die in 1929 was gebouwd naar ontwerp van Kraan. Op initiatief van burgemeester Van Griethuijsen was in het ontwerp een royaal gymnastieklokaal opgenomen met genoeg plaats voor sporttoestellen.

In september 1930 werden de gymnastieklessen officieel geopend. Intussen telde de OGAV al meer dan 300 leden. Bij de plechtigheid waren veel vertegenwoordigers van het gemeentebestuur, alle schoolhoofden en ook ds. Jansen Schoonhoven als voorzitter van het bestuur van de hervormde school. Toen de leerlingen door de sportleiders werden binnengeleid, begon de plechtigheid met het zingen van het Wilhelmus. De kinderen Den Ouden volgden gymnastieklessen bij de OGAV. Sport werd van huis uit gestimuleerd. Ook Adri en Piet den Ouden, die met hun eigen gezin in Oegstgeest woonden, lieten hun kinderen naar de OGAV gaan.

Gymnastiekleider De Troye werd vanwege onenigheid met het bestuur van de OGAV in januari 1935 ontslagen. De maand erop begon hij een eigen sportvereniging 'Houdt Braef Standt' (HBS). Hij beschikte over de turnzaal in de Christelijke Kweekschool waar hij met 25 heren startte. De Troye had succes met zijn leerlingen. Binnen enkele jaren had HBS net zoveel leden als OGAV. Jaarlijks hield hij in de gymnastiekzaal van de Terweeschool een schermwedstrijd.

Piet van Dam, die een succesvolle demonstratie op de brug gaf op de uitvoeringsavond in de stadsgehoorzaal in Leiden, volgde hem op. In 1936 werd hij Nederlands turnkampioen. Daarmee adverteerde de OGAV in de eerstvolgende advertentie voor de jaarlijkse uitvoeringsavond van 1937: 'Demonstraties van P. van Dam, kampioen 1936, leider Heerenafdeeling.'

In 1938 sloot OGAV zich aan bij het landelijk Koninklijk Nederlands Gymnastiek Verbond (KNGV) en de regionale Turnkring Leiden en Omstreken. OGAV legde de lat hoog. Haar leerlingen, die meededen aan verschillende wedstrijden, vielen geregeld in de prijzen.

4. Oranjevereniging Oegstgeest (OV) (1909)⁵²

De Oranjevereniging (OV) van Oegstgeest werd opgericht in 1909. Zij kreeg als bijzondere taak de jaarlijkse Koninginnedag te organiseren rond 31 augustus, de verjaardag van koningin Wilhelmina. In de eerste periode van haar bestaan maakte de OV vooral een programma voor de kinderen. In de loop der jaren breidde zij haar activiteiten uit.

* **Marinus de Troye** (1885-1969), opperwachtmeester-instructeur bij het 2e regiment veldartillerie in Leiden, was getrouwd met Anna Maria Havermans (1890-1964). Het gezin woonde schuin tegenover Jan en Adriana den Ouden, aan de Terweeweg.

Zweminrichting Poelmeer. Links Adri den Ouden, rechts Agaath Kraan, 1933-1934.

Ansichtkaart van de Juffermansstraat met zicht op de gymnastiekruimte aan de achterkant van de Terweeschool, 1930.

Het bestuur streefde ernaar alle partijen in zijn gelederen te vertegenwoordigen. Toen er in 1930 een vacature was, vroegen zij Jan den Ouden als vertegenwoordiger van de gereformeerden.⁵³ Hij bleef bestuurslid tot zijn overlijden. Traditioneel hielden de antirevolutionairen het Oranjehuis hoog, het had in hun ogen de gereformeerde kerk steeds beschermd (zie kader ARP). Ook Jan was een Oranjeman; bovendien sloot de OV goed aan bij de speelse kant van zijn karakter. In haar toespraak voor de familiereünie van 1994 (bijlage 2) vertelde zijn dochter Adri:

‘Hij genoot van de vergaderingen, waar een mooi koninginnefeest voor het hele dorp in elkaar gezet werd.’ Schoolkinderen zongen ’s morgens de aubade bij het raadhuis voor de burgemeester en zijn medewerkers.

In de middag waren er kinderspelen, ringrijden en soms in de avond vuurwerk.’

Om de kinderspelen in goede banen te leiden was het op een gegeven moment nodig dat kinderen die mee wilden doen zich van tevoren aanmeldden aan het huis van een bestuurslid van de Oranjevereniging. In 1937 was de beurt aan Jan den Ouden. Het Leidsch Dagblad van 13 augustus meldde: ‘Vriendelijk wordt verzocht zich op te geven op de hiervoor gestelde data Zaterdag 21 en Woensdag 25 Aug. van 3 tot 5 uur n.m. [namiddag] bij den heer den Ouden, Prins Hendriklaan.’

Jan was en bleef een gewaardeerd bestuurslid. Zijn kinderen deden samen met hun vriendjes en vriendinnetjes volop mee aan de kinderspelen, en ook zij moesten lang in de rij staan om een deelnemerskaartje te bemachtigen – vader Jan maakte voor hen geen uitzondering. Ze vielen wel eens in de prijzen. Zo wonnen in 1935 Agaath Kraan, Nel den Ouden en Ans Boer de tweede, derde en vierde prijs voor stoelendans per fiets.⁵⁴

In de jaren dertig waren er enkele heuglijke gebeurtenissen die de OV aanleiding gaven tot feestelijkheden: het huwelijk van prinses Juliana met prins Bernhard in 1937, de geboorte van de prinsessen Beatrix (1938) en Irene (1939) en het 40-jarige regeringsjubileum van koningin Wilhelmina.

Ter gelegenheid van het huwelijk organiseerde de OV in de week van 5 januari 1937 een winkelweek.⁵⁵ Zij riep een speciale Winkelweekcommissie in het leven met Jan den Ouden als voorzitter. Hij hield op de openingsdag een toespraak, dochter Tineke mocht de burgemeestersvrouw een bloemstuk aanbieden in de Oegstgeester kleuren en met Oranjelint.⁵⁶ De etalages waren versierd in dezelfde kleuren als het bloemstuk.⁵⁷

In 1938 stond koninginnedag geheel in het teken van het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. De OV had ook dit keer de feestelijkheden gecombineerd met een winkelweek. Het was nog crisis en de winkeliers konden best een steuntje in de rug gebruiken. De week stond in het teken van ‘Oegstgeest in vroeger dagen’. Veel gevels in de winkelstraat waren omgetoverd tot Oudhollandse winkels.

Op de eerste dag van die winkelweek, maandag 5 september, hielden de hervormden en gereformeerden een gezamenlijke herdenkingsdienst in de Mauritskerk. Ds. Jansen

Winkelgevels versierd in Oudhollandse stijl. Café Sport zat in de De Kempenaerstraat, bij de hoek met de Regentesselaan, 1938.⁵⁸

Schoonhoven blikte met dankbaarheid terug op de afgelopen 40 jaar waarin de vorstin en het Nederlandse volk samen veel moeilijkheden hadden overwonnen met Gods hulp. Ds. Eringa benadrukte dat koningin Wilhelmina steeds de autonome positie van de kerk had gerespecteerd. De voetbalclub SJO van Jong Oegstgeest was voor de gelegenheid bereid om op zaterdag een Oranje-jubileum Toernooi te spelen.⁵⁹ Het laatste past in het beeld dat de Oranjevereniging vaak een beroep kon doen op de vele verenigingen en clubs die Oegstgeest voor de oorlog telde.

In 1939 herdacht de Oranjevereniging haar 30-jarig bestaan bescheiden vanwege de oorlogsdreiging.

8.9. FAMILIE, VRIENDEN EN KENNISSEN

In de voorgaande paragrafen worden personen genoemd met wie Jan en Adriana den Ouden veel te maken hadden in besturen, commissies, comités en verenigingen. Onder hen waren vrienden en kennissen en familieleden.

Uit verhalen en Adri's toespraak op de familiereünie van 1994 (bijlage 2) is bekend dat zij bevriend waren met de echtparen Bink-Rotteveel en Kraan-Breebaart. De familie Bink kenden zij al uit de begintijd van hun huwelijk (hoofdstuk 4, paragraaf 4.1). Toen zij nog niet zo lang in Oegstgeest woonden maakten zij met beide echtparen een uitstapje naar de Ardennen. Zij hadden kinderen in dezelfde leeftijd die naar dezelfde school gingen en lid waren van dezelfde jeugdorganisaties. Arie den Ouden was bevriend met Wim Bink met wie hij in de jongelingsvereniging zat. Mien Bink en Agaath Kraan waren vriendinnen van Nel en Adri. De jongens Gep, Hans en Piet gingen om met Koos Bink, die later met Truus Kraan zou trouwen, en met Nol en Marinus Kraan. Jan en Adriana hadden naast de families Bink en Kraan vriendschappelijke omgang met het predikantenechtpaar Eringa-Andriessen.

Er waren meer gereformeerde families met kinderen in dezelfde leeftijd, zoals de families Boer-de Leen, Bonda-van den Heuvel, Breebaart-de Lange, mevrouw Van der Horst-Breebaart, Smit-Tesebeld en de heer J. Veenstra. Voor zover bekend zaten hier geen Priscilla dames bij, behalve mevrouw Smit-Tesebeld, maar zeker is dat enkele kinderen omgingen met de kinderen Den Ouden; Arie met Riekus en Ben Veenstra en de tweeling Pieter en Dolf Smit. Ans Boer en Sjaan Breebaart zaten in de vriendinnenclub van Nel en Adri. Gep was bevriend met Jan Bonda. Ook Gerrit en Maartje Bonda waren geregeld van de partij. Kees van der Horst was de beste vriend van Piet.

Jan en Adriana hadden ongetwijfeld familiecontact met ds. Titte Woudstra en Adriana Woudstra-van Leeuwen, hun oom en tante die in 1927 van de pastorie in Leiderdorp verhuisden naar de Julianalaan in Oegstgeest (eerdere voetnoot, paragraaf 8.2). Hun zoon

Een uitstapje met de kampeerwagen van J.W. Bonda (rechts). V.l.n.r. Maartje Bonda (1921), Nol Kraan (1918), Gep den Ouden (1919), Jan Bonda (1918), Adri den Ouden (1917), Mien Bink (1915) en Agaath Kraan (1917, staand), augustus 1935.

Cornelis Jan Woudstra was actief in de ARP van Oegstgeest. De oudste zoon Hans Harmen kwam in 1934 met vrouw en kinderen vanuit Nederlands-Indië ook in Oegstgeest wonen. Diens zoon Hans (1924) zat in dezelfde jeugdvereniging als Piet.

Jan en Adriana gingen vast ook vertrouwelijk om met de familie De Graaf-van Leeuwen, ondanks het leeftijdsverschil. Behalve de familieband zal meegespeeld hebben dat Cornelis de Graaf jarenlange ervaring in het gereformeerde kerkbestuur en de politiek had. In de eerste jaren zaten Jan en hij in de Vereniging voor Christelijke Belangen en de kerkenraad. Tijdens de zittingsperiode 1927-1931 vormden zij samen de ARP-fractie in de gemeenteraad. Zijn vrouw Cornelia zat in dameskrans Priscilla.

Nog voor de oorlog vertrokken een paar vertrouwde mensen in hun directe omgeving uit Oegstgeest. In 1932 verhuisde het gezin Bink-Rotteveel naar Leiden. Het echtpaar De Graaf-van Leeuwen trok in 1933 in bij kinderen elders. In 1939 verhuisde Cees Woudstra ook naar Leiden. En op eerste kerstdag van dat jaar overleed Arnoldus Kraan, 62 jaar oud. Zijn weduwe bleef een trouwe vriendin van Adriana.

EINDNOTEN HOOFDSTUK 8

- ¹ J.C.H. Blom & J. Talsma (redactie), *De Verzuiling voorbij. Godsdienst, stand en natie in de lange negentiende eeuw*, Amsterdam 2000, 207.
- ² Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO), signatuur PV_PBK3983 en PV_PBK3893.
- ³ L. Driessen, G.D.M. Schwencke, J.J. Thorn, E.J. Veldhuyzen en I.J.G.M. van Woerden, *Willibrords Erven. 1250 jaar christendom in Oegstgeest*, Oegstgeest 1989, 116.
- ⁴ Collectie Vereniging Oud Oegstgeest, fotoarchief gemeente Oegstgeest, 725-19-VOO-1 en
- ⁵ Externe collectie fotoarchief gemeente Oegstgeest, nr. 27-EX-004 en Het Vaderland 2 juli 1921.
- ⁶ Nieuwe Leidsche Courant 29 augustus 1952.
- ⁷ Fotocollectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), objectnr. 2011-5176.
- ⁸ ELO, archief gereformeerde kerk Oegstgeest (nog niet geïnventariseerd december 2022), map 3, boekje Vereniging Christelijke Belangen.
- ⁹ Nieuwe Leidsche Courant 21 april 1923 en 19 juli 1923.
- ¹⁰ Collectie Loek de Groot, fotoarchief gemeente Oegstgeest, 711-DG-548.
- ¹¹ ELO, archief Gereformeerde Kerk van Leiden, toegang 0549, inv.nr. 242.
- ¹² Leidsch Dagblad 24 en 26 november 1923 en Nieuwe Leidsche Courant 26 november 1923 (eerste bazaar) (Of 10 oktober 1923 eerste winterlezing), 1 december 1923 (reactie Wirtz op een ingezonden brief met kritiek op het houden van bazaars in een kerk) en 24 februari 1926 (lezing Van Herwaarden).
- ¹³ 'Ds. K. Schilder en de kerkbouwkwestie te Oegstgeest (1926-1936)', website *gereformeerdekerken.info*, door redacteur G.J. Kok 9 april 2016 en Leidsch Dagblad 9 augustus 1925.
- ¹⁴ Nieuwe Leidsche Courant 31 augustus (aankondiging) 9 september 1929 (verslag).
- ¹⁵ Nieuwe Leidsche Courant 26 augustus 1933 (aanbesteding), Leidsch Dagblad 13 november 1933 (eerste steen) en 7 september 1934 (ingebruikname).
- ¹⁶ Nieuwe Leidsche Courant 7 en 9 november 1934 en 8 maart 1935 (orgelfonds), Leidsch Dagblad en Nieuwe Leidsche Courant 23 november 1939 (orgel geplaatst).
- ¹⁷ Reliwiki.nl (database religieus erfgoed), zoekwoord: 'Regenboogkerk Oegstgeest'.
- ¹⁸ Nieuwe Leidsche Courant 17 september 1935, 2 en 8 januari 1936 (lezing Knibbe), Leidsch Dagblad 13 november 1936 (VU-film).
- ¹⁹ Nieuwe Leidsche Courant 27 november 1934 en Leidsch Dagblad 12 oktober 1935.
- ²⁰ Leidsch Dagblad 6 september 1938.
- ²¹ De informatie voor dit en het volgende kader over de ARP is ontleend aan Jeroen Koch, *Abraham Kuyper. Een biografie*, Amsterdam 2006, de website *Parlement.com*, zoekterm

- 'Anti-Revolutionaire Partij' en op eigen vakkennis van medeauteur Eke Poortinga.
- ²² Nieuwe Leidsche Courant 4 en 7 april 1923, Leidsch Dagblad 12 januari 1925, Nieuwe Leidsche Courant 24 maart 1930 en Leidsch Dagblad 25 maart 1930.
- ²³ Leidsch Dagblad 18 april 1934, Toen & nu ... en straks, uitgave ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van de Leidse Houtschool in 1982, Handelingen van de gemeente raad van Leiden 4 maart 1930, Nieuwe Leidsche Courant 19 februari 1932 en 31 augustus 1932, Nieuwe Leidsche Courant 28 april 1939, Leidsch Dagblad 13 april 1934 (contactcommissie).
- ²⁴ Ontleend aan de website van de Leidse Houtschool, onder de link 'Wie zijn we / Identiteit'.
- ²⁵ Nieuwe Leidsche Courant 11 juni 1932.
- ²⁶ Bart Tromp, 'Van moeders tot ministers', Parool 24 juni 1994.
- ²⁷ Nieuwe Leidsche Courant 22 maart 1929, Leidsch Dagblad 3 april 1919, Nieuwe Leidsche Courant 17 en 21 maart 1923.
- ²⁸ Leidsch Dagblad 9 en 11 januari 1930 en 20 juni 1933.
- ²⁹ Leidsch Dagblad 19 september 1928, Nieuwe Leidsche Courant 28 december 1931.
- ³⁰ Nieuwe Leidsche Courant 5 januari 1932, 11 mei 1932, 14 februari 1933 en 9 oktober 1933.
- ³¹ ELO, signatuur PV29329E.3.
- ³² Leidsch Dagblad 8 maart en 13 juni 1935, Leidsche Courant 4 september 1935.
- ³³ Leidsch Dagblad 16 maart 1936 pag. 2 en 16 en 17 maart pag. 11.
- ³⁴ Nieuwe Leidsche Courant 2 september 1939.
- ³⁵ De meeste gegevens zijn ontleend aan '120-jaar-gereformeerd-jeugdwerk-1888-2007', dl. 1, 2 en 3, website *gereformeerdekerken.info*, geplaatst door G.J. Kok (red.) op 5, 9 en 11 februari 2021.
- ³⁶ De standaard 11 juni 1919.
- ³⁷ Notulenboek Priscilla, 1955-1960.
- ³⁸ Leidsch Dagblad 24 februari 1928.
- ³⁹ Jaarboek gereformeerde kerk 1930, Nieuwe Leidsche Courant 3 november 1928, 28 januari 1933, 23 februari 1934 en 18 januari 1935.
- ⁴⁰ Nieuwe Leidsche Courant 19 januari 1925 en Leidsch Dagblad 28 november 1927.
- ⁴¹ Nieuwe Leidsche Courant 23 februari 1933, 23 februari 1934, 22 mei 1934 en 13 maart 1939.
- ⁴² Nieuwe Leidsche Courant 18 november 1932, 18 november 1933, 27 november 1934, 2 november 1937 en 2 november 1938..
- ⁴³ Leidsch Dagblad 2 november 1937 en Nieuwe Leidsche Courant 2 november 1938
- ⁴⁴ ELO, archief gereformeerde kerk Oegstgeest.
- ⁴⁵ De standaard 20 april 1933.
- ⁴⁶ Leidsch Dagblad 20 maart 1936.
- ⁴⁷ Carla de Gopper, 'Uit het archief gelicht', *Over Oegstgeest* februari 1993, 16 en Leidsch Dagblad 2 en 7 december 1932.
- ⁴⁸ Collectie Loek de Groot, fotoarchief gemeente Oegstgeest, 77-041-DG-82.
- ⁴⁹ Leidsch Dagblad 13 mei 1927 en 28 oktober 1927 Leidsche Courant 28 januari 1939 en Leidsch Dagblad 23 mei 1975.
- ⁵⁰ A.L. van Ingen Schenau, *Van Galgewater tot Poelmeer. Meer dan 100 jaar zwem-geschiedenis in Oegstgeest*, 1994.
- ⁵¹ Het Volk 14 december 1936 en Leidsche Courant 10 februari 1937.
- ⁵² Herman Oost, 'Koninginnedag in Oegstgeest', *Over Oegstgeest* mei 2013, 4-7.
- ⁵³ Nieuwe Leidsche Courant 3 juni 1930 en Leidsche Courant 2 juni 1930.
- ⁵⁴ Leidsch Dagblad 6 september 1935.
- ⁵⁵ Leidsche Courant 11 december 1936.
- ⁵⁶ Leidsche Courant 6 januari 1937 en Nieuwe Leidsche Courant 6 januari 1937.
- ⁵⁷ Leidsche Courant 19 januari 1937.
- ⁵⁸ Collectie Vereniging Oud Oegstgeest, fotoarchief gemeente Oegstgeest, 77-044-VOO-22.
- ⁵⁹ Nieuwe Leidsche Courant 29 augustus 1938.

Het maatschappelijk leven van de familie Den Ouden (1940-1960)

Toen de oorlog in 1940 uitbrak waren Jan en Adriana den Ouden circa 50 jaar oud. Dochter Nel was al het huis uit, Adri en Arie volgden spoedig. Tussen 1946 en 1948 trouwden de 'jongens' en vertrok Tineke naar Rotterdam. Er woonden drie getrouwde kinderen in de directe omgeving van de Prins Hendriklaan: Adri, Gep (tot 1955) en Piet. Zij traden in hoofdlijnen in de voetsporen van hun ouders. Vader Jan ging het rustiger aan doen met zijn werk, maar bleef tot zijn dood bestuurlijk actief. Adriana bleef doen wat zij voor de oorlog deed. Voor alle Den Oudens braken met de oorlog, de bevrijding en de wederopbouw andere tijden aan.

Door de tweede wereldoorlog veranderde de verzuilde maatschappij voorgoed. Tijdens de oorlog wilde de bezetter de invloed van de zuilen breken en Nederland onderwerpen aan een nationaalsocialistische heropvoeding. In april 1941 nam de nieuwe staatsomroep 'Nederlandse omroep' de bestaande, zuilgebonden omroepen AVRO, KRO, NCRV, VARA en VPRO over en gebruikte de radio voor Duitse propaganda. En met de Nederlandse Kultuurkamer van november 1941 wilden de Duitsers eveneens de nationaalsocialistische gedachte propageren en kunstenaars en journalisten controleren.

Als gevolg van totalitaire maatregelen kwam het politieke leven grotendeels stil te liggen: met een rijksmaatregel ontnam de bezetter per 1 september 1941 alle vertegenwoordigende lichamen hun bevoegdheden, ook de gemeenteraden. De christelijke partijen – de Rooms-Katholieke Staatspartij, de CHU en de ARP – verloren toen hun middenpositie tussen liberalen en socialisten.

De bezetter onderwierp het verenigingsleven aan controle door verenigingen een meldingsplicht bij het Commissariaat op te leggen. Of ze te verbieden, zoals bijvoorbeeld in april 1941 de Padvinders, waaronder de hervormde padvindersgroep Jong Oegstgeest (hoofdstuk 8, paragraaf 8.7). Het enige alternatief dat overbleef was de Nederlandse Jeugdstorm, die NSB-ers in 1934 hadden geïntroduceerd naar het voorbeeld van de Duitse Hitlerjugend. Veel protestants-christelijke sportclubs verdwenen, zoals voetbalvereniging SCO en korfbalclub Fiks. Die laatste wilde zich niet aansluiten bij de Nederlandse Korfbal Bond (NKB), die wedstrijden op zondag liet spelen.

Als gevolg van totalitaire maatregelen kwam het politieke leven grotendeels stil te liggen.

Oorkonde behorende bij de Ere-Medaille van de Gemeente Oegstgeest die Jan den Ouden kreeg uitgereikt in 1952.

De rol van de kerken in de oorlog was er een van lijdelijk verzet. Zij waren hiertoe overgegaan nadat aan het begin van de oorlog een openlijk protest tegen anti-Joodse maatregelen van Rijkscommissaris Seyss-Inquart averechts uitwerkte. Omdat de Duitsers het niet aandurften om de kerken als zodanig stevig aan te pakken, hadden zij enige bewegingsvrijheid. Kerken stelden hun ruimtes beschikbaar voor activiteiten die niet meer elders konden plaatsvinden.

Na de bevrijding in mei 1945 werd snel duidelijk dat ‘de wereld van voor de oorlog’ voorgoed voorbij was.

Na de bevrijding in mei 1945 werd snel duidelijk dat ‘de wereld van voor de oorlog’ voorgoed voorbij was. Nederland was nog steeds een verzuilde maatschappij maar de scheidslijnen tussen de zuilen waren al in de oorlog minder scherp geworden. En politiek ging er een andere wind waaien. Terwijl voor de oorlog politieke samenwerking met de sociaaldemocratische arbeidspartij (SDAP) uitgesloten was, kwam na de oorlog een ‘rooms-rode’ coalitie tussen de nieuwe Katholieke Volkspartij (KVP) en de nieuwe sociaaldemocratische PvdA het politieke toneel domineren, met vier kabinetten Drees (PvdA) in de periode 1946-1958. Tegen deze achtergrond kwam de wederopbouw van Nederland van de grond en werd een begin gemaakt met de opbouw van de verzorgingsstaat, ‘verzorging van de wieg tot het graf’. Een bijkomend maar belangrijk verschijnsel was dat de naoorlogse bevolkingsgolf noodzaakte tot extra maatschappelijke voorzieningen.

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe algemene na-oorlogse tendensen zich vertaalden in Oegstgeest en wat de rol van de familie Den Ouden hierin was. De focus blijft hierbij op Jan en Adriana naast het aandeel van de kinderen die na hun trouwen in Oegstgeest woonden. Het sluit aan op de onderwerpen in het vorige hoofdstuk: kerkelijk leven, gemeentepolitiek, scholen en verenigingsleven. Het hoofdstuk eindigt rond 1960, omdat Jan in 1959 overleed en Adriana’s dameskrans Priscilla in 1960 werd opgeheven. Er is niet gestreefd naar compleetheid. Er zijn een aantal betekenisvolle gebeurtenissen uitgelicht.

9.1. KERKELIJK LEVEN

De gereformeerde kerk in de oorlog

In het Voorwoord van het kerkelijk jaarboekje van 1939 prees ds. Eringa zich gelukkig dat de kerken in Nederland nog niet aan banden waren gelegd zoals in Europese landen die door de Duitsers waren bezet. Tijdens de oorlog probeerden de kerken zich er zo goed mogelijk doorheen te slaan en stelden zich naar buiten toe voorzichtig op. Zo moest de kerkenraad van Oegstgeest zich begin 1943 wel neerleggen bij het besluit van de classis om een protestbrief van Rooms Katholieken, hervormden en gereformeerden aan Seyss-Inquart niet voor te lezen van de kansel, maar besloot zij de inhoud ervan wel tijdens de dienst te bespreken.¹ Vóór de oorlog had de Generale Synode van de gereformeerde kerk van Nederland zich uitgesproken tegen het nationaalsocialisme en het lidmaatschap van de NSB onverenigbaar genoemd met dat van de gereformeerde kerk, waarbij NSB-leden bij volharding onder kerkelijke tucht gesteld moesten worden. In 1943 werd een pastoraal bezoek gebracht aan een kerklid dat een jaar eerder lid van de NSB was geworden en wiens dochter net was getrouwd met een Duitser en op het punt stond naar Duitsland te

vertrekken. Toen haar vader zei dat hij zich tegen het huwelijk had verzet en beloofde weer in de kerk te zullen komen, besloot de kerkenraad geen tuchtrechtelijke maatregel op te leggen.²

Begin 1941 was ds. Eringa gedurende lange tijd ziek.³ D.J. van Katwijk nam zijn taak als voorzitter van de kerkenraad tijdelijk over.*

Het jeugdwerk ging in het eerste oorlogsjaar nog op de oude voet door. Zo hadden de gereformeerde jongelings- en meisjesvereniging nog hun jaarlijkse bijeenkomst in november 1940 in de bovenzaal van de Mauritskerk.⁴ In juli 1942 verboden de Duitsers alle kerkelijke jeugdverenigingen en landelijke bonden (hoofdstuk 8, paragraaf 8.4 en paragraaf 9.3). Soms gingen plaatselijke verenigingen door onder leiding van kerkenraadsleden, bijvoorbeeld onder de dekmantel van bijbelclubs.⁵ In Oegstgeest nam de kerkenraad het jeugdwerk voor jongeren van 12-17 jaar over van de oudervereniging. Zij wees in het najaar van 1943 mejuffrouw Akke de Vries aan als leidster voor de ‘meisjeskring’, met mejuffrouw G.A. (Truus) Kraan als vervangster onder toezicht van ouderling J. Bovenberg.⁶ Voor jongens van 12-17 jaar stelde de kerkenraad een ‘bijzondere catechisatie’ in. De kerkenraad vond ouderling A. la Fleur en A. Goedhart, lid van de Commissie van Administratie, geschikte leiders hiervan.⁷

Nieuwe kerkenraadsleden gedurende de oorlog waren de ouderlingen R. van Til en C. Oosterom in 1940 en later D. Hortensius en K. Fokkema, die zich ook na de oorlog voor de gereformeerde zuil bleven inzetten.**

De gereformeerde kerk na de oorlog

In huize Den Ouden werden de scheidslijnen tussen de hervormde en gereformeerde geloofsbeleving na de oorlog minder scherp dan ervoor. Dochter Tineke vertelde dat zij na de oorlog een keer met een vriendinnetje van school meegevraagd was naar het hervormde kerstfeest in gebouw Irene. Eerst mocht ze niet, maar uiteindelijk toch wel. Daar voegde haar vader aan toe: ‘Maar geen boek aannemen hoor, daar is niet voor betaald’. ‘En de sinaasappel?’ Die mocht ze na enige aarzeling wel aannemen. Ook was er voor de oorlog geen kerstboom in huis: ‘Dat hoorde niet bij ons kerstfeest’. Wel waren er veel dennentakken langs de muren en kaarsjes. Na de oorlog kwam er wel een kerstboom. Die werd uit de tuin opgegraven en binnen in een pot gezet.

Veel van deze versoepelingen waren te danken aan ds. Brussaard die in 1947 in Oegst-

* **Dr. Dirk Jan van Katwijk** (1878-1943), die van 1927 tot 1928 enkele maanden gereformeerd predikant was in Oegstgeest, was getrouwd met Geertruida van Ravestijn (1878-1968). Na zijn emeritaat in april 1939 vertrokken zij vanuit Velsen naar Oegstgeest. Hij werd ouderling en nam vaak preekbeurten over.

** **Cornelis Oosterom** (1882-1959), adjunct-directeur NV Sikkens Lakfabrieken in Sassenheim, verhuisde in 1939 van Laren (Groningen) naar Oegstgeest en werd al snel actief in de gemeenteraad (paragraaf 9.2).
Roelf van Til (1893-1953), hoofdonderwijzer van de christelijke Morsschool, was getrouwd met Hiekiena Geerdina (Hiek) van Til-Bouman (hoofdstuk 8).
Dirk Hortensius (1895-1985), onderwijzer, was getrouwd met Jannetje Hortensius-van den Arend (1899-1990, paragraaf 9.3). Zij kwamen in 1939 vanuit Bandung in de Frederik Hendriklaan wonen.
Dr. Klaas Fokkema (1889-1967), leraar Nederlands aan de christelijke HBS in de Kagerstraat, in 1951 bijzonder hoogleraar Friese taal en letterkunde aan de universiteit van Leiden en in 1955 gewoon hoogleraar aan de VU. Hij was getrouwd met Sjoerdje de Vries (1897-1978). Zij kwamen in 1941 in Oegstgeest wonen.

In juli 1942 verboden de Duitsers alle kerkelijke jeugdverenigingen en landelijke bonden.

In huize Den Ouden werden de scheidslijnen tussen de hervormde en gereformeerde geloofsbeleving na de oorlog minder scherp dan ervoor.

geest werd beroepen als tweede predikant.* Onder zijn leiding kwam de kinderkerk tot stand. Voor de oorlog waren de gereformeerden in Oegstgeest nog tegen aparte jeugd- of kinderdiensten zoals de hervormden die hadden (hoofdstuk 4, paragraaf 4.2). Vanaf ongeveer 1950 kwamen er kindernevendiensten. Deze werden eerst gehouden in de kleuterschool in de Deutzstraat en in 1952 in de Montessorischool aan de Geversstraat – Cobi Siljee klaagde over de harde houten banken.⁸ Vanaf de opening van de Hofdijckschool in december 1954 vonden de kinderdiensten daar plaats. De in Oegstgeest wonende kleinkinderen van Jan en Adriana houden hieraan goede herinneringen over. In de beginjaren leidden hun kinderen Adri en Gep ook diensten. Een generatie later zouden ook Lya en Annelies den Ouden, dochters van Piet, en Mineke Siljee, dochter van Adri, juf worden in de kinderkerk.

Getuigschrift van de kinderkerk voor Annelies den Ouden, ca. 1968.

Ook op andere terreinen breidde de kerk na de oorlog zijn taken uit, vooral in de gezondheidszorg en het maatschappelijk werk.

Na de oorlog stelde de kerkenraad naast de Zendingscommissie voor de verspreiding van het evangelie in met name Indonesië en Suriname, een Evangelisatiecommissie in om het evangelie te verspreiden in de eigen omgeving. De Evangelisatiecommissie stond onder bestuur van een Centrale Commissie die vooral op jeugdwerk was gericht. Voorzitter was ds. Brussaard. Andere commissieleden waren mejuffrouw C.C. le Clercq, die al in 1943 was aangesteld als evangelisatiewerkster, en een speciaal hiervoor benoemde contact-ouderling voor het Evangelisatiewerk. In 1953 vervulde P.A. (Ab) Rullmann deze functie en later G. van der Horst.** In 1956 gingen de hervormde Jeugdraad en de Evangelisatiecommissie van de gereformeerde kerk een samenwerkingsverband aan met clubwerk voor jongens en meisjes van 8-16 jaar onder toezicht van een interkerkelijke commissie.⁹

Ook op andere terreinen breidde de kerk na de oorlog zijn taken uit, vooral in de gezondheidszorg en het maatschappelijk werk. Er kwamen Zusters van Bijstand die de diakenen ondersteunden 'in bijzondere gevallen waarin vrouwelijke hulp gewenst was', zoals bij het regelmatig bezoeken van bejaarden. Ook ging de gereformeerde kerk samenwerkingsverbanden aan met de hervormde kerk, bijvoorbeeld in de Stichting Interkerkelijke Gezinsverzorging die met drie bevoegde gezinsverzorgsters hulp bood aan alle gezindten. Daarnaast was er het Protestants Interkerkelijk Thuisfront (PIT) dat geld inzamelde ten behoeve van het geestelijk welzijn van militairen in crisis- en oorlogsgebieden. Ook deden de gereformeerden met de hervormden mee om de nieuwbouw van het diaconessenhuis aan de Houtlaan in Leiden te realiseren. En tot slot was er de samenwerking op het gebied van de bejaardenzorg, in het bijzonder de bouw van het Oegstgeester bejaardencentrum Hofwijck in 1956.

De gereformeerden werkten weliswaar veel samen met de hervormde kerk, maar zij deden niet mee met de oecumenische kerkdiensten die de hervormden na de officiële oprichting van de Wereldraad van Kerken in 1948 organiseerden. In 1949 had de generale synode van de gereformeerde kerken zich tegen toetreding uitgesproken. Toen de synode in 1952 opnieuw de oecumenische kwestie aan de orde stelde, waren de meningen ernstig verdeeld.

* **Johannes Cornelis Brussaard** (1884-1963) was getrouwd met Elizabeth Maria Knoll (1885-1962).

Hij was 30 jaar radiopredikant in Bloemendaal.

** **Pieter Albert Rullmann** (1911-1987), accountant, was in 1946 getrouwd met Plonia Adriana (Ploon) den Ouden (1911-1995), dochter van Arie den Ouden die medefirmant was in het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden. Na hun trouwen gingen zij wonen op Frederik Hendriklaan 21, Oegstgeest.

Gerrit van der Horst (1914-2008), onderwijzer aan de Leidse Houtschool, vanaf 1954 hoofdonderwijzer Hofdijckschool, was getrouwd met Ans Boer (hoofdstuk 8).

Sommigen bepleitten toetreding tot de fundamentalistische, 'bijbelgetrouwe' Internationale Raad van Christelijke Kerken (ICCC), anderen braken een lans voor de meer libertijnse Wereldraad van Kerken op brede grondslag.¹⁰ Ds. Brussaard werd in 1954 door de generale synode benoemd tot deputaat (adviseur) om de mogelijkheid van oecumenische samenwerking te onderzoeken.¹¹ Toch zou het nog tot 1971 duren voordat de gereformeerde kerken van Nederland toetraden tot de Wereldraad van Kerken.¹²

In april 1957 werd ds. Eringa opnieuw ziek en ging hij met ziekteverlof. De classis Leiden verleende hem met ingang van 1 januari 1958 vervroegd emeritaat. Op 26 augustus 1958 overleed hij, 63 jaar oud. In de 29 jaar dat hij de kerk had gediend had hij het ledental sterk zien groeien en veel voor de kerkelijke gemeente gedaan. In zijn *in memoriam* schetste Koos Siljee, die hem als voorzitter van de kerkenraad had vervangen, hem als een erudiet man die niet voor de gemakkelijkste oplossing koos en op zijn best was in de verkondiging van het Evangelie in de kerk, op catechisatie en bij huisbezoek. Er werd een speciale commissie ingesteld om voor een passende grafsteen te zorgen. Piet den Ouden adviseerde de commissie hierin.¹³ Het was ds. Eringa niet meer gegeven het 25-jarig jubileum van de Mauritskerk te vieren waarvoor hij de eerste steen had gelegd.

Het zou nog tot 1971 duren voordat de gereformeerde kerken van Nederland toetraden tot de Wereldraad van Kerken.

9.2 JAN DEN OUDEN EN DE GEMEENTEPOLITIEK

Na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd de gemeenteraad op last van de Duitse bezetter per 1 september 1941 buiten functie gesteld. De bestuurlijke eindverantwoordelijkheid lag hierna geheel bij de burgemeester die zich kon laten adviseren door de dienstdoende wethouders. Als de burgemeester niet kon, nam de locoburgemeester zijn taken waar, in Oegstgeest wethouder T. van Egmond (hoofdstuk 8, paragraaf 8.4). Burgemeester Van Gerrevink bleef in functie, maar niet voor lang.

In de bijeenkomst van de gemeenteraad van 8 juli 1940 werden de Nederlandse soldaten herdacht die in de meidagen waren gesneuveld in de omgeving van de Haagse Schouw.¹⁴ Het volgend jaar, op 17 april 1941, waren drie Engelse bemanningsleden van een vliegtuig neergestort en met militaire eer begraven bij het Groene Kerkje. Burgemeester Van Gerrevink sprak hierbij zo lovend over de slachtoffers dat hij dezelfde dag werd gearresteerd. Hij bleef tot 15 juni gevangen. Tijdens zijn gevangenschap werd op 26 april het Monument voor de gevallen soldaten bij de Haagse Schouw onthuld en werd dit monument, dat toen nog op Oegstgeester grondgebied lag, overgedragen aan locoburgemeester T. van Egmond.¹⁵

Door zijn handelwijze moest Van Gerrevink met 65 jaar gedwongen met pensioen. Op 28 februari 1942 kwam de 'rustende' gemeenteraad bijeen om afscheid van hem te nemen. Hij werd opgevolgd door de 70-jarige NSB-burgemeester O.L.J. Sikkens. Tot diens installatie op 15 augustus 1942 oefende locoburgemeester T. van Egmond de burgemeesterstaken uit. Bij de installatie van Sikkens toonde Van Egmond moed. Hij begon zijn installatierede met: 'U moet wel een man zijn van grootte bekwaamheden om op Uw leeftijd een benoeming te ontvangen en te aanvaarden als Burgemeester van Oegstgeest'. Bij het omhangen van de ambtsketen zei hij tot slot: 'Jesus Christus zal in Zijn dag U rekenschap

vragen van het volbrengen van Uw taak.' Aan het eind van de oorlog trok Van Egmond zich uit de politiek terug vanwege zijn gezondheid. Op 21 januari 1950 werd hij als één van de eersten benoemd tot ereburger van Oegstgeest vanwege 'grote verdiensten in onderscheidene functies aan de gemeente bewezen'.

In het najaar van 1945 kwam er een noodgemeenteraad als overgangsmaatregel naar de verkiezingen die pas in 1946 konden worden gehouden.

In het najaar van 1945 kwam er een noodgemeenteraad als overgangsmaatregel naar de verkiezingen die pas in 1946 konden worden gehouden. Op 20 november kwam die raad voor het eerst bijeen, met dezelfde zetelverdeling als die van 1939 maar met een paar andere raadsleden.¹⁶ In de plaats van T. van Egmond kwam C. Oosterom in de raad voor de ARP (paragraaf 9.1). Als wethouders werden aangewezen N. Zandbergen (CHU) en W.J.J. Dijsselbloem (RK).

De eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezing in Oegstgeest vond plaats in juli 1946.¹⁷ Vanwege de bevolkingsgroei breidde het zetelaantal uit van dertien naar vijftien. De liberale Partij van de Vrijheid (voorheen Gemeentebelang) kreeg twee zetels, de Katholieke Volkspartij vier, de CHU en ARP elk drie zetels en de Partij van de Arbeid, de vernieuwde sociaaldemocratische partij, ging van één zetel in 1939 naar drie. In overeenstemming met de landelijke trend vormden de ARP en CHU één protestants-christelijke fractie. Op de oneven nummers van de kieslijst kwamen de CHU-kandidaten, terwijl de even nummers voor de ARP-kandidaten waren. Zolang Jan in de gemeenteraad zat, tot zijn overlijden in 1959, kregen de CHU en de ARP elk drie raadsleden, met uitzondering van de zittings-termijn 1949-1953 waarin de CHU er vier had. De 'derde' ARP-man was P. van Nieuwkoop." L. de Neef (CHU) en W.J.J. Dijsselbloem (KVP) werden wethouder.

Op 26 november 1947 werd Jan weer in de gemeenteraad begroet nadat hij van een langdurige ziekte was hersteld. Hij bleek chronische leukemie te hebben en moest in de jaren erna vaker verstek laten gaan (hoofdstuk 4, paragraaf 4.4).

Op 17 oktober 1946 belegde de AR-Kiesvereniging een bijeenkomst over 'beginsel en praktijk' van de gemeentepolitiek nu de noodgemeenteraad achter de rug was. Sprekers waren de zittende gemeenteraadsleden C. Oosterom over 'Plaats en taak van de gemeenteraad in ons Staatsbestel' en Jan den Ouden over 'Gemeentepolitiek in de praktijk'. Oosterom wees op het principiële uitgangspunt van de ARP dat het gezag van de overheid uit God is en besprak de bevoegdheden van de gemeenteraad op terreinen als de zondagsrust, publieke eerbearheid, onderwijs, gemeentebedrijven, arbeidsverhoudingen, grondpolitiek, volksgezondheid, woningvoorziening, financiën, armenzorg en benoemingen. In verband met de geruchten over annexatie stond hij uitvoerig stil bij het antirevolutionaire beginsel van de autonomie van de gemeente dat zich niet verdroeg met teveel centralisatie door de rijksoverheid. Hierna zette Jan den Ouden uiteen dat Oegstgeest na de oorlog een noodlijdende gemeente werd. Dat betekende dat alle grotere uitgaven goedgekeurd moesten worden door Gedeputeerde Staten. Hij lichtte er vervolgens een paar noodzakelijke gemeentewerken uit,

* De Oegstgeester erpenning wordt sinds 1949 uitgereikt aan inwoners en instanties in Oegstgeest die zich op allerlei vlak hebben ingezet voor de gemeente.

** **Pieter (Piet) van Nieuwkoop** (1902-1972), architect, was getrouwd Alberta (Berta) van Egmond (1903-1977). Hij was medefirmant van architectenbureau Kraan en van Nieuwkoop, diaken en lid van de administratiecommissie van de gereformeerde kerk.

zoals een nieuw rioleringsstelsel, de grondpolitiek en het uitbreidingsplan van de gemeente in verband met de huisvestingsproblemen.¹⁸

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1949 werden L. de Neef en W.J.J. Dijsselbloem opnieuw wethouder. Jan kwam in de commissie Openbare Werken en (wederom) in de woningcommissie. De volkshuisvesting zou de gemeente een aantal jaren in de greep houden. Met de Woonruimtetwet van 1947 had de gemeente de mogelijkheid woonruimte te vorderen van woningeigenaren en die toe te wijzen aan nieuwkomers of pas getrouwde stellen. Zo kregen Gep en Piet den Ouden en hun nicht Ploon Rullmann-den Ouden woonruimte toegewezen (hoofdstuk 4, paragraaf 4.3). Intussen moest de gemeente zorgen voor uitbreidingsplannen voor grootscheepse nieuwbouwwijken.

De christelijke partijen bleven na de oorlog hun meerderheidspositie in de gemeenteraad houden, maar de PvdA ging zich nu ook roeren. Mevrouw Kramers zette zich in het bijzonder in voor de maatschappelijke zorg. Zij stelde voor de gemeentelijke sociale diensten te reorganiseren om sociale voorzieningen te garanderen en minder afhankelijk te maken van particulier initiatief en kerkelijke liefdadigheid. Naar aanleiding hiervan hield de katholieke wethouder Dijsselbloem een pleidooi voor de liberale Oegstgeester Vrouwenfederatie over de scheiding die er zou moeten blijven tussen sociale zorg uit naastenliefde en sociale zekerheid als maatschappelijk recht van individuen op een redelijk bestaan.¹⁹

Het volgende decennium werd gekenmerkt door neutrale en interkerkelijke samenwerking op het gebied van maatschappelijke zorg, in het bijzonder de bejaardenzorg, in nauwe samenspraak met de gemeente die veel van die initiatieven faciliteerde. Hierin ging Oegstgeest, net als plaatsen elders in Nederland, langzaam maar zeker over naar 'de verzorgingsstaat van de jaren zestig' met socialezekerheidswetgeving. Een tweede aandachtspunt was de scholenbouw die nodig was door de groei van het aantal inwoners en de naoorlogse geboortegolf. De financiering van de bouw en de inrichting van schoolgebouwen kwam nog steeds voor rekening van de gemeente.

Zo was er na de oorlog veel te doen in de Oegstgeester gemeentepolitiek. Jan den Ouden bleef als altijd actief voor de ARP en de protestants-christelijke fractie. In de gemeenteraadsvergadering van 28 augustus 1952 werd hij gehuldigd als ereburger van Oegstgeest vanwege zijn 25-jarig aaneengesloten gemeenteraadslidmaatschap.²⁰

Op dat moment nam hij het wethouderschap waar van L. de Neef die sinds april met ziekteverlof was. Na de verkiezing van 1953 koos de gemeenteraad hem als wethouder voor openbare werken en als locoburgemeester. Tijdens zijn reis naar Canada en Californië in 1955 nam partijgenoot Oosterom deze functies waar.

Eremedaille Jan den Ouden 6 september 1927-1952, links de voorzijde; rechts de achterzijde.

Wethouder J. den Ouden, gemeentesecretaris Jac. de Visser en M.J. van Gorkom, hoofd gemeentewerken van Oegstgeest bieden de burgemeester van Leiden twee jonge zwanen aan bij het Plantsoen in Leiden, 22 januari 1953.

Jan liet zich als wethouder veel zien bij eerstesteenleggingen, jubilea en openingen van onder andere scholen. In 1953 schonk hij namens de gemeente Oegstgeest twee jonge zwanen aan Leiden, ter vervanging van de kort daarvoor vergiftigde zwanen Leido en Leida die waren geschonken door de Vereniging Oud Leiden. Oegstgeest was hierdoor getroffen, aldus wethouder Den Ouden en besloot twee zwanen uit eigen broed aan te bieden onder het motto 'Een goede buur is beter dan een verre vriend'.²¹

Decennialang vormden de dreigende annexaties door Leiden voor Oegstgeest een hoofdpijndossier. In 1955 slaagde het gemeentebestuur er nog in om annexatie van tafel te krijgen na veel actie vanuit de bevolking. Op 26 oktober kwam de raad bijeen in een 'annexatiezitting' om dat te vieren.*

Annexatiezitting van de gemeenteraad van Oegstgeest. Zittend v.l.n.r.: wethouder J. den Ouden (ARP), burgemeester H.L. du Boeuff, gemeentesecretaris Jac. de Visser, wethouder dr. K. Simon Thomas (VVD). Staand J.H. Valentgoed (CHU), L. van Welzen(CHU), G. Blansjaar (CHU), C. Oosterom (ARP), P. van Nieuwkoop (ARP), mw. G. Kramers-de Vlaming Pleysier (PvdA), P.H.M.S. van der Voort (KVP), mw. P. Smits-Witvliet (VVD), K. Veen (PvdA), H. van Kerkhoff (KVP), P. van der Hulst (KVP) en M.A.V. Slingenberg (VVD), 26 oktober 1955.

Na de gemeenteraadsverkiezing van 1958 verloor de protestants-christelijke fractie haar wethouderspost, tot teleurstelling van de fractie en Jan zelf, die wel aanbleef als gemeenteraadslid. In het eerste kwartaal van het jaar 1959 overleden drie kopstukken van de ARP. Op 1 januari stierf T. van Egmond, 88 jaar oud, op 17 februari C. Oosterom, 77 jaar oud, en op 16 maart Jan den Ouden, bijna 70 jaar oud.

9.3. KERKELIJKE EN ANDERE CHRISTELIJKE VERENIGINGEN

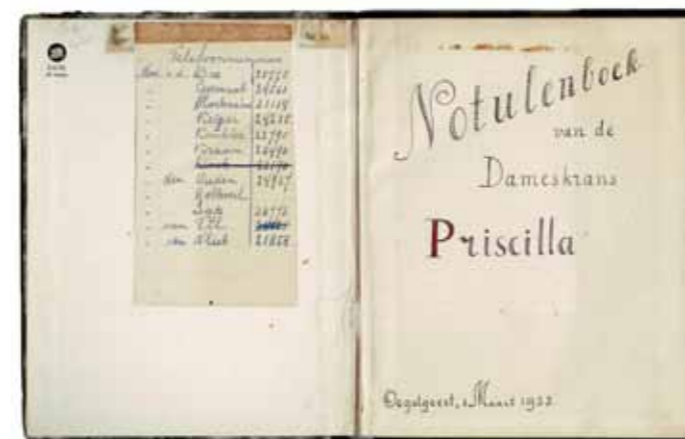
Na de oorlog kende Oegstgeest drie verenigingen voor protestants-christelijke vrouwen en de gereformeerde mannenvereniging 'Onderzoekt de Schriften'. Naast deze verenigingen voor volwassenen kwam ook het jeugdwerk weer van de grond.

Dameskrans Priscilla

Tijdens de oorlog ging de kerkelijke vereniging Priscilla op de oude voet voort. Enkele leden van het eerste uur, de dames Bink-Rotteveel en De Graaf-van Leeuwen waren al voor de oorlog uit Oegstgeest vertrokken. Zij werden opgevolgd door nieuwe leden zoals Johanna Knibbe-Kuyper, een kleindochter van Abraham Kuyper. Of later door Jannetje Hortensius-van den Arend en Sjoerdje Fokkema-de Vries, die respectievelijk in 1939 en 1941 in Oegstgeest kwamen wonen.** Zij waren alle drie getrouwd met actieve kerkleden (paragraaf 9.1).

* In 1966 raakte Oegstgeest wel grote delen van het grondgebied kwijt aan Rijnsburg en Leiden.

** **Sjoerdje Fokkema-de Vries** verhuisde in 1941 vanuit Alphen, waar zij sinds 1939 in het bestuur van de Nederlandse Christen Vrouwenbond zat.

Links: Notulenboek van de dameskrans Priscilla. Aan de binnenkant was een lijstje met telefoonnummers van de leden geplakt, 1955-1960. Portret Adriana den Ouden-Dorrepaal, ca. 1950.

Uit het notulenboek van de jaren 1955 tot 1960, dat in de familie bewaard is gebleven, blijkt dat het patroon van de vergadering nog net zo was als in 1930. Een opening met psalmgezing, een bijbeltekst en gebed door de presidente, en eindigend met het zingen van een door de gastvrouw gekozen gezang en door haar uitgesproken dankgebed. De gastvrouw schonk thee, soms met iets lekkers erbij. En dan werd er gebreed of genaaid. Veel leden gingen daar thuis mee door om genoeg te produceren. De benodigde materialen werden net als voor de oorlog bekostigd uit een subsidie van de diaconie en uit de contributie, die zij in 1955 verhoogden van 10 cent naar een kwartje per veertien dagen.

Er waren ook veranderingen. De inleidingen gericht op 'het bevorderen van inzicht in Gods woord en de gereformeerde beginselen' hadden zij vervangen door het voorlezen van enkele hoofdstukken uit een samen gekozen boek van een protestants-christelijke schrijver. Die werden in dagblad Trouw aangeprezen, maar in meer bevindelijke kringen soms verguisd. Het laatste boek dat zij lazen 'Kerkerbank in, kerkerbank uit' van Henk de Jong werd in de Friese Koerier afgekraakt als een 'verzameling onbenullige anekdotes over dominees en kerkgangers'.²² Het lezen werd overgeslagen als te veel leden afwezig waren of als er andere zaken te bespreken waren, zoals het bezoek aan geëmigreerde familieleden of kinderen die in Afrika of Suriname in de zending werkten.

Ze maakten soms uitstapjes. In maart 1956 maakten ze een plan voor een uitje in mei: naar Schiphol en een rondvaart door de grachten van Amsterdam en tenslotte met een bus naar Sjoerdje Fokkema die naar Amstelveen was verhuisd. Maar het bleek toch handiger om aan te sluiten bij de Nederlandse Christelijke Reisvereniging (NCRV) waar de man van Marijtte van den Bos reislieder was. Zo gingen ze in 1956 naar een glasblazerij in Leerdam met een diner na in de Gouden Leeuw en later naar de Heilige Land Stichting (1957) en naar de Keukenof (1959).

Zij hielden jaarfeesten bij een van de leden thuis, 's avonds. Ze spraken af wie iets zou bakken of iets 'ten beste geven' en ze deden spelletjes waarmee ze een prijsje konden

De inleidingen gericht op 'het bevorderen van inzicht in Gods woord en de gereformeerde beginselen' hadden zij vervangen door het voorlezen van enkele hoofdstukken uit een samen gekozen boek van een protestants-christelijke schrijver.

‘9 camisols, 7 grote truien, 8 kleinere truien, 2 jurkjes, 3 slipovers, 2 broekjes, 17 paar sokken, 16 paar kousen, 1 plooirokje en 5 paar manssokken.’

winnen. Dan werd ook het jaarverslag voorgelezen: hoe vaak ze bij elkaar waren geweest (17-21 keer), wat de productie was (in 1956 bijvoorbeeld ‘9 camisols, 7 grote truien, 8 kleinere truien, 2 jurkjes, 3 slipovers, 2 broekjes, 17 paar sokken, 16 paar kousen, 1 plooirokje en 5 paar manssokken’) en welke diakenen en zusters van bijstand voor de uitdeling zorgden. Tussen 1954 en 1956 vertrok de helft van de Priscilla-leden. Drie omdat zij zich te oud voelden. Margaretha van Egmond (83) kon steeds minder komen en overleed kort na haar afscheid, Pieterella Erkelens-Groenendijk (83) vertrok naar een bejaardenhuis in Leiden en Berendina Smit-Tesebeld (78) trok in bij haar dochter in Katwijk. Drie anderen verhuisden in verband met het werk van hun echtgenoot. Het werd moeilijker om nieuwe leden te interesseren, maar in 1959 waren ze toch weer op sterkte. Het jongste lid, Anthonia van Vliet-de Mooij, was nog net geen 50 en al jaren actief in de gereformeerde vrouwenvereniging.

Intussen waren er geleidelijk minder kledingstukken nodig want ‘er zijn niet zoveel armen meer in onze gemeente’.

Intussen waren er geleidelijk minder kledingstukken nodig want ‘er zijn niet zoveel armen meer in onze gemeente’ (jaarverslag 1956). Het maakwerk veranderde ook: ‘Vroeger werd er ook genaaid, vooral tegen kerstmis, maar wat nu van textiel nodig is, wordt gekocht, kant en klaar. Het prijsverschil is zo klein tegenwoordig, dat het de moeite niet loont om te gaan zitten naaien’ (jaarverslag 1958). Ook waren de gezamenlijke pakavonden afgeschaft, nadat de diaconie in 1955 had verzocht de

namen van de ontvangende gezinnen niet meer bekend te maken aan de leden van de krans.’ Zij probeerden zonder succes nog andere afnemers voor hun breiwerken te vinden, bijvoorbeeld bij de Dr. Mr. Willem van den Berghstichting, een christelijke instelling in Noordwijk voor mensen met zware verstandelijke en lichamelijke beperkingen.

In 1959 wilde een aantal leden al stoppen en in het laatste jaarverslag van 22 maart 1960 stelden enkele dames voor er een gezellig onderonsje van te maken en toch om de veertien dagen een middag bij elkaar te komen. Hier eindigt het notulenboek.

Nederlandse Christen Vrouwenbond

In 1935 kreeg Oegstgeest een plaatselijke afdeling van de in 1919 opgerichte Nederlandse Christen Vrouwenbond (NCVB, hoofdstuk 8, paragraaf 8.6). Het doel was ‘Christen-vrouwen’ voor te lichten op maatschappelijk en staatkundig gebied. Op de bijeenkomsten kwamen niet alleen stichtelijke onderwerpen aan de orde maar ook schilderkunst en literatuur. Zo stond de Russische schrijver Dostojevski op het programma, maar wel besproken vanuit de christelijke invalshoek van barmhartigheid.²³ De NCVB stond open voor alle volwassen protestantse vrouwen, getrouwd of ongetrouwd, van zowel hervormde als gereformeerde huize. Daarom werd de NCVB van Oegstgeest in het kerkelijk jaarboekje van 1959 genoemd als ‘vereniging buiten de kerkelijke kring’.

Op de oprichtingsbijeenkomst van de afdeling Oegstgeest meldden zich 36 leden aan.²⁴ Op de jaarvergadering van 1939 telde de NCVB 112 en in 1960 213 leden. De eerste presi-

* Of de armen waren minder afhankelijk van de kerkelijke zorg omdat er geleidelijk meer sociale zekerheid kwam.

** Op pakavonden kwamen de leden bij elkaar om de genaaide en gebreide giften te bewonderen en te verpakken per gezin.

dente was mejuffrouw M.P. Planjer, onderwijzeres aan de christelijke ULO in Leiden. In 1938 werd zij opgevolgd door mevrouw S.J. Lorenzen-de Boer die tot na de oorlog aanbleef.’

De jaarvergaderingen, meestal in gebouw Irene, waren feestelijk aangekleed met voordrachten, zang van onder andere Sjaan van der Horst-Hortensius en toneelstukjes. In 1954 opende presidente mevrouw Eringa de vergadering. Adri Siljee-den Ouden presenteerde als penningmeesteresse het jaarverslag.²⁵ Mevrouw Van Katwijk-Ravestijn gaf traditiegetrouw een overzicht van de talrijke bezoeken die zij bracht bij blijde en droeve gebeurtenissen in de gezinnen van de leden.’ Toen de Christenvrouwen in 1960 hun 25-jarig jubileum vierden, was mevrouw J.C.K. van Veen-den Ouden presidente.’ Ploon Rullmann-den Ouden was toen 2e penningmeesteres.

Gereformeerde Vrouwenvereniging

Aan het begin van de oorlog richtten zestien kerkleden een afdeling op van de Bond van Gereformeerde Vrouwenverenigingen (BGV) die in 1937 was opgericht als tegenhanger van de NCVB (hoofdstuk 8, kader Landelijke Bonden). Hiervan konden alleen gereformeerde vrouwen lid worden. Uit de beschrijving van de lustrumviering bij het tienjarige bestaan in 1952 blijkt als doel de leden hun geloofsbelijdenis beter te laten begrijpen.²⁶ Deze ‘kerkelijke’ vereniging op gereformeerde grondslag was stichtelijker dan de protestants-christelijke NCVB. In 1952 telde zij 50 leden, onder wie Wilhelmina Ausma-Fuchs, de tweede vrouw van J. Ausma die in 1944 weduwnaar was geworden, en het latere Priscilla-lid Anthonia van Vliet-de Mooij.

De Gereformeerde mannenvereniging

De gereformeerde mannenvereniging ‘Onderzoekt de Schriften’ ging na de bevrijding weer van start. Deze kerkelijke vereniging kwam in de wintermaanden om de drie weken bij elkaar in de bovenzaal van de Mauritskerk. In de jaarboekjes van de kerk staan de ouderlingen D. Hortensius en J. Ausma, als 1^e en 2^e voorzitter, en de diakenen S. van der Mey en P. Linck, als secretaris en penningmeester. Hoe die avonden verliepen en hoe goed zij bezocht werden is niet bekend.

Jeugdorganisaties

Na de oorlog veranderde er veel in het jeugdwerk. De jongelingsvereniging en de meisjesvereniging op gereformeerde grondslag voor jongeren van 17 jaar en ouder gingen weer van start onder nieuwe namen: ‘Filadelfia’ en ‘De Rank’. Naar verluid gingen de Den Ouden jongeren hier niet meer heen. Gep, Hans en Piet voelden zich hiertoe niet meer aange-

* Sara Johanna Lorenzen-de Boer (1889-1988) was getrouwd met Jan Otto Lorenzen (1886-1969), hoofdaccountant rijksaccountantsdienst. Zij hadden geen kinderen en waren beiden maatschappelijk en kerkelijk actief. Hij was ouderling in de gereformeerde kerk (1959), lid van de kascommissie van de wijkverpleging voor alle gezinden en bestuurslid van de Leidse Houtschool (1939). Zij zat in de oudervereniging van de gereformeerde jeugdverenigingen, was presidente van het bazaarcomité voor de prinses Marijke-kleuterschool (1951) en zat in het bestuur van het Groene Kruis in Oegstgeest (1959).

** Geertruida van Katwijk-Ravestijn (1878-1968) was de weduwe van dr. Dirk Jan van Katwijk, (1878-1943, paragraaf 9.1).

*** Johanna Cornelia Klazina van Veen-den Ouden (geen familie), van huis uit gereformeerd, was getrouwd met J.F. van Veen, sinds 1936 hoofdonderwijzer van de hervormde school aan de Endegeesterstraatweg en actief in de gemeentelijke politiek voor de CHU.

trokken. Zij hadden al een wereld van werk en onderduik achter de rug en waren volwassen en verloofd. Tineke vertelde dat zij nog wel naar de Evangelische Jeugdvereniging (EJV) gingen. Ze was graag meegegaan, maar Gep vond haar daar te jong voor, terwijl ze al 17 jaar was. De EJV was een beweging van 'rechtzinnige jongeren' van verschillende kerkelijke richtingen die met andersdenkende jeugd in een positief christelijke sfeer wilden samenkomen.

In 1959 werden de jongelings- en meisjesverenigingen samengevoegd tot Gereformeerde Jeugdvereniging (GJV) maar ook hiervoor bestond binnen de familie Den Ouden weinig animo. Oudste kleindochter Cobi Siljee hield het na één bijeenkomst voor gezien.

Hoky Poky club staand v.l.n.r. Gerrie den Ouden-de Mooij, Truus Bink-Kraan, Gep, Piet, Gerrie den Ouden-Zandbergen, Sjaan van der Horst-Hortensius, Elly Belgraver en Koos Bink, zittend v.l.n.r. Kees van der Horst, Addie Meijering, Nel Rotteveel, Marinus Kraan, 1950.

Vriendenclubs van Gep, Hans en Piet en van Adri en Nel

Tijdens de oorlog hadden de jongens Den Ouden met hun vrienden informele ontmoetingen thuis georganiseerd, de Hoky Pokyclub. Zo hielden zij contacten in stand met jongens met wie zij voor de oorlog in kerkelijke jeugdverenigingen zaten. Meisjes waren ook welkom. Hieruit ontstonden vriendschappen en relaties. Gep, Hans en Piet trouwden alle drie met een meisje uit deze club, net als veel van hun vrienden, zoals Truus Kraan met Koos Bink (1948), Sjaan Hortensius met Kees van der Horst (1950) en Elly Belgraver met Marinus Kraan (1950). Ook nadat zij uit Oegstgeest vertrokken of getrouwd waren, kwamen zij als vriendenclub bij elkaar.

Na de oorlog schreef Agaath Kraan, die inmiddels was getrouwd met Henk Verburg en in Noord-Scharwoude woonde, haar beste jeugdviandin Adri Siljee-den Ouden met het idee om weer eens bij elkaar te komen met de vriendinnen van voor de oorlog: Ans Boer, Emmie Dompeling, Nan de Groot en Frouwien Kuypers. Daaruit ontstond een club van Oegstgeester vriendinnen met hun partners. Een paar jaar later kwamen zus Nel en Sjaan Breebaart er ook bij. Alleen Emmie en Nel waren getrouwd met iemand uit de kerkelijke kring van Oegstgeest. Zij kwamen elk jaar met

hemelvaart om beurten bij elkaar thuis. De avond voor Hemelvaartsdag werd uitgebreid gedineerd. De dag erop maakten ze een uitstapje, vaak een lange wandeling in de buurt.

Jongens- en meisjesverenigingen voor jongeren van 12-16 jaar

Toen tijdens de oorlog kerkelijke verenigingen voor jongeren van 12-16 jaar waren verboden, kwamen zij in de Mauritskerk bijeen onder een dekmantel en onder toezicht van de kerkenraad die leiders en leiders aanstelde (paragraaf 9.1). Na de oorlog herleefde de landelijke Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisaties en kwamen de kerkelijke jeugdverenigingen in Oegstgeest weer onder het bestuur van ouderverenigingen. De jongensclub, die niet meer knapenvereniging werd genoemd, ging 'Johannes Post' heten, de meisjesvereniging Zonnebloem. Naast bijeenkomsten om de bijbelkennis te vergroten waren er speelse activiteiten zoals puzzeltochten. Afgaand op lokale kranten waren de activiteiten van de jongensclubs – in 1958 Johannes Post I, II en III – uitdagender dan die van de meisjesclubs. Illustratief is een hervormd-gereformeerd schaaktoernooi in 1960 in de Mauritskerk waar de hervormde ds. J.P. Mackaay, voorzitter van de Leidse schaakvereniging, simultaan schaakte met een twintigtal jongens van Johannes Post; onder hen Niko Siljee en een aantal gereformeerde leeftijdgenoten: Anton Tobé, Gerben en Lieuwe de Jong en Carel en Jaap van Hartingsveldt.²⁷

Clubwerk

Tijdens de oorlog ontstond, parallel aan de kerkelijke jeugdverenigingen, het zogeheten 'clubwerk' voor kinderen onder de twaalf dat eerder niet bestond. Het initiatief ging uit van de kerk en stond onder toezicht van de Evangelisatiecommissie (paragraaf 9.1). Een kleine honderd kinderen kwamen op woensdag of zaterdag naar clubmiddagen onder leiding van evangeliste mejuffrouw C.C. (Stien) le Clercq. Zij deden spelletjes, studeerden stukjes en versjes in en luisterden aan het eind naar een bijbelverhaal.

Om de ouders te laten zien wat er zoal tijdens het clubwerk gebeurde werd jaarlijks een voorstelling in het Patronaatsgebouw gegeven.²⁸ De avond van 1947 bijvoorbeeld had een speels karakter. De kinderen van 6-9 jaar presenteerden een stukje 'Sprookjesland' en de oudere kinderen zongen verdienstelijk. Vervolgens vertelde juffrouw Le Clercq de geschiedenis van 'Daniel in de Leeuwenkuil' en voerden de kinderen na de pauze een boerenbruiloft op. Het is waarschijnlijk dat Joke den Ouden deze clubs bezocht en haar ouders op de drukbezochte ouderavonden aanwezig waren.

Stien le Clercq haalde de contacten met hervormden aan. In 1948 was zij als vertegenwoordiger van de gereformeerde landelijke bond van 'Jeugd en Evangelie' op een conferentieweekend van de hervormde jeugdraad op Oud Poelgeest. De mogelijkheid tot samenwerking had veel belangstelling. In 1956 werd het clubwerk van de Hervormde Jeugdraad en van de gereformeerde Evangelisatiecommissie samengevoegd voor kinderen van 8-16 jaar, onder bestuur van een interkerkelijke commissie.²⁹

Na de oorlog herleefde de landelijke Bond voor Gereformeerde Jeugdorganisaties en kwamen de kerkelijke jeugdverenigingen in Oegstgeest weer onder het bestuur van ouderverenigingen.

Een kleine honderd kinderen kwamen op woensdag of zaterdag naar clubmiddagen. Zij deden spelletjes, studeerden stukjes en versjes in en luisterden naar een bijbelverhaal.

Vriendenclub Adri en Nel. Links diner, zittend met de klok mee Henk en Agaath Verburg-Kraan, nn, Nel en Ben Veenstra-den Ouden, Adri Siljee-den Ouden. Staand met de klok mee Barend en Nan Nijenhuis-de Groot, nn, Sjaan Breebaart, Frouwien en Gerben de Jong-Kuypers, Piet en Emmie Smit-Dompeling, Gerrit en Ans van der Horst-Boer, Koos Siljee. Rechts: Wandeling op Hemelvaartsdag. Arie den Ouden is hier ook aanwezig, 2e van achteren, jaren vijftig.

9.4 SCHOLEN VOOR GEREFORMEERDEN

Joke op de Terweeweg als schoolmeisje van ongeveer 9 jaar, ca. 1947.

Aan het eind van de oorlog zat alleen Joke den Ouden, de jongste dochter van Jan en Adriana, nog op de lagere school. Zij was in het laatste oorlogsjaar naar de Leidse Houtschool gegaan en direct in de tweede klas gekomen.

Vader Jan die van 1923 tot 1938 bestuurslid was van de lagere school aan de Endegeesterstraatweg, was inmiddels lid van het schoolbestuur van de Leidse Houtschool en bleef dat ook toen Joke in 1949 naar de christelijke HBS ging. In 1957 sprak hij als vicevoorzitter de vertrekkende voorzitter P.G. Knibbe toe.

Kleuterscholen

In de zomer van 1947 waren Adri en Koos Siljee-den Ouden met drie kleine kinderen vanuit Goes verhuisd naar de Nassaulaan in Oegstgeest. In september ging hun oudste dochter Cobi naar de kleuterschool in de Deutzstraat, in 1949 volgde zusje Ria. Ondanks een uitbreiding in 1948 met een derde lokaal, moest de school begin jaren vijftig regelmatig kinderen weigeren wegens plaatsgebrek. Toch kon ook de jongste zoon Niko hier in 1951 terecht. In 1952 werden ook Ria den Ouden, de oudste dochter van Gep, en Sjoukje Rullmann, kleindochter van Arie den Ouden uit Alphen, toegelaten.*

Op verzoek van ouders was de Leidse Houtschool in 1947 ook een kleuterschool gestart. Die werd voorlopig gehuisvest op een zolder van de school. Omdat deze geen gemeentesubsidie kreeg werd een bazaar georganiseerd door een comité van meer dan 20 dames waaronder vele eerder in dit boek genoemden: S.J. Lorenzen-de Boer, J. Bonda-van den Heuvel, Sj. Fokkema-de Vries, E.E. Eringa-Andriessen, F.A. de Jong-Kuipers en J.H. Knibbe-Kuyper.³⁰

De kinderen van Piet gingen naar deze school die Prinses Marijkeschool genoemd werd. Om de lessen in de eronder gelegen lokalen van de Leidse Houtschool niet te veel te storen, gingen de kleuters vaak naar de speelweide van de Leidse Hout. Lya klaagde thuis dat het 'geen kleuterschool, maar een wandelschool' was. Pas in 1960 kreeg de school een eigen schoolgebouw.

Om de lessen in de eronder gelegen lokalen niet te veel te storen, gingen de kleuters vaak naar de speelweide van de Leidse Hout. Lya klaagde thuis dat het 'geen kleuterschool, maar een wandelschool' was.

Lager onderwijs

Ook het lager onderwijs kampte met ruimtegebrek. In 1949, bij het veertig jarig jubileum had de hervormde school twee extra lokalen en de naam Koningin Julianaschool.

De Leidse Houtschool zou voor het schooljaar 1953-1954 drie lokalen tekort komen. Hierop besloten de hervormde kerkenraad en het bestuur van de Leidse Houtschool tot oprichting van de stichting voor christelijk onderwijs te Oegstgeest en omgeving.³¹ Zij benoemden de gereformeerde prof. Dr. K. Fokkema tot eerste voorzitter en de hervormde predikant ds. B.C. Visser tot tweede voorzitter.

* **Sjoukje Rullmann** werd in 1948 geboren als dochter van Ploon den Ouden en Ab Rullmann, die na hun huwelijk in 1946 waren komen wonen in de Frederik Hendriklaan 21. Dat is een van de huizen die de firma Gebr. A. en J. den Ouden daar begin jaren dertig hadden gebouwd.

De stichting gaf opdracht aan een gereformeerde en een hervormde architect, Piet den Ouden en E.H.J. van Wijhe, om samen een school met hal te ontwerpen aan de Hofdijk. Deze plek was centraal gelegen tussen de belangrijkste naoorlogse uitbreidingen van Oegstgeest. De voorbereiding kostte tijd omdat de gekozen plek in een uitbreidingswijk lag die nog in voorbereiding was. Op 14 november 1953 hielden de architecten een aanbesteding maar pas op 6 mei 1954 ging de eerste paal de grond in.

Hofdijckschool

Toch kon op 1 september 1953 een school geopend worden voor ruim 80 leerlingen. Het katholieke kerkbestuur stond tijdelijk lokalen af in de voormalige RK meisjesschool, die net leeg was gekomen.* Een onderwijzeres van de Leidse Houtschool, mejuffrouw Allaart, werd benoemd tot tijdelijk hoofd en er werden twee onderwijzeressen aangesteld voor de eerste en tweede klas.³²

Eerste klas Hofdijckschool met mej. Mokkenstorm in de oude pastoorwoning, Rhijngeesterstraatweg 45, Oegstgeest, najaar 1954.

Ria en Niko Siljee behoorden tot de eerste lichting kinderen uit de familie die naar deze school gingen, Ria naar de derde klas en Niko naar de eerste. Een jaar later gingen Ria den Ouden en Sjoukje Rullmann ook naar deze school.

Op 3 april 1954 installeerde Fokkema het nieuwe schoolhoofd G. van der Horst en ging juffrouw Allaart terug naar de Leidse Houtschool. In juni mochten dochters van de twee architecten de eerste steen leggen. Op de eerste ouderavond vertelden de architecten hoe de school er uit zou zien. Er kwamen twee gebouwen, een lesgebouw met zes lokalen en een dienstgebouw, verbonden door een grote hal. In deze hal zou het hoofd van de school voortaan de week openen met gebed en het zingen van een psalm of gezang.

* Het oude pastoorshuis, Rhijngeesterstraatweg 45, werd in 1772 gebouwd naast de oude katholieke schuilkerk. Na de bouw van een nieuwe pastorie in 1903 werd het een woonhuis voor het schoolhoofd, tot de Duitsers er beslag op legden. Na de bevrijding kwam de RK meisjesschool er in.

Links: Eerstestee-
legging Hofdijkschool
aan de Hazenboslaan
door Lya den Ouden.
Op de achtergrond kijkt
voorzitter Fokkema toe,
28 juni 1954. Rechts:
De pas geopende
Hofdijkschool midden
in het kale land, 1954.

De officiële opening van de school vond plaats op 17 december 1954. Alle kleinkinderen van Jan en Adriana die er de leeftijd voor hadden en in Oegstgeest woonden, hebben daarna op deze school gezeten, niet alleen in de jaren vijftig en zestig de kinderen van Adri en Piet, maar ook in de jaren zeventig de kinderen van Joke.

9.5. SPORTCLUBS EN DE ORANJEVERENIGING

Sportclubs

Veel christelijke sportclubs, waaronder korfbalclub Fiks en voetbalvereniging SCO, werden in de oorlog om 'principiële' redenen opgeheven; zij wilden niet aan de zondagcompetitie meedoen. Fiks liet zes dagen na de bevrijding weten dat ze weer opgericht was. Gerrie de Mooij, de toekomstige vrouw van Piet den Ouden was hier lid. In 1948 vond ook her-

oprichting van de voetbalvereniging SCO plaats. De naam SCO veranderde in VV Oegstgeest.³³ In de jaren vijftig ging kleinzoon Niko Siljee op deze club met een aantal gereformeerde jongens van zijn leeftijd. In 1956 kreeg de VV van de gemeente een terrein toegewezen aan de Laan van Alkemade.³⁴

De IJclub Oegstgeest, de zwemvereniging Poelmeer en de gymnastiek- en atletiekvereniging OGAV ondervonden minder hinder van de bezetter, maar de activiteiten werden in de laatste oorlogsjaren wel op een laag pitje gezet. Na de oorlog bloeiden zij als nooit tevoren.

Zo deed OGAV al in augustus 1945 mee aan de turnwedstrijden in de Leidse Hout en in oktober organiseerde zij de eerste Nationale Lanenloop dwars door Oegstgeest.³⁵ In 1947 won Joke den Ouden in een onderlinge wedstrijd van OGAV een eerste prijs en in 1951 een tweede prijs.³⁶ Inmiddels was H.J. Labordus als turnleraar aangetrokken.* Ook de in Oegstgeest wonende kleinkinderen van Jan en Adriana en gingen erheen zodra zij er de leeftijd voor hadden.

* **Hendrik Johannes Labordus**, geboren in 1920, deed zijn taak als turnleider bij OGAV naast zijn baan als commies bij de Raad van Arbeid in Leiden.

Jongensgroep van 6-9
jaar in de gymnastiekruimte achter de
Gevers-Deutz-Terwee-
school. Geheel links
H.J. Labordus. Niko
Siljee 2e rij, 5e van
links, 1953-1954.

De Oranjevereniging (OV)

De Oranjevereniging was direct na de bevrijding op 5 mei 1945 weer paraat. Jan den Ouden was al vanaf 1930 actief als bestuurslid en bleef dat na de oorlog. De OV kreeg een substantieel aandeel in de organisatie van de bevrijdingsfeesten en herdenkingsgelegenheden in de week van 23-29 juni 1945. Het jaar erna organiseerde de OV een bevrijdingsfeestweek van 30 april tot en met 5 mei 1946 met toneel- en filmavonden en een optocht met rijtuigen. De padvindsters en de OGAV gaven demonstraties en in het hele dorp traden muziekgezelschappen op. In de kerken werden dankdiensten gehouden.³⁷

In het begin van haar bestaan in 1909 was de taak van de OV beperkt tot de organisatie van Koninginnedag rond de verjaardag van koningin Wilhelmina op 31 augustus en later de viering van feestelijke gebeurtenissen in het Koninklijk Huis (hoofdstuk 8, paragraaf 8.8). Na de oorlog bleef de OV dat doen. Op 31 augustus 1948 werd het 50-jarig regeringsjubileum van Wilhelmina grootscheeps gevierd omdat zij in dat jaar ook afstand deed van de troon ten gunste van haar dochter Juliana. Op Oud-Poelgeest, dat in 1940 eigendom van de gemeente was geworden, vonden kinderspelen plaats en werd het historische openluchtspel 'Marijke van Poelgeest' opgevoerd. Zowel Fiks als voetbalclub VV Oegstgeest en OGAV traden bij deze feestelijke gelegenheid op.

Ook de verjaardagen van de vier prinsesjes werden niet vergeten. De OV verzorgde voorstellingen in gebouw Irene, de ontspanningszaal van de psychiatrische instelling Endegeest of in het patronaatsgebouw aan de Rhijngeesterstraatweg. Het valt op dat Jan als het maar even kon *acte de presence* gaf.

De jubilerende Oranjevereniging. Staand v.l.n.r. A. Hoekstra, Joh. Uittenboogaard, C. Koelman en J. van der Poel. Zittend v.l.n.r. Jan den Ouden, Jac. J. Vos (secretaris), Nic. van Welzen (voorzitter), A. Gaykema (penningmeester) en W. de Rooy, mei 1949.

En dan was er natuurlijk de jaarlijkse Koninginnedag met traditionele onderdelen.³⁸ Na de troonsbestijging van Juliana werd deze gevierd op of rond 30 april. Neem de Koninginnedag van 30 april 1953.³⁹ De dag werd geopend met een aubade door 400 leerlingen van de twee hoogste klassen van de lagere scholen van Oegstgeest, inclusief die van de Leidse Houtschool te Leiden (hoofdstuk 8 paragraaf 8.3). Op het bordes stond burgemeester Du Boeuff met zijn echtgenote en het voltallige Oranjebestuur. De kinderen zongen het *Gelukkig Vaderlant, Waarom ik zo van Holland hou*, en de *Ros Beyaard*. Voor de kinderen van de lagere klassen waren er attracties elders in het dorp. In de loop van de ochtend volgde de traditionele kindertraktatie.

Na de middagpauze was er onder andere de traditionele puzzelrit met het maximale aantal van 40 versierde auto's. Jan had in 1947 zelf eens de derde prijs gewonnen in de categorie versierde personenauto's.⁴⁰ In het Koninginneplantsoen was een rolschaatswedstrijd

Een drumband kwam via de Terweeweg langs het huis van Prins Hendriklaan 21. Toeschouwers: v.l.n.r. Mieke en Jan Bernard, Jan den Ouden, Gerrie en Piet, Adriana met een oudere dame, ca.1956.

Rechts: Het bestuur van de OV was ook van de partij bij de wagenrace. Aan het touw links J.J. Vos, rechts C. Koeleman en in het midden G. van der Horst. Helemaal links buiten het touw J. den Ouden met hoge hoed, foto Nieuwe Leidsche Courant, 1 mei 1953.

en een wagenrace met zeepkisten. De ringrijderij met paarden in de Endegeesterlaan mocht ook niet ontbreken. 's Avonds reikte de burgemeester in Het Witte Huis de prijzen uit.

Een hoogtepunt van koninginnedag was altijd de kinderoptocht waaraan het hele dorp meedeed. De kleinkinderen Den Ouden die in Oegstgeest opgroeiden hebben hieraan nog levendige herinneringen. Alles werd uit de kast gehaald om origineel voor de dag te komen.

Kinderoptochten op koninginnedag. Links: Niko Siljee beeldt met zijn aapje het thema Aap-Noot-Mies uit. Midden: uitbeelding van het thema Bruid en bruidegom, met Mineke Siljee (links) en Lya den Ouden (rechts) als bruidsmisjes. Rechts: Cees den Ouden en Geert Jan Hessing verkleed als arabieren op het schoolplein van de Hofdijckschool, achter de heg gaat de drumband langs, 1956-1960.

In 1952 droeg de OV de organisatie van de bevrijdingsdag op 5 mei over aan de middenstandsvereniging, die toen voor het eerst een braderie organiseerde in het winkelgebied. Een braderie was indertijd een nieuwigheid. In 1955 organiseerde de middenstandsvereniging een uitgebreide bevrijdingsbraderie aan het eind van de bevrijdingsweek die duurde van 30 april tot en met 5 mei. Sinds de jaren tachtig worden in Oegstgeest de vrijmarkten, die elders in het land traditioneel op koninginnedag plaatsvonden, gehouden op bevrijdingsdag, tegelijk met de braderie in de De Kempenaerstraat.

9.6. SLOT

Op 16 maart 1959 overleed Jan den Ouden. De Oranje Vereniging plaatste een rouwadvertentie voor haar vicevoorzitter en het bestuur van de Leidsche Houtschool voor hun medebestuurder. Op zijn begrafenis waren behalve veel vrienden en kennissen aanwezig de burgemeester, een aantal gemeenteraadsleden, leden van de AR-kiesvereniging en tal van aannemers. Als eerste spreker trad de burgemeester op. Hij noemde Jan een 'bestuurder van formaat' en een 'steunpilaar voor kerk en maatschappij' die veel had bijgedragen aan de groei van Oegstgeest.

Boven de familieadvertentie in het Leidsch Dagblad stond 'Hedenmorgen is blijmoedig in het Vaderhuis ingegaan,' een blijk van het rotsvaste geloof waarnaar Jan en Adriana hun leven hadden ingericht; in de woorden van de Toespraak op de familiereünie van 1994: 'Beiden leefden uit hun geloof, hadden daar veel aan en voedden hun kinderen daarin ook op.'

In dit familieboek hebben we laten zien hoe Jan en Adriana hun leven inrichtten volgens de gereformeerde normen en waarden op basis van het antirevolutionaire gedachtegoed van hun dagen. Toen Jan overleed hadden zij een welbesteed leven achter de rug. Dat betekende voor Adriana een leven als huisvrouw, gewijd aan haar echtgenoot en de opvoeding van de negen kinderen. Daarnaast leverde zij een bijdrage aan het kerkelijke leven voor zover de kerk vrouwen ruimte bood; in de dameskrans Priscilla was zij actief voor de armen in de kerk (hoofdstuk 4, 8 en 9). Jan richtte zijn leven in als gezinshoofd en kostwinner. Hij voerde een aannemersbedrijf met zijn broer Arie den Ouden en ontplooidde bestuurlijke activiteiten in de aannemerswereld (hoofdstuk 7). Ook voor Oegstgeest zette hij zich met veel energie in, niet alleen voor de gereformeerde kerk en de voorzieningen voor gereformeerden, maar ook voor de burgerlijke gemeente (hoofdstuk 8 en 9).

Toen het aannemersbedrijf in 1955 overging op Arie den Ouden jr. en Gep den Ouden, stopte Jan niet met zijn bestuurlijke activiteiten. Maar Jan en Adriana maakten ook tijd vrij voor ontspanning. Zij genoten van de grote reis naar de Verenigde Staten en Canada in 1955 (hoofdstuk 6). Daarnaast maakten zij geregeld kleinere uitstapjes, met of zonder kinderen en kleinkinderen (hoofdstuk 4 en 5).

In de jaren voor Jan's overlijden genoten Jan en Adriana ook samen van hun vrije tijd, ca. 1955. Midden: Een wandeling tijdens een uitstapje in de bergen. Rechts: Gehuld in regenkleding, ca.1956.

* Met Vaderhuis is bedoeld de hemel.

Het jaar 1959 waarin Jan overleed was een moeilijk jaar voor Adriana. In dat jaar overleden ook haar schoonzus Dirkje den Ouden-van der Spek en haar jongere zus Johanna Filippo-Dorrepaal. Maar zij was er de vrouw niet naar om bij de pakken neer te zitten. Zij keek met dankbaarheid terug op haar leven. In september 1961 verhuisde zij naar het huis in de tuin dat zoon Piet had ontworpen en zoon Gep had gebouwd. Daar heeft zij met plezier gewoond tot het niet meer ging. Zij overleed op 22 januari 1972 in Sole Mio in Noordwijk.

EINDNOTEN HOOFDSTUK 9

- ¹ ELO, Archief gereformeerde kerk van Oegstgeest, Notulenboek kerkenraad 1943-1947, 1-2.
- ² ELO, Archief gereformeerde kerk van Oegstgeest, Notulenboek kerkenraad 1943-1947, 13.
- ³ Nieuwe Leidse Courant 29 maart 1941.
- ⁴ Leidsch Dagblad 21 november 1940.
- ⁵ G.J. Kok (red.), *120 jaar Gereformeerd Jeugdwerk (1888-2007)*, deel 3.
- ⁶ ELO, Archief gereformeerde kerk van Oegstgeest, Notulenboek kerkenraad 1943-1947, 40.
- ⁷ ELO, Archief gereformeerde kerk van Oegstgeest, Notulenboek kerkenraad 1943-1947, 47.
- ⁸ Leidsch Dagblad 19 september 1952.
- ⁹ *Willibrords Erven*, 138-139.
- ¹⁰ Nieuwe Leidse Courant 9 oktober 1952.
- ¹¹ Nieuwe Leidse Courant 16 juli en 15 oktober 1954.
- ¹² *Willibrords Erven*, 146-147.
- ¹³ Nieuwe Leidse Courant 15 december 1958.
- ¹⁴ Leidsche Courant 9 juli 1940.
- ¹⁵ *Oegstgeest in bange dagen*, 44-48.
- ¹⁶ Nieuwe Leidse Courant 21 november 1945.
- ¹⁷ Leidsch Dagblad 27 juli 1946.
- ¹⁸ Nieuwe Leidse Courant 17 oktober 1946.
- ¹⁹ Leidsch Dagblad 18 februari 1949.
- ²⁰ Nieuwe Leidse Courant 29 augustus 1952.
- ²¹ Nieuwe Leidse Courant 22 januari 1953.
- ²² Friese koerier 31 december 1959.
- ²³ Leidsch Dagblad 19 januari 1940.
- ²⁴ Nieuwe Leidse Courant 24 juni 1935.
- ²⁵ Nieuwe Leidse Courant 23 februari 1954.
- ²⁶ Nieuwe Leidse Courant 4 november 1952.
- ²⁷ Nieuwe Leidse Courant 7 maart 1960.
- ²⁸ Nieuwe Leidse Courant 10 juni 1947.
- ²⁹ *Willibrords Erven*, 137-138. Kerkelijk Jaarboekje 1858, 14.
- ³⁰ Nieuwe Leidse Courant 7 oktober 1950.
- ³¹ Leidsch Dagblad 17 juli 1953.
- ³² Leidsch Dagblad 1 september 1953.
- ³³ *Een halve eeuw V.V. Oegstgeest*, 1978.
- ³⁴ Nieuwe Leidse Courant 19 januari 1956.
- ³⁵ De Burcht 24 augustus 1945, Nieuwe Leidse Courant 29 oktober 1945.
- ³⁶ Leidsch Dagblad 21 oktober 1947 en Leidsch Dagblad 28 september 1951.
- ³⁷ Website Oranjevereniging.
- ³⁸ Herman Oost, 'Koninginnedag in Oegstgeest', *Over Oegstgeest* mei 2013, 4-7.
- ³⁹ Nieuwe Leidse Courant 1 mei 1953.
- ⁴⁰ Leidsch Dagblad 6 mei 1947.

FAMILIEREÛNIE 1977, BLADEL

In september 1977 kwamen 67 kinderen, klein- en achterkleinkinderen van Jan en Adriana een weekend lang naar Bladel, Noord-Brabant. Alex van der Ham had een kampeerboerderij met bijgebouwen geregeld en kookte grote maaltijden. Adri Siljee had een quiz van baby en kinderfoto's gemaakt en Jan Bernard een pub quiz. De leeftijd van de aanwezigen varieerde van 0 tot bijna 70, de jongste, Jacco Douma, staat niet op de foto. De rest is een puzzel waar je met hulp van de stamboom en de rest van foto's in het boek vast uitkomt.

AANWEZIG WAREN:

ARIE EN GREET DEN OUDEN-TIMMER,
Fredy en Kees van Ketel-den Ouden & Sander en Mark; Jan Adriaan den Ouden en Wies Smit & Arjen; Arjen den Ouden en Irene Ligtelijn; Erik.

NEL EN BEN VEENSTRA-DEN OUDEN,
Atti en Alex van der Ham-Veenstra & Anita, Ellen, Jacqueline van der Ham; Jannet Veenstra en Feike Hibma.

ADRI EN KOOS SILJEE-DEN OUDEN,
Cobi en Cees Janse-Siljee & Arieke, Carolien, Rogier Janse; Ria en Gerben de Jong-Siljee & Annemarie, Jacomien de Jong; Mineke en Reitze Douma-Siljee & Annerieke, Jacco Douma.

GEP EN GERRIE DEN OUDEN-ZANDBERGEN,
Ria en Frits Wille-den Ouden & Frederik, Gepke Wille; Erica en Lodie Hofland-den Ouden; Jan Remco.

PIET EN GERRIE DEN OUDEN-DE MOOIJ,
Lya den Ouden en Evert van Rijssel; Annelies en Ernst Koningsveld-den Ouden; Jan.

TINEKE EN MANS KUIPERS-DEN OUDEN,
Mans; Renate; Jan Maarten; Dorien Kuipers.

JAN EN SYLVIA DEN OUDEN-HUIJGEN,
Marijke; Irene; Hugo.

JOKE EN DICK VAN DER BEND-DEN OUDEN,
Fem; Jan; Bommel; Aernout van der Bend.

TOESPRAAK FAMILIEREÛNIE 1994, ARTIS, AMSTERDAM

Adri Siljee-den Ouden

De tekst van de toespraak die in deze bijlage is opgenomen werd uitgesproken tijdens de familiereünie van 1994 die Annelies en Lya den Ouden voor de nakomelingen van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal organiseerden in Artis in Amsterdam. Een uitgetypte versie komt uit hun familiearchief, zonder vermelding van de naam van de auteur/spreker. Bij navraag in de familie wist dochter Tineke zich te herinneren dat die werd geschreven door haar zus Adri. Deze toespraak bevat enkele waardevolle gegevens over het leven van het gezin Den Ouden-Dorrepaal vanaf de vroegste tijd, ook nog van voor het huwelijk. Hiervan is voor dit boek dankbaar gebruik gemaakt.

De tekst die volgt is de letterlijke tekst, behalve dat afkortingen voluit zijn geschreven (tussen vierkante haken). Er zitten een paar onjuistheden in, zo is gebleken na controle van de historische feiten. In de noten zijn die opgenomen, samen met een paar aanvullingen.

Lieve familie

Vandaag ontmoeten we elkaar eens allemaal, ook neven en nichten, aangetrouwden, en vrienden en vriendinnen. Toch lijkt het mij wel aardig ook nog even terug te kijken naar diegenen van wie wij afstammen, naar Jan den Ouden, geboren in Moerkapelle in 1889 en naar Adriana Dorrepaal, geboren in Zoeterwoude in 1891. Van hun allereerste jaren weet ik niet zoveel, maar vanaf dat zij samengingen kan ik jullie wat vertellen.

Ik begin bij de kennismaking.

Mijn vader Jan den Ouden woonde, toen zijn vader en moeder er niet meer waren, in bij zijn broer Arie in Alphen aan den Rijn, later in Leiden op kamers.

Samen hadden zij de zaak, een aannemersbedrijf.

In het voorjaar van 1912 ging Jan erover denken naar een meisje uit te kijken, om ook eens te gaan trouwen. Hij hoorde van een vriend, dat in Zoeterwoude aan de Hoge Rijndijk een boer en boerin woonden, die een aantal huwbare dochters hadden. De vriend raadde aan eens te gaan kennismaken met Jaantje Dorrepaal. Dus schreef Jan een brief naar Jaan's vader en vroeg daarin of hij eens op bezoek mocht komen. Het verzoek werd ingewilligd en de kennismaking werd gevolgd door een verloving. Natuurlijk werden er foto's gemaakt en die zitten in dit album.

Alle deelnemers aan de reünie ontvingen een print van een pagina uit het huwelijksboekje van Jan en Jaan, een weergave van de familiestamboom en een button met foto van het echtpaar.

2 jaar later, op 13 mei 1914, gingen zij met paard en tilbury, te leen van Jaan's vader naar Zoeterwoude-dorp voor de ondertrouw op de burgerlijke stand. De bruid in spee, 22 jaar oud, mende het paard, en teruggekomen als echte Bruid en Bruidegom werd koffie gedronken met het hele gezin ter ere van dit heugelijke feit. De trouwdag volgde op 27 Mei en het jonge stel, hij was 25, richtte het eerste nestje in in de Thorbeckestraat in Leiden. Ze hadden er kennissen en vrienden en zelfs kwam een zuster van moeder met haar man in dezelfde straat wonen, tante Jo en oom Ar. In dat eerste huis werden 4 kinderen geboren.

De zaak, het aannemersbedrijf van de Gebr. A. en J. den O[uden] ging goed en Jan en Jaan wilden wel iets royaler gaan wonen. Ze kochten een lapje grond in Oegstgeest en er werd een tekening gemaakt. Inmiddels verhuisde het gezin naar de Rijnsburgerweg. Daar woonden zij een jaar, het was lekker dichtbij het plekje, waar het nieuwe huis gebouwd werd in de Prins Hendriklaan. Eind Aug[ustus] 1921 betrokken mijn vader en moeder met 4 kinderen het nieuwe huis.*

De verf in de kasten was nog niet helemaal droog en er was nog zo het een en ander te doen, maar ze verhuisden wel: afspraak is afspraak.

Na 3 weken was alles aardig op orde en werd het 5e kind geboren, Hans, die nu in Canada woont. Het huis was groot en er was rondom tuin, en veel bloemen en heesters, maar ook appel- en perebomen, een pruimenboom, bessenstruiken en aardbeien.

Het gezin bleef groeien en vader en moeder waren telkens weer blij met de komst van een volgend kind. Na ruim 23 huwelijksjaren was het 9-tal vol. Er werden veel foto's gemaakt, eerst van het groeiende en later van het kleiner wordende gezin.

In het aannemersbedrijf hadden Pa en oom Arie veel werk in Den Haag en Voorburg, in Leiden en in Halfweg. Ze bouwden huizen, scholen, een touwfabriek, loodsen voor de Vries Lenz in Amsterdam. Mijn broer Gep kan er veel van vertellen. Eens bouwden ze een bioscoop, Metropole Palace in Den Haag. Bij de feestelijke opening van de bioscoop hebben vader en moeder even moeite gehad met het besluit die opening wel of niet mee te maken: ze waren niet gewend naar een bioscoop te gaan. Maar ze gingen wèl. Ze hadden een kostelijke avond. Ze genoten van de dansers Fred Astaire en Ginger Rogers.

In een slappe tijd moesten ze een paar vaste werknemers toch aan het werk houden en dan bouwden zij huizen voor de verkoop en de verhuur, o.a. in de Fred[erik] Hendrik[laan] in Oegstgeest.

Mijn vaders gedachten waren heel veel bij het rekenwerk, zo zelfs dat hij tijdens het eten het rekenen niet kon laten. Hij pakte dan een potlood van boven zijn oor en ging door met rekenen op zijn leeggeeten bord.

Om van huis naar werk te gaan had Pa in de eerste jaren een motor en hij ging ook wel per tram en trein.

Behalve voor het werk op de bouw en op kantoor had vader den Ouden belangstelling voor veel andere dingen. Van huis uit was hij lid van de Geref[ormeerde] Gemeente, maar hij deed belijdenis in de Geref[ormeerde] Kerk, waarvan moeder lid was. Beiden leefden uit hun geloof, hadden daar veel aan en voedden hun kinderen daarin ook op. Wij zijn hen daarvoor nog dankbaar. Mijn vader zette zich in voor de bouw van de Rehobothkapel en later voor de kerk aan de Mauritslaan in Oegstgeest. Vele jaren was hij diaken in de Geref[ormeerde] Kerk.

Hij was voorzitter van de aannemersbond en zo af en toe werd daar een feestje gevierd

* Uit een verhuisbericht in de krant blijkt dat het gezin een kleine maand eerder verhuisde (hoofdstuk 4).

met diner, waar ook de dames welkom waren. Moeder schafte voor zo'n feest een mooie lange avondjapon aan. De menukaart nam ze in haar tas mee naar huis en de volgende dag genoten de kinderen, zonder het te proeven, nog erg van het lekkere eten.

De Oranjever[eniging] had ook Pa's belangstelling. Hij genoot van de vergaderingen, waar een mooi koninginfeest voor het hele dorp in elkaar gezet werd. Schoolkinderen zongen 's morgens bij het raadhuis voor de burgemeester en zijn medewerkers. In de middag waren er kinderspelen, ringrijden en soms in de avond vuurwerk.

Pa was ook lid van de A.R. partij en daardoor werd hij gemeenteraadslid, wethouder en locoburgemeester. 26 jaar zat hij in de gemeenteraad en bij zijn afscheid werd hij benoemd tot ereburger van de gemeente Oegstgeest.*

Je zou denken 'die man is nooit thuis', maar gelukkig had mijn vader een groot deel van zijn kantoor thuis en daardoor was hij toch nogal eens in huis.

Moeder was een echte huismoeder, die de kinderen verzorgde. Zij hield ervan zelf kleding te maken en dus werden de 'poppen', zoals Pa zei, altijd mooi aangekleed. Buiten de deur had moeder haar vereniging Priscilla, die fungeerde als vrouwenver[eniging]. Van de kerk en ook als naaikrans. Er werd een Bijbels onderwerp bestudeerd en besproken en er werden lakens en slopen genaaid en sokken gebreid voor mensen in onze kerk, die dat nodig hadden. Jaren lang was dat moeders enige uitje, 1x per 14 dagen.

Met vakantie gaan was toen nog niet zo gewoon als nu; zij hadden ook nog geen auto. Toch gingen zij eens met vrienden, echtparen Kraan en Bink naar de Ardennen. Er werd per trein gereisd en ze logeerden in een hotel. Voor de kinderen brachten ze kleine souvenir-tjes mee.

Het leven ging verder en werd al luxer. In 1927 kocht Pa zijn eerste auto, een Studebaker-Erskine. Voor het werk was dat wel veel gemakkelijker. De benzineprijs was 3 ½ tot 5 cent per liter, afhankelijk van de pomp waar je tankte. Met die auto maakte Pa met nog 3 vrienden eens een reisje naar Parijs en Trier. Vele jaren stond het aandenken aan die reis op de piano, een zilverkleurige ruïne op een zwarte marmeren voet.**

Voor moeder en de kinderen werd er in de zomer wel eens een huisje gehuurd in Noordwijk of in Katwijk. Toen het gezin groter werd gingen alleen de jongste paar kinderen mee.

Langzamerhand vlogen de kinderen uit naar zelfstandig leven. Vader en moeder bleven belangstelling houden voor ons allemaal. Ook voor de kleinkinderen hadden zij veel belangstelling. Zij probeerden hun tijd te verdelen tussen de kinderen die nog wel en die niet meer thuis woonden. Zo ondernamen ze ook een reis naar Canada naar Hans en Letty en hun kinderen. En in diezelfde reis gingen ze naar Californie naar tante Pie en oom Lof, zuster en zwager van moeder, Dat was wel de laatste reis die ze samen maakten.

Het kleinere huis, waarvoor zij samen al plannen hadden, werd voor moeder gereali-seerd. Nog een paar jaar heeft ze daar met genoeg gewoond met Adrie en Koos en gezin in het grote huis ernaast. Zij voelde zich op die manier niet zo heel alleen.

Moeders laatste jaren waren erg moeilijk, maar zij kon terugzien op een zeer gelukkig leven.

* Jan den Ouden werd in 1952 uitgeroepen tot ereburger van Oegstgeest omdat hij 25 jaar aaneengesloten lid was geweest van de gemeenteraad. Hij bleef gemeenteraadslid tot zijn overlijden in 1959, in totaal bijna 32 jaar. Een aantal jaren was hij tevens wethouder en ook loco-burgemeester, gekozen door de gemeenteraad uit zijn midden.

** Ongetwijfeld wordt met 'de ruïne' de overblijfselen van de Porta Nigra bedoeld, een architectonisch hoogstandje uit het Romeinse Rijk dat nog steeds veel toeristen trekt.

FAMILIEREÛNIE 2021, KASTEEL OUD-POELGEEST, OEGSTGEEST

Op 5 september 2021 was de laatste familiereunie in Oegstgeest. Alle kleinkinderen van Jan en Adriana – met uitzondering van de Canadese – en hun partners kwamen bijeen in kasteel Oud-Poelgeest en ook een kleindochter van oudoom Arie den Ouden was aanwezig. Het was een vrolijk weerzien met lunch en een presentatie door Eke en Lya waarin het idee voor dit boek werd gepresenteerd, gevolgd door een pub-quiz onder leiding van Tineke's zoon Mans. Bijgaande bordesfoto verscheen in de Oegstgeester Courant van 11 september 2021, waarin gewezen werd op de betekenis van ereburger Jan den Ouden voor Oegstgeest.

Oegstgeester Courant, 11 september 2021.

DE NAKOMELINGEN VAN JAN EN ADRIANA DEN OUDEN-DORREPAAL*

Bijlage 4

GENERATIE 9	GENERATIE 10	GENERATIE 11	GENERATIE 12		
<p>Arie den Ouden (07-05-1915 – 16-05-2010)</p> <p>17-12-1943 x</p> <p>Grietje (Greet) Timmer (21-10-1915 – 21-11-2008)</p>	<p>Frederike Henriette Atyne (Fredy) den Ouden (1944 – 2011) x Kees van Ketel (1946), gescheiden</p>	<p>Sander van Ketel (1973) x Saïda Voet (1970)</p>	Reda el Markhous (1993 – 2021)		
			Marwan el Markhous (1994)		
			Leila Voet (2000)		
		Mark van Ketel (1975) x Paulina Vázquez (1982)	Fayette van Ketel (2020)		
	<p>Jan Adriaan (Jan) den Ouden (1946) x Wietske (Wies) Smit (1951)</p>	<p>Arjen den Ouden (1978)</p> <p>Hans den Ouden (1980)</p> <p>Anne Marte den Ouden (1986)</p>			
	<p>Arjen Robert (Arjen) den Ouden (1951) 1^e x Irene Ligtelijn (1953), gescheiden 2^e x Elfriede (Elfi) Tobrman (1958)</p> <p>Erik Harold (Erik) den Ouden (1954) x Antonius Johannes Petrus Theodorus (Toine) van Veghel (1960)</p>	<p>Nathalie den Ouden (1977 – 2013)</p>			
			<p>Gideon den Ouden (1978) x Mayke Janssens (1983)</p>	<p>Samuël den Ouden (2014)</p> <p>Elijah den Ouden (2017)</p>	
<p>Petronella Gerda (Nel) den Ouden (13-7-1916 – 1-5-2003)</p> <p>4-10-1939 x</p> <p>Bernard (Ben) Veenstra (8-5-1915 – 30-7-1996)</p>	<p>Adriana Petronella (Atti) Veenstra (1941) 1^e x Alex van der Ham (1941 – 2017) 2^e x Jan Kamm (1942)</p>	<p>Anita van der Ham (1964) x Lasse Holtzer, gescheiden</p>	Rutger Holtzer (1995) x Laura Herijgers (1998)		
			Vincent Holtzer (1997)		
		<p>Ellen van der Ham (1966) 1^e x Rob Brouwers, gescheiden 2^e x Nick Los (1968)</p>	<p>Hannah Brouwers (1996) x Wouter Lavrijssen (1991)</p> <p>Azra Brouwers (1998) x Ramon Sanders (1994)</p> <p>Raisa Brouwers (2000)</p> <p>Yra Brouwers (2004)</p>		
	<p>Jacqueline van der Ham (1967) x Arnoud Huijser (1965)</p>	<p>Thomas Huijser (1996) x Inge Pellis (1997)</p> <p>Michelle Huijser (1997)</p>			
	<p>Jeannette Hendrica (Nettie, Jannet) Veenstra (1947) 1^e x Feike Hibma (1948 – 1986) 2^e x Klaas Eeuwe (Klaas) Kamminga (1933-2014)</p>	<p>Arjen Hibma (1972) x Froukje de Boer (1977)</p>		<p>Gijs Hibma (2008)</p> <p>Hester Hibma (2010)</p>	
<p>Petra Hibma (1972) x Ben Hooghuis (1972)</p> <p>Anneke Hibma (1974) x Azarja Nieman (1971)</p>			<p>Sanne Nieman (2007)</p> <p>Imke Nieman (2009)</p>		

* Bovenstaand overzicht begint met generatie 9 waarmee de stamboom van de familie Den Ouden in hoofdstuk 2 eindigde: de kinderen van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal. Hier is de stamboom aangevuld met hún kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen, generatie 10, 11 en 12. In generatie 9 en 10 zijn de volledige voornamen vermeld en tussen haken de roepnaam. Om ruimte te besparen is in generatie 11 en 12 volstaan met de roepnaam. In de laatste twee generaties zijn eventuele adoptiekinderen en stiefkinderen meegenomen, voorzover zij aan de samenstellers zijn doorgegeven. De samenstellers hebben zoveel mogelijk naar volledigheid gestreefd.

GENERATIE 9	GENERATIE 10	GENERATIE 11	GENERATIE 12	
<p>Adriana Johanna (Zus, Adri) den Ouden (3-9-1917 – 6-10-1998)</p> <p>28-8-1941 x</p> <p>Jacobus Johannes (Koo) Siljee (1-9-1908 – 24-8-1989)</p>	<p>Jacoba (Cobi) Siljee (1943) x Cornelis (Kees) Janse (1942)</p>	<p>Arieke Janse (1971) x Teun Crum (1967)</p>	Lotte Crum (2006)	
			Pieter Crum (2008)	
		<p>Carolien Janse (1973) x Marc Adamo (1961)</p> <p>Rogier Janse (1975) x Grace Rusli (1985)</p>	<p>Max Janse (2005)</p> <p>Daan Janse (2006)</p>	
	<p>Adriana (Ria) Siljee (1945 – 2004) x Gerben de Jong (1944)</p>	<p>Jacomien de Jong (1971) x Maarten Knaap (1972)</p> <p>Annemarie de Jong (1974) x Michiel Zwart (1974)</p>		<p>Lars Knaap (2002)</p> <p>Martijn Knaap (2005)</p> <p>Joren Zwart (2006)</p> <p>Iris Zwart (2009)</p>
	<p>Nicolaas (Niko) Siljee (1946 – 2020) x Eelkje (Eke) Poortinga (1946)</p>	<p>Kinge Siljee (1978) x Eric Wierda (1973)</p> <p>Jelmer Siljee (1981) x Daniella Deutz (1985)</p>		<p>Arthur Wierda (2010)</p> <p>Naomi Siljee (2018)</p> <p>Nynke Siljee (2020)</p>
	<p>Jacomina (Mineke) Siljee (1950) x Reitze Okke (Reitze) Douma (1948 – 2010)</p>	<p>Annerieke Douma (1974) x Wouter van Rooijen (1975)</p> <p>Jacco Douma (1977) x Marleen Tettero (1977)</p> <p>Marjolein Douma (1981) x Jeroen Lengkeek (1979)</p>		<p>Douwe van Rooijen (2006)</p> <p>Daan van Rooijen (2007)</p> <p>Guusje van Rooijen (2010)</p> <p>Tebbe Douma (2011)</p> <p>Flynt Douma (2014)</p>
<p>Jan Peter (Peter) Siljee (1954) x Henriëtte Hermina (Henriëtte) Smit (1953)</p>	<p>Johanneke Siljee (1979) x Berto Booijsink (1978)</p> <p>Jacqueline Siljee (1981) x Danjel van der Wal (1988)</p>		<p>Niran Booijsink (2011)</p> <p>Quinten Booijsink (2013)</p>	
<p>Gerrit Jan (Gep) den Ouden (15-12-1919 – 24-4-2020)</p> <p>12-11-1947 x</p> <p>Gerrie Zandbergen (14-1-1926 – 31-12-2009)</p>	<p>Adriana Hendrica (Ria) den Ouden (1948) x Frederik Chretien August (Frits) Wille (1945)</p>	<p>Frederik Jan Wille (1974) x Annemarie Mooren</p> <p>Gepke Wille (1976) x Melle Leeftang (1975)</p>		
	<p>Henderica Adriana (Erica) den Ouden (1951) x Lodewijk Jacob (Lodie) Hofland (1948)</p>	<p>Wieneke Hofland (1980) x Joost van Keulen (1982)</p> <p>Shanika Hofland (1982) x Bob Duppen (1981)</p> <p>Hannah Hofland (1983)</p>		<p>Silvijn Brehmer (2012)</p> <p>Indy Duppen (2013)</p> <p>Saar Hofland (2013)</p>
<p>Jan Remco den Ouden (1964) x Margaretha Johanna (Marion) Brusselers (1967)</p>	<p>Bram den Ouden (2005)</p> <p>Coen den Ouden (2009)</p>			

DE NAKOMELINGEN VAN JAN EN ADRIANA DEN OUDEN-DORREPAAL

Bijlage 4

GENERATIE 9	GENERATIE 10	GENERATIE 11	GENERATIE 12	
Adriaan Johan (Hans) den Ouden (18-9-1921 – 7-4-1997) 18-09-1946 x	Marco den Ouden (1949) x Janis Baker (1952)	Adriaan den Ouden (1985)		
		Sarah den Ouden (1987) x Jamie Brook (1985)	Novalie Brook (2016) Koda Brook (2019)	
Maretta Elisabeth (Letty) Ploos van Amstel (4-4-1924 – 9-5-2000)	Michael Jan (Mike) den Ouden (1951) 1 ^e x Maureen McNelly (overleden) 2 ^e x Bill Bar			
		Carolyn den Ouden (1953) x Brian Watson, gescheiden	Shawn (1973) Elisa (1975) Amy (1984) Charmayne (1988)	
		Linda den Ouden (1956) x Kevin McArthur, (1954)	KD McArthur (1983) x Ian Mellor (1982)	Guinevere Sykes (2002) Xzavier McArthur Mellor (2016)
		Lindsey McArthur (1987) x Nick Cote, gescheiden	Wyatt Cote (2009)	
John den Ouden (1958) x Stephanie Eden (1959)		Kathryn den Ouden (1998)		
		Kristen den Ouden (2001)		
		Kyle den Ouden (2004)		
Maretta den Ouden (1964) 1 ^e x Steven Schneider, gescheiden 2 ^e x John Bowers (1960)		Landon Bowers (2004)		
Pieter Cornelis (Piet) den Ouden (21-1-1924 – 20-4-2018) 29-07-1948 x	Adriana Lysia (Lya) den Ouden (1950) x Evert-Jan Cornelis (Evert) van Rijssel (1950)	Hanna van Rijssel (1980) x Jasper Ludolph (1980)	Otto Ludolph (2010) Arthur Ludolph (2013)	
		Govert van Rijssel (1985)		
Gerritje Emma (Gerrie) de Mooij (1-1-1925 – 5-10-2004)	Cornelis (Cees) den Ouden (1951–1987) 1 ^e x Ellen van der Plas (1950), gescheiden 2 ^e x Trudy van der Worp, gescheiden	Jochen den Ouden (1982) x Rianne Biemans (1985)	Hugo den Ouden (2012) Maud den Ouden (2014)	
		Maarten Koningsveld (1979) x Relinde de Beer (1982)	Thomas Koningsveld (2016)	
Annette Elisabeth (Annelies) den Ouden (1952) x Ernst Anton Paul (Ernst) Koningsveld (1948)	Pieter Koningsveld (1980) x Marlous Kortekaas (1986)		Koene Koningsveld (2014) Kate Koningsveld (2015) Koojsje Koningsveld (2018)	
Jan den Ouden (1957) 1 ^e x Roberte Carola (Roberte) Croin (1963), gescheiden 2 ^e x Elisabeth Maria (Elly) Duindam (1957)	Ijsbrand den Ouden (1991) x Floor van Schriek (1994)			
		Sjoerd den Ouden (1994)		
	Abe den Ouden (1997) x Lotte Meisters (1998)			

GENERATIE 9	GENERATIE 10	GENERATIE 11	GENERATIE 12
Martina Geertruida (Tineke) den Ouden (4-3-1928) 12-01-1956 x	Harmannus Theodorus (Mans) Kuipers (1956) x Jelka Ariane (Jelka) Risseeuw (1958)	Mans Kuipers (1987) x Sarah Stitou (1990)	Zayn Kuipers (2017)
		Victor Kuipers (1990) x Dani Ramos (1990)	
Harmannus (Mans) Kuipers (24-8-1928 – 10-12-2014)	Renate Kuipers (1958) x Sjaak Passchier (1956)	Anne Passchier (1986) x Kasia Paylczek (1985)	Joshua Passchier (2016)
		Tineke Passchier (1989) x Vincent Hus (1987)	Viktor Hus (2017) Oliver Hus (2019)
Jan Maarten (Jan) Kuipers (1963) x Monique de Goeijen (1957)		Rick Kuipers (1991)	
		Lisette Kuipers (1993) x Michael Wagner (1993)	
Dorien Kuipers (1966) x Hilbert Moll (1966)		Tamara Moll (1991) x Adriaan Verhoeff (1991)	
		Stephanie Moll (1992)	
		Tijmen Moll (1997)	
Jan Bernard (Jan) den Ouden (18-12-1931 – 1-7-2007) 1 ^e 14-09-1957 x	Marijke den Ouden (1959) x Eduardus Josephus Anna Maria (Edward) Tonino (1958)		
Maryke (Mieke) Peerenboom (12-4-1935 – 15-4-2017), gescheiden 2 ^e 16-11-1974 x	Irene den Ouden (1961) x Marcel van Lieshout (1961), gescheiden	Rolf van Lieshout (1994)	
		Lucia van Lieshout (1997)	
Sylvia Marie Anne Judith (Sylvia) Huijgen (10-8-1946 – 17-5-2018)	Jan Hugo (Hugo) den Ouden (1964) x Alstje Kloosterboer (1969)	Derk den Ouden (1999)	
		Hidda den Ouden (2001)	
		Wessel den Ouden (2003)	
		Menno den Ouden (2006)	
Johanna Cornelia Jacoba (Joke) den Ouden (28-11-1937 – 30-8-2012) 22-12-1962 x	Femmigje Adriana (Fem) van der Bend (1964) x Lucas Joseph (Luc) Vijgen (1963)		
		Jan van der Bend (1965) x Lydia Ovilia (Lydia) Brewster (1965)	Bastiaan van der Bend (2001) Reinier van der Bend (2004)
Gerhardus Willem (Dick) van der Bend (10-12-1936 – 2-6-2018)	Gerhardus Willem (Bommel) van der Bend (1967) x Rian Kalden (1966)	Marius van der Bend (1999)	
		Hannelot van der Bend (2001)	
		Berend van der Bend (2003)	
Aernout van der Bend (1969) x Karin Melzer (1971)		Diederik van der Bend (2001)	
		Marit van der Bend (2003)	
		Carlijn van der Bend (2006)	

BRONNEN

Voor het onderzoek naar de geschiedenis van Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

ARCHIEVEN EN DATABASES

- Diverse streekarchieven: Midden-Holland, Noord-Holland, Alphen a/d Rijn en Erfgoed Leiden en Omstreken (ELO); stadsarchieven, o.a. Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (personenregisters, regionale kranten, beeldbanken e.d.).
- Archief gereformeerde kerk Oegstgeest, in het bijzonder de jaarboeken (door de gemeente Oegstgeest medio 2021 overgedragen aan het ELO, eind 2022 nog niet geïnventariseerd).
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (kadaster 1832 en beeldbank).
- Centraal Bureau voor Genealogie (familieadvertenties).
- Open archieven (genealogische gegevens).
- Delpher, database Koninklijke Bibliotheek (boeken, kranten en tijdschriften. Beeldbank 'Het Geheugen').
- Stichting Oud Zoeterwoude (beeld- en databanken, genealogie, kwartaalblad Suetan).
- Historische Vereniging Oegstgeest, voorheen Vereniging Oud Oegstgeest (in het bijzonder het halfjaarlijkse tijdschrift *Over Oegstgeest*).
- Database over 'predikanten of kerkelijke gemeenten in Nederland'.
- Digibron, de digitale schatkamer van christelijk Nederland (artikelen uit honderden jaargangen christelijke kranten en kerkelijke periodieken).
- Database over de landelijke en regionale geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN) 1834-2004, onder redactie van G.J. Kok.
- Parlement.com, informatie over de geschiedenis van de Nederlandse politiek, uitgaand van het Parlementair Documentatie Centrum van de Universiteit Leiden.

ONGEPUBLICEEERDE FAMILIEBRONNEN (CHRONOLOGISCH)

- Jan den Ouden, *Toespraak bij ingebruikname Mauritskerk*, 1934.
- Jan en Adriana den Ouden, *Verslag van de reis naar de Verenigde Staten en Canada*, 1955.
- Adriana den Ouden-Dorrepaal, *Brieven aan dochter Nel* (1964-1971).
- Archief firma Gebr. A. en J. den Ouden.
- Notaris A.H. Doijer, *Akte houdende scheiding en deling van de nalatenschap J. den Ouden* (29 januari 1960), met boedelbeschrijving accountant J.P.C. Sentel.
- Notaris W.F. Karstens, *Akte houdende scheiding en deling van de nalatenschap A. Dorrepaal* (6-4-1973), met boedelbeschrijving.
- Familiearchieven van de negen kinderen van Jan en Adriana (foto's, brieven en documenten), in het bijzonder:
 - Archief Gep den Ouden: documenten en beeldmateriaal van het aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden.
 - Archief Piet den Ouden: documenten opleiding Jan den Ouden, diploma's en bouwtekeningen.

- Adri Siljee-den Ouden, *Toespraak familiereünie 1994*, Artis, Amsterdam (bijlage 2).
- Piet den Ouden, *Levensverhaal*, lezing gehouden voor een vriendenclub, 2005.
- Begrafenistoelpraken: Niko Siljee bij Adri Siljee-den Ouden (1998), Joke van der Bend-den Ouden bij Jan Bernard den Ouden (2007), Lya den Ouden bij Piet den Ouden (2018).
- Interviews kleinkinderen: Jacqueline Siljee met haar oma Adri Siljee-Den Ouden (1997); Wieneke Hofland met haar opa Gep den Ouden (2010-2011).
- Blog Marco den Ouden, oudste zoon van Hans den Ouden, Canada (marcodenouden.com).
- Interviews Lya den Ouden met Tineke Kuipers-den Ouden (2021 en 2022).
- Interviews Lya den Ouden en Eke Poortinga met kleinkinderen: Jan en Erik den Ouden, Atti van der Ham-Veenstra, Jannet Veenstra, Cobi en Cees Janse-Siljee, Mineke Douma-Siljee, Erica den Ouden, Marco den Ouden, Annelies Koningsveld-den Ouden, Mans Kuipers, Marijke en Irene den Ouden en Fem van der Bend. Losse foto's en fotoalbums (in bezit van kleinkinderen).
- Interviews Eke Poortinga en Lya den Ouden met kleinkinderen van Arie Den Ouden, medefirmant aannemersbedrijf Gebr. A. en J. den Ouden: Sjoukje Rullmann, Nell den Ouden en Wim den Ouden, familieboeken en foto's.

GEPUBLICEEERDE BRONNEN (ALFABETISCH)

Bronnen die specifiek betrekking hebben op de familiegeschiedenis van Jan en Adriana. De overige aangehaalde literatuur is per hoofdstuk te vinden in de eindnoten.

- Jhr. Mr. Dr. J.R. Cifford Kocq van Breugel, 'Het geslacht Dorrepaal en aanverwante geslachten', *De Nederlandsche Leeuw*, 70 (1953) 231-250, 263-279, 302-318, 352-371, 392-412.
- Riet van Dort en Bert Driessen, *Oegstgeest in bange dagen; 1940-1945*, Meppel 1994.
- L. Driessen, G.D.M. Schwencke, J.J. Thorn, E.J. Veldhuyzen en I.J.G.M. van Woerden, *Willibrords Erven. 1250 jaar christendom in Oegstgeest*, Oegstgeest 1989.
- *Gedenkboek uitgegeven door den Nederlandschen Aannemersbond ter herdenking van zijn vijftig-jarig bestaan (1895-1920)*, Bussum 1920.
- M. Hofman, *Als het Stof der Aarde. Genealogie van een familie van der Spek*, 2005.
- Johan Knoester (tekst- en beeldredactie, coördinatie), *Thuis in de Zuidplas. Van Polder tot Gemeente*, uitgave gemeente Zuidplas, 2010.
- G.J. Kok (red.), *120-jaar-gereformeed-jeugdwerk-1888-2007*, dl. 1, 2 en 3, opgenomen in de database geschiedenis van de Gereformeerde Kerken in Nederland, 5, 9 en 11 februari 2021.
- *Suetan*, kwartaalblad Stichting Oud Zoeterwoude, chronologisch:
 - W. Bosman, '100 jaar spoorlijn Leiden – Woerden', 1978, 5-10.
 - E. Hoogendoorn-Splinter, 'Onder het oor van de barg - Gesprek met mevrouw G. Dorrepaal', Suetan 1982, 15-18 (Gerritje, de jongste zus van Adriana).
 - J.G. Dorrepaal, 'De boerderij van Dorrepaal Hoge Rijndijk 124', 2003, 27-28.
 - Wim Zandbergen, "'Hof Zwieten". In gesprek met Dhr. J. de Graaf', 2003, 98-99.

Jan en Adriana den Ouden-Dorrepaal

Geschiedenis van een gereformeerde familie in Oegstgeest

Dit boek gaat over Jan den Ouden (1889-1959) uit Moerkapelle en Adriana Dorrepaal (1891-1972) uit Zoeterwoude-Rijndijk die in 1914 trouwden. Het beschrijft hun familiegeschiedenis en huwelijks- en gezinsleven. Zij kregen negen kinderen tussen 1915 en 1937 die opgroeiden in Oegstgeest, waar het gezin vanaf 1921 woonde. Jan en Adriana waren betrokken leden van de gereformeerde kerk in een verzuild Nederland. Zij richtten hun leven in volgens de gereformeerde normen en waarden van hun tijd, zowel binnenshuis als in het sociale leven. Adriana had de dagelijkse zorg voor de huishouding en de kinderen en Jan zorgde als aannemer in de bouw voor het inkomen. Hij was actief in de kerk en gemeenteraadslid voor de antirevolutionaire partij (ARP).

Eke Poortinga (1946) was universitair hoofddocent (*associate professor*) aan de rechtenfaculteit van de Universiteit van Amsterdam, afdeling Algemene Rechtsleer. Zij deed rechtshistorisch onderzoek. Haar overleden man Niko Siljee is een kleinzoon van Jan en Adriana. Sinds haar pensionering doet zij archiefonderzoek en publiceert zij over de geschiedenis van haar woonplaats Oegstgeest.

Lya den Ouden (1950), kleindochter van Jan en Adriana, is geboren en getogen in Oegstgeest. Als projectleider van grote onderzoeken bij TNO en de Inspectie voor de Gezondheidszorg deed zij ervaring op met interviewtechnieken. Recent onderzoek naar het negentiende-eeuwse Poortvliet op Tholen liet zij tijdelijk rusten voor de geschiedenis van haar eigen familie.

Marijke den Ouden (1959), dochter van Jan en Adriana's jongste zoon Jan, studeerde aan de Design Academy en werkte als grafisch ontwerpster voor bureaus en multinationals tot ze voor een tiental jaren naar Azië verhuisde. Daar ontwierp en publiceerde zij diverse boeken. Dit boek, met zoveel mooi materiaal uit de familie, bracht meer inzicht in de eigen familietradities.